

Vargavarszig

fejedelem

ERDŐ-
KERÜ-
LŐBEN

DOMOKOS

VARGA

VARGA
DOMOKOS

ERDŐKERÜLŐBEN



VARGA
DOMOKOS

ERDŐ-
KERÜ-
LŐBEN

1892. évi
Tudományos
Közlöny
1892. évi
Tudományos
Közlöny









SZERKESZTŐ
SZOTTAG

BOLDISSAR IVAN

DARVAS JÓSEF

ERDEI FERENC

GONDOS ERNŐ

HEDRŐS ANDRÁS

ILLÉSHÁZS

ORTUTY GYULA

4 KÖTET

ÉS A TIPOGRÁFIA

SZANTÓ TIBOR

MUNKÁJA



1851

/1866/

SZERKESZTŐ

BIZOTTSÁG:

BOLDIZSÁR IVÁN

DARVAS JÓZSEF

ERDEI FERENC

GONDOS ERNŐ

HEGEDŰS ANDRÁS

ILLÉS ENDRE

ORTUTAY GYULA

A KÖTÉS

ÉS A TIPOGRÁFIA

SZÁNTÓ TIBOR

MUNKÁJA

Magyarország

Varga Domokos

OEE Könyvtár
Áll. j. 2021

ERDŐ- KERÜLOBÉN

Szájnyelvi Könyvtár
Budapest

Országos Erdészeti Egyesület
Wagner Károly Erdészeti Szakkönyvtár

233/619.

1851

/1866/

felfedezése



MEZŐGAZDASÁGI
TUDOMÁNYOK
SOLTIKAI IVÁN

DARVAS JÓZSEF

ERDEI FERENC

GONDOS ERNŐ

HARGADY ANDRÁS

ILLES ENDRE

ORTOTAY GYULA

A KÖTÉS

ÉS A TIPOGRÁFIA

FRANTÓ TIBOR

MUNKÁJA

Magyarországi Mezőgazdasági

Minisztérium Kiadása Budapest, 1951

1851

/1866/

Varga Domokos

OEE Könyvtár
Áll.Éll. 2021

ERDŐ- KERÜLŐBEN

Szépirodalmi Könyvkiadó

Budapest

Országos Erdészeti Egyesület
Wagner Károly Erdészeti Szakkönyvtár

Leltári szám:

233/2019.

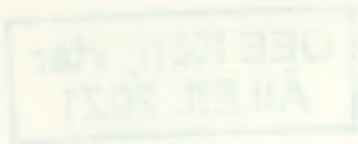
Csoport szám:

I.

Raktári jelzet:

5.V.VI.





Varga Domokos

ERDŐ- KERÜLŐBEN

Szépirodalmi Könyvtár

Budapest

Országos Erdészeti Egyesület	
Vagyoni és gazdasági igazgatóság	
1851	1866
1881	
1896	
1911	
1926	
1941	
1956	
1971	
1986	
2001	
2016	
2031	



© Varga Domokos, 1970

Kerülgessük egy kicsit a honi erdőket. Térüljünk, forduljunk, kerüljünk bennük egyet.

Mert erdőt kerülni — olvasóim nyilván tudják — nem úgy kell, ahogy iskolát. Nem körülötte kell tekeregni, hanem benne.

A földkerekség sok rengetegében, vadonában, dzsungelében keservesebb kószálás esnék. A mi erdeink szelidebbek. Ide nyugodtan invitálok meg minden jótét lelket.

Botlani ugyan itt is meg lehet. Éles kövekben, kiálló gyökerekben, kereken kimondott szavakban.

De a jótét lélek ilyenkor — gondolom — nem a kövekre baragszik, se nem a gyökerekre. S a kanyargós erdei ösvényekről nem vágyik mindjárt vissza a simán, laposan szürkéllő aszfaltra, ahol semmi sem botlatja és botránkoztatja.

„Kanyargós erdei ösvények...” — ez máris olyan romantikusan hangzik. Holott most olyan erdőkbe indulunk, amelyek maguktól is szépek. Nem kell semmit beléjük hazudni, idegen színeket keverni lombjaik árjának zuhogó zöldjébe, vagy épp olcsó giccse mázolni át a velük bajlódók hol derűsebb, hol sanyarúbb sorsát.

De ne is szaporítsuk a szót. „Lóra tebát, indulóra.” Irány: az erdő!

1851

/1866/

Vadonok, száradok



Boldogult természetrajztanárom jóvoltából már diákkoromban értesültem róla: „A sertést a magyar ember azért nevezte el disznónak, mert mindig a piszokban turkál.” Hogy azonban a vadon növő fák ősi társadalmát miért nevezte el a magyar ember erdőnek, arról csak jóval később sikerült tudomást szereznem. Oly egyszerű pedig! Azért, mert *ered*. Ha kivágják is, ha letarolják is, megint megindul, nekiered, s feltör a magasba. Erdő, vagyis erdő.

Bár eleinte csak az állandó településekhez közelebb eső, gyakrabban vágott erdőket hívták így a régiek. Azokat a fiatalosokat, amelyek épp újrakeredőben, újrasarjadzóban, felkapaszkodóban voltak.

Az erdő legrégibb magyar neve – ahogy Pais Dezső professzor egyszer barátián kioktatott – inkább a *vad* volt, amely *vadonná*, *vadonerdővé* bővülve ma is él. Másik neve meg *fon*: ez fonadékos, szövevényes sűrűséget jelenthetett, de ebben az értelmében alig egy-két nyelvemlékünkben maradt fenn. (Ma csak *fan* alakjában ismerjük, mint felnőtt testünk egyik tájának sűrű szőrzetét.)

Később az idős *vadakra*, *fonokra* is ráragadt az *erdő* nevezet. A fejlődő fiatalosokat viszont inkább *eresztvénynek* hívta a nép, megint csak azért, mert a kivágott fák tuskói, gyökerei sarjat *eresztettek*, s ebből nőtt az új erdő. De szláv nyelvekből átvett szóval *haraszt*nak is nevezték őket, kivált az újrasarjadt tölgyeseket. (A *harasztfa* is többnyire tölgyet jelentett.) Emléküket jó néhány helynevünk őrzi, így Dunaharaszti, Pótharaszti, Csévharaszt, Kerekharaszt...

Kerekharasztot mai szóhasználattal Kerekerdőnek neveznénk. Ahogy a székely népdal is elemlegeti:

Erdő, erdő, erdő,
marosszéki kerekerdő...

Vagy a Mátra vidéki:

Vajon ki állhat elejbe,
kerekerdő közepébe?

A *kerekerdő* persze nem volt kör alakú. Legfeljebb kerekded. Nagyjából egyforma hosszú és széles. Ellentétben az egy irányban elnyúló, éle-

sen kiszögellő szegerdővel, szegligettel. Somogyban van is Szegerdő nevű falu, a szegliget szóösszetételt pedig nemcsak a borsodi Szögliget neve őrzi, hanem a Balaton menti Szigligeté, sőt a budai Zugligeté is (lévén a szög és a zug közös eredetű szavunk).

De hadd említsek néhány kerekerdőre utaló helynevet is Pais Dezső nyomán: Mogyorókerek, Somkerek, Szilkerek, Bikkerek, Fűzkerek, Kerekliget, Kerekberek, Kerekfenyő, Kerekdió, Kerekötvis. Még a vajdasági Becskerek – valamikor: Becsekereki – neve is innen ered: egy Becse nevű birtokos család kerekerdeje, vagyis *kereke* (régiesen: kereki) zúgott itt valamikor a régi idők szélviharaiban.

Az ilyen kerekerdők – ha olykor nagyobbacsák is – körüljárhatók, megkerülhetők. Nem olyan végtelen vadonok, mint hajdan a Bükk volt vagy a Bakony. Vagy akár a tolnai erdő, amelyet Illyés Gyula énekelt meg:

Külön világ, csoda-rejtő,
álomhazám ez az erdő:

Bakonyon át nem is oly rég

elérte az ország szélét,

azon túl a világ végét,

maga volt a végtelenség.

Szabad élet, makkoltatás, –

itt volt a szépapám kanász.

A kerekerdőnek van közepe. A vadonerdőnek nincsen. Se az erdők rengetegének. Annak csak mélye van. Meg sűreje, vadakkal tele.

A *rengeteg* nevezet egyébként onnan ered, hogy a viharos szél valósággal rengeti, ringatja a sűrűn egymás mellett álló fák tengernyi lombját. Veri, mint a vizet, csapdossa, mint a hullámokat. Megint csak Illyés szavával:

Örvénylik, mint a víz árja,

százezer tölgy koronája;

fut a tajték, száll a hullám

egymillió makkfa csúcsán;

mint a tenger, a kerengő,

olyan ez a nyári erdő,

olyan tömött, olyan kemény,

elmehetnék a tetején.

Hajdanán másként tekintettek az emberek az erdőre, mint mainapság. Más volt akkor az egész élet. Az erdő nemcsak fával szolgált, a falusiaknak kiváltképpen nem. Az asszony- és gyerek nép tavasztól ősziig kijárt az erdőre, főzhető füvekért, turbolyáért, lapuért, csalánért, vadsóskaért, pap-salátaért, mályváért, kákicsért, meg a tátorján lisztes gyökeréért, a bodza virágjáért és *csetéjéért*, szamócaért, vadcseresznyéért, málnáért, szederért, vadalmáért, vackorért, berkenyéért, mogyoróért, somért, galagonyáért, kökényért, csipkebogyóért, gyógynövényekért, de a vadmadarak tojásáért is. Szedték a sokféle ehető gombát, fák törzséről, tuskójáról is leverték a taplót, a kenyérsütéshez komlót gyűjtöttek, olykor – a liszt pótlására – tölgymakkot, bükkmakkot is, az olajütéshez azonban inkább csak bükkmakkot. Akkoriban kevés volt még a jó vizű kút: sokan a nyírfa, juharfa, hársfa törzsét csapolták meg, annak a levét itták. Az édeskés *nyírvizet*, a viricset még árulták is; hordókban hordták a közeli városok piacára. De mindebben már a férfiak is részt vettek, akárcsak a bőrcserzéshez szükséges tölgygubacs, tölgy- és égerkéreg, szömörcelevel gyűjtésében, sikárgyökér ásásában, edények készítésére szolgáló nyír-, hárs-, cseresznye-, juhar-, kőris-, bükk- és fenyőkéreg nyúzásában, a kosárfonásra használt fűz-, nyír-, mogyoró vessző és tölgy-, nyárszíjács szedésében, a kötél és gúzs sodrására alkalmas háncs hántásában, a takarmány pótlására szánt fagyöngy, moha, paréj, s az almozásra, derékalj tömésre való erdei avar zsákszáma való hazahordásában...

Férfimunka volt az erdei méhészkedés, a törrel, csapdával való vadfogás, a félvad disznókondák makkoltatása is, de legfőképpen az *erdőlés*, *fajzás* (fajzás, fajészás), vagyis a favágás és a fahordás.

Gondosan számon tartották, melyik fa mire való. Íme, egy kis kóstoló Veszelszki Antal XVIII. század végi könyvecskéjéből:

Bükkfa. „Tűzre nints nálánál egybe jobb fa, lánggal ég, jó szemet ad a lábós alá. Épületre nem éppen tartós a' fája, de jó szekér-oldalnak, kerékküllőknek, rúdnak, kenyér-sütő-lapátnak, szóró-lapátnak, tzipő-sarknak. A' bükk-fa hamuból legjobb lúgot lehet tsinálni.”

Égerfa. „Vízben az Égerfa kővé válik, a' honnan hajdani Eleink a' Kani'sai, és Etsedi Várainkat a' Velenczeiek példája szerint Égerfa lábakra építették... A' Semlye-sütők szeretik a' fájját. Teknyőt, lapátot, és egyéb házieszközöket is készítenek fájából a' Mester emberek.”

Nyírfa. „Épületre az igaz nem derék, de jó a' tűzre, Szala-, Vas- Vár-

megyékben fáklját faragnak belőle, meg-száritván gyertya helyett élnek véle, és sok pászma fonalat fonnak a' világánál... A' középszerüekből lajtorját, a' vastagabbakból tsak ugyan kerék talpakat-is jókat készítenek."

Somfa. „A' fája igen kemény, és tsak nem tsont-természetü; azért a' mester-emberek ebből-is szer-szám nyeleket és egyéb tartós eszközöket készítenek kivált a' száraz malomhoz-valókat, a' szegény szántó-vető Emberek iga-szeget, ostor-nyelet, és páltzát is jót tsinálnak belőle magoknak."

Tölgyfa. „... a' fája mind tüzre mind épületre jó, Sött a' terhek' elviselésére, hajók', malmok', hámorok', kallók', prések', és több kéz-mívek' fel-állítására leg-elsők... A' kovátsok 's Bányászok tsak ugyan a' szenével-is élnek."

Akinek fa kellett, kiment az erdőre, s addig válogatott, míg meg nem lelte a magának valót. Ahogy Döbrögi uram ment ki válogatni Lúdas Matyival. Nézegették, mustrálgatták a fákat, keresték, ami fajtára is, méretre is megfelelt a célnak. Sőt még az alakja se volt mindegy, milyen: sokszor volt szükség szántalpnak való, két irányban is alkalmazatosan görbült törzsre, bakszán állának való terpeszes tőkére, kellő magasságban villásan kettéágazó ágasra, csónakbordának, bölcsőtalpnak termett kajcsos fára...

A szép egyenes, egészséges törzsekből döntötték a legtöbbet: ezekből lettek a jó gerendák a minden rendű és rangú építkezésekhez.

A nemesurak igyekeztek is óvni java erdeiket a jobbágyok szabad fahasától, kint legelő nyájaitól, makkoló kondáitól. Mind több erdőt tettek tilossá, tilalmassá, avassá (vagyis óvottá, védetté). De még mindig nem annyit, hogy a nép kiszorult volna az erdőkből. Volt erre egy jó szava a régieknek: *élték az erdőt*.

Sok ezer helynevünk őrizi ma is ezeknek az időknek az emlékét, köztük számos falunév is. Ezek mind arról vallanak: milyen sokat számított az erdő eleink életében. Egy-egy terület vagy település elnevezésekor milyen gyakran találták a legfontosabbnak, a legjellemzőbbnek az ott tenyésző erdei fák, cserjék, egyéb hasznos növények – vagy egész erdőségek nevét.

A régiségben a *bükk* vagy a *bikk* szó egyes bükkfát és bükköst is jelentett. A *től*, *tüül* tölgyfát és tölgyest is. De helynévadáskor gyakran járult a fák, cserjék, erdők eredeti nevéhez valamely képző is, s lett a *somból* Somod, Somogy, Somló, Somlyó, Somodor, a *szülből* Szilas, Szilád, Szilágy, a *hársból* (hássból) Harsány, Hásságy, a *fűzből* (fízből) Füzes, Füzér, Fizegy, az *égerből* (egerből) Egres, Egregy, a *nyárból* (nyárjból)

Nyárád, Nyárágy, Nyárjas, Nyárasd, a *szederből* (szederjből) Szederkény, Szederjes, a *mogyoróból* (monyoróból) Mogyorós, Mogyorósd, Mogyoróska, Mogyoród, Magyaród, Magyarósd, Monyorós, Monyoród, Monyorósd...

Elég sok helynevünkben erdők, fák szláv elnevezése lappang. Dombóvár például Tölgyesvárat jelent, de Dombóc és Dombró neve is hasonló eredetű. A bükkös értelmű szláv Bukovinából lett a magyar Bakonya. Lipa, Lippa, Lipóc, Lepenka a hársfa szláv nevének származékai, Eszeny, Eszény, Eszenyő a kőrisé, Garbóc, Grábóc a gyertyáné, Olcsva, Jolsva. Jósva, Irsa (régebben Ilsva), Isaszeg (régebben Ilsvaszeg) az égeré, Lickó, Liszkó a mogyoróé, Tarna, Tarnóc, Tarnóca, Torna a kőkényé, Visnye, Visnyó a meggyé. Borzova nyírest, Galga galagonyást jelent. Long meg egyszerűen annyit tesz: erdő.

Ha mindezt tudjuk – és még egyet-mást –, akkor lassan rájövünk, hogy helyneveink igen nagy hányada utal hajdani erdős környezetre. Eger városának neve például, s a rajta keresztül folyó Eger-pataké, a közeli Egercsehé, Egerbocsé, Egerbaktáé, Egerszóláté, Egerszalóké, Egerlövőé egykori égeresekre emlékeztet, nemkülönben Zalaegerszegé s a szintén Zala megyei Egervaré, Egeraracsáé, a Vas megyei Egervölgyé, Vasegerszegé, a somogyi Magyar- és Somogyegresé, a Fejér megyei Pusztas- és Sáregresé, a baranyai Egerágé, Felsőegerszegé, Magyaregregyé, a Pest megyei Vácgresé, a felső-borsodi Egerszögé... Kiskőrös, Nagykovács a kőrisfa nevének *kőrös* alakját őrzi, Cegléd a *cegle-* vagy *ciglefűzét*, amelyet másként partifűznek, kosárkötő fűznek neveznek. A jávor- vagy juharfa nevének régi *ibar* változatát tartotta fenn a somogyi Iharos, Iharosberény, a gyűrűt – veresgyűrűsomét – a baranyai Gyűrű-patak és Gyűrűfű (= Gyűrűfő, vagyis a patak forrásánál épült) falu, továbbá egy zalai falu is, Gyűrűs nevezetű. A bodza régi *boz*, *bozza* és *borza* alakja is fel-felbukkan egy-egy falu nevében, így a Fertő melléki Fertőbozében, a Vas megyei Bozaiében, a veszprémi Borzavárában.

Régi *ság* szavunk erdős hegyet jelölt. Innen kapta nevét a Berzsenyi megénekelte Ság* hegy, s egy sor falu is: a zalai Ságod, a somogyi Ságvár, a veszprémi Bakonyság, a Pest megyei Tápióság, a nógrádi Ságújfalu, Ipolyság, Rétság, Karancsság meg a földgázkútjairól nevezetes erdélyi Sarmaság.

* „Messze setétedik már a Ság teteje, / Ezentúl elrejt a Bakony erdeje, / Szülőföldem, képedet.” (Búcsú Kemenes-aljától)

Folytatnám, de félek már, hogy sok lesz egy szuszra. Talán még egyetlen vármegyénk – Baranya – erdős-fás-cserjés vonatkozású faluneveit sorolnám el jellemzőképpen. Néhányukkal már találkoztunk is, de jó részüikkel még nem.

Abaliget, Bakonya, Berkesd, Bikal (= Bükkalj), *Bükkösd, Cserdi, Cserkút, Csertő, Dinnyeberki, Egerág, Egyházasharaszti, Erdősmárok, Erdősmecske, Felsőegerszeg, Gilvánfa* (= Gombásfalva), *Gyümölcsény* (= Galagonyás), *Gyűrűfű, Hásságy, Kisbársány, Kislippó, Kisnyárad, Komló, Kőkény, Liget, Lippó, Magyaregregy, Monyoród, Nagybarsány, Nagynyárad, Páprád* (= Páfrányos), *Somberek, Somogyapáti, Somogyhatvan, Somogybárság, Somogyviszló, Szederkény, Szilágy, Vásárosdombó*...

Az a nép, amely ennyi emberi településnek adott – akár közvetlenül, akár személynév, pataknév stb. közvetítésével – erdővel kapcsolatos elnevezést, ugyancsak élhette a maga erdeit. Semmi kétség: élte is.

VADKERTI KITERŐ

A szóba jöhető baranyai nevek közül nem is említettem még Almameléket, Almáskeresztúrt, Diósviszlót, Gyódot (= Diód), Szilvást. Holott alighanem ezek is egykori vadon – vagy félvadon – tenyésző almásokra, diósokra, szilvásokra utalnak.

Itt-ott Magyarországon ma is virulnak félvad gyümölcsösök, kivált a Felső-Tisza vidékén: szilvások, diósok, almások. Másutt elvétve: szelídgesztenyések. Helyenként valóságos erdőket alkotnak. Soha nem nyesik, nem hernyózzák, nem permetezik őket, mint más gyümölcsösöket, élnek a fák, ahogy tudnak, hoznak, amit hoznak. Nincs rájuk sokkal több gond, mint érés idején megszédni őket.

Rége óta még ezeknél vadabb gyümölcsösöket is számon tartott és megszedett a nép. Hisz akkor még a kőkény, a galagonya is ehető, sőt élvezhető gyümölcsnek számított, a vadalmáról, vadkörte, vadcsereesznyéről, mogyoróról, somról, berkenyéről nem is beszélve.

Az erdőbeli, erdőszéli féltettebb gyümölcsösöket – diósokat, almásokat, körtvélyeseket, szilvásokat – a falusiak gyakran be is kerítették, oltalmul az erdei vadak, de talán a jogtalanul rájuk járó emberek ellen is. Ezeket hívták régen vadkerteknek, latinul pomeriumnak. Érsekvadkert, Soltvadkert is ilyesféle bekerített erdei gyümölcsöstől kapta egykor a nevét, s nem valamely nagyúri vadaskerttől, mint sokan gondolják.

Erdei vadak neve ragadt viszont – ha netán család- vagy foglalkozás-név közvetítésével is – a bakonyi Farkasgyepűre, a Győr megyei Ravadzra (= Rókáska), a Tolna megyei Hőgyészre (= Hölgyész, vagyis hermelin-vadász), s a bihari Belényes (= Bölényes) hegyére, melynek erdőségei valaha bölényeket bújtattak, s melyről az alatta ücsörgő Belényes falu is nevet kapott.

ERDŐIRTÁS

Élte a nép az erdőt, de irtotta, pusztította is.

Volt mit irtania. Közép-Európa hegyes-dombos vidékeit valamikor végtelen erdőségek csaknem összefüggő bozontja borította, s kisebb-nagyobb erdők sötét foltjai szakították meg az alföldek füves pusztaságait is. Főleg tölgyesek, nyárasok, itt-ott nyíresekkel, bükkösökkel, a folyók mentén pedig szilveszekkel, kőrisesekkel, füzesekkel váltakozva vagy elegyedve.

Néro császár idején a mai Dunántúl vadonaiban még annyi medve volt: elevenen fogdosták őket, s vitték Itália cirkuszaiba. De az akkori kanászok, úgy látszik, mégse féltek éhes kondákkal kószálni be a tölgyesek rengetegeit: erre vall a tartomány nevének akkoriban gyakran emlegetett dicsőítő jelzője: Pannonia *glandifera*, vagyis *makkos* Pannónia.

A magyar időkre is maradt még elég erdő, nemcsak itt, hanem az egész Kárpát-medencében.

Őseink a közhit szerint pusztai pásztornépként érkeztek e hazába. S különös módon mégis a sokerdejű – bár a római századokban sokat szelődült – Dunántúlt, az egykori Felső-Pannóniát siettek legsűrűbben megszállni: az Árpád-kor százkilencven előkelő nemzetségéből az oklevelek tanúsága szerint százhatvan itt telepedett meg. S velük a köznép nagy sokasága is.

Ez is arra vall: magyar eleink jó része már a vándorlások korában rákapott a földművelésre. S a Kárpát-medencébe érve mindjárt rájött: a Dunántúl földje és népe ígéri e tekintetben a legtöbbet.

A Dunántúl sűrű megszállása azonban alighanem arra is vall: az itteni lombos erdők sem voltak idegenek a honfoglalóktól. Nemcsak a földművelés elemi tudományát hozták magukkal a Kárpátokon túlról, hanem az *erdőélés* hasznos hagyományait is. Hisz a finnugor őshaza vadonjaiból való kiszakadásuk óta mindig olyan vidékeken éltek, vándoroltak, ahol a füves pusztákat erdők környékezték: folyók menti, ártéri erdőségek és a gyeses

mezőségben elszórt vagy abba benyúló kisebb-nagyobb fás foltok. Tudták, mit ér az erdő, milyen kincseket rejteget, s hogyan rejtegetheti alkalomadtán őket magukat is a végeláthatatlan puszták veszedelmei elől.

S mégis irtották a honi erdőket?

Szaporodtukban nem tehettek mást. Szántóföldeket kellett hógátniuk az erdők rengetegétől, s réteket, legelőket, hogy élni tudjanak.

Nem jókedvükből tették. Keserves kötelesség volt az akkori szerszámokkal az erdőirtás. Oly keserves, hogy a szájról szájra szálló mesékben még a kedvesük kezére pályázó királyfiak egyik legkeményebb próbájaként is évszázadokig ezt emlegette a nép: a rájuk rótt erdőirtást és az irtványföldek termővé tételét. A népmesei fogantatású *Rózsa és Ibolya*-ban Arany János is felhasználta ezt a motívumot:

Látod azt az erdőt? fáját mind levágod,

Eke-taligának, szekérnek csinálod,

Felszántod, beveted földjét gabonával:

S tisztelkedel holnap búza kalácsával.

A fadöntő fűrészt a régi századokban még hírből sem ismerték. Az csak az 1700-as évektől fogva kezdett elterjedni, és a múlt században hódított igazán tért. Addig bárdal, fejszével kellett kidönteniük a favágóknak a legvastagabb törzseket is.

Ezért is szerették a tűzrevalót külön erre a célra szánt *eresztvényerdők*-ből kicsapdosni. Ezeket nem hagyták vén korig lábon: Budán például még a múlt század derekán is harmincéves korukban tarolták le és sarjzatták újra az erdőket.

Csakhogy az erdőirtóknak többnyire az addigi településektől távol fekvő vadonerdők évszázados vén törzseivel kellett megbirkózniuk, nemegyszer ölnyi vastag faóriásokkal s azok gyökereivel.

A gyökerekkel bírtak a legnehezebben. A törzseket akár körül is gyűrűzhették, hogy lábon száradjanak ki, s akkor aztán fel is égethették őket: könnyen tüzet fogtak, s félelmes lobogással, recsegéssel, ropogással döltek halomra. Hanem a félegetett erdő még nem halt meg. A földben a gyökerek ott maradtak elevenen, újabb sarjadzásra készen.

Az *irtók* persze gondosan leveregették a feltörő sarjakat, míg lassan a gyökerekből is ki nem vészett az élet. De még akkor is körülményes volt eltakarítaniuk őket az ekék útjából. A sekélyebbjét, vastagabbját többnyire kiásták és tűzre vetették, de a kezdetleges, könnyű fackék bizony

a vékonyabbjában is el-elakadoztak. Hosszú évekbe telt, amíg az irtásföld teljesen megtisztult, minden maradék gyökeret magába korhasztott, s nem kellett félni, hogy az ugarolás, a pihentetés éveit alatt újracserjésedik, bokrosodik, erdősödik.

A régebben települt faluk népe nemigen irtotta a maga közeli erdeit. Végig a középkoron – körülbelül a XVI. századig – a legtöbb faluban csak húsz-harminc család élt, s földjeik közvetlenül a falu körül terültek el: így a vadak – medvék, vaddisznók, szarvasok, őzek – kártétele ellen is könnyebb volt védeni őket. Ha szűk kezdett már lenni a határ a gyarapodó népességnek, akkor inkább rajt eresztett a falu. De a kirajzók is lehetőleg pusztán maradt falut kerestek, ahonnan vagy a *fekete balál* – a pestis –, vagy a háborús dúlások separték ki a lakosságot, s így az egyszer már megült földön nem kellett a vadonerdővel megküzdeniük. Vagy ha pusztá falura nem leltek, akkor is inkább nagyobbacska erdei tisztás után nézelődtek, ahol már gyeptöréssel is némi földhöz juthattak. Nagy szükségükben szánták csak el magukat arra, hogy igazi vadonnak essenek neki, de lehetőleg még akkor is a ritkását válogatták, az öregségtől – vagy a legeléstől – kigyérült, korhatag erdőket.

Hanem azért csak fogytak-fogyogattak az erdők. A földesurak rendszert adómentességet adtak az irtásra vállalkozóknak, olykor még huszonnégy esztendőre is, de inkább csak háromra, hatra, tizenkettőre. Merész vállalkozók kisded csapatai vették be magukat egy-egy vadonerdő mélyébe, hol a hazai falukból kikívánczozott, gyakran még legénysorban levő fiatalok, hol a Kárpátokon túlról felkerekedett német, lengyel, cseh, rutén, román telepesek. Tisztították a szántónak szánt, termékenyebbnek ígérkező irtásokat, égették a leendő hegyi legelőket.

A mai Magyarország területe nagyjából az 1300-as évek vége táján „telt meg” állandó településekkel. Akkortól fogva már csak a Kárpátok és előhegységeik vadabb vidékein települtek nagyobb számban új erdei faluk, túl a mai országhatárokon.

A régebbi falukban viszont lassan kialakult a mezőgazdálkodás és az erdőelés helyi egyensúlya. Ahol sok volt a *tőserdő*, a *tölös* (vagyis a tölgyes), és kevés a szántónak alkalmas terület, ott a makkoltatás és egyéb erdei haszonvételek maradtak a megélhetés fő forrásai. A Zselicség makosai például már az 1200-as évek derekán tíz kanászfalu népe vette be magát, s ezeknek később is – századokig – a sertésnevelés maradt a fő foglalkozásuk. De sok más vidék lakosai is jórészt az erdőből éltek, így a többi között a palócföldiek, a bakonyiak, az ormánságiak, az őrségiek, a

göcsejiek. Az utóbbiakat még a múlt században is úgy csúfolták: *fatengős* (= fatengelyes) szekereik azt *síratják* Egerszegre menet: „Fát vüszök, kenyeret hozok, fát vüszök, kenyeret hozok . . .”

KI É AZ ERDŐ?

Eleinte úgyszólván *uratlan* jószág volt, senkié és mindenkié, boldogé-boldogtalané, lovas-falkás vadászoké, bogyószedő szegényeké. De aztán az uratlan jószágból mindinkább urasági birtok lett, amelynek használatát többé-kevésbé szigorú rendelkezések szabályozták.

Százados küzdelem dúlt a honi erdőkben: urak és jobbágyok elkeseredetten szívós, bár többnyire vértelen harca, huzakodása. Kinek, hol, milyen fát van joga vágni? Kinek hol van vagy hol nincs joga legeltetni, makkoltatni? Kinek van joga vadászni, madarászni? Cserkérget nyúzni, gubacsot szedni, sőt utóbb már akár almot gyűjteni, vesszőt nyesni, eprészni, cseresznyézni, málnázni, szedrészni, gombázni is?

Mátyás király halála után nem sokkal már törvény mondta ki: „. . . mostantól fogva az ország jobbágysai és parasztjai közül senki se merjen bármi módon, vagy bármi mesterséggel szarvasokra, őzekre, nyulakra és vadkanokra vadászni, valamint fácánokra és császárfajdokra, vagyis úgynevezett *császár-madarára* madarászni.”

Ez volt a kezdet. Ezzel indult meg a falusi nép századokig tartó lassú kiszorítása az erdőkből, melyeket addig a maga terített asztalának tekintett.

Annál szembeötlőbb, hogy már ekkor, a kezdet kezdetén kész volt a magyarázat, az igen tiszteletreméltó indokolás, hogy miért kell ráncba szedni az erdőjárókat, s rájuk vágni a háromforintos – majd egy ökör ára – bírságot.

„Mivel . . . igen sokan a szőlők és földek művelését csaknem abbaahagyván és félretétven, egyedül vadászattal és madarászattal foglalatoskodnak, annyira, hogy nemcsak köz-, hanem vasárnapokon és a szentek más ünnepnapjain, sőt szent karácsony napján is vadásznak, ami által az Isten ellen, mert parancsát meg nem tartják, vétkezni, és földesuraikat ezek jövedelmeinek elvonásával megcsalni nem irtóznak, sőt inkább maguk is, miután ennek a haszontalan munkának rabjaivá lettek, többnyire koldusbotra jutnak; némelyek meg, mivel az élelemből és ruházatból kifogynak, a végső dolgokra: lopásra és rablás elkövetésére kényszerülnek, és eképpen

gyakran akasztófán vagy gonosztévőket érő más halálos büntetéssel pusztulnak.”

Ez ájtatos hangú szép szavak írásba foglalói persze – tán mondanom sem kéne – nem a jobbágyságot féltették az akasztófától. Nekik a *privilegium* kellett. Az, hogy a vadászat joga immár egyedül a nemességet illesse.

Íme, egy másik idézet, több mint háromszáz évvel későbből, Jüraszek Jánosnak az 1840-es években írt erdészeti értekezéséből. Hogy összecseng az 1504-es királyi dekrétum szövegével!

„Alig köszönt be a tavasz 's alig indul virulásnak az erdő, a' csavargók- és henylőket már láthatni az erdőben! 'S mit keresnek ott? Gombát! 'S ezen ürügy alatt ifju nyulak 's egyéb vadak hajhásztatnak 's vitetnek el. Az eper, málnabogyó és szeder szedésénél az erdő minden rejtekei kutattnak fel, az ifjú ültetvények és művelni kezdett erdők keresztül-kasul elgázoltatnak és megsértetnek, a' vad felzavartatik, hajhásztatik, 's hol lehet el is fogatik, mert egyedül az új ültetvények és vágások a' vadászható állatok hazája, hol azok legkedvesebb tápjukat és nyugalmaikat keresik. A' vadcseresznye szedése által a' legszebb fák, melyeken az efféle gyümölcs terem, levágnak. Nem gonoszság-e az efféle fákat elrontani? 'S illy módon számtalan nemes fa, egy maroknyi, gyakran éretlen gyümölcs miatt, az efféle durva csavargó röstsége és gonoszsága által a' végromlásnak feláldoztatik; 's így megy ez az egész nyáron át. Azután beköszönt azon idő, midőn a' mogyorók, somok, almák, körték érni kezdenek; ekkor utolsó ki sem akar lenni; korán és későn, éjjel és nappal körülrajongják már ilyenkor az efféle fákat, a' gyümölcsöt éretlenül leszaggatják 's a' fákat megsértik. Ugyanekkor az az idő is jelen van éppen, midőn a' gubacsok és makkok már hullani kezdenek . . . Némely fákat szemügyre veszik, és sötét éjjel a' tüskés gubacsokat meztelen lábaik tapogatásával megtalálni s' azokat darabonként fölszedegetni képesek.”

S a tanulság? Az kettős.

Először is: „szigorúbb felügyeletet lehetne behozni, hogy ama nép a' semmittevés alkalmától lassanként elvonassék 's becsületesb keresetmódra szoktattassék”.

Másodszor is: „mindenféle erdőtermékek iránt – melyeket még előbb lopni kell – előlegesen rendelések vétetnek 's azokra előpénzek fogadtatnak el”.

Aha! Vagyis a gubacsot éjnek évadján meztelen talpával kitapogató és zsákba gyűjtő jobbágy: az tolvaj semmittévő. De aki az erdőtermékekre

rendelést tesz, s az uradalomnak előpénzt fizet: az már becsületes vállalkozó.

Épp ez a képmutató – atyailag aggódó és vakon vádaskodó – hang jelzi, milyen erős népi jogérzéssel kellett az erdők kisajátítóinak megküzdeniük még a múlt század derekán is. Holott már mióta próbálták beleverni a jobbagyokba: az úré az erdő és annak teljessége, minden ő fájával, bokrával, gyümölcseivel, makkjával, gubacsával, négy lábú és szárnyas vadával!

A vadászat jogára volt a legkényesebb a nemesség. Minden nyúlfiat féltett, hogy netán pörkézre jut. Az 1711-es szatmári béke után, kiváltságainak körülbástyázásakor, még a városok polgárait is eltiltotta: ettől fogva csak nemesek vadászhattak, mégpedig bárhol, bármikor, kivéve a vadak szaporodását szolgáló tilalmi időt. Ami a valóságban úgy festett: a nagyobb urak nyugodtan végigvadászták a kisebbek birtokát, s a városok – például Debrecen – határát, de a maguk földjére hívatlan idegent nem eresztettek.

A parasztok csak vadászgattak azért. Ki puskával, ki hurokkal, némelyik még veremmel is. Kivált az erdős vidékek lakói, akiket nemcsak a vadhús utáni vágy vezérelt, hanem a vetéseiket pocskéoló, szőleiket dúló szarvasok és vaddisznók elleni düh is hajtott. Nem egy olyan vén vadkannal akadt dolguk, mint amilyenről a maga korában már Janus Pannonius is megemlékezett:

Nem volt néki elég, amivel táplálta az erdőt:

A terebélyes tölgy makkja, a bőven eső.

Sírt letarolt földjén kárát panaszolva a jobbagy:

Oly kárt, mint ez a kan, jég zuhogása se tett.

Illyés Gyula fordítása

A fenyegető károk ellen tüskés élősövényekkel, erős fakerítésekkel is igyekeztek védekezni. Olykor külön körülvették a házakat, külön az ólakat, házi kerteket, külön magát az egész falut, és külön a szőlőket, gyümölcsösöket, szántóföldeket.

Mindehhez sok fa kellett. Meg egyebekhez is: házak, ólak, prések építéséhez, szekérhez, szánhoz, kútágashoz, kútkávéhoz, szerszámok, edények, bútorok faragásához. S nem utolsósorban a főzéshez meg a téli tüzeléshez is.

Az urasági szabályzatok hivatalosan sokszor csak az utóbbi szükséglettel számoltak, és csak a száraz, a kidőlt fa – *esett fa* – szedését engedték meg

jobbágyaiknak, de azt is csupán a hét egyik napján, az e célra kijelölt *faizási napon*. Ha pedig a pórok épületfáért instanciáztak, s ők jónak látták kegyet gyakorolni rajtuk, akkor is a maguk erdőőreire bízták a jelölést, mely törzseket dönthetik ki, nem engedték már őket kedvükre válogatni.

A legeltetésért *jűbért*, a makkoltatásért *makkbért* fizettettek, de az erdők jó részét még így is elzárták a jobbágyok csordái, nyájai, kondái elől.

No de a pórnép kisemmizése nem ment azért olyan könnyen. Ahhoz több csőszre lett volna szükség. A Vas megyei Farkaserdőn például három uraság osztozott. Közös en kezelték az erdőt, de így is csak egy erdőispánra és négy erdőcsőszre telt nekik, holott egy tucatnyi szomszédos falu lakosait kellett volna rászorítaniuk a maguk szabta rendre. A csőszöket, az erdősöket ezer szem figyelte, mindig tudták, merre járnak. A négy csősznek viszont csak nyolc szeme volt, és azt is be-behunyta egyik-másik, ha épp nem akart valamit meglátni. Mert ők is emberek lévén, nem bánták, ha egy-egy tábla szalonna vagy bödön méz a falusiaktól is kijutott nekik. (Az erdőszéli faluk népe ugyanis nemcsak sok sertést tartott, hanem sok méhet is.)

S ha egyszer lopva kellett élniük a jobbágyoknak az erdőt, akkor nem is igen kímélték. Vágták a javát kegyetlenül, s hordták nemcsak haza, a maguk szükségére, hanem a fában szűkölködő közeli falukba is. Még Sárvárról is rájártak a Farkaserdő fájára az ottani faragó emberek, pintérek, bognárok, esztergályosok. Kidöntötték – vagy kidöntették az ismerős jobbágyokkal – a legszemrevalóbb fákat, de amelyik nem bizonyult elég göcsтеленnek, jól hasadónak, azt haza se vitték, otthagyták az erdőn.

Így ment ez más erdős vidékeken is. Aki tehette, bitangolta az urasági erdőt. Lehetőleg az úrbéri szántókat, legelőket is igyekeztek kijebb terjeszteni az erdő rovására – kellett a föld, mert ekkor már sokkal többen látták a falukat, mint a középkorban –, de nemegyszer tettek kárt az erdőben csak úgy, minden cél nélkül is. Szeles, viharos időben például fák odvában raktak tüzet, s aztán otthagyták, hadd égjen. Nem bánták, ha kigyullad is az erdő.

Mindez azonban még mindig sokkal kevesebb pusztulást okozott, mint az 1700-as évek első felében megindult nagyarányú hamuzsírfozés, amely viszont már a birtokosok hasznára folyt.

Nyugat-Európában ekkoriban ütött be a csőd: a mienkhez hasonló rablógazdálkodással kezelt erdők lassan nem tudtak elég fát adni a fejlődő városoknak, bányáknak, kohóknak, gyáraknak, arra meg már végképp nem volt elegendő fa, hogy a sokasodó üvegfüvókat, salétrom- és szappanfozó-

ket, vászonfehéritőket, kékfestőket és egyéb iparágak művelőit is ellássák a szükséges hamuzsírral.

A hamuzsír: káliumkarbonát, amit abban az időben a fahamuból lúgoztak ki vízzel. Egy mázsa fa elégetésével mintegy fél kiló hamuhoz jutottak, és ennek kilúgozásával öt-hét deka hamuzsírhoz. Mintegy kétszáz köbméter fa kivágása és elhamvasztása árán nyertek tehát egy mázsa hamuzsírt. S voltak idők, amikor a nyugatra irányuló hazai hamuzsírexport sok ezer mázsát tett ki évente.

Mit számított ehhez képest a valamennyire mégiscsak korlátozott jobbagyi fahasznalat!

A hamuzsírnak megvolt az a nagy előnye, hogy abban a vasúttalan korban megérte szekéren fuvarozni. A fa árát viszont megette a hosszabb szállítás. 1776-ban például 2 forint 40 krajcárt fizettek Veszprémben egy öl fáért, a fuvarosok pedig Nagyvázsontól Veszprémig 2 forintot kértek a szállításáért.

Ment hát az égetés. Ahogy a szentgáliak panaszolták II. Józsefnek: „a siralomra érdemes Kab erdőt nemcsak hogy kipusztítják, hanem tönkreteszik.” Akkoriban ezt sok-sok erdőről el lehetett mondani. Az említett Farkaserdő is mintegy kétharmadát veszítette el XVIII. század eleji állományának.

Az uraságok többnyire bárkinek megengedték, hogy vágja és égesse az e célra kijelölt erdőket. Egy kikötésük volt: a kapott hamut szabott áron kellett beszolgáltatni az uradalmi – vagy az uradalommal leszerződött – hamuzsírözőknek.

Így ment ez egészen az 1800-as évek közepéig, amikor a vasutak megépülésével s az ipari káliumkarbonát-termeléssel végre lehanyaglott a hamuzsírból pénzelő pesti, kanizsai, soproni, bécsi, tirolai, svájci nagykereskedők csillaga.

De addig több mint egy évszázad telt el. A hazai erdők talán legszomorúbb százada.

Kié az erdő? Aki irtja, pusztítja, tönkreteszi. Akkoriban nehéz lett volna erre a kérdésre más feleletet adni.









A nyugat-európai fa- és hamuzsír-gondok sok kiváló elmét készítettek töprengésre: hogyan lehetne úgy kezelni, használni az erdőket, hogy minél több fát adjanak, s mégse menjenek tönkre. Különbőféle erdészeti iskolák hirdették a maguk megváltó tudományát, de egy alapelvben mind megegyeztek: az erdőket hosszú lejáratú tervek szerint, rendszeresen kell kezelni, s minden rendszertelen vágást eltiltani. Annyi fát vágni ki évente, amennyi az évi *növedék*, vagyis a lábon álló erdők fatömeg-gyarapodása. Megőrizni, sőt lehetőleg még növelni is az erdők *előfatömegét*, s e tőkének mindig csak a kamatait fogyasztani. Nem az előfatőke kirablására törekedni, hanem arra, hogy a gondos gazdálkodás folytán több legyen a kamat, az erdőkből *tartamosan* nyerhető haszon.

Nem volt ez bolondság. A mai erdészek is nagyjából ugyanezt vallják és ezt is gyakorolják, bár rugalmasabban, mint a régiek.

Nálunk is hamar terjedni kezdtek az új eszmék. Selmechányán 1770-től már erdőgazdászati tanítotok a német nyelvű Bányászati Akadémián. 1808-ban önálló „nyilvános erdészeti tanintézet” alakult az Akadémia mellett, 1838-an pedig (az erdészeti oktatás egyenrangúvá tételével) megszületett a – még mindig német nyelvű – Bányászati és Erdészeti Akadémia. Felnövekedett lassanként egy főiskolai képzettségű, művelt erdész-nemzedék, amely – az akkori idők szellemében – az egész ország erdeinek gondját magáévá tette, s különféle bölcs reformjavaslatokkal állt elő.

Hazai példára is hivatkozhattak már: a selmechányai bányakamarai erdőhivatal vezetőjének, Decrett Józsefnek a munkásságára, aki százezer hektárnyi erdőt *tett rendbe*. Igaz, kemény küzdelem árán: neki is meg kellett vívnia a maga harcát az erdőélő néppel, nem is annyira a környékbeli parasztokkal, mint inkább a kincstári munkástelepek lakóival. Ezeken az erdők közé ékelődött telepeken a munkássorból már kinőtt, jobb módú családok is laktak, akik megvették vagy elorozták a szegényebbek föld- és legelőhasználati jogát, s egész csordákat hajtottak ki az erdei legelőkre. A hoppon maradt szegények viszont a tilosba szorultak, jogtalanul irtottak maguknak szántókat, legeltették a friss vágások fiatalosait, sőt az egymással haragban levők nemegyszer egymásra gyújtották az erdőt. A fennmaradt iratok szerint: „nyájaik és csordáik útján üzött féktelen garázdálkodásaikkal kizárták azt, hogy e hegyvidéknek az erdő felújulásakor annyira kívánatos nyugalma meglegyen.”

Decrett, mint mondtam, *rendbe tette* az erdőt. Korlátozta a legeltetést,

az irtásföldek használatát, s mintegy ötezer-ötszáz hektár elpusztult erdőt újra is telepített. De arról már nem szól a krónika, mi lett a munkástelepek lakóival, akik nem utolsósorban a környékbeli kimerült bányák, elárvult kohók bezárása, a bányafa- és a faszéntermelés hanyatlása miatt szorultak az erdők tiltott használatára.

S ez volt a bibi másutt is. Az erdőgazdálkodás szép új elveit nem lehetett másképp valóra váltani, csak ha az erdőkből élő és az erdőket rongáló munkás- és pórnépet válogatás nélkül kitiltják, kiűzik, kíméletlenül kisemimizik, legyenek bár magukbírók, tehetősek vagy földhöz ragadt, nyomorult szegények.

Érdemes még idézni néhány passzust Jüraszek János említett értekezéséből, melynek a szerző ezt a hosszú címet adta: „Korirat a' magyar magán-erdők silány helyzetéről vagy a főokok, melyek azoknak romlására legnagyobb befolyásuak, az erdők fentartását és felvirágzását akadályozzák, néhány észrevételekkel Jüraszek Jánostól.”

Mindjárt előljáróban a legfájóbb – a földesuraknak legfájóbb – pontra tapint: „... ha most közelebbről tekintem e' hont, melyet már majdnem 30 év óta lakom, s' melyet a körülte fekvő tartományaival együtt ismerni tanulám: meg kell az igazat vallanom, ha mondom: hogy a' földesúr saját birtokában az ösiségi jog és terhek tekintetében korántsem olly szabad, mint azt más tartományokban képzeljük ... Más országban mondhatja például a' földesúr: ez az én földem, ez az én erdőm, ez az én legelőm, ez vagy amaz az én földrészem, vadászati határom 'stb., 's ezt egészen nyomólag állithatja is, már a magyar földesúr ezt nem mondhatja mindenütt; ő például türelmesen nézni kénytelen, midőn az alattvalók csordái saját birtokában legelésznek 's az erdőt rontják; türelmesen nézni kénytelen, midőn alattvalói a' fát az erdőben pusztítják; türelmesen nézni kénytelen, midőn mások föld- és vadászati-helyein ... vadászattal mulatnak 's a' fennálló vadászati szabályokat önkénytelenül által hágják, sőt a' vadat orra előtt meglovik ...”

A cseh jágerből magyar erdősszé vedlett Jüraszek szemmel láthatólag jól tudta, kiknek ír: ismerte a saját jobbágyaival és a nagyúri vadászkompániákkal egyként elégedetlen honi nemességet.

Mindaz, amit elmond, érthetőbbé teszi a liberális nemesek reformmozgalmaikat is, s a jobbágyság *önkéntes* felszabadítását kimondó 1848-as törvényeket.

A *jobbágyságszabadítás* fogalma ugyanis a nemesség fejében már elég korán összekapcsolódott a *birtokelkülönítés* fogalmával. Földjeik egy ré-

szét – gondolták – illő kártalanítás fejében átadják jobbágyaiknak. De a többi nekik marad, immár korlátlan tulajdonul.

Figyeljük csak tovább Jüraszek – némileg túlzó, de azért jellemző – érvelését: „... az új ültetvények és művelni kezdett erdők sarjai, az urasági csordák igen korán legelőzése által (az uraság tudtával vagy tudtán kívül) készakarva elrontatnak ... az alattvalók ezt látva, utánok azonnal (és nem gyéren erőszakkal) hajtják csordáikat, azon kitéttel: ha az uraság csordái ott legelhetnek, miért ne legelhetnének a' miénk is? a' legelő nem egyedül az uraságé, az a' miénk is, hisz azért az uraságnak robotolunk, és adózunk a' megyének!”

„Sokfelé szokásban is van, hogy a' kissé felnőtt erdővágások közönségesen a' különscordáknak; u. m. az urasági fejtőtéknak (Schweizerey), gulyáknak és az urasági szolgák (*szerződöttek*) csordáinak legelőkül átengedtetnek; a' nyájaknak természetes, már jobb legelővel bíró, ifjabb ültetvényeket kell átengedni; oh, az ártatlan báránycsordák iránt már több tekintettel kell lenni, hisz azok csak nem fognak az erdőknek sok kárt okozni; e' mellett azonban nem marad a' dolog: az első napon illy csapásokban a' báránycsordák legelnek, másikon a' juhok és kosok jönnek, a' gulyák és egyéb marhák azután egymás után érkeznek; az erdő egyik részén kikergeti őket a vadász, a' másikon ismét bejönnek. 'N. N. urak meghagyták, hogy itt legelhessünk'.”

„Ám mindez nappal történik, már éjjel egészen másként van; akkor csapatonként jönnek az igás marhák, mindegyik jobb legelőrészeckét keres; a' szegény vadász és erdőőr – kik nem akarják az éjjeli kártevés- és végromlásnak kitenni az új erdő-vágásokat – azt sem tudják olykor, hova forduljanak legelőbb; gyakran szorultságba jönnek, 's képtelenek magukat segíteni, – verekedések, sőt agyonütések is nem valának gyérek ezelőtt ...”

Az erdők szabad legeltetését tartja Jüraszek a legfőbb veszedelemnek, de a faizásra is szán azért egy-két jó szót:

„Különös, hogy a' magyar parasztnak néhány garasért megengedtetik az urasági erdőt bebarangolni és rontani. Csoda-e azután, ha a' paraszt illy erdőt, honnan a' különféle fát egyenes és egyenetlen úton kapja, *mi erdőknek* nevezi, nem kiméli és nem fogja kimélni ...”

„De miként is lehetne urbéri faizás mellett – az illő rendet fentartani? és ha illy faizásnál a' legbuzgóbb vadász 2 szem helyett tizzel, 2 láb helyett 20-al bírna, mégsem lenne képes az ármányos parasztokat – kik mindenféle csalásokra el vannak készülve, kinek egyike a' másíkról gondoskodik,

egyik a' másiknak segéd kezét nyújt – illető rend és korlátok között tartani.”

„Ha azután a' paraszt olly lelkiismeretes is lenne, hogy csupán saját házi szükségére szedné magának a' tűzifát; – ez azonban igen ritkán történik; az olly paraszt együgyűnek is gúnyoltatik, ha lopni nem tud 's lopott szerzeményével legalább hetekint egy- vagy kétszer meg nem látogatja a' hetivásárokat; a' paraszt ritkán vesz, 's mégis elad fát, sőt különbféle fára előleg rendeléseket is tesz; honnan veszi? az uraság erdejéből!”

„A' magyarországi paraszt azt állítja, hogy a' lopás nem véték, a' jó isten a' szegény ember számára is hagyá nőni a fát; – másik azt mondja: miként lehetne azt bűnnek nevezni, hiszem már az iskolában az iskolamester is fát lopni küldött az erdőbe; – egy harmadik: az efféle falopási csekélyégeket meggyónni sem kell! – egy negyedik: még egyetlen egy fatolvaj sem ítéltetett halálra 'stb. Mit lehet itt gondolni?”

„Ki igazgat itt? . . . Az illy erdő felügyelése többnyire egy közönséges vadászra, vagy egy-pár erdőőrökre van bízva, kiknek feladata, tolvajlások és sérelmekről az erdőt megóvni; 's im ezek is gyakran a' sógorok, komák 's egyéb jó barátok függeléke, a' tolvajlásokat inkább szaporítani, mint kevesbiteni segítik. Valóban Magyarországon helyenként csodálatra méltó, hogy illy erdők némelyikében még fa marad.”

Íme, a látélet! A magyar erdőket emésztő betegség jüрасzeki diagnózisa.

S az orvosság? Az *elkülönítés*. Jobbágnak az urasági erdőbe engedelem nélkül még belépni se legyen joga.

Akkor ez még vágyálomnak látszott. De a jobbágyok *felszabadítása* hamarosan ezt is meghozta.

A szétméréskor a jobbágyok elvileg addigi legeltetési, faizási, nádlási jogaiknak megfelelő legelőt, erdőt, nádast kaptak. Valójában jóval kevesebbet, mint amit addig használtak. S nem is egyformán. A telkes jobbágyok jóval többet, mint a zsellérek.

Betelt a szentírás szava: „Akinék van, annak adatik, akinék pedig nincsen, attól az is elvétetik, amije van.”

A kimért úrbéri erdőket rendszerint nem osztották széjjel az egyes birtokosoknak, hanem közösen kezelték, társulati erdőként, amelyben kinek-kinek megfelelő arányrésze volt. A gazdák az erdőből is több arányrészt kaptak, sőt gyakran külön erdőbirtokossági társulatot alakítottak, ne kelljen a szegénységgel közösködniük, s őket az erdekbe beereszteniük.

A zsellérek a maguk szegénységére maradtak. Azelőtt legalább, ha föld-

jük nem volt is, vagy csak nagyon kevés, jószágaikat szaporíthatták. Küldhették ki a falusi csordával, csürhével az uradalmi legelőkre, erdőkre. Az erdei kaszálókon többnyire még télire is tudtak egy kis szénát gyűjteni. Sok más egyébbel is ellátta őket az erdő. Most mindez elzárult előlük. Szegényebbek lettek, mint voltak.

Vissza-visszaszöktek még az erdőre, ahonnét kiűzettek. Ügyeskedtek, ahogy tudtak. Szerszámokat dugtak el odakint, kisbaltát, kisértőt, hogy megszoríthassák a hátiteherként hazahordható száraz rőzsét. Vagy kimentek fát hordani az uraságnak, de kora hajnalban vagy késő este egy-egy szekérteherrel más útra tértek, s a legelső ismerős háznál elrekkentették. Vagy erdei kaszálást vállaltak, akár harmadába is, hogy a széna alatt egy kis fát vihessenek haza. Vagy éjszaka jártak ki fát lopni, többen egy bandában, hogy öröket állíthassanak, meg ne lepjék, rajta ne kapják őket. Némelyek hurkokat raktak ki, nyúl, róka, őz, szarvas fogására, vagy fagyöngyből főzött ragaccsal próbáltak tengelicéket és más kisebb madarakat lépre csalni. Vagy kinézték az erdőn a fészkeket, s lesték, mikor készülnek kirepülni a nevelődő, húsosodó fiókák, hogy még előtte kiszedhesék őket...

De mindez már csak nyomorúság volt az erdők régi szabad éléséhez képest.

Engem is kísért egy emlék, tizenhárom-tizennégy éves kisdíák koromból. Diósjenőn táboroztunk vagy negyvenen, Nógrádban. Felmentünk a Csóványosra is. Nem messze a csúcstól egy bokros-bozótos vágásban négy málnaszedő asszonyra bukkantunk. Mindjárt odacsődültünk, málnát akartunk venni tőlük. Nem értettük, miért néznek olyan ijedten a hangosan kiabáló, nyüzsgő társaságra, miért pisszegnek, hogy hallgassunk, s miért próbálnak mélyen meggörnyedve eltűnni a bokrok között. Szaladtunk utánuk: nekünk málna kellett. Ők viszont egyre csak pisszegtek és integettek, hogy legyünk csendben. „Mennyiért adják?” – kérdeztük tizedszer is. Kétségbeesetten rázták a fejüket: „Semennyiért! Nem eladó!” „De hát miért nem?” „Szedjenek csak maguknak, van még!”

Ez az, hogy már nemigen volt. Ők már nagyon alaposan megszedték. Nem fért a fejünkbe, miért jobb nekik, ha hazáig kell cipelniük a nehéz kosarakat, holott mi épp eléggé el voltunk tikkadva ahhoz, hogy ne sajnáljuk érte a pénzt.

Nem is bírtak szegények elszökni előlünk. Végül mérni kezdték, csak úgy marékkal. De nemhiába sejtettek rosszat. Alig telt el néhány perc, egy zöld kalapos, egyenruhás, puskás erdész ötlött fel az erdőszélen. Egye-

nesen felénk tartott. Mi nem féltünk tőle, miért is féltünk volna? De az asszonyoknak szinte elsötétült az arca, úgy suttogták: „Na lássák! Ez kellett maguknak!” Nem is próbáltak már futni, késő lett volna. Jött az erdész, s mi csak néztük, hallgattuk, hogy beszél velük. Mint tetten ért tolvajokkal, akik méltók a büntetésre, mert *erdei kibágást* követtek el. Majd sorra felírta a nevüket, s azzal küldte el őket: nem akar még egyszer találkozni velük.

A kosarukat otthagytatta, s mikor eltűntek a bokrok között, velünk etette meg az elkobzott málnát. Mint mondta, úgylis csak kiszórná: neki csak a kosarak kellenek, *bűnjelül*.

Bennem akkor nagyon megkavarodott minden. Hogyhogy? Hisz ez a málna itt vadon terem. A falu jó kétórányira van ide, legalább annyit kellett gyalogolniuk hegynek fel, hogy ideérjenek. Órákba telhetett az is, míg ennyit megszédtek... S ha most nem volnánk itt, kiszórná az erdész? Neki annyit se ér meg, hogy hazavigye?... Akkor ezek miért tolvajok?

Később tudtam meg, hogy bárcát kellett volna váltaniuk. Urasági engedélyt a málnaszedéshez. Nem sokért, fillérekrét.

De ez se nyugtatott meg nagyon. Még hetek múltán is nyomta a gyomromat az a szégyenkezve, kovályogva megevett málna.

ERDŐK PARTJÁN

A ma érvényes erdőtörvény 10. §-a így szól:

„1. Az erdő, fásítás kezelője (használója) a jogszabályok rendelkezéseinek és az üzemtervnek (13. §) megfelelően jogosult:

- a) virág, növényi díszítőanyag, lombtakarmány, lombalom, humusz, zuzmó, moha, gyanta, magvak, erdei gyógynövények, erdei gyümölcsök, gomba gyűjtésére;
- b) növényi cserzőanyagok, fűz, fűzbot, nyír, nyírrózse, sajmeggybot, síkárgyökér, továbbá előhasználatként karácsonyfa termesztésére;
- c) nád, sás, gyékény termelésére;
- d) fűkaszálásra;
- e) agyag, homok, kavics, kő és mészkő kitermelésére;
- f) mész- és szénégetésre

és más erdei mellékhasználatokra, valamint a mellékhasználatok útján nyert termékek (termények) felhasználására és forgalomba hozatalára.

2.) Erdőben, fásításban virágot, gyümölcsöt, gombát a személyes szükségletet meg nem haladó mértékben mindenki szedhet.”

A törvény végrehajtási utasítása pedig kimondja:

„1.) Erdőben, fásításban virágból, gyümölcsből és gombából a személyes szükségletet meghaladó mennyiséget, egyéb melléktermékből bármilyen mennyiséget csak az erdő, fásítás kezelőjének (használójának) engedélyével szabad kitermelni, gyűjteni.

2.) A személyes szükséglet kielégítésére szedett virágot, erdei gyümölcsöt, gombát értékesíteni nem szabad.”

Mi változott tehát?

A törvény, ha lehet, még szigorúbb lett. A maguk hasznára, maguk kedvére szedegetőknek egy-két csokor virágot, néhány marék gyümölcsöt vagy egy kosárka gombát ha engedélyez.

A Csóványos csúcsára tartva, ma is találkozhatnánk málnaszedő asszonyokkal, s őket ha nem *kibágónak*, hát *szabálysértőnek* bélyegző zöld kalapos, egyenruhás, puskás erdészszel.

Találkozhatnánk, de aligha találkozunk. Mert ha a törvény tiltó szigora nem is, a világ azóta sokat változott.

Hosszú lenne elmondani, mi minden tesz ma valószínűtlenné egy ilyen véletlen találkozást. Csak nagyjából:

A régi erdészek sem voltak keményebb szívűek a maiaknál. De jobban kellett félniük, hogy kiesnek a kenyérből, ha nem képviselik híven az uradalmi érdekeket.

Jobban rá is érték az erdőt járni. Nem volt oly tengernyi papirosmunkájuk.

A falusi asszonyok is gyaloglósabbak voltak, könnyebben szánták el magukat nyolc-tíz kilométeres hegymászásra.

Több volt a szegény is köztük, akinek néhány fillér is számított. Az erdőelés régi hagyományai a falusi szegénység körében őrződtek meg leginkább a huszadik századig, de ez a réteg ma már sokkal szűkebb.

Az erdei melléktermékeket gyűjtető és feldolgozó állami vállalat az erdőgazdaságok területének jó részére kiterjedő monopóliumot kapott. S ha a vállalat gyűjtői véletlenül épp nem a vállalatnak gyűjtenek – ki veszi észre és ki szólhat bele?

Nem is folytatom. Az igazi gond ma már úgysem ez. Sokkal inkább a kiűzetés újabb stádiuma.

Az erdőkbe is beszabadultak a gépek. A vontatók, teherautók, zetorok, csörlők, „közelítő kerékpárok” kiszorították az erdei fuvarosokat, fogato-

sokat. A motoros fűrészek a favágók – választékosabban: fakitermelő munkások – nagy részét. De szaporodnak már a rakodó-, tuskózó-, csemetekiemelő, suhángkiemelő, padkázó-, ültető-, ápoló- és egyéb gépek is.

Ezeknek is kell vezető, kezelő. A javítóműhelyekbe is kell munkás. De összevissza mégis sokkal kevesebb ember kell.

Az erdei munkák régen főleg télen folytak. A mezőgazdasági termelés kényszerű szünetében is hoztak némi jövedelmet a kézi munkásoknak és a fát húzó, fát szállító fogatosoknak. Főleg a fogatosmunka: az mindig jobban kifizetődött. A lovak télhosszat úgysí annyi takarmányt felzabáltak, legalább nem álltak hiába az istállóban.

S milyen ügyesek voltak ezek az erdei lovak! Hogy lehúzkodták a döntéskor fennakadt fákat, hogy összehúzkodták a vágásban szerteszét heverő rönköket! Gödrök, indák, bokrok között sem botladoztak, nyaktörő lejtőkön sem riadoztak. S micsoda köves, árkos, meredek utakat jártak meg a rakott szekerekkel!

De a tapasztalt erdei emberek is hogy értettek a mesterségükhöz! A börsönyiek, bükkiek, hegyköziek nemegyszer messze tájakra elszegődtek, és szinte játszva bántak el a huszonöt-harminc méter magas, sudár fatörzsekkel. Még az ide-oda görbülő, göcsörtös törzsekkel és a dús koronájú vén böhöncökkel is, amelyekhez külön tudomány kellett, nehogy egyszer csak valamelyik dőlő fa alatt találják magukat!

Az erdőgazdaságok tartanak még itt-ott néhány fogatot, de már csak ahol nagyon muszáj. Falusi fogatosokat, szekereket pedig elvélve is alig foglalkoztatnak. Ebből már nem pénzel a nép.

A kézi, illetve a gépi munkákból még inkább. Az egykori favágók legjava, legügyesebbje tanult bele az újmódi fakitermelésbe. A többi viszont lemorzsolódott: nézhetett új kereset után.

A hazai erdők 68 százalékát ma az állami erdőgazdaságok kezelik: több mint egymillió hektárt. Összes fizikai dolgozóik száma – az időszakai munkát teljes évre átszámítva – a fél évig dolgozókból tehát kettőt egynek véve – már csak 30 ezer körül van. A termelőségvetkezetenél, állami gazdaságoknál sem sokkal jobb az arány. Összes erdeinkben, az ország területének csaknem egyhatodán nemigen dolgoznak – az erdészekkel és erdészeti hivatalnokokkal együtt – 50 ezernél többen. Minden erdei, fásítási, csemeteki, javítóműhelyi, kisvasúti, MÁV-rakodói, fagyártmány-termelési, út- és egyéb építési stb. munkát beleszámítva sem.

Ez nem is volna baj, ha nem épp az erdei faluk állnának a legcsehebbül sok egyéb tekintetben is. Legerdősebb vidékeinken van a legkevesebb

jó termőföld, jó rét, jó legelő. Sok falu szinte beszorult az erdők közé: vetéseik szabad prédái a biztonságos sűrűkből éjnek idején *kiváltó* vadaknak. De ahol kissé tágasabb a határ, ott is sok a lejtős, vízmarta föld: egymást érik ezeken a tájakon a tartósan ráfizeteses, alig tengődő termelősövetkezetek.

S ráadásul az erdőgazdaságok bérei is elég alacsonyok: átlagban mintegy 15 százalékkal maradnak el az állami gazdaságokéi mögött.

Az erdőgazdálkodás fejlődik, de ebből az erdei faluk népének csak egy része húz hasznot. A többiek az erdő már annyira sem élteti, mint harminc vagy ötven éve.

Szerencsés esetben élteti más. Az ipar, a bányászat, a mezőgazdaság. De az erdő egyre inkább idegen birodalomként fogja körül őket. Se nem élük az erdőt, se nem élnek belőle. Vagy csak annyian, hogy az már nem a falu: csak emberek, asszonyok egy-egy kisebb-nagyobb csapata. A többség ki se nagyon jár az erdőre. Kirándulni? Csak úgy mulatságból? Ott még ők nemigen tartanak.

Néhány megrögzött vadász, az igen. Azok mennek télben-nyárban, hóban-hévben. De azok sem a falu. Csak néhány kiválasztott vadásztársasági tag vagy néhány lappangó vadorzó.

A falu az erdő árjából az erdő partjára vetődött. Ott kapkod levegő után.

EGYHATODNYI MAGYARORSZAG

Kihalnak, elnéptelenednek lassan az országnak idestova egyhatodát kitevő erdők?

Sőt most népesednek majd be igazán.

Egyelőre inkább vadakban bővelkednek. Erdei vadjaink a háborús időkben igen megfogyatkoztak, itt-ott *magnak* is alig maradt belőlük. A vadorzók jó része máig a hadak járásakor szerzett gyalogsági puskákat és töltényeket használja. Akkoriban pedig sokan még géppisztollyal is irtották az őrzőiket vesztett szarvasokat, őzeket, muflonokat, vaddisznókat, fácánokat, nyulakat.

Igaz, hogy az a hús akkor – megjárván a maga kerülő útjait – talán az országos éhséget is segített csillapítani. S az is igaz, hogy a parasztok egy részének elszabadult vadászszenvélyét akkor a történelmi igazságtétel többé-kevésbé ködös vágya is szította.

Most azonban több a vadunk, mint valaha. Megszaporodtak. Már-már túlságosan is.

A gépek zúgása zavarja ugyan a vadakat, de ha nappalra elhúzódnak is a szállítóutak, kitermelések környékéről, alkonyattól már ismét övék az erdő egész birodalma. Nyugodtan csipegetik a géppel ledöntött fák hajtásait, rügyeit. Már az is nemegyszer megesett, hogy erdei köves utakon óvatlanul *átváltó* szarvasokat egy-egy épp arra robogó autó kapott el az éjszákban, s kölcsönösen összetörték egymást.

Jövendő erdeink sem lesznek híjával szarvasoknak. De autóknak sem.

Némi túlzással azt mondhatnánk: ahány ráncos szoknyás falusi asszony botorkál ki végleg az erdőkből, annyi autós turista jelenik meg a helyükben.

Belőlem igazán nem a civilizáció bajnoka beszél. Ha valaki, én igazán jobb szeretem az autótlan erdőt. Magamat is csak akkor érzem igazán szabadnak, ha gyalog járhatok, s kedvemre vághatok neki bármelyik kis ösvénynek, úttalan bozótnak, szakadékos patak völgynek, sziklás hegyoldalnak.

De a jeleknek hiszek. S a jelek arra vallanak: az erdőjárók mai számát elsősorban az autós turizmus gyors terjedése sokszorozza majd meg.

Az ember városokat épít, berendezi őket a civilizáció minden kényelmével, de végül már csak az alkalmat lesi, mikor szökhet meg ebből a maga teremtette világból. A zöldbe. A csöndbe. A szabad természetbe.

De hogy a megszökés is kényelmes legyen, lehetőleg kocsival szökik. Megvetően tekint végig a villamos- és buszvégállomások környékén letáborozó kocakirándulókon, s robog tovább az erdő mélye felé. Ameddig csak tűrhető utat talál.

Az autós kirándulókra viszont az igazi turisták vetnek lesújtó pillantásokat.

Pedig van a kocsinak egy nagy előnye. Megrövidíti a távolságot a városi lakás és az erdei letelepedőhely között. „Hipp-hopp, ott legyek, ahol akarok.” S ott aztán pihenhetek, heverhetek, sátrat verhetek, még császkálhatok is a környéken, ha meg netán csúf idő kerekednék, bármikor visszabújhatok a kocsbi biztonságos belsejébe.

Ezer bocsánat, én hűséges gyaloglótársaim, akik holtotokig boldogan emlékeztek (velem együtt) hajdani szép kirándulások egy-egy felejthetetlen bőrigázására: nem a ti kedveteiket akarom rontani. Csak az autós turizmusnak – a jövendő évek nagy népmozgalmának – a lelki indítékait ku-

tatom, már csak azért is, hogy nagyjából kikalkulálhassam: mire számíthatnak szegény erdeink.

Mindenesetre több motorzajra, kipufogó gázra, nylonzacskókra, konzerves dobozokra, sajt papírra és tojáshéjra.

De azért több emberi öröme is. Arra, hogy többen tanulják meg élvezni és szeretni a fák társaságát. S arra is, hogy az eddig leginkább látogatott hegyvidéki erdők mellett a sík- és dombvidékiek is jobban benépesednek. Főleg ahol víz is akad, egyrészt ivóvíz, másrészt egy-egy erdőmélyi tó vagy patak.

Egyhatodnyi Magyarország azért nem kevés. Ahogy növekszik a szertekalandozó autósok hada, úgy fedeznek majd fel erdeinkben egyre több kíváncsi helyet, köztük a nagyközönség számára ma még tökéletesen ismeretleneket. Ez a változatos kis ország még sok meglepetést tartogat városi menekültjeinek.

Hanem addig is vessünk számot vele: hol mennyi erdőnk van. Mondhatnám: hol mennyi *maradt*, de inkább nem mondom, mert mai erdeink elég tekintélyes része már nem régi rengetegek maradványa: mesterségesen telepítették. Erre mutat az országos fafajstatisztika is:

Tölgy (kocsányos, kocsánytalan, molyhos, cser)	38,1%
Akác	21,5%
Gyertyán	8,9%
Bükk	7,2%
Nemes nyár	4,7%
Hazai nyár	2,4%
Kóris	1,8%
Éger	1,5%
Fűz	1,3%
Hárs	0,8%
Juhar, szil, nyír és egyéb lombos fák	3,0%
Fenyőfélék	8,8%
	100,0%

A teisorolt fák közül az akác és a nemes nyár – tudjuk – jövevények. De fenyveseink nagyja is mesterséges telepítvény. Erdeinknek mintegy kétharmada viszont régi erdők maradéka.

Hanem ezek is nagyon megváltoztak. Igazi őserdők már mutatóba sincsen. Bükköseink – a legszebb honi erdők – igen sok tért vesztek,

főleg a gyertyán javára. Tölgyeseink az Alföldről nagyrészt kivesztek, a hegyes-dombos tájakon pedig egyhangúbbakká váltak, mert sokáig igen nemes cselekedetnek számított irtani belőlük a cseresznyét, berkenyét, nyírt, rezgőnyárt és egyéb *gyomfákat*, nemkülönben a cserjék sokféle fajtaját. A vadalma, vadvadkörte, som, mogyoró és más vadgyümölcsfák sem igen számíthattak kíméletre – mint a falusi szegénynép megrögzött csalogatói sem. Az utóbbi évtizedekben a szil is gyors fogyatkozásnak indult: egy titokzatos gombabetegség tizedeli ifjú és öreg törzseit.

De azért sok-sok szép erdőnk van. Kivált néhány hegyes vidéken: a Hegyközben (a hegyaljai szőlővidék és a Hernád között), a Bükkben, a Mátrában, a Börzsönyben, a Pilis, a Gerecse, a Bakony szívében, a Vértessben, a Mecsekben, a Soproni hegyekben. A teljes területnek körülbelül egyharmadát borítja erdő a Mátrától északra fekvő hevesi dombvidéken, a Balaton-felvidéken, Göcsejben, Őrségben, a Kőszegi hegyekben. Körülbelül egynegyedét Dél-Zalában, a somogyi homokvidéken, a Zselicségben, a Cserháton. Az alföldi tájak közül még a Hanság, a Duna és a Tisza mente és a két nagy homokvidék, a nyírségi és a Duna-Tisza közti a legerdősültebb: 10 százalék körül vagy valamicskével afelett. Elég szépen meg van ugyan rakva erdőfoltokkal az Alföld néhány peremterülete is: a kisalföldi homokvidék, a Mezőföld, a Jászság, a Hármas-Körös vidéke, a szatmár-beregi síkság. Az ország legerdőtlenebb területei viszont: a Nagykunság–Hajdúhát, az észak-bácskai, békési, csanádi löszhát, a Mátara- és a Bükkalja síkvidéke a Tiszáig, s végül mint sereghajtó, a kiskunsági szikes vidék, ahol már csak 1,1 százaléknyi erdő van.

Ezekből a vadonerdőkből, kerekerdőkből, szegerdőkből és kiserdőkből adódnék hát – a nagyjából átlagosan erdősült, s ezért külön nem is említett területek erdeivel együtt – az a szűk egyhatodnyi Magyarország, amely vagy 50 ezer embernek ad kenyeret, s évente mintegy 7,5 millió köbméter fát terem az országnak. De tüdőtisztító jó levegőt is termel – nehéz volna megmondani, évente hány köbmétert –, és vadakat is nevel, és szépséget, nyugalmat is áraszt, oly bőséggel, hogy csak győzzük befogadni, hajszoltságunk csillapítójául, zaklatott lelkünk csendesítőjéül.

Milyen munkakörben nem dolgozna szívesen az erdőgazdaságnál? – faggatta egy kérdőív 10. pontja a Mátrai Erdőgazdaság munkásait 1969-ben.

A legtöbben azt felelték: *Erdőművelésben*. Majdnem ugyanannyian: *Termelésben*. S nem sokkal kevesebben: *Felterhelésben*.

Ehhez érteni kell persze az erdészeti zsargont, amely már a munkásokra is ráragadt. A *művelők*: magot gyűjtenek, csemetét nevelnek, erdőt ültetnek, telepítéseket és természetes újulatokat ápolnak, nevelnek. A *termelők*: fát vágnak és húzkodnak-hordanak össze – *közelítenek* – a teherautóval, vontatóval járható erdei utak mellé. A *felterhelők*: felrakodnak a gépjárművekre.

A legnehezebb munka a rakodás. Ezt mindenki tudja és számon tartja. A felterhelést így a másutt dolgozók közül is sokan említették válaszukban, mint nem kívánatos munkát. A termelés ellen szavazók jó része már termelő volt. Az erdőművelést pedig csupa olyanok nyilvánították nem kívánatos munkakörnek, akik benne dolgoztak.

Akadtak általánosabb válaszok is:

Abol nem lehet keresni

Ami nőnek nehéz

De erdei munkákról lévén szó, a legjellemzőbb két válasz alighanem ez volt:

Az erdőn

Az erdőben

Ez már majdnem olyan, mintha a kerti munkás épp a kertbe, a halász a vízre, a tehenész az istállóba nem kíváncsoznék.

Bár ha belegondolunk, ez nem is olyan abszurdum. Sorsukat, ha tehetnék, sokan felcserélnék: életüket jobb életre, munkájukat jobb munkára.

Az erdei munka ellen is sok minden szól. De a sok közül is leginkább az, amit egy mecseki termelő így panaszkodt egyszer télen, didergető fagyos szélben (miközben szép öreg bükkfákat döntögettek az erdőn): „Meggyszoktunk, uram, mi már mindent, csak azt nem, hogy ilyen szellős a műhely.”

Szeles időben nem is szabad fát dönteni, mert életveszélyes. (Pontosabban: életveszélyesebb, mint máskor.) A fadöntés e tilalmát azonban ritkán tartják be a munkások. Lengenek az ágak, csapdosnak, verődnek, végigzúg az erdőn egy-egy szélroham, de ők többnyire tovább dolgoznak, *hajkolják* és *fűrészelik* a fákat, s döntik lefelé nagy recsegéssel-ropogással, egyiket a másik után. Nem hagyják abba, hacsak az erősödő szél az-

zal nem fenyeget, hogy már-már ágakat tördelő, törzseket ropogtató, dőlő fákat rosszfelé térítő viharra vadul.

Csakhogya mi a határ? Meddig engedelmeskednek a lábukról levett fák az ő akarataknak, s mikor akad egy – ha csupán egyetlenegy! –, amelynek a lombjába véletlenül épp úgy kap bele a szél, hogy a kritikus pillanatban nem a kiválasztott irányba dől, hanem az ő fejükre?

Ezt nehéz kiszámítani. S ebből származik nem egy baleset.

Mégis döntenek szélben is. Még csendes esőben, hóesésben is. Mit tehetnének? Ha egyszer kimentek, illetve kivitték őket a vágásba, falujuktól, szállásuktól jó néhány kilométernyire, ha egyszer ott a motorfűrés, ott vannak a szerszámaik, a napi élelmük, italuk: keserves lenne dolguk végezetlenül térni haza. Ha gyalogszerrel vannak, hazaballagni; ha teherautó vagy vontató hozza-viszi őket, akkor meg kívánni a délutánt, az estét, amíg a kocsí értük nem jön. Tétlenkedni a tűz mellett, előlről megcsülni, hátulról megfagyni, a magukkal hozott szalonnát megpirítani, a vizet, a teát, a boros teát meginni, esetleg egy közeli enyhelyen meghúzódni, és csak várni, várni, hogy teljék az idő... Akkor már inkább dacolnak a széllal, packáznak a veszéllyel, és legalább keresnek is, hisz hiába fúj akármilyen erős szél, az erdőgazdaság csak a kitermelt köbméterekért fizeti a teljesítménybért.

Ezért is baj, hogy ilyen távoli és ilyen szellős a műhely.

De egybekért is. Főleg a sok ázásért-fázásért, amiben a munkásoknak részük van.

Ez még a művelőkre is áll, bár ők télvíz idején, fagyos földben nem dolgozhatnak. De épp eleget szenvednek azért ősszel-tavasszal is. Ültetni ugyanis, a csemetéket kinn a területen a földbe rakni akkor kell, amikor lombhullás után vagy tavaszi rügyfakadás előtt a kis fácskák téli álmutkat alusszák. Az őszi ültetés október utoljától nemegyszer karácsonyig tart, többnyire egészen addig, amíg csak keményre nem dermed a föld. S mihelyt a föld fagyta tavasszal felenged, folytatódik a munka: az utolsó csemeték rendszerint már bomladozó rügyekkel kerülnek új helyükre.

Egyet-egyet sétálni ilyen időben, ősz utolján, tavasz kezdetén, igazán kellemes. Kivált ha a séta idejét az ember maga választhatja meg. De hetek hosszat kint hajlongani, gödrözni, ékászni, csemetéket széthordani, rakni le tízezerszám nagy gonddal, hogy egynek a gyökere vége se kunyorodjék *pípásan* felfelé, hogy egynek a gyökere mellett se maradjanak penésztenyésztő kis rejtett üregek a földben – nem mindig üdítő mesteriség. Mert a műhely itt is szellős és fedetlen, és gyakran esik az eső, és









gyakran fúj fagyos szél, és hiába kapkodják, rakosgatják gyors kézzel a csemetéket, még ettől a szapora munkától sem bírnak felmelegedni. És egyhektárnyi terület 8–10–12 ezer csemetét is megeszik, és tízhektárnyi már tízszer annyit, és nehéz a munka végére jutni.

S a művelők közül sokan mégis azért esedeznek, hogy ha lefagy a föld ősszel, akkor se eresszék őket szélnek, akkor is adjanak munkát, bármit, de adjanak, hogy könnyebben kihúzhassák a pénztelen téli hónapokat. Tegyük őket bár rakodóra vagy más szabad ég alatti munkahelyre, ahol nemegyszer még tizenöt-húsz fokos hidegeket is át kell vészelnüik, csak meg tudják keresni a havi 800–1000 forintjukat.

Nem mintha megszokták volna a fázást. Azt nagyon kevesen szokják meg igazán, még ha megkapják is hideg időben naponta kétszer a hivatalos szabályokban előírt védőitalt: a szederlevélteát. Bár a termelők közül sokan inkább hazulról hozott s a helyszínen hamuban langyosított bort vagy boros teát isznak helyette, s a kiosztott cukrot, teakeveréket hazaviszik a családnak. Ritka hely az, ahol munka közben – szabad lángon vagy főzőkészüléken – el is készítenék, meg is innák a forró teát.

A termelőknek, felterhelőknek s még néhány munkakörben dolgozóknak télire pufajka jár, sőt esőköpeny, lábbeli és kesztyű is. Ezt többnyire meg is kapják idejében. De így is vannak fázós munkák, ahol a maguk göncében húzzák át a munkások a hideg hónapokat.

A Mátrai Erdőgazdaság említett kérdőívein a válaszolók sűrűn felhánták a fentieket – egyéb panaszaik mellett.

A kérdés, amelyre megnyíltak a szívek, így szólt: *Mi az Ön részéről a legsérelmesebb pont (üzemi vonatkozásban), amelyre eddig nem találtak megoldást?*

A munkásokat, munkásasszonyokat, úgy látszik, a kissé körülményes fogalmazás sem riasztotta el. Idejegyzem néhány panaszukat – minden válogatás nélkül, s betű szerinti hűséggel.

Most van a nagyhideg és nincs kesztyű se tea exis hozzátartozna a felterheléshez. Igaz, hogy vartunk egyócska anyagból kesztyűt amit minden este újból beborít a feleségem. Ezt kérném minél előbb míg a hideg tart.

Női dolgozókkal együtt értve megkapnánk a téli ruha és lábbeli felszerelést s minden hónapban az esedékes szappan és kézmosóport, mert még mióta itt dolgozunk. sajnos nem kaptunk.

Lábbeli és kesztyű

Az időjárás viszontagságainak megfelelő védőruhát nem, vagy pedig túl nagy időre adják (kesztyű, csizma, munkaruha, esőköpeny)

Lábbelit egy évre kérjük

jelenleg a recski fatelepen dolgozom fabántoló gépen. azt javasolnám hogy a hántológépeket jó lenne tető alá vinni azért hogy ne lene kitéve az idő viszontagságainak sem a gépek sem az ember aki a gépen dolgozik. amikor eset az eső nem tudunk dolgozni.

Szeretném ha a téli hónapokban is tudnák a dolgozókat foglalkoztatni bár milyen munkára szívesen elmenénk.

A melegrubával kapcsolatosan az ígéretet megkaptuk, de még nem sikerült felvenni a melegrubát már 8 év óta

Összefoglalva a meleg öltöny, az eső kabát nagyon fontos volna, szeretnénk megkapni. A gumicsizma 3 éves kibordási idejét legalább 2 évre csökkenteni. A munka ruha kibordási idejét legalább 6 hónapra csökkenteni. Személyszállítást úgy megoldani, hogy minden brigádnak egy rajgaz, nem pedig mint a „marhát” nyitott kocsin (20°) os hidegben hóban fekve a platón. Ezér a pénzér fagyoskodni és még dolgozni is átfagyva. Amit kérek illetve javasolok nemcsak magam érdekében hanem munkatársaim javára is illetve egészségére is hasznos lenne.

Zetoros voltam az erdészethnél 66 ig ekkor egészségi állapotom miatt abba kellett hagyni és az ott kapott rubát egy évre rá megfizették velem. Pedig a vállalatot nem hagytam itt. És egyes munkaruba a másik munkakörben is járt. Már három éve a vékony rubán kívül én sem mertem más rubát fel venni, mivel hogy így jártam. Mert ha más munkakörbe kell dolgoznom akkor megint fizetnem kell.

Egyedüli sérelmem úgy nekem, mint a többi dolgozó nőtársamnak hogy itt a tél, és bizony 14–16 fokos hidegben védőruha és csizma nélkül dolgozunk. Volt ugyan szó pufajkáról és halinacsizmáról, de ezt a mai napig nem kaptuk meg!

A téli időszakban valamilyen munkát kellene a női dolgozóknak biztosítani amit lehetőleg nem a szabadban kell végezni.

Miért nem folyósítanak védőrubát és csizmát a női dolgozóknak????

Még a fedett helyen dolgozók is gyakran panaszkodnak a hidegre. Például egy harmincöt éves lány:

A faraktárnál dolgozok és bizony az ijen hidegben az ember majd megfagy mert a meleg ruha mindig csak meg van ígérve de sajnos ez csak ígéret a csarnok ojan hideg hogy az ember nek a keze lába a gépnél majd megfagy ezen változtatni kel, mert az emberek nagyrésze reomás és nem mindegy hogy egészséges ember dolgozik vagy beteg.

Vagy három férfi válasza:

A téli időszakban rossz a munkaviszony a csarnokban mivel hideg van az a fűtés ami van az kevés erre próbáljanak valami megoldást, hogy ne legyen fagypont a csarnokban

Fedetbejen dolgozom desokszoz hidegek van mint kint és melegrubát nemkapunk

Parketa üzembe a fűtés hiány

A kérdőíveket újkör küldte szét az erdőgazdaság, és sokan azon hidegében, a januári fagyos napokban feleltek rá. Ez is magyarázhatja a válaszok itt-ott szenvedélyesen szemrehányó hangját. De nyilván nemcsak ez.

Akadnak persze egész évre szóló gondok-bajok is. Így az erdei munkahelyekre való kijutásé, s a minden estéli hazajutásé.

Az a szellő, amely belengi az erdő nagy szabadtéri műhelyét, mindig másutt éri a munkásokat, a termelőket, csakúgy, mint a felterhelőket vagy a művelőket. Ha nem is naponta, de azért gyakorta mennek más-más erdőrészbe, új munkahelyre, ahogy a szükség kívánja. Az egyik hely közelebb van, a másik messzebb. Az egyik az út mentén, a másik bent az erdő mélyén. Ide ki tudja vitetni őket a gazdaság, amoda maguknak kell kivergődniük. Öt kilométeren felül gyaloglási pótlékot kapnak, de az nincs arányban az elfogyasztott energiával, a haszon nélkül lerótt hosszú utak napi fáradságával.

A gyaloglás valójában maga is munka. S nem is könnyű munka, kivált kaptatón vagy ereszkedőn. De még egyenes, sima terepen sem.

A kérdőívekre adott válaszok közül meglepően sok emlegette a munkahelyre való gyaloglás vagy a tökéletlen munkásszállítás miatti fájdalmakat.

Egy maréknyi idevágó választ megint csak válogatás nélkül másoltam le. Arra a kérdésre reflektálnak, mi a legsérlemesebb pont a munkások szerint, amelyre orvoslást várnak.

Csak anyi mikor 8-9 kilmétere dolgozunk a falutul gépkocsi szállítás
Munkahelyre gyalog kell járni a Harmados erdőrészbe is, ami több,
mint egy óra járás gyalog
rendes munkásszállítás

Rendes munkás szállítás

Személy szállítás, és téli ruha

Fontosnak tartanám a dolgozók munkába szállításánál a gépkocsin lévő ponyva bejete a jobb megoldást legalább a téli hónapokban.

Javasolni szeretném, hogy a szállítás menél korszerűbben oldanak meg, hogy az egészségre ártalmas ne legyen

*a munkás baza szállítása minden nap
többet törődjenek a dolgozók munkaviszonyaival beleértve a munkásszállítás rég bajlódó problémáját*

Gyaloglási pótlékkal nem vagyunk megelégedve. Mert nem számolják el azt a km-tert, ami járna.

Az erdőgazdaságnál azt tartanám fontosnak a munkás szállítás oda-vissza. Baleset szempontból és egészség szempontból. Baleset szempontból gépkocsin utazunk ponyvás pad van tehát ide-oda csuszik velünk menetközben. Egészség szempontból a padra buzott ponyva eléggé elhasznált csupa luk. Amikor esik az eső jobban megázik az ember alatta mint kint a szabadban.

a rendes munkásszállítás

A dolgozók szállításával kapcsolatban kérnénk hogy több gondot fordítsanak

A Szállítás

Én ékelem sérelmem a szállítással kapcsolatosan van. 12 órás munka idő igen hosszú részünkre. A szállítással kapcsolatban. És nagyon sokat gyalogoltunk egész nyár folyamán hogy a 6 os buszt elérjük. Kéréssem az volna hogy a 1969 es évben ezt a kérést orvosolni és a 10 óra munkaidő bejet 8 órát Dolgozni. Nékünk az a kérésünk, és a munkából pontosan baza szállítani időben.

A munkásszállítás

Nagy távolságra gyalogoltunk. Jó lett volna ha valami jármű állt volna rendelkezésünkre.

Javasolom, hogy fizessék a következő időkben is a távolsági vagy gyaloglási díjját, amit – úgy emlékszem – 5 km-en felüli távolság megtételénél fizettek.

A munkás szállítás

A munka bejre valo szállítás

A téli munkás szállítás

Munka bejmeg közelítési pótlék igen kevés ahöz amijen fárasztó egy családós anya részére

Akik nem a saját falujukban dolgoznak azokat rendszeresen autóbusszal szállítani a munkahelyre, legalább télen, mert mi is ponyvás kocsival járunk Sirokból ki a mátrába és bizony hideg van.

Gépkocsin való szálítást szeretném közölni. Ugyanis agyonra fagyva

szállítanak benünket Gépkocsin, és ezt nem lehet megoldani, valami Fűtőjtárművön. Ugyanis ez nyári viszonylatban nem probléma.

Van olyan nap is, hogy 8 km-t gyalogolunk, egésznap dolgozunk és 28 Ft-ot kapunk érte

Ha más faluba járunk dolgozni a szállítást kellene megoldani mert autóbuszjáráttal csak este 7 órakor érünk baza és reggel 5-től ez igen sok.

Köszönni szeretném még azt, hogy az olyan beosztású dolgozóknak akik nemtudnak minden este a családjukhoz hazamenni jelenleg 5 forint étkezési pótlékot kapnak, ez nézetem szerint nagyon kevés. Én is ilyen beosztásba dolgozom. Ha van rá lehetőség, ezt a pótlékot szíveskedjenek legalább 15 forint-ra felemelni.

A válaszokból kirajzolódó összkép, mint látjuk, elég komor, akárcsak az időjárással, munkaruhával kapcsolatos megnyilatkozások összképe. S ezen az sem sokat változtat, hogy a legsérelmesebb pontot tudakoló kérdésre sokan semmit nem feleltek, mások meg ilyeneket:

Ilyen nincs, mert eddig még mindig volt megoldás és azt hiszem, egy kis jóakarattal a későbbiek folyamán is lehet megoldást találni, úgy hogy a termelés rovására ne menjen.

nincs ilyen

Nincs sérelmem

Semmit

Nincs ilyen sérelmes pont

Semmi

ijen problémám még nem volt

Érdekes lenne persze közelebbről megnézni, kik és miért adtak sok mindent kifogásoló, vagy épp ellenkezőleg: mindennel megelégedett válaszokat. De a dolog lényege mégsem a munkások közötti különbségekben, az ő szelídebb vagy morcosabb természetükben van.

Sokkal inkább abban, hogy honnan jövünk, hová megyünk, s ezekben az években épp hol tartunk.

Munkásszállítás, gyaloglási pótlék, ételmezési pótlék, védőital, védőruha – az erdei munkákban mindezek elég új fogalmak. Egy 20–25 évvel ezelőtti kérdőívben aligha szerepelt volna bármelyik is.

De maga a kérdőív még újabb fogalom. A honi erdészetben a Mátrai Erdőgazdaság vezetői mertek először élni vele, épp a munkások körülményein való javítás őszinte szándékával.

Annál igazságtalanabb a látszat, hogy mindez a gond, baj épp az ő munkaterületükre jellemző.

Nem, ezek országos gondok és bajok, ha a valóságban nem vetődnek is fel mindig ilyen élesen, már-már vádlóan és elkeserítően.

A valóság árnyaltabb. Vádra, panaszra, elkeseredésre is gyakran ad okot, no de nemcsak arra.

Inkább arról van szó, hogy utóbbi évtizedeink mindenféle anyagi igény gyors növelői, a könnyebb élet utáni vágy állandó szítói voltak úgyszólván az egész magyar társadalomban. Ez az alapján véve egészséges – az általános fejlődést serkentő – folyamat azonban eddig nem ismert feszültségeket is támasztott, kivált a népgazdaság periférikusabb ágazataiban.

Ha pedig így áll a helyzet, akkor ezzel nyíltan számolni kell, az előrehaladás ellenére, amelyet a többi között az erdészettől sem szabad elvitatni, beleértve az erdei munkások javuló életkörülményeit is.

TEGNAPBÓL A MÁBA

Valamikor régen nem pénzben – vagy nemcsak pénzben – fizették az erdei munkát. Sőt még most sem egészen abban fizetik.

A részesmunkások a kivágott és feldolgozott fából kaptak részt. A köztesművelők a kiültetett csemeték sorai között termelhettek egy-két évig kukoricát vagy egyéb veteményt, annak fejében, hogy a csemetesorokat is gondosan megkapálták.

A rész azonban idővel csökkent, s a köztest is inkább romló, mint javuló feltételekkel osztogatták. Minden idők minden urai a lehető legolcsóbban igyekeztek elegendő munkaerőhöz jutni.

A népi emlékezet legmélyén az él, hogy a 12 centiméternél nem vastagabb ágakat a régiek mind hazavihették. Írások tanúsága szerint a múlt század második felében, az 1867-es kiegyezés körül lehetett ez így. Talán még egy kicsit később is. A századforduló idejében azonban már 7 centiméterre vékonyodott a munkásoknak járó ágfa.

Közben a pénzes munka is tért hódított lassan. De a favágók filléres bére mellett a fajárandóság is sokat nyomott a latban. Még akkor is, mikor idők múltával a hazahordható ágfa, illetve gallyfa vastagsága az 5 centimétert sem haladhatta meg.

„Tövit töröm s a gallya jut” – ahogy József Attila írta.

Vidékenként persze sok minden változott, a bérek is és az egyéb járandóságok is. Az erdei munkáért azonban mindenütt szűk marékkaal fizet-

tek. Volt így is elég szegény ember, akit a szükség rászorított, hogy menjen és csinálja.

Még az 1950-es évek elején is találkozott az ember itt-ott olyan faki-termelő munkáscsapatokkal, amelyeknek tagjai hetek hosszat főtt krump-
lin, sült krumplin éltek a téli hidegben.

Akkortájt szűnt meg egyébként csaknem teljesen a részesmunka. Még a tuskózásban tartotta magát legtovább: akik rászánták magukat, hogy kiássák és széthasogassák a ledöntött fák tuskóját és vastagabb gyökereit, azok megkapták az így nyert tűzifa felét.

Abban az időben még akadtak rá vállalkozók. Komisz munka pedig: erőpazarló, kegyetlen küzdelem a hasadni képtelen, gubancos rostú, gör-
csös tönkökkel.

De minden erdei munka aránytalanul sok energiát fogyaszt. A normák szerinti bérezés kezdeti szabályozói – tudva vagy tudatlan – nem számoltak ezzel: az erdősítések kapálásának bérét például a szántóföldi kapálá-
séhoz, az akkor még nagyrészt fogattal végzett erdei fuvarozását a városi SZE-
FU-bérekhez igazították, azokkal együtt maximálták. Kövek? Szik-
lák? Meredek lejtők? Taracktenyészetek? Gyomtengerek? Bozótok? Víz-
mosások? Tengelytörő utak? Sokórás távolságok? Mindez nem, vagy csak
alig számított.

Ezekben az években terjedt el az erdészek közt az a keserű mondás:
„Egy kerületvezető erdészre látatlanban rá lehetne sózni három eszten-
dőt.” Nem a gazemberségéért, hanem a becsületességéért. Munkásainak a
megtartásáért, a művelés és a termelés tisztességes elvégzéséért. Ehhez
ugyanis százféle szabályt és ezerféle ellenőrzést kellett kijátszania, hol
összekacsintva titkon egyetértő feletteseivel – hol még tőlük se támogat-
va, teljesen a maga bajára hagyatva.

De hát érthető módon a kerületvezető erdészek is csak annyit mani-
puláltak munkásaik érdekében – az illetményfával, illetményfölddel és
bérelszámolási bukfencekkel –, amennyit muszáj volt. Az erdei munkások
keresete ettől még a mindenkori minimumon maradt. Ha ennyit sem kap-
nak, akkor már nem is vállalják, inkább bárhová elmennek.

Hogy mégse menjenek, hogy a számításukat valahogy mégis megtalál-
ják, ezt szolgálták a többi között az akkoriban intézményesen támogatott
erdei munkásszállások.

Rége is megtörtént, hogy az erdei munkások kiköltöztek az erdőbe.
Többnyire földbe ásták kunyhóik gödrét, majd ágasfára gerincrudat fek-
tettek, s kétoldalról, ferdén, tetőszerűen támasztották hozzá a szorosan

egymás mellé simuló, egyenes dorongfákat. A gödörbe harasztot – száraz lombalmot – hordtak, s éjszaka azon *báláltak*. A legnagyobb télen sem fagytak ki kunyhóikból, mert e hevenyészett szálláshelyek előtt éjjel-nappal égett a tűz. Annak nem volt szabad soha kialudnia, az szentség volt, akár a Vesta-templomok régi tüzei. Gyakran gyerekeket, südő legénykéket vittek magukkal a munkások, hogy velük heteljenek kinn az erdőn. Az ő dolguk volt, hogy nappal is táplálják a táborhelyek tüzeit, mialatt a felnőtt férfiak a százados fákat döntögették, darabolták.

Akkoriban nem volt ritka eset, hogy szakmányban vállalták a munkások egy-egy erdőréssz letermelését. Az erdős vidékek összeszokott munkáscsapatának már nagy gyakorlata volt benne, hogy szemre megbecsüljék: ez és ez a termelés mennyi munkát kíván. Igyekeztek persze minél többet kicsikarni az uradalomból vagy a fát lábon megvásárló vállalkozótól, de ha netán elszámították is magukat, a szavukat akkor is állták. Pedig többnyire még papíron sem kötöttek szerződést, csak a szószólóik csaptak markot azzal, akivel: „*Itt a kezem, nem disznóláb!*”, s itták meg rá a pohárka szilvóriumot, a kötelező áldomást.

Jöhetett aztán akármilyen kemény tél, ők kint tanyáztak a vágásban, míg csak az utolsó törzset is le nem döntötték, az utolsó *sarang* tűzifát is össze nem rakták. Tél derekán rövidek lévén a nappalok, még azt is megtették, hogy holdvilágos, tiszta időben éjszaka is kimentek dönteni. A hóborította erdő derengésében, a fagyosan szikrázó csillagok alatt majdnem úgy elboldogultak, mint nappal. Aztán hajnalban még kumtak egyet a kunyhókban, s reggel nekiláttak az éjjel lefektetett fák darabolásának, hasogatásának.

Az 50-es években berendezett erdei munkásszállások mintegy ezeknek a földbe ásott, régi kunyhóknak voltak az utódai. Hozzájuk képest igazán paradésak. Olykor csak szegényes priccsekkel, de többnyire ruganyos vasággyakkal, szalmazsákokkal, lepedőkkel, pokrócokkal, néhány kannával, vödörrel, lavórral, petróleum- vagy acetilénlámpával meg egy-két – akár vörösre izzítható – fafűtéses vaskályhával, hogy az egész nap kint fagyoskodók estétől reggelig kedvükre melegedhessenek. Sőt, szerencsés esetben még üzemi konyhával is, hogy gyomrukat is meleg étellel tölthessék meg.

A régi favágók fő eledele a szalonna volt, olykor még a füstölt hús, s ami ezen felül az évente levágott egy vagy két disznóból kitelt. „Nem is lehetett azt puliszkán csinálni” – mondják az emberek. S jól mondják, mert a műszeres kalóriamérések a legnehezebb testi munkák egyikének minősítik a fakitermelést, mindjárt a bányászat után következőnek.

Ilyen kalóriaméréseket Szász Tibor és munkatársai a hazai erdőkben is végeztek. A vizsgált munkások szelepes légzőkészüléken keresztül szívták be a friss levegőt és fújták ki az elhasználtat – vékony falú, könnyű csövön keresztül – a földön fekvő közeli gumizsákba. A vizsgálatot végző kutatók a gumizsákban felfogott levegő széndioxid-tartalma alapján állapították meg a különféle munkák végzéséhez elhasznált energiát.

A hagyományos szerszámokkal dolgozó fakitermelő munkások nyolcórás folyamatos munka alatt átlag 4300 kilokalóriát vesztek, nem számítva az életük pusztá fenntartásához szükséges alapanyagcsere-értéket. Holott tudományosan igazolt tény: egy *közepesen* fejlett fizikai munkás csak mintegy 3000 kilokalóriát adhat le nyolc óra alatt, anélkül hogy a szervezete károsodnék. Azóta a gépi fakitermelés csaknem általánossá vált, de mint a kalóriamérések bizonyítják: ott is csak erős, ügyes és jól táplált emberek állhatják meg a helyüket.

Olykor bizony az erővel is baj van. Vagy inkább: *volt*, mert akik a gépesítés követelte nagy lemorzsolódás után megmaradtak, azok többnyire bírják a munkát, s értenek is hozzá, hogy minél kevesebb erőpocséklással minél többet végezzenek. De azelőtt hihetetlen különbségek voltak munkások és munkások között. 1954-ben például – még a kézi fakitermelés korában – a ráckevei erdészet 303 munkásának teljesítményét vizsgálták meg. 61-en közülük napi fél köbméter fát sem termeltek ki fejenként. További 133-an nem érték el az *egy* köbméteres átlagot, további 70-en a *másfél* köbméterest, további 23-an a *két* köbméterest, s mindössze 16-uknak az átlaga volt két köbméter felett ($2,23 \text{ m}^3/\text{nap}$).

A keresetek is ehhez igazodtak. Még arra is volt példa, hogy rongyos ruháikban egész nap kint fázó, didergő, s a hideg ellen lábukra is rongyokat tekergető alkalmi munkások – munkások? az erdei munkához alig értő, de a téli nagy pénzsűke miatt mégis az erdőre kényszerült szegény-parasztok! – 10–15 forintnál többet nem tudtak megkeresni naponta. S mégis hajtották magukat, mert otthon a család oly keservesen várta azt a néhány forintot is. Meg azt a kis gallyfát, ami még mellé járt.

De olykor nem is csak az ügyetlenségük, a rossz szerszámaik miatt maradtak így el a munkában. Egyszerűen nem bírtak többet. Ennyire telt az erejükből.

„Nem is lehetett azt puliszkán csinálni.” De még szalonnán és füstölt húson sem, ha nem jutott belőle elég.

Egy ideig a saját testét, a saját húsát is fogyaszthatja a nehéz testi

munkára szoruló ember. Ha nem kap is a táplálékkal annyi kalóriát, mint amennyit lead, egy ideig pótolhatja a hiányt azzal, hogy soványodik.

Ez azonban nem megy sokáig. A szervezet is védi magát, s tartósan nem engedélyez nagyobb teljesítményt, mint aminek a kalóriavesztését a rendszeres napi táplálkozás révén pótolni tudja.

Kísérletek is kimutatták: a nehéz testi munkához szükséges kalóriamennyiséget nem lehet hosszú távon büntetlenül csökkenteni. Ha a vizsgált munkások csak 80 százalékát kapták meg a szükségletnek, teljesítményük is mintegy 80 százalékra csökkent. 60 százaléknyi kalóriával csak 60 százalék körül tudtak teljesíteni. Pedig ők igyekeztek volna, hogy kerekesse, de izmaik nem engedelmeskedtek.

Áll ez a nehéz erdei munkákra is. Sőt, még tán inkább áll, mert a lassabb fűrészelésnek például aránytalanul alacsony a hatásfoka. Jó erőben lévő, gyakorlott hegyvidéki munkások percenként 70–74-szer húzzák ide-oda az általánosan elterjedt, 120 cm hosszú, kétfogantyús erdei fűrészt. Az Alföldön azonban az 50-es években 45–50 húzásnál több nemigen telt az említett alkalmi munkásoktól, annak ellenére, hogy fűrészelési teljesítményük ezzel nem is a kétharmadára, hanem legalább a felére csökkent.

De még az igazi erdős vidékeken sem volt minden rendben a munkások táplálkozása körül. Ezt a kézi fakitermelés akkori teljesítményadatai is tükrözik: az egy főre eső országos átlag mindössze 0,92 m³ volt naponta.

Egy élelméztudományi, munkaegészségügyi és erdészeti kutatókból álló brigád 1956-ban 210 „állandó jellegű favágót” vizsgált meg a Bakonyban és a Bükkben. Szó szerint idézem az összefoglaló eredményt:

„A vizsgált dolgozók átlagkora 33 év volt. Átlagos testmagasságukhoz és életkorukhoz viszonyítva testsúlyuk 4–5⁰/₀-kal kisebb volt a szabályosnál. A vizsgáltak közel 20⁰/₀-a a gyomor- és bélbetegségek különböző formáiban szenvedett. A fogszuvasodás (caries) 46⁰/₀-ban fordult elő. A folytatott vérvizsgálat eredménye szerint vitaminhiány enyhébb tünetei, a C-hipovitaminózis következményei a vizsgáltak 25⁰/₀-ánál, a B₂ hipovitaminózis a megfigyelték 52⁰/₀-ánál volt tapasztalható. Megállapítottuk, hogy a vizsgált favágók közül mindössze 6⁰/₀ vette igénybe az üzemi étkeztetést. A többi főleg hideg élelmiszerekkel, tarisznyából étkezett. Az egyénileg étkezők élelmének átlagos kalóriaértéke alig haladta meg a 3200 kg/kal-t. Alatta volt tehát az OÉTI, az ERTI és külföldi kutatók által meghatározott 4200–5000 kg/kalória értéknek. A vitaminok és ásványi anyagok közül az A-, B₂- és C-vitamin, a vas és a kalcium a kívánt mennyiségnek az 50⁰/₀-át sem érte el. Hasonlóképpen alacsony volt az

összfehérjeszint is. A fogyasztott élelmiszerek fogyatékoságai tehát alátámasztják a vérvizsgálatok során tett táplálkozáshiányokra vonatkozó megállapításokat.”

Az üzemi kosztra is lehetnek panaszok, de abban legalább megvolt a napi 4800–5000 kilokalória. Mégis: „a vizsgált favágók közül mindössze 60/0 vette igénybe.”

A túlnyomó többség ette tovább a maga száraz tarisznyakosztját. Amittől 20 százalékuk máris „a gyomor- és bélbetegségek különböző formáiban szenvedett”, egyéb ártalmakról nem is beszélve.

A 3200 kilokalóriás – magában véve is igen alacsony – átlagon belül voltak jóval szűkebben eleresztett munkások, igaz, hogy voltak ennek megfelelően bővebben táplálkozók is. A tarisznyából élő 89 munkás közül:

4 fogyasztott többet a napi szükségletnél (5–7000 kCal)

12 elegendőt (4–5000 kCal)

25 átlagosan keveset (3–4000 kCal)

33 átlagon alul keveset (2–3000 kCal)

15 a szó szoros értelmében éhezett (2000 kCal alatt)

Mindez nem utolsó oka volt a nagy teljesítménykülönbségeknek és az aránytalanul gyenge országos átlagprodukciónak.

S azóta?

Azóta sok minden megváltozott. Főleg a gépesítés folytán. A munka nem lett könnyebb, sőt az évenkénti fakitermelés növekedésével jóval több lett, de kevesebb ember is győzi. Mintegy másfélszer annyi fát termelnek ki az erdőgazdaságok, mint az 50-es évek derekán, de a régi munkáslétszám töredékével. Alkalmi munkásokkal már alig, inkább csak egész évre szerződöttettekkel, akikből mintegy 4000-en gépkezeléshez is értő, vizsgázott szakmunkások.

A termelők számának csökkenésével – s teljesítményük növekedésével – bérüket is sikerült lassan feljebb tornászni. Meleg ruhával, esőkabáttal, lábbelivel is sokkal jobban ellátják már őket az erdőgazdaságok. A kiválasztottak nagyjából elérték azt, amire valamikori társaik, az azóta másmerre sodródottak is vágytak.

Igaz, hogy ők most még többre vágnak.

Pedig közben a munkásszállások is majdnem mind kiürültek. Vége lett a ridegéletnek, alig vannak már hetenként, kéthetenként, havonként hazajáró, életük javát a szállásokon töltő, reggel-este tarisznyából falatozó munkások. A kevesebb embert könnyebb naponta szállítani. Ma legtöbb-

jük héthosszat otthon *bálál*, s ponyvás teherkocsival jár ki az erdőre. Ez sem mindig kellemes, kivált nagy hidegekben. De a régi gyalogos időknél, a földkunyhókbeli téli tanyázásoknál mégiscsak sokkal jobb.

MIELŐTT TOVÁBBMENNENK

Mielőtt továbbmennénk, egyeztetnem kell nézeteimet erdész barátaimmal. Nehogy úgy vegyük, fölöslegesen verem fel a port a házuk táján. S ne gondolják netán még azt is: ellenük szól, amit írok, őket marasztalja el ország-világ előtt.

Jó néhányukkal beszéltem, adataim tekintélyes részét tőlük kaptam. Annál inkább meglepett, hogy mikor könyv kezdett kerekedni az egybegyűlt anyagból, milyen erős aggodalom támadt némelyikükben: szabad-e kiállni a szakma e sokféle benső gondjával a nyilvánosság elé? S egyáltalán: igazságos-e az így kirajzolódó kép? Nem egyoldalú-e? Nem aránytalan-e? Nem torz-e?

Míg egymás közt beszélgettünk, nem voltak ilyen aggodalmaik, de mielőtt a kívülről szemével is látni kezdték, amit eddig csak a magukéval néztek, mintha minden más színezetet kapott volna: a kíváncsnál sokat sötétebbet.

Idézek néhány jellemző – egymástól független – lapszéli jegyzetet:

„Az erdei munkás szakmunkás lett. Modern házat építhet, motorkerékpárt, autót vehet. Szakmunkásiskolára megy, kiszabadul a falujából. Országot lát. Üdülési beutaló a családdal együtt. Nemzetközi fakitermelő versenyen vehet részt.”

„Nem ez a lényeg. Az, hogy a mi munkakörülményeink nagyon nehezek. Ezt nem a felületesség nehezíti. Sok mindent elkövetnek az erdőgazdaságok, hogy ezen javítsanak, mert egyébként nincsen elegendő munkás.”

„A szakszervezet ebben hivatása magaslatán áll. A munkaruhát időben kiadatkák. Sajnos más itt a hiba. A munkaruhák nem felelnek meg teljesen a mi munkakörülményeinknek. Vannak, akik az új munkaruhát otthon viselik, és az erdőben rongyokban járnak és »panaszkodnak«. Kétségtelen, hogy vannak helyenként mulasztások, de azokat nem lehet általánosítani. Ha már ilyen adatok kerülnek közlésre, mint »ilyen is előfordul« kellene adni. Egyébként évekkel ezelőtt egy osztrák felmérést olvastam. Ott is számtalan kifogást tettek a munkások. Mégis arra a kérdésre, hogy szíve-

sen otthagynák-e foglalkozásukat, általában »nem« volt a válasz. Ok: a viszonylagos szabadság és kötetlenség.”

„Helyi mulasztások. Nem általános. Pl. a Pilisben, a keszthelyieknél rendes Ikarus buszon viszik és hozzák a munkásokat. Egyébként gondolkunk a fejlődésre, amikor valóban gyalog jártak a munkások a munkahelyre, szívesen felkérérdzkedtek a rakomány tetejére, ami veszélyes és tilos volt. Most egy örvendetes fejlődés átmeneti szakaszában vagyunk. Egyik helyen gyorsabb, másutt lassúbb az ütem.”

„Túlzottan pesszimista a könyv hangulata. Mi munkáshiánnyal küszködünk. Ez a könyv ezt csak fokozni fogja, mert elvadítja tőlünk az embereket. Valahogyan egyensúlyt kellene teremteni az erdei munka szép és rossz oldalai között. Ha valójában olyan lenne, mint amilyenek itt megjelenik, egyáltalán nem lenne munkásunk, és az 1800-as évektől nem változott volna semmi.”

„Az OÉTI valóban ilyen tarisznyavizsgálati eredményeket kapott. Véleményem szerint azonban ez több napon belül részben kiegyenlítődött. Másrészt pedig az alacsony étkezési normák a régi étkezési kulturáltság legalacsonyabb fokán álló földmunkások még »átmentett« hagyatékaik voltak. Az az időszak a munkások felrázásának és a múlt kirívó fogyatékoságainak a felszámolási periódusa volt. Ismét azt érzem, hogy ennek a felszabadulás utáni 5–10 évnek nem szabad ilyen nagy terjedelmet biztosítani. Ha tárgyalja is az anyag, úgy kellene megvilágítani, hogy ezt kaptuk örököül, és ebből kellett kiemelkednünk. Ha mellé tesszük a mai szakmunkások fényképét, nem hisszük el azt, hogy mi volt 15 évvel ezelőtt.”

„Én elhiszem, hogy ilyen esetek vannak! De nem általában. Szerintem ez nem való könyvbe. Ennyire nem szabad elvetni a sulykot. Ezek elsősorban nem erdészeti problémák! Egy-egy vidék ipari elmaradottságának a következményei, illetve lehet helyi nemtörődomség is!”

„Minden írásbeli munkának célja kell legyen! Ha az a cél, hogy ezeket a helyi visszasságokat felszámoljuk, annak más a módja. Nem a könyv. Egyébként érdemes megnézni a zalaerdődi erdőművelő lányokat, asszonyokat, milyen elegánsan öltözve járnak erdőgazdasági autóbusszal a munkahelyre. (Ilyen is van!)”

„Ezek a szó szerinti idézetek, úgy mint az előzőek is – véleményem szerint – nem nyomdafestékre valók. A sok helyesírási hibával és az érthetetlen fogalmazással elsősorban az oktatás fogyatékoságait tárja fel. Ez nem erdészeti ügy. Nem ilyen könyvbe való!”

„Kirívó helyi esetek lehetnek. Ezek azonban nem általánosak. Keszthely

helyen voltam a városi tanácselnök egy fogadásán. Nem győzött arról áradni, hogy az erdészet milyen eredményes és szép hivatást tölt be a cigányság megtelepítésében és munkához szoktatásában. Fejtegette, hogy a fizetés nagysága, ha kevés munkával magas, milyen demoralizáló. Ezt sem szabad pl. számításon kívül hagyni.”

E lapszéli észrevételek, mint látjuk, nem annyira a tényeket vitatják, mint inkább a tálalást. Ami sötétebbé teszi a képet, az vagy helyi, vagy átmeneti jelenség. Nem könyvbe való. Könyvbe, vagyis a nyilvánosság elé az erdeimunkás-keresetből vett motorkerékpárok és autók, a szakmunkásiskolák, a családos üdülési beutalók, a nemzetközi fakitermelő versenyek, az időben kiadott munkaruhák, a pilisi és a keszthelyi erdőgazdaság Ikarus buszai, a zalaerdődi elegáns erdőművelő lányok, asszonyok valók vagy „a gyöngyössolymosi Blassek Béla szakmunkás, akinek három háromszobás összkomfortos háza van, és azt mind az erdön kereste”!

Valóban, magam is többször utalok rá: a mátrai kérdőívekre adott válaszok s az ismertetett egyéb tények nem általános és főleg nem maradandó érvényűek. Egy bizonyos – gyakran már meg is haladott – fejlődési állapotot tükröznek, és azt is többnyire sok szubjektív elemmel elegyítve, az érdekeltek érzéseivel, vágyaival, egyéni véleményeivel színezzve.

De a maguk szférájában, a maguk korlátai között mégiscsak hitelesen adnak hírt egy igen nehéz körülmények között dolgozó magyar munkásréteg külső és belső világáról: életkörülményeiről és életszemléletéről.

Másképpen persze úgy is fogalmazhatnánk, hogy csupán a maguk korlátai között hitelesek. A teljes igazsághoz csakugyan mintha több vigasztaló momentum, a nyilvánvaló fejlődés több egyértelműen örömdetes fejleménye tartoznék.

De a nyilvánosság, amelyhez e könyv szól, talán mégis elég érett arra, hogy az olvasottakból ne vonjon le téves következtetéseket, kivált az erdők munkásaival közvetve vagy közvetlenül foglalkozó erdészek szerepére nézve.

„Minden írásbeli munkának célja kell legyen!” Ezt magam is vallom. Céлом pedig ezúttal nem kevesebb, mint hogy tőlem telhetőleg eloszlassam az erdei élet és az erdei munka köré szövődött romantikus elképzeléseket.

Mert ha az erdei munkásság – s maga az erdész társadalom – méltánytalanul hátramaradott helyzetben van az övénél könnyebb munkával megáldott más dolgozó rétegekhez képest: abban sok más körülmény mellett

e romantikus elképzeléseknek is része lehet, amelyek szinte irigylésre méltónak tartják az erdőn dolgozók sorsát.

Sokszor már-már bosszantó ez a valóságtól elrugaszkodott, makacs romantika. Engem legalábbis igen bosszant. S e bosszankodásomat – néhol talán kissé gorombán, de tiszta szándékkal – e könyvbe is beleírtam.

Végül még egy lapszéli jegyzetre hadd reagáljak, mely a mátrai kérdőívek főbb adatait firtatta.

Kereken 1200 kérdőívet küldtek szét a gazdaság munkásainak. Ebből 501 érkezett vissza, de néhány közülük üresen. A kérdések egy része – hol több, hol kevesebb – igen sok íven megválaszolatlan maradt. De még így is volt miből merítenem, mégpedig bőségesen, érzékeltetve lehetőleg a különféle jellegű válaszok arányait is.

MI JÁR, MENNYI JÁR?

A *termelők*nek már jóval több járt, mint régen, pénzből is, ruhából is, a szállítás könnyebbségéből is. A *művelők*-nek csak kicsivel több. Az ő sorsuk nem sokat változott. Vagy mondjuk így: nem eleget. Innen a panaszok legtöbbször.

A termelésben több a gép, több az igazi férfimunkás. A művelők jó része ma is a régi paraszti módon dolgozik. Asszonyok, lányok, öregemberek. Fő szerszámuk a kapa, az ékásó, a sarló.

Sík vidéken, igaz, többnyire már géppel ültetik a csemetéket, részben géppel is ápolják (húztatják meg a sorok közét), de kézikapa nélkül azért ott sem megy a művelés. S a hegyes-dombos tájakon még úgy sem. Az erdősdő lejtőkre sok keserű verejték hullik: padkázóké, ültetőké, kapálóké, a gyöngye csemetéket fojtogató füvek és gyomok sarlózóié...

A déli hegyoldalak szőleiben – például a Hegyalján – 80–100–120 forint a napszám. A közeli-távoli erdősítésekben 40 forint körül mozog a művelők – 8 órai munkára számított – napi átlagbére. Olykor csupán 35-re megy fel, máskor eléri a 45-öt is, néha az 50-et. Annál többet már csak kivételesen.

S ez is alkalmi bér. Tavasztól ősziig sem jut mindig munka a művelésben dolgozóknak. Esős évben több szükség van rájuk, szárazban kevesebb. Vannak köztük szerződöttek, ezek még jobban számíthatnak a minden havi kis biztos pénzre. A többit hol hívja az erdősz, hol nem.

Sok helyt kapós a kapás. Főleg a mezőgazdasági nagy dologidőkben.

Főhet az erdész feje, honnan szerez – és hogyan szerez – elegendő munkást az ápolásba. Ennyi pénzért. Négyötvenes, ötforintos órabérért.

Még az a *szerencse*, hogy az erdős vidékeken sok a kevés földű, rossz földű szegény falu, ahonnan a férfiak java része máshová jár el dolgozni, de az asszonyok, öregek többnyire otthon tengődnek. Még az a *szerencse*, hogy a mezőgazdaság fokozódó gépesedésével még a tágabb határú, jó földű falukban is gyarapodóban van a kihasználatlan kézierő. Kivált az asszonyoké, öregeké, akik nehezen mozdulnak el hazulról, de a maguk paraszti mivoltában nem is igen kellenek sehol. Egy részüknek sikerül előbb-utóbb állandó munkahelyre bevágódnia a maga falujában is vagy a közvetlen környéken, a többi viszont hol dolgozik, hol meg munkáért kiabál, könyörög, kunyerál a téesz- és egyéb irodákban is. Olykor még a pénzt legvékonyabban csorgató erdészeti irodákban is.

Hogy az elmúlt tizenöt-húsz évben annyit erdősítettünk szerte az országban, főleg a fában szegény vidékeken, de gyakran még az erdősebb tájakon is, az nemcsak gazdasági megfontolásoknak volt köszönhető. A legelmaradottabb, legszegényebb tájak lakóinak megélhetését is meg akarta könnyíteni a kormányzat, amikor e hosszú lejárátú – csak évtizedek múltán gyümölcsöző – befektetéseket esztendőről esztendőre tekintélyes összegekkel finanszírozta. Az erdőművelésre – a kivágott erdők felújítására, új erdők telepítésére, fásításokra – fordított költségek együttes összege az évi 1 milliárdot is meghaladta, bár a gazdasági számítások ezt nem mindig indokolták volna. Ez az összeg persze még mindig csak tízezreknek adott munkalehetőséget, de így is sokat számított.

Viszont éppen a nagy munkaerő-kínálat miatt (bármilyen periodikus volt is az, főleg a mezőgazdasági munkák menetétől függően) az erdőművelésben foglalkoztatott zsenge fiatalok, asszonyok, öregek bére nemigen tudta követni a reálbérek átlagának országos növekedését. S ha a kormányt szociális megfontolások vezették is (a várható gazdasági haszon reménye mellett), az erdészeti természetesen nem jótékonykodhatott: neki a lehető legolcsóbban kellett elültetnie, felnevelnie a tervezett erdőket.

Ez a nyitja annak, hogy a mátrai kérdőíveken a művelők épp a saját munkájukat minősítették a legkevésbé kívánatosnak. Nem csinálnák annyit pénzért, jaj, dehogy csinálnák, de muszáj, mert nincs más. „Milyen munkakörben nem dolgozna szívesen az erdőgazdaságnál?” Sorra írták be: „Erdőművelésben.” De ugyanezek az asszonyok követelték azt is, hogy kössenek velük szerződést, foglalkoztassák őket állandóan. Hol? A *művelésben*. Legalábbis amíg telente ki nem fagynak belőle.

Ne legyen olyan üreshónap mint 1968 agustus, és még 41 forint, mint egyikbónapban mert azé nem lehet dolgozni.

Kérem az állandó munka biztosítását és az elvégzett munka után járó bér kifizetését. Szeretném megkérdezni, hogy mivel a folyamatos munkát az erdészet nem tudta biztosítani nyereségben miért nem részesülünk ugyan úgy mint hasonló más vállalatnál rövidebb idejű munka után.

Kérem, hogy szerződtessenek le legalább tavasztól őszig. A fizetésünket pedig rendezzék és ne úgy hogy napi 23 Ft-os (októberba) jövedelmünk legyen. A munka viszont elége nehéz és szerintem a napi 50 Ft-ot eszközölkék ki.

Ha panaszkodunk van, hallgassák legalább csak meg is. Történt olyan dolog, bér emelést kértünk a patka (= padka) fölujjításkor. Elutasították. Mi azt mondtuk viszont így akkor nem keresünk. Válasz az volt „nincs az erdészethez kötve senki akinek nem tetszik mehet.” Kérdezem én? ennyit ér a munkás akki már 8–10 éve dolgozik az erdészetenél?

Egy 46 éves férfimunkás panasza:

Megvagyok elégedve mindennel csak azzal az egyel nem vagyok megelégedve hogy van egy 16 éves lányom és feleségem és nem álitják munkában. Pedig már sokszor szóltam róla.

Erős férfimunkásokban az erdőgazdaságok is gyakran szűkölködnek. Igyekeznek is kedvükre lenni, szét ne széledjenek, máshová ne szegődjének. A művelőket kevésbé kell kényeztetni. Azok morognak – de maradnak. Még ha egyik-másikuk ekként inti is a gazdaság vezetőit:

Ha így fizetik az erdőművelőket akkor nem sok remény van aboz hogy továbbra is kapnak asszonyokat mert a fiatalabbak elhelyezkednek másutt ahol könnyebb munkáért is megkapják azt a pénzt sőt még többet. Mert 40 Frt ma már olyan fizikai munkáért nem pénz.

Hogy az erdészet nyereséggel zárjon aboz mi is hozzá tartozunk és nyereséget mi soha nem kapunk, pedig a mi munkánk is fontos.

Alkalmi munkásoknak nem jár nyereségrészesedés. Se illetményföld. Se munkaruha.

Gyakori bánata a művelőknek, hogy többnyire gyalogosan kell kibalagolniuk az erdőre. Innen a sok panasz a szállítás hiányára. A termelőknek jár – nekik vagy jár, vagy nem. De többnyire nem. Gyakran még gyaloglópénz sem.

Gyakran még szerszám sem. A magukét koptatják. Bár ezért használati díj jár. De ha az erdőgazdaságtól kapják a szerszámot, akkor meg ők felelnek érte, ha elvész. Pedig nincs hol őrizték.

Hadd jegyezzem ide szó szerint még egy halom jellemző panaszukat.

A szerszámok és a munkaruha miatt:

Munkás szerszámot adjanak mert a sajátunkal dolgozunk. Még szeretném közölni A szerszámnak és a ruhánknak semisincs ahovábecsukjuk a nyáron és sok szerszám elveszet.

Még azt tartom fontosnak, hogy nekem olyan szerszámokért kel fizetni, amit az én tudatom szerint én nem vesztettem el és azért énekm és az én munkatársaimnak is fizetni kellett. És még az is a hiba, hogy a nyáron az egyik gyűllésen ami kint volt megtartva a munkahelyen azt ígérték hogy kapunk sarlót és ezt sem tartották be.

saját szerszámunkkal kel dolgozi és szerszám kopást nemkapunk

Közölni szeretném még azt is, hogy az évnek java részét sarj, és gázság közt töltjük, hogy mi is szeretnénk munkás ruhát kapni. Demég szerszámot is mert mindent hazulról kell vinni a (reszelőtől a tolikapáig, ha ez is volna odabaza) ha valami a szerszámosba még akad, az olyan rongy hogy kézbe nem érdemes venni. Gondoljunk majd arra is, hogy bátaspermetezővel hónapokig nőnek nem való permetezni. Demég arra is, hogy a ruhánkat szerszámunkat a szabad ég alatt hagyjuk, nincs ahová becsukjuk így aztán ami már történt is meg, elveszik.

A munka ruha mert egész éven keresztül bozot irtásba vagyunk

Csizmát és munka ruhát a nőidolgozóknak miért nem adják????

A munkaruha mert egész éven keresztül a sarjverésben vagyunk majd-nem mindig és még nem orvosolták

A pénzkereset és a nyereségrészesedés miatt:

A rosz talaj műveléséért alacsony bért fizetnek

kevés a bér a csemetekerti munkákra

Kérem az erdő gazdaság vezetőjét hogy a csemete ápolását vegye fontolóra és anak bérét valamijen módon megemelni mert ez a 900 Ft bizony egy felnötnek kevés bér

NINCS KERESET

10 órai munkaidőre keveslem az ötven forintot mert ezen felül utazással töltünk két órát és ezel együtt kapjuk az ötven f.

Pl legalább az ötvenöt hatvan forint között meg lenne minden nap.

A pontos beírás a munkába, hogy a munkáért kifizessék

Kérném annak kivizsgálását, hogy azonos munkáért hogyan tud az egyik erdész több bért fizetni mint a másik és az eggyik fizet távolsági díjat míg a másik nem.

a szücsi vagy patai erdőbe rendesutikölcséget mert az ut legaláb oda vissza 3 óra

A kereseti lehetőség mostanában úgy látszik hogy azzal akarják elűzni a dolgozókat hogy mindig kevesebbet és kevesebbet lehet keresni

Több keresetet job Bérézést

Sérlemmezem azt, hogy 1967-ben a Szakszervezeti ülésen elhangzott egy olyan határozat amely a nyugdíjhoz közeledőkön segített volna, mégpedig olyanokon mint amilyenek az erdőművelők a legalacsonyabb bérűek. Ez a határozat az alábbi: hogy mikor a munkás betölti az 55-ig életévét annak emelik a kereseti lehetőségét vagy az órabérét. De még addig nem történt semmi sem. (57 éves férfimunkás.)

Engem például sértett az hogy 1968 Áprélisában küldött az erdészet nyereségrészesedést de nem mindenkinek Pedig egy formán dolgoztunk azóta gondolkodunk rajta hogy tiszszemély közül csak három kapta meg.

A múlt évben 2 napi nyereséget kaptam szeretnék az idén többet kapni, úgy gondolom, megérdemelném

Az illetményfa és -föld miatt:

a tüzelő ellátás, bedolgozott hónapokra ingyenes fa juttatás.

Idáig 800 Ft után kedvezményesen kaptam fát most meg nem. A 150 napot pedig nem birtuk be dolgozni mert nem tudtak munkát adni.

Panaszom van mégpedig nem az erdő gazdaságra hanem H. Gyurkára, mint erdészünk még pedig mint a fa illetmény fánkából mert két köbméter helyibe másfelet küld. És mink szoltunk Sz. Pista bácsinak ez ellen. Ő azt mondta: „emberek ott készítsétek meg az illetmény fájokat, ahol leg jobb és leg közelebből ellehet szállítani.” H. Gyurka mint erdész, ő nem engedi. Kérdezzék meg hogy miért nem de minket is. Hogy ő majd mit válaszol akkor majd mi is válaszolunk. Plegykaságot nem akarunk.

És még azt is szeretnénk, ha valamilyen kedvezményt kapunk, (mint pl.: a fát is) ne kelljen annyit utánajárni.

A Járulék tüziját Téltre szállítsák le, mert eddig nem kaptuk meg.

Az 1968 as szerződés már lejárt, és az abba kötöt fa összeget még mai napig sem kaptuk meg. Legyenek szivesek a fát elküldeni hamarosan.

Az ingyenes gajját nem kaptuk meg miaz oka és a mit meg válthattunk a tizméter gajját csak 5 métert kaptunk

Ugy tudjuk hogy az 5 méter fán kívül még járt volna több fa is és kiküldték nekünk a fa árát 117 forintot. Nekünk a fára nagyobb szükség lett volna mindannyiunknak.

Négy hónappal ezelőtt kiváltottam 4 méter fát és még nem jött le. Nem

szeretnék a télen negyedmagammal megfagyni, szeretném, ha hamarosan bozzák baza. 4 m ingyenes fát.

Amennyiben le szerződünk illetmény földet kérünk.

Azt hogy attak kukorica földet hogy ültessük be és nem lett kukorica, nem is kelt ki. Odavan a sok kukorica és nem lett belőle semmi. Hogy ezt megtérítik-e vagy nem azt nem tudjuk ezt szeretnék megtudni.

Sérelmek árja. Panaszok tengere. Eleinte még berzenkedik, háborog a kegyes olvasó. Később már kezd belefáradni. Fásultan veszi tudomásul még azt is, hogy valaki nem kapta meg a jogos fáját, s ezért negyedmagával fél a megfagyástól. (Ha ugyan igazán fél! Hátha csak mondja?) Vagy hogy másvalaki olyan kukoricaföldet kapott, amibe a vetőmag is beleveszett. (Létezik az, hogy ki se keljen? Nem ők vetettek rosszkor vagy rosszszul?)

Igen, a túl sok panasz némelyek számára már nem olyan meggyőző. Bosszantó inkább. Mintha egy megrögzött hipochonder sorolgatná fülünk hallatára: neki még ilyen betegsége is van, még amolyan is... Hogy a végén már legszívesebben ráüvöltenénk: „Ne legyen! Elég volt!”

De hagyjuk a hitvány érzelmeket. Legyünk – tőlünk telhetőleg – tárgyilagosak.

Megint mentenem kell a Mátrai Erdőgazdaságot, amely nemrég olvadt össze az egrivel, Mátrai Erdő- és Fafeldolgozó Gazdaság néven: egyike volt azoknak, ahol legtöbbet törődtek a munkásokkal.

De a legjobb gazdaságot is sok minden köti. Leginkább pedig a munkaerőpiac konok következetességgel ható törvényei.

Ez nemcsak az erdészetben van így, de itt különösen nyilvánvaló. Minden norma, minden bérszabályozás, minden jóléti intézkedés csak csekély mértékben módosíthatja azt az alapvető tényt: a kereslet emeli, a kínálat lenyomja a munkaerő árát. A bérek – a pénzbeli bértől a tüzelőfáig és a munkahelyre való szállításig minden juttatást beleértve – lényegében alku-bérek. A munkás vagy vállalja ennyiért, vagy nem vállalja. Ha vállalja: megkötetik az alku. Ha nem vállalja, akkor az erdésznek más embert kell keresnie, ha pedig ennyiért nem kap megfelelőt, akkor valamit ráígérnie – ha nem pénzt, akkor mást –, mert a munkának mennie kell.

De a munkásnak is élnie kell. A családjának is. S mivel a kevés is jobb a semminél: ha nagy a túlkínálat, a bérek lenyomódnak. Ha pedig tartós a túlkínálat: tartósan lent is maradnak.

Mindig ott kell – elemi kénytelenségből – bért emelni, a keresetet to-

vábbi juttatásokkal javítani, ahol emberhiány fenyeget. Oda kell csepegtetni az olajat, ahol akadózni kezd a gépezet.

Közhelyek ezek, tudom, merő általánosságok, de pontosan vágnak országsszerte az erdőgazdaságok sokéves tapasztalataival.

A ráígérés persze gyakran pusztá szó marad. A b.-i erdészeti volt helyettes vezetőjétől magam is nemegyszer hallottam a cinikusnak tetsző, de valószínűleg inkább keserű mondást: „Nem vagyunk olyan szegények, hogy még ígérni se tudjunk.” Más erdészetek más vezetői is gyakran rákényszerültek bizonytalan fedezetű ígéretekre. De termelőiket csak akkor tarthatták meg, ha adtak is nekik valamit. Művelőiket? Azokat olykor kecsegtető szép szavakkal is.

Idővel a művelésben is nyilván gyarapszik a gépekkel dolgozó szakmunkások száma. Vannak is már biztató példák, kivált a sík vidékeken, a szelídebb dombokon. De ez a kettősség – *termelők és művelők* között – alighanem még sokáig megmarad az erdőgazdálkodásban. S vele az a sérelem, amit egy 18 éves lány így fogalmazott meg:

Az, hogy a férfi és a női munkásoknál egyenjogúság van, és a nő még sincs megfizetve.

ŐSI SZERELEM

– Kisatyus is olyan volt: szenvedett, ha valami címen nem mehetett ki az erdőre – meséli B. András erdőmérnök barátom, palóc népi származék.

Kisatyusnak az ő falujukban az öregapjukat – nagyapjukat – nevezték az unokák. Neki még mindig erre jár a szája.

– Örökké csak az erdőt járta volna. De nemcsak ő: a fél falu. Benne volt a vérükben. Az asszonyoknak a málnázás, a gombázás, a férfiaknak meg hogy amerre mentek, mustrálták a fákat. Ez ennek lenne jó. Az annak. Kocsirúdnak, gerendának, ágasfának, keréktalpnak. Sokszor ki is néztek maguknak egyet-egyet. „Legközelebb, ha fuvarozunk, ezt elviszem. Vagy kilopom a széna alatt.” Nem is a fáért, nem ért az annyi, hogy né tán rajtakapják őket. De az mindent megért, ha túljártak a *jágerek* eszén. Azért volt annyi *rapsic* is. Kisatyus is rapsickodott. Bedugta a nadrágszárába a rövid csövű, lefűrészelt puskáját, s indult kifelé, de hányszor! Mindig a szőlők felé, ott úgy szökhett be az erdőbe, hogy senki nem vette észre. A mi szőleinkben olyan teraszok vannak, s két-két terasz – *visa* – között közbülső lejtők. Találkozott egyszer Kisatyus a szőlőpásztorral, men-

tek, beszélgettek, ballagtak egyik visából a másikba. Ő mintha csak szőlőnézőbe jött volna, dehogyis mondta, hogy az erdőre készül. De már az előbb látott egy nyulat vagy mit, mert betöltötte a puskát. Hát ahogy ott mennek, kapaszkodnak a hegyoldalban, egyszer csak elsült a puska. Bent a nadrágszárban! De csak a földet lötte meg vele, a lábán egy karcolás nem esett... Ezt sokszor elmesélte szegény Kisatyus. Meg a jágert is, a porosz jágert, akit lelőttek a jenei erdőben. Ott volt ő is, nem messze, akkor is épp vadra lesett, s egyszer csak hallja, hogy kiált valaki: „Ne lőj!” Mintha nevet is kiáltott volna az illető, de fújt a szél, zúgott az erdő, azt már nem hallotta tisztán. Csak ennyit: „Ne lőj!” S utána a durranást és a hangos jajt. Várt egy darabig, nem akarta, hogy az övé legyen a második golyó. Leballagott aztán az oldalba, de mire odaért, már befejezte a jáger. Költögette, hiába. Tanúskodott aztán a bíróság előtt is, hanem hogy nála is puska volt, azt nem vallotta be. Kérdezték tőle, ki lehetett. Nem tudta. Senki nem tudta. Később derült csak ki, évtizedek múlva, amikor már rozsdá rágt a vaskeresztet is, amit a jáger halála helyén állítottak. A tettes se élt már akkor, csak a fia, aki tizenöt éves suttyóként volt kint vele aznap az erdőn. Az vallotta be a halálos ágyán: az ő apja lötte le. Régen ez így ment: a fiatalok korán beletanultak az apjuk mellett, ha nem is a jágergyilkolásba, de az erdei életbe. Kisatyus engem is elvitt, mikor vágták a fát télen, s ott tanyáztak kint a földkunyhókban, csikorgó hidegekben. A nagyobbacska gyerekek már a munkában is segítettek, fűrészelték, baltázták, hordták össze a vékonyát, aztán lassan már a vastagját is, de embernek csak az számított, akit már dönteni is engedtek, akit nem kellett féltetni, hogy odaáll a dülő fa alá... Akkor nem kellett csalogatni a fiatalokat, boldog volt, akit az apja magával vitt az erdőre, s még boldogabb, akit a bandába is bevettek. Már kicsi koruktól ebben nőttek. Mászták a fákat, fosztogatták a fészkeket, megszedték a cseresznyét, a málnát, a szedret, a mogyorót, a gubacsot, a gombát, a taplót. Máskor meg csak kószáltak, heverésztek, fülelték a madarak szavát, melyik hogy fújja, hogy cifrázza. Utánozták is a kakukkot, a sárgarigót, a pintyet, a vadgalambot, nagy mulatság volt, ha valamelyik visszazsolt. Én is csináltam valamikor: a két hüvelykujjam között fújtam bele az összeszorított markomba, úgy turbékoltam, búgtam, kakukkoltam... Hát még ha fűszálat is feszítettem a két markom közé! Alig akadt olyan madár, amelyiknek vagy így, vagy úgy ne tudtam volna utánózni a szavát... Őzbakot is próbáltam megcsalni, közelebb csalogatni a markomba fogott fűszállal, mintha suta sírna, de a minden hájjal megkent rapsicok ehhez

azért jobban értettek. Nem egy szép bak jött be a hívásukra, az üzekedés idejének izgalmával a vérében; azt hitte, a suta várja valahol a bokor mögött, s gyanútlanul sétált a puskacső elé... Igazi vadászok is csinálják ezt, nem tiltja se törvény, se erkölcs, s a falu erkölce még kevésbé tiltotta. Aki értett az őzek nyelvén, az megérdemelte, hogy őzet ejtsen; aki úgy tudott bogni ősszel, az első hideg éjszakákon, mint egy szarvasbika, s egy *másik* bikát, egy harcra kész hímet ki tudott csalni a sűrűségből a holdfényes tisztásra: az a szarvast is megérdemelte... Sokszor elgondolom: mi még olyan meséken nőttünk, amikben az állatok is ember módra beszéltek, farkas koma, róka koma, őzem-bőzem, nyulam-bulam. Most is vannak tán ilyen mesék könyvekbe nyomtatva, képekkel körítve, de ez már más, egészen más. Hiányoznak azok a régi öregasszonyok, akik hitték is – legalább fél szívvel –, amit meséltek. Akik maguk se választották még olyan szigorúan szét a valóságot és a mesét. A mesebeli erdőt és a falut körülfogó rengeteget. A mesebeli állatokat és az erdők vadjait. A mesebeli üveghegyeket és a Magas-Tátrának a Csóványos ormáról olykor felderengő, hótól és messzeségtől halovány csúcsait. A mesebeli hősöket – és a saját lelküket... Nem tudom, értesz-e? A mi falunk népe azért is kötődött annyira az erdőhöz, mert érzelmekben és fantáziában is együtt élt vele. Valami ősi szerelmet őrzött még a szívében az erdő iránt. Nemcsak a hasznáért szerette, a fájáért, a gyümölcséért, a vadjáért. Járni-kelni is szeretett benne, neszeit hallgatni, mozgását figyelni, benne élni, róla mesélni. De nemcsak nálunk volt ez így, más erdős vidékeken is. Itt is látom a gazdaságnál: a munkások jó részében még él ez a régi érzés. Ha nem élne, már meg is szöktek volna. Lehet ugyan, hogy másért is maradtak, de ezért is: úgy hozzánőttek az erdőhöz, nehezükre esnék örökre itt hagyni. Megválni a lombok zúgásától, ágak ropogásától, a madarak hajnali riccsájától, az ismerős ösvényektől, tisztásoktól, forrásoktól... Nem romantika ez. Ezek az emberek nem romantikusak. Még annyira se, mint a városokból szabadult természetjárók. Ha pénzről, megélhetésről van szó, akkor meg éppenséggel: garasos realisták. De a maguk módján mindenki másnál jobban szeretik az erdőt. Együtt lélegzenek, együtt sóhajtanak vele. Ha egy városi turista tüzet rak az erdőn, és szalonnát süt, akkor: ünnepet ül. Ha ők tüzet raknak, és délben szalonnát sütnek, akkor: élük az életüket. Esznek, hogy dolgozni tudjanak, De ez a szalonnasütés, a lángok lobogása, a zsírcseppek sistergése, a parázson sült kenyer és gomba illata egész lényüket átjárja. És így tovább, mit magyarázzam, ha nem érted, úgyis hiába. Csak az a baj, hogy ez a nemzedék lassan kivész. A mostani apák-

kal már nem járnak ki a fiaik, tíz-tizenkét éves korukban se, de később se. Ennek vége. Negyven évesnél fiatalabb férfimunkásunk alig van. Egy-egy lány ha kimegy az anyjával, de az is csak muszájból. Azért a rongy kis pénzért. Akik most nőnek fel a falukban, azoknak már idegen az erdő. Nem érzik otthon magukat benne. Nem is szeretik. Még úgy se, mint a városiak. Eszük ágában sincs kint az erdőn ázni-fázni, verejtékezni végig az életüket. Mennek fedél alá, gyárakba, műhelyekbe, hivatalokba. Nem cafatnak sárban, nem gázolnak hóban. Nem félnek nyári viharoktól, csapdosó villámoktól, téli fergetegektől, metsző szelektől. Kirándulni jönnek tán ki néha az erdőre, kellemes jó időben. Vagy még akkor se. Őseik százados szerelmét, az erdő iránt érzett vonzalmát ők már nem értik, nem is akarják érteni. De kik lesznek akkor az erdők munkásai?

VEZETETTEK ÉS VEZETŐK

Azt javasolnám hogy egy kicsit jobban fel kelene figyelni G. Andrásra és Sz. Bélára, hogy M. Ferencné és kéttársa nyáron nekikjárnak kapálni gyűjteni őszel a betakarítást és gesztenyét szedhetnek velük a tebeneiknek a gazdaság terbére mert bérjegyzéken elszámolják nekik a napjaikat és akkor a csemetekert sokszor nics ki a gazból. (53 éves névtelen nő, 800 forintos havi jövedelemmel.)

Többet látogassák a munkásokat és beszélgesenek el velük kinek mi a problémája, a cédulát a pénztel együtt külgyék el a munkásoknak, mivel Z. Rozálnál ujságpapírba csomagolva kapják a munkások és arra van ráírva kinek menyijár. B-ről senkit nem küld a pénzé csak d-i mehet. Reggel felveszik a pénzt, a munkások csak este vagy csak másnap kapják meg. Az erdész és aki a pénzé megy annak a lakására viszik az összes pénzt, és ottosszák el kinek menyit jár. Lányoknak keveset, asszonyoknak több. Mért nem lehet postázni, soka felmerült a munkások közt a kérdés de szólni senki sem mer, mert fél mindenki az erdésztől, hogy elküldi. Van neki egy nője de ezt senkise tudja hogy az menyit pénzt kap, azt még a munkások előtt kinem fizete. Dolgozni csak akkor dolgozik, mikkor az erdésztől jönnek ki, és a pénzt úgy megkapja, mint aki egy hónapiig dolgozik érte. Nagyon jó lenne ha egyszer legalább fizetéskor, végig elkisérnék azon az uton amit ő megtesz, míg a pénz eljut a munkásokhoz, de csak távolról.

Ez mind Z. Rozálnál B-n történik.

(27 éves névtelen nő, 930 forintos havi jövedelemmel.)

Még egy fájó pontot szeretnék megírni azt kérdezik akarok-e tovább dolgozni az erdészetnél igen de nem akár melyik erdésznél. Azt hiszem maguknak nem kell külön magyarázni nem mindegy akárki keze alatt dolgozni mert a mi erdészünket elhelyezték, és ezért kérem ha csak lehet helyezzék vissza. (35 éves asszony, szintén művelő, mint az előző kettő, de 1000 forintos havi jövedelemmel.)

Eddig se ártott volna figyelmeztetnem az olvasót: nem szabad készpénznek vennie a kérdőívekre rótt valamennyi választ. Mindegyikben van valami igazság, de gyakran nem ténybeli, hanem lélekbeli. A Mátrai Erdőgazdaságnál például a bérek 1968-ban átlag 9 százalékkal emelkedtek. Nem minden munkásé egyformán, sőt akadtak olyanok is – kivált a szerződetlen művelők között –, akiké csökkent. De ha csak a válaszokra volnánk utalva, azt kellene hinnünk, hogy az átlagos csökkenés volt legalább 9 százalékos.

Arra se vennék mérget, hogy a fent idézett nők közül az első kettő nem rágalmazó-e. De alighanem hiszi, amit állít. Vagy ha nem hiszi: akkor is a vezetettek és a vezetők között lappangó bizalmi válságnak ad hangot.

Minden társadalmi hierarchiával krónikus bizalmi válság jár együtt. Ez olyan alapvető szociológiai tény, amelyen érett ésszel még csodálkozni sem illik, nemhogy vitatkozni. De mivel a hierarchiák sem egyformák (más és más a hatalom jellege, stílusa, erkölce, mechanizmusa, a létrán feljebb jutottak, illetve lejjebb szorultak anyagi és szellemi színvonala, kölcsönös kontaktusa, a közrendűek kiszolgáltatottságának foka stb.), a bizalmi válság is nagyon különböző mértékű és formájú lehet.

Mi maradjunk csak a magunk szűk körében, a hazai erdőgazdálkodásnál, sőt egyelőre itt is csak a fizikai munkások és közvetlen vezetőik viszonyát nézzük.

Még itt sem könnyű általános érvényű igazságokat kimondani. Ami mégis az egész ország erdészetére nézve igaznak látszik, az annyi: aránylag sok feudális-patriarchális elemét őrizte meg a vezetők és vezetettek viszonyának.

A szétszórt munkahelyeken a munkások többnyire kis csapatokban dolgoznak. A fokozódó gépesedés ellenére sok minden tartja vissza még ma is az erdészeket a több száz hektáros erdőtarolásoktól és erdőfelújításoktól. Gyakran még a húsz-harminc hektáros tarvágásoktól is. Az erdőgazdaságok jó része egy egész megyényi – vagy erdősebb tájakon fél megyényi – területen tevékenykedik, de mindössze 1000–1500 többé-kevésbé állandó

fizikai dolgozóval, s átlagosan mintegy száz erdősszel.* Akár a régi módon működő – mondhatnánk: mindenes – kerületvezető erdőszekről van szó, akár az újmódi szakosított erdőszekről: húsz-harmincnál több ember kevésnek dolgozik egyszerre a keze alatt, s gyakran azok is elszórtan, több kisebb csoportban, a harmadik, negyedik falu határában.

Ilyen körülmények között az erdősz nem lehet ott állandóan minden munkahelyen, kivált ha közben az erdőt is járnia, őriznie kell, a maga hatnyolcszáz, sőt ezerhektáros területét, amely szintén nincs mindig egy darabban. Sőt többször nincs, mint van. Kiadja hát a helyszínen a munkát, elmondja, mire kell ügyelni, esetleg még megvárja, míg hozzálát a társaság, úgy csinálják-e, ahogy elő van írva, aztán rendszerint elballag a maga útján...

A munkások nemegyszer irigykedve néznek utána: megy sétálni kedvére, amíg ők a gazba veszett csemetékkal, sarjak sűrjével, tüskés-bokros bozótokkal vagy a gyérítések gyakorta egymásra dőlő, minduntalan felakadó fáival vagy a vágásra érett idős erdők vastag törzseivel küszködnek. Megy urasan, puskával a vállán, kimért léptekkel, se nem lassan, se nem sietősen, ahogy a tekintély megkívánja. Sejtik is tán, hova-merre, de tudni nemigen tudják, meg sem igen kérdezhetik: semmi közük hozzá.

A legtöbb erdősz előbb-utóbb mégis közelebbi kapcsolatba kerül a munkásaival. Főleg a termelőkkel, akik közül nem egy jobban keres, mint ő, s akivel inkább akadnak közös titkai is.

A régi világban egy uradalmi erdősz kisisten volt a közönséges favágókhoz képest. Azt sem tudták, hogy keressék a kedvét. Egy kis pálinka, noha bor, sajt vagy gomolya mindig akadt a számára. Ha elfogadta. Mert nem mindegyik fogadta el. De lakodalomba, keresztelőre, halotti torba a rátartibbak is eljártak mint megbecsült vendégek. Alkalmadtán meg is hálaálták jó embereik kedvességét. Ha például részelni kellett – gallyfából, szénából –, mindig tudták, hogy a szemre egyformának látszó két vagy három részből melyiket válasszák az uradalom nevében, hogy az ismerős paraszt jobban járjon. Másban is kedveztek a maguk embereinek, egyesek közülük kisebb turpisságokat, sőt lopásokat is elnéztek. De tudtak komiszak is lenni, ha úgy látták helyénvalónak, hogy megmutassák hatalmukat.

Mára nem sok maradt az erdősz hatalmából. Itt-ott még kedvezhet, itt-ott még komiszkodhat, de már rég nem kisisten. Lejjebb csúszott a társadalmi ranglétrán. A szakmunkássá előrukkolt fakitermelők viszont feljebb

* A legutóbbi összevonások növelték az átlagos területet és létszámot.

kapaszzkodtak. A géppel dolgozók különösen. Gyakran le is nézik, főleg a fiatalabb, gyakorlatlanabb erdészeket. Tudják, hogy ők mennyivel függetlenebbek: nem kell bonyolult elszámolásokkal bíbelődniük, s nem kell tűrniük a kisebb-nagyobb főnökök kifogásait és kitolásait. Még amit ők csinálnak rosszul, azért is az erdész kapja meg a magáét. Hiába van puskája, egyenruhája, zománcos jelvénye: neki kell többet nyelnie. Néha még tőlük is, ha nem úgy viselkedik . . .

De többnyire úgy viselkedik. Kialakul a hallgatólágos egyetértés, hogyan kell egymás érdekeit kölcsönösen tiszteletben tartani, s attól fogva nemigen van baj. Sokszor pertut is isznak, s nemcsak az erdész szólítja keresztnevéen a munkást, Karcsinak, Sanyinak, Péternek vagy Pista bácsinak, hanem a munkás is az erdészt. Hol bratyzásból, hol igaz barátságból. Még arra is van példa, hogy ha botlik az erdész, egy-egy munkása vállalja el helyette a vétket. Neki nem számít olyan sokat az a három- vagy hathónapos ítélet, amit esetleg fel is függesztenek. Nem veszíti el vele az állását, de még a becsületét sem. Attól ő nyugodtan vághatja tovább a fát. De a bukott erdészt meghurcolják, megbélyegzik, leveszik a válláról a puskát, lehúzzák róla az egyenruhát . . .

Az erdészek is tudják, mit ér nekik egy-egy hozzájuk húzó, őket védő munkáscsapat. De azért arra is vigyázniuk kell: nyakukra ne nőjenek, nagyon el ne kapjanak. *Teljesítsenek* is azért a pénzért, különben ők ütik meg a bokájukat.

A férfiakkal könnyebben boldogulnak. Az asszonyokkal több a vita, veszekedés, már csak az alacsony keresetek miatt is. S gyakran a hang is más, élesebb, mérgesebb.

Bár legtöbbször azért velük is megvan az egyetértés. Sokan bácsizzák közülük az erdészt, még a nála idősebbek is. Olykor a *kartárs* járja, nagy ritkán az úr, az erdész úr. De nem is ez számít igazán, hanem az, milyen hangon beszél velük az erdész, s hogyan igyekszik – főleg bérelszámáláskor – javukra lenni.

A mátrai kérdőívek arra is választ vártak, milyennek tartják a munkások az erdésznek és más vezetőknek őhozzájuk való viszonyát, szerintük mik a jó tulajdonságaik és mik a hibáik.

Néhány elismerő vélemény az erdészekről:

Az elszámolást nagyobb de nagyobb gonddal csinálja

Pontos ember

Megértő a dolgozókkal

A dolgozókkal közvetlen és megértő és segíteni akaró

erényes nem veszekedik szépen magyaráz meg mindent így a munka kedvünk jó

A munkásait tájékoztatja
mindennap megjelenik a munkahelyen és szépen tanácsot ad a munka elvégzésével kapcsolatba

Kedvesen elbeszélget minden dolgozóval

Nagyon megértő a munkások iránt

Csendes nyugodt

Ha kérnek tőle valamit megadja ha nehezen is

Időben tájékoztat a következő munkáról és annak szakmai elvégzéséről és béreiről

A Munkásokkal való Őszinte Megbeszélése

Emberséges a munkásokhoz a bérezést rendszeresen ismertette amijár kifizetett

ha az embernek bajavan és hozzá fordul ha lehet segít rajta

Fegyelmezett munkástisztelő

Munkásaival komoan de nagyon jól viselkedik

Törődik a munkással

Erélyes igazságos

Szigoró a munkát megköveteli de dolgozókat megbalgasa

Nem úgy van mint ezelőt amit igernek meg is adják. Ezelőtt párevel
V. Ákos idejébe igeret volt pez nem.

még kezdő de elég rugalmasnak látszik

emberséges meg becsüli a munkát

jó volt hozzánk munkásokhoz

A kedvezőtlen vélemények néhány jellemzőbbje:

Aszamikorkérnek tőlevalamit és azt modja hogy nem lehet, elárulja magát Akalap felrevágVavan Akormár kérni nemlehet tülesemit

A munka helyet ritkán látogatta

A munkásokal nem beszélget semiről

Azért mert a munkának a bérezését nem ismerteti a munkásokkal sőt meg sem szabad kérdezni

Nem hallgatja meg a munkások panaszait, Hetenként 1-szer sem látjuk nem tájékoztatja kellőképpen a munkásait

Durva magatartása végett nem értékeli a munkásokat

Kissé bijánzik a kedves meggyőző beszéd a munkásokkal szemben

Mert a munkásokat elmondja mindenek vagyis Marhának és Ökörnek

Álatnak nézi a munkást

*Nem szeret az emberekkel szépen és udvariasan beszélni
túlél a jogával és rőszül beszél a munkásokkal. ami részünkről a legsé-
relmesebb*

*Az hogy nem tájékoztatja a munkásokat hogy hát ennek a munkának ez
a bére hanem azt mondja hogy majd meglássátok ha kifizetnek*

Sokat spekulál. Szereti piszkálni a dolgozót.

Meghalgasa a munkást. Viszont amit megígér azt el is felejtii!!!

Soka iger végül nem ad

A legnagyobb bibája az, hogy amit megígér nem teljesíti.

*A vágás vezetőm elég rosz mert egy héten háromnapot van a birgáddal
és mi bosztolunk és egy ember kiesik a birgádból nem megy a munkaren-
desen szeretném ha változás lenne valami: Mert nem keresi meg a birgád
azt a pénzt amit rendes erdészrel megkeresné. Ezek a rosz tulajdonságai
az erdész úrnak.*

Nem mer kiállni a dolgozóai mellett

Befolyásolják a vezetők

Hanyag

semilyen munkának nem tudja a bérét

A munkabéreket nem ismerteti. A napokat nem egyezteti.

Kevés pénzt számol. Amiért megdolgozunk nem fizeti ki.

Nincs tisztában a dolgokkal de ezt érthető hiszen új a gazdaságnál

Sajnos gyakorlatba nemképzet

Kissé lobbánékony természetű

Nem tart bennünket semminek

Különbséget tesz munkás és munkás közt

*A kedvezőtlen véleményekből valamivel többet válogattam, de ez meg-
felel a válaszok arányainak. Sokan viszont egyáltalán nem nyilatkoztak:
a kereken feltett kérdések ellenére sem mondtak az erdészről és más ve-
zetőikről se jót, se rosszat.*

*Túl a válaszokat színező egyéni érzelmeken, a következőkre érdemes
felfigyelnünk:*

1. A munkások elvárják, hogy beszélgessenek velük, meghallgassák és informálják őket. A jó szót legalább annyira becsülik, mint az erdészből kicsiholható egyéb javakat, a durva hangot pedig, ha tűrik is, nem bo- csátják meg.

2. Az erdésztől nemcsak szakszerű munkavezetést, hanem emberi törő- dést várnak, s nem utolsósorban kiállást „a dolgozóai mellett”. Az ő szó- szólójuk legyen, s ne hagyja befolyásolni magát, még a saját vezetőitől sem.

3. Tudni akarják, hol milyen munka vár rájuk, milyen bérezéssel. Az erdész viszont – mivel az aránytalan normák miatt az egyik munkával tisztességesen lehet keresni, a másikkal nem – olykor taktikázni kénytelen.

4. Sok a nézeteltérés a kifizetett bérek miatt. A munkások gyakran gyanakodnak, hogy az erdész hanyag, a ledolgozott napokat nem egyezteteti, a bért szűken számolja. Holott alighanem inkább okolhatnák a minduntalan változó munkakörülményeket, s magát az alacsony bérszínvonalat.

5. Hasonló bizonytalanságot tükröz a sok kérdés és a sok ígélet, teljesítettek és teljesítetlenek. Sokszor nem világos, kinek mi jár: ez növeli a munkások kiszolgáltatottságát, szerencsés esetben viszont erősíti az erdészek és beosztottjaik baráti kapcsolatait.

Mindezt egyébként az erdészetek központjában dolgozó erdészvezetővel, műszaki vezetőkkal kapcsolatban majdnem így elmondhattuk volna.

A róluk szóló vélemények nagyjából egybevágnak a már idézettekkel. Igazán csak ízelítőül jegyzek ide valamennyit:

jónak találom

Határozot és elbeszélget a Munkásokkal

Elbeszélget ha jó kedve van.

Szolid, az embereket munkájuk után megbecsüli

Kijelentette! Az Erdészeti dolgozók az elsőbbség a galyfa jobb minőségű juttatásban és utánna vibetik a szabadfelvásárlók.

Nagyon megértő a munkások iránt

népszerű

A dolgozó nyugodtan elmondhatja panaszait neki és kérelmeit

Meghalgatják a munkások problémáit és ellehet beszélgetni velük mint ember emberrel. Problémáinkat, ha lehet kiküszöbölik.

A munkásokhoz ilő becsületet fentartják

Kérésünket nem veszik komolyan

Kérésünkre fel se figyelnek

A régi dolgozó is ha panaszkodik, esetleg ki adják az utat

nincs megértés a vezető és a munkások között

munkát, munkást nem becsüli, tárgyilagoság semi

Kissé feledékeny

Ígér, de –!

A normát sohasem adja ki rendes időben csak a sertésenyésztés érdeklí

Cigány, mert sokszor becsapja a dolgozókat. Szeret gelyva gombát termeszteni, de sohasem sikerül neki

Nem szereti a dolgozók bér követeléseit. Durva, gonosz boszuálló.

A munkásokal kiabál!!

nebezen fizet

Kértük a bérezés fölfeb emelését és ő ere semi magyarázatot nem adott, hanem azt felelte, hogy „akinek nem tecik elmebet”.

Rossz, mert a munkánkban nem ismeri el hogy nők vagyunk. Panasszal nem fordulhatunk hozzá, mert ő azt nem hallgatja meg. Ha szépszóval akarunk beszélni vele, ő durva és elutasító.

Talán nem bizik az emberekbe, ebből adódik olykor egy kis nézeteltérés
Egész nyáron a dolgozók felé se néz

Talán többet kellene a dolgozókat látogatni

Újabb tanulságokat nincs miért levonnunk. Ha csak annyit nem: a munkások – ha ritkán találkoznak is vezetőikkel – nem a személytelen hivatalt látják az erdészetben. Érzelmeket, indulataikat az általuk személyesen ismert emberekre vetítik, még ha ezeknek az embereknek a kezét központi szabályozások ezer szála köti is meg, akár a bérügyekben, akár egyebekben.

Az erdőgazdaság távoli központjára viszont a legelkeseredettebbek is ritkán haragszanak. Az igazgató inkább valamiféle igazságos Mátyásként jelenik meg a képzeletükben, aki ha tudna, mindent rendbe tenne. Ha némelyikük bejut a központba, az is igyekszik lehetőleg magával az igazgatóval beszélni, olyan ügyekben is, amelyek egy-egy reszortfelelősre tartoznának. A be nem jutók, a messze falucskákban szomorkodók és reménykedők pedig arról ábrándoznak, hogy egyszer majd jön az igazgató, s akkor mindent kitálalnak neki.

Ez a személyes kapcsolatokra való hajlam s a felsőbb vezetők eredendő jóakaratába vetett hit üdvös is, meg nem is. Üdvös, mert ábrándokat ébreszt, reménységeket táplál az emberekben, akik különben kiszolgáltatottabbnak éreznék magukat. De annyiból mégsem öröndetes, hogy a már említett, félig-meddig feudális-patriarchális alapviszonyt segít megőrizni vezetettek és vezetők között. A fizikai dolgozók intézményes keretekben – például a szakszervezet tagjaiként – nemigen szoktak, nem is igen tudnak kiállni jogaikért. A többnyire csak egy-egy munkacsapatot érintő helyi bér- és egyéb vitáknak viszont mindig személyes – sőt gyakran személyeskedő – érzelmi töltése van. Ez gyakran támaszt fölösleges indulatokat és okoz maradandó fájdalmakat.

A valóságban nincs olyan éles kontraszt jó és rossz vezetők között, ahogy a munkások válaszaiból gondolhatnánk, de a személyes rokonszenveknek

és sértődéseknek ebben a légkörében könnyen válik minden vezető vagy barátta, vagy ellenséggé. Sokszor úgy, hogy nem is igen tehet róla.

Nem egyes emberek, hanem rendszerint a munkások barátjává vagy ellenségévé – még ezt sem árt hozzátennem. A hat-nyolc-tíz főnyi munkáscsapatok többségében igen erős az egyetértés, a közösségi szellem. A munkások érdekeit – tudva vagy tudatlan – elhanyagoló vezetők egy-egy ilyen közösségnek a meglepően fejlett munkásöntudatával kerülnek szembe. A tapasztalt, ügyes vezetők viszont épp e kis kollektívákra építenek, velük tartanak kölcsönös jó viszonyt, s így érik el, ami elérhető.

Maguk a munkások is ragaszkodnak a maguk kis közösségeihez. Ezt is bizonyítja néhány válasz (arra a kérdésre, mit tartanak a legsérelmesebbnek).

Jutalom osztást, mikor egy brigádba egy vagy két ember kap. Aki nem kap annak az fájt, aki kap az meg restelli hogy a nála jobb nem kapott. Adjuk a jutalmat, a brigádnak. nem baj az, ha kevés is.

Nekem a legsérelmesebb az hogy az ember nem választhatja meg a munkatársait, hanem hozzá tesznek valakit és azzal kell dolgoznia ez nem bejes mert ez kibat a jó kolektiv kialakítására.

Szeretnék úgy dolgozni mint ezelőt legalább 8 vagy 10 fő együt. Nem nagy csapatba mint az idén is voltak. Így sokkal több a vita meg a nézet eltérés egy másközt. Emiat egy pár el is ment Liszkoba dolgozni. A birgád vezetőnek nelegyen kivétel legyen minden dolgozo egyforma.

Ennyit egyelőre a vezetettek és a vezetők viszonyáról.

AMI MÁR VÉRRE MEGY

Ami már vérre megy, sőt olykor életre-halálra: az a baleset.

Az erdészetben, sajnos, elég gyakori. Próbálnak pedig tenni ellene. A baleseti óvórendszabályokat minden alsóbb-felsőbb vezetőnek betéve kell tudnia, s tudását évenként tartott szóbeli vizsgán igazolnia. Az illetékes erdésznek a munkásokat is ki kell oktatnia minden egyes munkahelyen, újra meg újra, már-már az unalomig. Főleg a fadöntés és a faanyagmozgatás szabályaira, mert a legtöbb baleset máig ott történik. Alá is kell íratnia velük a papírt: oktatásban részesültek.

Mégis minden évben meghal néhány ember, sokan pedig megsérülnek. Többnyire a maguk hibájából. Vagy senkiéből. Vagy ha úgy tetszik: a sors kifürkészhetetlen akaratából.

Erdészek, erdei munkások ritkán beszélnek erről. Jobb ezt nem emle-









1851

/1866\

getni. De néha mégis szó kerül róla, s akkor egy ideig nincs megállás. Mondja mindegyik a maga eseteit, amiket ismer.

Hegyközi munkás meséli, K. Ferenc:

„Tizenegy-tizenkét éves korom óta járok az erdőre, de legfeljebb egy horzsolás ha volt az ujjamon. Baltavágás, ilyesmi: semmi.

Korán kitanultuk mi az erdei munkát. Nem úgy, mint a mai fiatalság. Az már nem ért hozzá. Akik most nőnek, még tán kaszálni se fognak tudni, nemhogy fát dönteni. Nem adok neki tíz-húsz évet: kifogy az erdőkből a munkás. Mi kiöregszünk, újak nem jönnek. Még a mi fiaink, unokáink se.

De aki nem ért hozzá úgy, ahogy mi, az ne is jöjjön. Annak ez kész életveszedelem.

Láttam én is elég halált. Itt a környéken nemigen. Inkább a Dunántúlon. Oda jártunk mi régen, a Mecsekbe. Oda is, máshova is. Tizenöt-húsz ember még ma is eljár vidékelni minden télen. Letörik ősszel a kukoricát, aztán indulnak. Viszi őket a vonat.

Vidékelünk mi is eleget, már a harmincas években. Jött az öcsém is, jöttek mások is. Vittük a heti eleséget hátizsákban, krumplit, tészta, zsírt, paprikát, ilyesmit. Kunyhóban tanyáztunk, bográcsban főztünk. Jobb volt az, mint otthon az asszonyok főtje. Odatettük reggel a tűzre a bográcsot, délre megfőtt a bab. Estére a krumplileves, lebbencsleves, bableves. De mind jó zsírosan, paprikásan, szalonnásan. Csak reggel a feketekávé nem.

Most utóbb már munkásszálláson laktunk, főztek ránk. Gulyáságyú hozta mindig az ebédet, vacsorát. Akár katonáéknál.

De volt, aki ebédet még evett, vacsorát már nem.

Volt ott egy olyan vízmosásos árok. Annak a széliben a motorfűrészesek meghagyták az öreg fákat. Oda állított az erdész, hogy döntsük le azokat is. Vállaljuk? Miért ne, ez nekünk nem veszélyes.

Kézivel csináltuk, kézfűrészszel. De nemcsak mi, egy másik csapat is. Ottaniak, mecsekiek. Csak azok jóval arrébb.

Egyszer csak halljuk a kiáltást. Szaladunk oda: ott fekszik vérben az egyik. Vérben? A feje is szétment.

Láttuk mindjárt, mi történt. Lecsúszott az egyik törzs az árok felé, félig belesüngött. Alá kellett volna rakni fával, vagy felülről fűrészelni. De az odaállt alulra, úgy húzta a fűrész. Nem is ékelték be rendesen a fát, felrepedt, belesodorta az árokba az embert, lecsapott, ahogy én most rácsapok erre a pohárra, és szétnyomta a fejét.

Ilyet mi sose csináltunk. Kértünk egy láncot, azzal körülkötöttük a fát. Éket a láncba, csak ha láncszakadás lett volna, akkor reped fel a fa.

Surjánban is döntöttünk sokszor, iszalagos, szedres, töviskes bozótban. Úgy benőtte az öreg fák alját, alig látszottunk ki belőle. De minden döntés előtt vágunk magunknak egy-egy gyalogutat, tudjunk szaladni, hogyha dől a fa.

'Vigyázzatok!' Erre otthagya mindenki, és futott.

Sok komisz fa van: nem is gondolná az ember, s ahogy dől, a töve viszszavágódik. Azért kell mindig hátrafelé futni, de nem egyenesen, hanem ferdén, mert akkor kevésbé érheti el az embert, még ha felcsap is.

Döntöttünk mi ki olyan vén fákat, hogy mondta is az erdész: 'Ezek száz éve magukra vártak.'

Nagy tél volt egyszer, nagy hó, leált az egész pécsi gazdaság. Akkor is meghalt egy ember, de azt csak hallottuk, nem láttuk. Kegyetlen hideg volt, nem akart már senki se dolgozni. Fáztak is, de féltek is. Mi csak csináltuk tovább. Még az igazgató is kijött. 'Maguk, emberek, még bírják?' 'Mi bírjuk.'

Itt a mi falunk táján egy halálos baleset volt az én időm alatt. Fát rakodtak a fiúk, vastag bükkrönköket, ment szépen. Mikor már majdnem készen voltak, azt mondja az egyik, egy horváti gyerek: 'Várjatok, nem jól van! Ezt a rönköt itt még meg kéne igazítani.'

Ő alulról irányította, a többiek fent voltak a kocsin. De valahogy nem jól csinálták, mert megcsúszott az egyik rönk, le a kocsiról, s épp azt a fiút találta el. Félre se tudott ugrani, fejbe vágta, mint egy tojáshoz úgy szétvágtnak.

Télen a bükk nagyon veszélyes. Sima a kérge, s a hóban, a fagyban úgy csúszik, mint a szappan.

Egy fiatal erdész is megjárta vele nemrég. Rossz, zötyögős úton hordták a fát, s a súlyos rönkök, ahogy rázódtak, szétnyomták a kocsin két oldalát. Amúgy is jól meg volt rakva, úgyhogy valósággal kihasasodott. Felment a fiú a rakomány tetejére, hogy majd meglazítja a láncot. De ahogy pattant a lánc, széjjelcsúszott az egész, megindultak a lába alatt a rönkök, s gurultak lefelé. Még szerencse, hogy nem került alá egyiknek se. De az egyik nekivágódott a lábának, esés közben, még a levegőben, s eltörte. Hónapokig feküdt vele.

Hotyán is történt egy furcsa eset. Termeltek. Motorfűrészsel. Marmonkánában kapták ki a benzint, de az egyik fiatalember félt, hogy nem lesz elég, s még hazulról is hozott egy üveggel. Délben leültek ebédelni, jól megrakták a tüzet, ő is ott ült nem messze egy kövön, s oldotta ki a hátizsákját. Szedte ki elsőnek mindjárt az üveget. Hogy, hogy nem, odakoc-

cantotta-e a kőhöz, vagy mi, de abban a pillanatban karikában levált az alja. Kiömlött a benzin, rá a nadrágjára, az üveg alja meg egyenest a tűz felé gurult. A láng visszacsapott, meggyújtotta a fiút. Az fájdalmában felugrott, neki az erdőnek, rohant üvöltve, nem volt eszénél. A többiek után, két lópokróccal. Leütötték, nem tehettek mást, leteperték a földre, úgy tekerték bele a pokrócba. De így is nagyon megégett, még a heréi is csúnyán összeégtek. Sikerült gyorsan egy kocsit elkapni, az vitte be a faluba, oda meg a mentőkocsi jött ki Patakról, egy órákor már vitte befelé a kórházba. Ez volt a szerencséje, különben tán meg sem marad. Több mint egy évig volt így is igen komoly beteg . . .”

Még egy esetet végighallgatok, egy erdész feleségéét, aki szintén benzinnel égette össze magát, s meg is halt, de aztán igyekszem másra terelni a szót. Sorozatban, ilyen töményen nem lehet ezt sokáig bírni.

Csak az a baj, hogy az ember fejében ilyenkor tovább örül a malom. Ha egyszer megindul, nem egyhamar áll meg.

Már rég eltűnt mögöttem egy útkanyarban K. Ferencék faluja, s benem még mindig ott rajzanak a felébredt emlékek. Képek kerengenek, arcok villannak, s régen szőtt rímek idézik a múltat:

Bükkfennsík, ötvenöt decembere,
a hó hullámmzó, habzó tengere,
bokáig benne gázolunk – a szél
beretvaélével belénk metél.

Igen, akkor találkoztunk Bettemmel is, azon a bükki kiránduláson, de még előző nap. Miskolcra mentünk fel néhányan a borókási öreg bükkösbe, egy darabig kocsival, aztán gyalogszerrel. Velünk az erdőgazdaság igazgatója is.

Kapaszkodtunk felfelé a havas hegyoldalban. Kétoldalt fiatal bükkösök bozótja kísért, messziről motorfűrészek halk dongása hallatszott.

Traktorok láncfalpa vágta fel az utat, még a nagy sarak idején. De most is vitték, szállították lefelé a fát. Egy tisztáson épp vontatókocsit raktak meg a munkások, hatan görgették fel a súlyos bükkörönköket a ferdén oda-támasztott két vastag rúdon, a két landinán.

Az igazgató megállt, váltott velük néhány szót, illő nyájassággal, aztán kaptattunk tovább. Az akkor még újdonságyszamba menő motorfűrészes termelést akartuk megnézni.

Hatszázötven méter magasan lehettünk, amikor hirtelen kitisztult a le-

vegő. Eddig sűrű ködben botladoztunk a rossz, göcsörtös úton, de most mintha felhőből dugtuk volna ki a fejünket. Csodálkozva néztünk körül. Alattunk minden beleveszett a fehér homályba, de a köddel telt völgyeken túl távoli hegyek csúcsai emelkedtek ki a gomolygó párából, mint tenger vizéből a sziklaszigetek.

A munkások, akiket kerestünk, már itt dolgoztak, ebben a kristálytisztá levegőjű felső régióban. Egy százhusz év körüli idős erdőben – tölgy-, juhar- meg szilfákkal keveredett bükkösben –, amely, távol minden köves-úttól, eléggé elhanyagolódott. A kiszáradt fák ott maradtak lábön eleven társaik között, míg a gombák szét nem korhasztották, a vihar derékba nem törte őket...

Itt termeltek Bettemék. Egy kényelmetlenül nehéz, kétszemélyes benzin-motoros fűrészszel meg két könnyebb, de veszélyesebb villanymotorossal, amely az erdőszélen pufogó aggregátorról kapta – gumiszigetelésű vezeték – az áramot. De emezekkel csak darabolniuk volt szabad, dönteniük nem.

Ez még a hőskor volt, a motorfűrészeselek hazai hőskora. S Bettem azoknak a hétköznapi hősöknek az egyike, akik akkor is kitartottak az eleinte még elég kezdetleges szerkezet mellett, amikor az örökös üzemzavarok miatt mindenki más otthagya. Ő hitt benne.

Mintha észre sem vette volna, hogy odaértünk. Másodmagával fogta az egyik villanymotoros fűrész. A földön fekvő törzseket darabolták. Az én szememnek még új volt a látvány, hogy nem húzgálják a fűrész jobbra-balra, mint a kéziek, hanem csak egyre lejjebb eresztik, s a forgó fűrészlánc fél perc alatt a legvastagabb fákon is átrágja magát.

Nem zavartatták magukat. Bólintottak egyet a köszönésünkre, de csak csinálták. Tovább és tovább.

Ha nem jár az idő épp délre, ott hagynak tán állni órákig. Vagy akár el is menni szó nélkül. De így még dolgoztak egy jó negyedórát, aztán leállították a motort, s odagyültek velünk együtt a tűz mellé.

Bettem volt a szószólójuk. A brigád vezetője, nagy, erős medveember. Bár nem sokat mondott, s azt is kurtán-furcsán. Valami pénzt reklamált az igazgatótól, hogy még mindig nem kapták meg.

– Nem jár az mindenkinek!

– De nekünk igen! Hatan várjuk a lillafüredi erdőszetnél.

– Meg is lesz az, már emlékszem, én írtam alá a javaslatot, nem is olyan régen.

– S mikor lesz abból pénz?

– Hát azt pontosan én se tudom, de meglesz.

– No hiszen!

Ezt kottázni kellett volna, ezt a „no hiszen”-t.

Az igazgató mintha szokva lett volna hozzá. Fel sem vette. Később egy ifjúsági motorfűrészkes brigádról esett szó. Bettem azokat sem kímélte:

– Mi vágunk öt óra hosszát egy nap, ők vághatnak hajnaltól késő sötétig, lámpafénynél este tízig, akkor is többet vágunk le, mint ők.

Az igazgató: – Ilyen fiataloktól mégiscsak szép, amit elértek. Huszonhárom éves a legidősebb.

Bettem: – Huszonnyolc! Ismerem én mindegyiket, jobban, mint a kezem fejét!

– És ha huszonnyolc! Akkor is még sokra viheti. A többi mind fiatalabb!

– Az igaz. Korán kezdik a motoros munkát. Én is inkább ezt csináltam volna, mint hogy utat építsek fent a Kárpátokban. Meg úri kaszinót Bustyaházán, az erdőigazgatóságon. Ezerkilencszázharminckilencben...

Rejtett hangsúlyok lüktettek a szavaiban. Valami sértett és mogorva munkásöntudat.

Én csak figyeltem a lefojtott érzelmeknek ezt a fura csatáját, s érteni véltem, hogy ez a munkás, ez a modern favágó úgy érzi: mi akárhik vagyunk is, azért ő is valaki. S ezt akarja tudomásunkra hozni.

De miért oly szokatlan hévvel, oly parázsló indulattal?

Hamarosan azt is megtudtam. A néhány nappal azelőtt történt balesetre terelődött a szó.

Közülük halt meg egy ember. Ifjú Horváth Károly.

Itt termeltek a szomszédban. Erős szélben. Már három napja fújt, nem állhattak tétlenül. Éjszaka mindig alábbhagyott, kora délelőtt még tudtak dönteni. Aztán meg nekiláttak a gallyazásnak, darabolásnak. Akkor már csak a földön heverő fákkal volt dolguk, azokat szabdalták, hasogatták széjjel a szélverte erdőben.

A fák jó része még állva maradt. Hajlongtak, recsegték, ágaik tördöstek. Bettemék fél szemmel folyvást azt figyelték, nem fenyeget-e váratlan veszély, de különben dolgoztak tovább. Akkor pattant meg egy vén száraz szilfa. Derékba törte a szél. Aki a tűzifahasábokat rakta sarangba, az a társuk vette észre. Kiáltott egy nagyot. A többiek tüstént felnéztek, látták, merre dől a fa, s ugrottak az ellenkező irányba.

Bettem előtt futott Horváth Kari. Bettem előzni akart, oldalt lépett.

Abban a pillanatban szakadt le a dülő szilfának egy vastag ága. Ha akkor ő Kari mögött marad, együtt üti őket agyon.

Így történt. Ki tehet róla? Senki.

Annál tragikusabb, hogy néhány évvel később majdnem ugyanígy érte el a vég Bettemet is. Egy leszakadó ág neki is jutott. Akkor épp döntöttek. Már az újfajta, könnyű, egyszemélyes motorfűrészszel. Megint egy idős erdőben dolgoztak. Recsegve, ropogva zuhantak le a hatalmas fák, ahogy fűrészelték el a tövüket, egyiket a másik után. Bettem mindig merész volt. Olyan fákat mászott meg néha, hogy beleszédült, aki látta. Ő nem szédült. Nem félt. A zuhanó fáktól sem. Még a védősisakot sem tette fel a fejére. Nem egy embert látott meghalni, de nem hitte, hogy egyszer ő is sorra kerülhet. Míg akkor nap egy dülő fa ága le nem vált a zuhanó törzsről, és visszafelé csapódva agyon nem vágta.

Bettenbuch Istvánnak hívták különben, csak becéző névként ragadt rá már gyerekkorában a Bettem...

Egy másik emlék. Emberhalál nélkül is elég szomorú.

Erdészeti iroda, három íróasztal, mögöttük egy-egy erdész. Nyomasztó csend fogad, mikor belépek. Önkéntelenül körülnézek, akkor látom meg a jobb sarokban álló T. Sándort. Mordul egyet köszönésképpen, aztán csak néz komoran, már nem is rám, csak úgy maga elé.

Nem értem, mi baja lehet. Vidám fickó volt mindig, jól ismerem. Gyakran láttam a szalagfűrész mellett az erdészet udvarán. Nagyokat köszöntünk egymásnak.

No mindegy! H. Lacival van dolgom, odamegyek hozzá, kezdeném a mondókámat, de ő megelőz, és a fülembe súgja: „A keze miatt van úgy oda!” S a fejével Sándor felé int.

Ebben a feszült csendben egy suttogás, egy bólintás is hangosan beszél. Mire megint Sándorra nézek, ő már pontosan tudja, hogy róla esett szó. Eddig úgy állt ott, hogy a jobb keze fejével eltakarta a balt. Most lassan felemeli a balját. S nézi az arcom, mit szólok hozzá.

Csonka a keze. A kisujja és a hüvelykujja között a másik háromnak csak a helye látszik. Rózsaszín bőr nőtte be.

Némán mutatja. Tessék, itt van. Lehet csodálkozni.

Most jött meg betegállományból. Holnap már munkába kell állnia.

Mikor legutóbb találkoztunk, néhány nappal karácsony előtt, épp a nekem szánt tűzifát vágta kint a Budakeszi úton, a budapesti erdészet udvarán. Még figyeltem a nyugodt, biztos keze járását, ahogy felemelt egy-egy hasábot, rátette a gép sima lapjára, s odaszorította a gyorsan forgó

fűrészszalag fogaihoz. Mint a vajat, úgy vágta a gép a hasábokat, kettőbe, háromba, négybe, az ő keze meg úgy járt, mint egy még ügyesebb gép csuklós fogantyúja, szaporán, pontosan, félelem és izgalom nélkül.

Körülötte fehér volt minden, a farakásokat is belepte a hó, s ő állt a metsző szélben, és fűrészelte a fát, mások tűzéhez.

Később visszamentem. Akkorra már elfogyott az aznapi fűrészelnivalója, de ő még mindig ott mesterkedett a gépen: egy akáchasázból vágott ki primitív hótalpakat a gyerekeknek. Zavarba is jött, hogy váratlanul újra megjelentem. Próbált úgy fordulni, ne lássam, amit már elkészített.

– Ugyan már! – mondtam neki. – Ez aztán a legkevesebb.

Tudtam, hogy négy kisgyereke van, kinn laknak Zsámbékon, ő onnan jár be naponta.

– Csak csinálja nyugodtan!

De nem biztattam sokáig, otthagytam inkább, ne zavarjam.

Mégse folytatta a munkát, leállította a gépet, pakolt össze. Előkeveredett a felesége is, már várta, hogy együtt induljanak haza.

S most itt áll ugyanaz a T. Sándor, a hiányzó három ujjával, melyet senki sem lát, s mégis mindenki odagondol. Mintha láthatatlanul és hasznavehetetlenül csak léteznének: a hiányuk teszi őket létezőbbé minden látható emberi ujjnál.

A gép mellé ezzel a csonka kézzel nem mehet vissza. Még ha meg tudná is fogni, fel tudná is emelni a hasábfákat, a körbeszáguldo éles szalag tökéletes biztonságot kíván. S az már nincs meg, se a testben, se a lélekben.

Csak hallgat, még mindig hallgat. S. Kálmán hátrafordul:

– Hát hova tegyük, mondja? Értse meg, ember, hogy én a legjobbat akarom magának. Ezzel a kézzel, hiába forrt be a sebe, még nem bír nehéz munkát végezni. Begyullad megint, aztán mehet a francba, vissza a kórházba. A Hernyáknak is mikor volt az a balesete? S még mindig ott hordja az ujján azt a nyavalyát, azt a bőrhüvelyt, mert csak dörzsölődjön meg neki, már vérzik . . .

Ekkor ejti Sándor, mióta bejöttem, az első érthető szót:

– De kérem! Kilencszáz forintért!

– Magának ezerre is felvisszük. Amíg tart a nyári tizórás munkaidő, addig garantálom, hogy meglesz az ezer. Télen meg, nézze, majd fát is aprít. Az külön pénz. Meg a saját fáját is kapja, az is számít. Meg persze a rokkantsági nyugdíj. Egy ilyen ember, mint maga, biztos, hogy magasabb százalékot kap a keze miatt, mint egy műszaki . . .

Kéretlenül szólok közbe:

– Eddig mennyit tudott megkeresni?

Kálmán felel. – Ezerhatot-ezernyolcat. Mikor hogy. Ha mindent összeszámítunk, annyi most is majdnem meglesz neki.

Szeretné, ha legalább bólintana Sándor, de az csak néz mereven maga elé.

– S magának mi volna az elgondolása? – kérdem most már egyenesen őtőle.

De megint csak Kálmán felel:

– Épp az a baj, hogy amit ő elgondolt, az nem létezik. Hogy felteszi a fejére a zöld kalapot, ezerkettőért, ezerháromért, mint kisegítő erdész, egy kis fa, egy kis ez-az, aztán vígan él. Ahhoz státus is kellene, ami most nincsen, de a pénz se ezerhárom, még csak nem is ezerkettő, a kisegítők is teli vannak panasszal a kis fizetés miatt. Az útörtség, amit én ajánlok, szerintem még jobb is. Kap ennyi meg ennyi kilométer erdei sétautat, arra vigyáz. Addig nyugodtan gyógyul a keze, ehhez nem kell erő. Az egyik útörünk hetvenhat éves, az is el tudja látni.

Nagyon várja már a beleegyező bólintást, de az még mindig késik. Benyt közben Sz. András is – szintén erdész –, s most az ő hiányzó ujjára terelődik a szó. Hadifogságban vesztette el a jobb keze középső ujját, tövestül operálták ki. Ezt a kezét sokáig alig tudta használni, félig béna volt. Később megjavult, de addig sokat gyötrődött miatta. Ott feküdt hanyatt az ágyán, nem tudott éjszaka aludni, és csak folytak le a könnyek kétoldalt az arcán, mikor a sötétben nem látta senki.

Vigasztalásképpen meséli mindezt. Hanem Sándor éppolyan komor és szótlan marad. Jó lenne valahogy segíteni rajta, de a pusztá szó itt nem segít, s mint alkalmi vendégnek, többre nincs jogom. Elbúcsúozom hát, de még megkérdem Sándortól, mintha nem tudnám biztosan:

– Hány gyereke is van? Négy?

– Négy – bólint rá, de oly egykedvűen, mintha nem is értené, miért firtatom...

Másnap Sz. András újságolta:

– A kőművesek mellé kérte magát. Hogy ott jobban tud keresni.

– És bírja majd?

– Isten tudja! Én nem hiszem. Legalább egy bőrvédőt tenne a kezére, ki ne sebesedjen. Mondtam neki, hogy a nyakába is akasszon egy hevedert, azzal emelje a malteresládákat, ne a rossz kezével. Mert ha most még egy csonthártyagyulladás is kap...

Rosszkedvűen hallgattunk egy darabig.

– Hát hogye akarna keresni! – mondtam aztán. – Mégis, négy apró gyerek!

– Négy? Most jön az ötödik!

Megint hallgattunk.

– Hogy történt ez a baleset? – kérdeztem végül is. – Olyan biztos kezű embernek látszott...

– Az is volt. Csak egy göcsöt nem vett észre. Ahogy nyomta a fát, megakadt benne a penge, megrántotta. Félrecsúszott a fa, s épp a kezét vitte neki a fűrész élének.

Aztán még azt is hozzátette:

– Én ezt értem, én ezt nagyon meg tudom érteni, mi ez neki. Ez már nem az a T. Sándor, aki volt. Ez egy más ember, ezt meg kell érteni. Az a három ujj, az nem semmi. Hogy zöld kalapos erdésznek képzelte magát? Istenem! Már úgy is öltözött. Ugye, vetted észre? S akkor menjen haza Zsámbékra a hasas feleségéhez, álljon oda a gyerekei elé mint kilencszáz forintos sétaútkaparó. Nem mintha Kálmánékon múlték, nem azt mondom. De ez az ember belül csupa seb.

Mondta, mondta, én csak hallgattam. Nem is nagyon bírtam figyelni. Azt a csonka kezét láttam magam előtt, ahogyan a malteresláda nyelével, a kettesével dobált téglákkal, az ötvenkilós cementeszákokkal küszködik, s lázasan kapkodnak a levegőben láthatatlan ujjai...

A FAKOMBÁJN FELE

Egy magyar erdészeti kutató az 1930-as években kísérleteket végzett az akkor még külföldön is újdonságszámba menő motorfűrészekkel, amelyeket ő – a szintén motor hajtotta szalagfűrészek, körfűrészek, ingafűrészek, keretfűrészek fiatalabb testvéreként – láncfűrésznek nevezett. 1937-ben publikált eredményei szerint: „A láncfűrészeknek a gyakorlati erdőgazdaságokban csak olyan esetekben lesz meg a létjogosultsága, amikor pl. valamely elemi csapás, nagy széldöntés, nagy rovarirtás következtében nagy mennyiségű fát kell a minőségi romlás megakadályozására sürgősen feldolgozni. De ott is csak túlelű és főként csak száraz állapotú fáknál.”

Jóslata – tudjuk – nem vált be. Harminc esztendővel később a honi erdőkben termelt fának több mint 90 százalékát vágták ki és darabolták össze motorfűrészsel. A kézfűrész ugyanolyan kiegészítő szerszámmá degradálódott az erdőszetben, mint a mezőgazdaságban a kézikasza (melyet

az utóbbi időkben sokan kiskaszának hívnak, holott ma sem kisebb, mint régen).

A vajúdás évei nálunk az ötvenes évek voltak. A világ nagy fakitermelő országaiban – Kanadában, Svédországban, Finnországban, a Szovjetunióban – akkorra már eldőlt a vita: a kézfűrészek elavultak. Mi az évtized elején még a kéziszerszámokat igyekeztünk tökéletesíteni, kutatóink azt kutatták, hogyan kell csiszolni, élezni, terpeszteni a fűrészfogakat, hogy minél kevesebb emberi erővel minél több fát vágjanak. Ez sem volt haszontalan munka, de már nem szólt hosszú időre. Az évtized végére hirtelen megugrott a gépesítés addig elég lassú üteme, s az eleinte még igen makrancos motorfűrészek néhány év alatt megkezesedtek, meg is sokasodtak, s erdőkszerre elterjedtek. Eleinte azokat csúfolta és röhögte a többi termelő, akik az akkor még tökéletlenebb gépekkel kínlódtak. Később az számított közülük szerencsétlennek, aki nem jutott géphez. Vagy ha jutott, akkor a selejtjéhez, mert még a hatvanas években is akadtak olyan lepra gépek, hogy gyötrelme volt velük a munka.

Az úttörők, az első motorfűrészesek nemigen kapták meg soha méltó jutalmukat. Keresetben egy ideig kedveztek ugyan nekik, de később egy sorba kerültek az utánuk jövőkkel. Vagy ki is dőltek a sorból, mint Bettem. Néhányukat baleset vitte el (a kezdetben oly súlyos gépek nemegyszer okoztak bajt az amúgy is nehezen járható, köves, bokros, havas, csúszós lejtőkön), volt, aki füstmérgezést kapott, másokat egyéb ártalmak tettek félemberré, rokkanttá, beteggé.

A mátrai kérdőívek válaszai között is találunk néhány ilyet:

Azal nem értek egyet hogy én is letettem a szakmunkás iskolát és füst mérgezést kaptam és nem dolgozhatom tovább motorfűrésszel így kerültem le gyöngyösi faraktárhon. Pedig elsőnek indultam motorfűrésszel. 1954-ben letettem a tamfojamat és dolgoztam az emerpével és a Druzbával. És 1961 ben voltam szak iskolán és mégis megfosztoták a tíz 0/0-kot.

(Az első gépi termelők MRP, majd Druzsba fűrészekkel dolgoztak. A reklamált 10 százalék: szakmunkáspótlék.)

6 évig motorfűrész kezelő voltam vibrációs megbetegedésben szenvedek 2 éve alacsonyabb munka körben (tisztító) dolgozom átlag keresetem 8–900 száz forintal kevesebb szakmunkás vagyok. Régi erdészet vezetőnél mint bosztoló dolgoztam. Egészségi állapotom javult, de anyagi állapotom romlott. Panaszom nem nyert elintézés. Új Erdészet vezető jött be osztott tisztításhoz, több esetben felterhelés utóbb termelésbe. Egészségi állapotom nem kielégítő mivel rázás emelés ártalmas a szervezetemre. Üzem

érdekében egészségi állapotom sem számított zugolódás nélkül végre bajtottam.

(A tisztítás: sűrű fiatalosok szakszerű ritkítása, többnyire kéziszerszámokkal.)

Vibrációs foglalkozás köri megbetegedés nem a törvényes rendelkezések szerint kapom a bérfizetésemet.

A füstmérgezés az első évek betegsége volt. Az első tökéletlenebb gépek annyi füstgázt eregettek a levegőbe, hogy még kint az erdőben sem tudott elég gyorsan eloszlan. Ez az ártalom később csökkent, de akadt helyette egy másik, mely rejtettebben, alattomosabban rongálta a szervezetet. Ezt a gépek rezgése, vibrációja váltotta ki.

Más gépek is rezegnek. Minden robbanómotoros szerkezet. De nem az ember kezében. Nem az emberi kéz és kar ereit, idegeit rázzák minden nap órák hosszat.

A motorfűrészeknek nincs más támasztéka. Minden rezgésüket a munkások eleven teste veszi át és nyeli el. A testnek ez nem fáj. De ha túl sok és túl erős rezgést kell tűrnie, lassan mégis romlik, roncsolódik.

Ha a munkások elég gyakran váltják egymást, nem történhet baj. De az 1960-as évek elején még kevés volt a tanfolyamot végzett, képezett motorfűrész. De maguk a kezelők sem mindig osztottak szívesen társakkal a többiekénél magasabb kereseten. Reggel elkezdték, estig ki sem adták kezükből a fűrész, ha közben meg-megálltak is.

Épp akik legjobban hajtották a munkát, azoknál kezdett először mutatkozni a baj. Zsibbadt a kezük. Mintha minden erő kiment volna belőle. Amit megfogtak, elejtették. Nem engedelmeskedtek az ujjai. Csak nézték, hogy kifehéredett minden ujjuk vége. Kezüik fejében, karjukban hol görcsöt, hol valami furcsa szúrást éreztek. Mi lehet ez?

Később aztán megtanulták a nevét. Nemcsak ők, még a makkegészségesek is. Rezgésártalom. Foglalkozás körében fellépő vibrációs megbetegedés.

A lényege: érszűkület, rossz vérellátás és ebből eredő egyéb nyavalyák. Szerencsére nem vált tömegbetegséggé. Országosan is csak néhány tucatnyira tehető a maradandóan megbetegedettek száma. S ezek közül is alig akad, aki teljesen megrokkant.

De még ennyi embert sem kellett volna egész életére rokkanttá tenni. S legtöbbjüket épp a gépi fakitermelés úttörői közül.

A vibráció veszedelmét a nagyobb fordulatszámmal és teljesítménnyel dolgozó, korszerű, könnyű, egyszemélyes fűrészek növelték meg. A hat-

vanás évek elejétől nyugatról importáltunk ilyeneket nagyobb számban. Hogy ezek károsak lehetnek az egészségre, arra ott hamarabb rájöttek, mint nálunk, hamarosan gyártani is kezdték az ártalmat csökkentő védőfogantyúkat. Hanem amíg a gépek nyomában a védőfogantyúk is eljutottak a hazai erdőkbe, addig évek teltek el.

Azóta már nemigen szed újabb áldozatokat a vibráció, legfeljebb ha valaki maga keresi a bajt. Az országos szabályok nemcsak a jól bevált védőfogantyúk használatát írják elő, hanem azt is, hogy a fakitermelő brigádokban dolgozó szakmunkásoknak óránként váltaniuk kell egymást. Ez a rendelkezés 1963 óta érvényes, s egyre inkább be is tartják. A rövidebb ideig ható rezgés nem tehet kárt, legfeljebb az erre különösen hajlamosakban. A rendszeres orvosi vizsgálatok viszont ennek is elejét veszik.

Igaz, hogy a váltás – elegendő hozzáértő ember híján – itt-ott még mindig csak most van megvalósulóban. A már többször említett kérdőívek egyik megválaszolójának is ez volt a kívánsága:

A fakitermelő munkacsoportok feltöltése és hogy a brigádból bárom fő tudja kezelni a motorfűrészeket.

De akadt ellenvélelem is:

én mint 8 éve motorkezelő vagyok valamint brigádvezető és az a meglatásom hogy a szakmunkások nem lehetnek mind motorkezelők mert a motor elbitangolásához vezet és a meggyőződésem hogy a régi motor kezelők azért is térnek más munkaviszonyra mert 3-4 motor kezelő egy brigádban nem egyezik meg adig volt leg egéségeseb a brigád mig a motor kezelést 2 fő végezte.

Az igazi veszedelmek idején mintha már mégis túl volnánk. Volt egy kritikus időszak, amikor a megbetegedések miatt menekülni kezdtek az emberek a motorfűrész munkától. Ez rég elmúlt. Már a termelőszövetkezetek erdeiben is jórészt géppel vágják a fát.

Pedig nem olcsó gép a motorfűrész. Vagy ha olcsó volna is, igen megdrágul, mire elér a felhasználó gazdaságokig.

Kassára utaztomban találkoztam néhány éve egy sz.-i emberrel. (Az ő faluja egy ugrással még innen van a határon, több mint ezer hold termelőszövetkezeti erdővel.) Nem állta meg, hogy el ne dicsekedjék: Svájc-ból jön egyenest, ott élő – ötvenhatban kivándorolt – rokonaitól. S hoz dugaszban egy motorfűrész is: csak az egyik táskájába túrtak bele a határon, s ez a másiknak a mélyén lapult.

Hozott nyilván mást is, ruhafélét, órát, ezt-azt. De neki a fűrész ért a

legtöbbet, arra volt a legbüszkébb. S már tervezte, hogy lesz ő ezzel úr a maga falujában, jól kereső, kiváltságos ember kézifűrésztes társai között.

Az erdőgazdaságok motorfűrészesei sem keresnek rosszul. Viszonylagosan legalábbis nem. Érdekes végigtekintenünk néhány erdőgazdaság 1968-as fakitermelési, -szállítási forintbérein (havi átlagbérek):

Erdőgazdaság	Teher- gkv.	Traktoros	Fogatos	Motor- fűrész felkészítő, felterhelő stb.)	Betanított m. (gallyazó,
Kaposvár	2470	2250	2250	2460	2160
Győr	nincs adat	2670	2570	2900	2630
Keszthely	2580	2800	2400	2720	2100
Tatabánya	2800	2770	2300	2840	2270
Vác	2354	2118	2300	2950	2660
Gödöllő	2220	2100	2100	2170	1730
Kecskemét	2400	2280	1940	2350	2020
Szeged	2280	2870	1970	2240	1960
Nyíregyháza	2840	2240	2010	2680	2050

Mindezek a termelésben és a szállításban dolgozó, egész évre szerződött állandó munkások havi átlagbérei. A tehergépkocsi-vezetők, a traktorosok és motorfűrészeseik, mint látjuk, egymással versengenek az elsőbségért, de helyenként meglepően nagyok a különbségek. Ezt itt-ott az eltérő teljesítmény indokolhatja, erősebb azonban a helyi munkaerőpiac hatása. Jól mutatják ezt az erdőgazdaságokon belül az egyes erdészetek eltérő bérei.

A Börzsönyben például a diósjenői erdészet 2250 forintot fizetett a motorfűrészeseiknek és 1890-et a betanított munkásoknak. A nagymarosi erdészet viszont, amelynek jobban számolnia kell a Duna menti ipartelepek munkaerő-keresletével, 3350, illetve 3250 forintot fizetett hasonló munkáért. Holott a jeneiek hagyományosan jó erdei munkások, teljesítménykülönbségről tehát aligha lehet szó.

Hasonló a helyzet Baranyában is. Íme, a havi keresetek a legrosszabbul és a legjobban fizető erdészeteknél:

Tehergépkocsi-vezetők	2030–2810 Ft
Traktorosok	2110–2830 Ft
Fogatosok	1980–2680 Ft
Motorfűrészeseik	1950–2830 Ft
Betanított munkások	1970–2510 Ft

Hiába minden központi előírás: az egyenlő munkáért nem jár egyenlő bér. S ezen legfeljebb maguk a munkások változtathatnának, ha a szakszervezet keretében képesek lennének egységes fellépésre. Ettől azonban az erdei munkások egymástól elszigetelt kis csoportjai még igen messze vannak.

A mátrai kérdőívek válaszai is fel-felhányják a szakszervezeti érdekvéviseléssel kapcsolatosan:

nem ismerem a szakszervezeti hálózatot

3 év óta dolgozom, és még senki nem kérdezte meg hogy be szeretnék-e lépni a szakszervezetbe

Nincs a csoportunknál szakszervezet

Bizalmi hiányában nincs összeköttetés a titkárral

Bizalmi jelenleg nincs

Férjhez ment

évek óta nem látom

én asetudom hogy ki a bizalmi

*Sokszor a bizalmi szavát és kérését nem veszik figyelembe a felsőszer-
vek*

Nagyobb jogkört kellene részükre biztosítani

Függetlennek kellene lenni a gazdaságtól

*Azért mert nem mer szembe szállni a főnökséggel és jó viszonyba van-
nak a főnökségel és nem a munkások mellett állnak.*

*Nem; mert nincs módjában, mert távol dolgozunk egymástól, különben
sem képes erre és nem is igyekszik erre.*

Igen beszedi a bélyeget és vége

*Szakszervezetünk csak egyes embereknek áll fönt aki a tűzhöz közel
vanak*

NEM TÖRŐDNEK A MUNKÁSSAL

*Semmiféle gyűlésre még nem voltunk hivatalba és így semmit nem tudok,
kőszabirnököktől hallani valót vagy valotlanságot.*

Vannak más vélemények is:

*Megfelelőnek találom, mert valóbann, a bizalmiak törődnek a dolgozók-
kal, és segitenek*

nem vagyok szakszervezeti tag de a jövőben szeretnék

igen arra mindig szükségvan csak segítségben még nem részesültem

Mindenben tájékoztatot vagyok

De akárhogy forgatjuk a dolgot, úgy látszik: a munkások többségének szemében a szakszervezet sokkal inkább valamiféle távoli központ, mint-

sem az ő akaratukat megtestesítő, rájuk is számító eleven mozgalom. Más kérdés, hogy a hiányos tájékoztatás miatt sokszor még arról sincs világos fogalmuk, amit a szakszervezet alsóbb vagy felsőbb vezetősége valóban tesz értük, akár egészségvédelmi, akár bérezési, akár egyéb ügyekben.

Az erdőgazdaságok állandó munkásai az elmúlt egy-két évtizedben igen kinőtték magukat. Főleg a fakitermelők és a szállítók anyagi és szellemi színvonala emelkedett sokat. De mozgalmi tekintetben, érdekeiknek a dolgozók szélesebb körére kiterjedő, öntudatos képviselésében nem sokkal jutottak előrébb. Többségük ma is felülről várja a törődést.

Pedig hogy ők is valakik, annak azért gyakran bizonyúságát adják.

Időnként például országos, sőt nemzetközi fakitermelő versenyre hívják össze a legjobb munkásokat. Előfordul, hogy ez alkalommal hossztolói versenyt is tartanak. Hossztolni (más szóval: bemérni, kimérni, kiszabni, szakaszolni, választékolni) a ledöntött, legallyazott, de még szétdarabolatlan fát szokták: zsírkértaival, kacorral vagy a kéreg befűrészelésével jelölik meg rajta, hol kell elvagdodni, hogy a lehető legértékesebb anyag kerüljön ki belőle. Ehhez ismerni kell persze a pontos minőségi és méretelőírásokat, de a különféle vastagságú, hosszúságú, minőségű választékok értékét is, hogy kalkulálni lehessen: hol érdemes és hol nem érdemes kereszttbe fűrészelni a földön fekvő fatörzset.

Elég az hozzá: országos versenyt rendeztek a Pilisben. Hossztolói versenyt is. E célból előre ledöntöttek két hatalmas tölgyfát, koronátlanul kivitték a placra, majd összedugta fejét a kijelölt bizottság, hogyan lehetne minél többet kihozni belőlük. Úgy határoztak, hogy amit ők elérhető értéként állapítanak meg, az lesz a száz százalék, ahhoz viszonyítják majd a versenyzők eredményeit.

Csakhogy akadtak versenyzők, akik rájuk tromfoltak. Szabott idejük volt pedig. Mégis sikerült nemcsak társaik felett aratniuk győzelmet, hanem a bizottság felett is. Eredményük meghaladta a kollektív bölcsességgel megállapított száz százalékot.

Ehhez aligha kell bármit hozzáfűzni.

Legfeljebb annyit, hogy az utolsó helyezett viszont a 40 százalékot sem érte el. S a gazdaság, ahol dolgozott, mégis kiküldte országos versenyre.

Valahol itt lehetnek a gyökerei annak, hogy a Mátrai Erdőgazdaság az általa 1968-ban kitermelt minden 100 köbméter fából 38-at rönkként, vagyis fűrészáru és furnér készítésére alkalmas legértékesebb választékként adott el. Egy hasonló körülmények között dolgozó másik erdőgazdaság viszont 100 köbméterenként csak 24 köbméter rönköt tudott kihozni.

Más okok is közrejátszhattak ebben. De a fő okot alighanem itt kell keresnünk: a másik gazdaságnak rosszabbak voltak a hossztolói.

A hossztolók – ha nem maga az erdész hossztol – betanított munkásnak számítanak, s eszerint kapják a bérüket. Jóval kevesebbet, mint például a motorfűrészesekek. Holott az ő munkájuk évente tízmilliókat adhat hozzá az erdőgazdálkodás országos jövedelméhez és tízmilliókat vehet el belőle. Függetlenül minden befektetéstől, a technikai fejlődés ilyen vagy olyan fokától.

Ez is azt mutatja: nem elég csupán gépekben gondolkoznunk. Emberekben is gondolkoznunk kell. A termelés fejlesztésének egyéb eszközei mellett olykor a jobban honorált emberi szakértelem is bőven kifizetődhet.

De azért a gépesítést is óhatatlanul folytatni kell. Haladni tovább a fakombájn felé.

A fakombájn nem fantazmagória. Mi még nem tartunk ott, hogy szükségünk volna rá, hogy a mi béreinkkel számolva is behozná az árát. De más országokban – főleg Kanadában – már kezd betörni a fakitermelés mindennapjaiba. Megy az erdőben, kivágja a soron lévő fát és a hátára veszi. Aztán még egyet, még egyet: a vékonyabbakból többet, a vastagjából kevesebbet. Mikor már eléggé megterhelődött, lerakodik a kijelölt helyen (esetleg egyenest az indulásra kész teherkocsikra), aztán tarol tovább.

Ez a jövő. A mi fakitermelésünk jövője is.

S a jelen?

Egyelőre örülünk, hogy nagyobb zökkenők nélkül megy a kézimotoros kitermelés, sőt minden évben előbbre jutunk. A ló vontatta régi fahordó szekerek, bakszekerek, szánok, bakszánok már kiszorultak az erdőkből. Teherautók és vontatók szállítják a fát. Magukat megrakó daruskocsijaink száma is szépen szaporodik, bár a rakodás nagyobbreszt még a kézi felterhelők dolga. Tért hódít lassan a szállfában való szállítás is, aminek az a nagy előnye, hogy kevesebb munkát kell végezni kint az erdőn, a legembernyűvőbb körülmények között, szétszórtan, kis hatásfokkal.

Előbb-utóbb az erdőgazdálkodás is nagyrészt ipari jellegű munkává válik, dolgozói pedig ipari munkásokká.

Sirassuk a régi parasztfavágókat? Őket magukat tán van is miért siratnunk, de a régimódi erdei munkát aligha.

Ahogy azt az időt sem vágyjuk vissza, amikor a nyugat-dunántúli uradalmakban még disznókondával dúrátták meg a fenyvesítésre szánt vágásokat, s úgy szórták a földbe a drága fenyőmagot.







Vagy amikor, nem is olyan régen, a tobozszedők – hogy szaporábban haladjanak a munkával, s ne kelljen az egyik fáról le-, a másikra felmászniuk – meglengették a fa sudarát, amelyről már összekapkodták a termést, s már ugrottak is át a következőre.

Egy ilyen tobozszedő lányt még én is ismertem lent Zalában.

Mókus módra mászkált, rigóként füttyögött
százéves fenyőfák ága-boga között

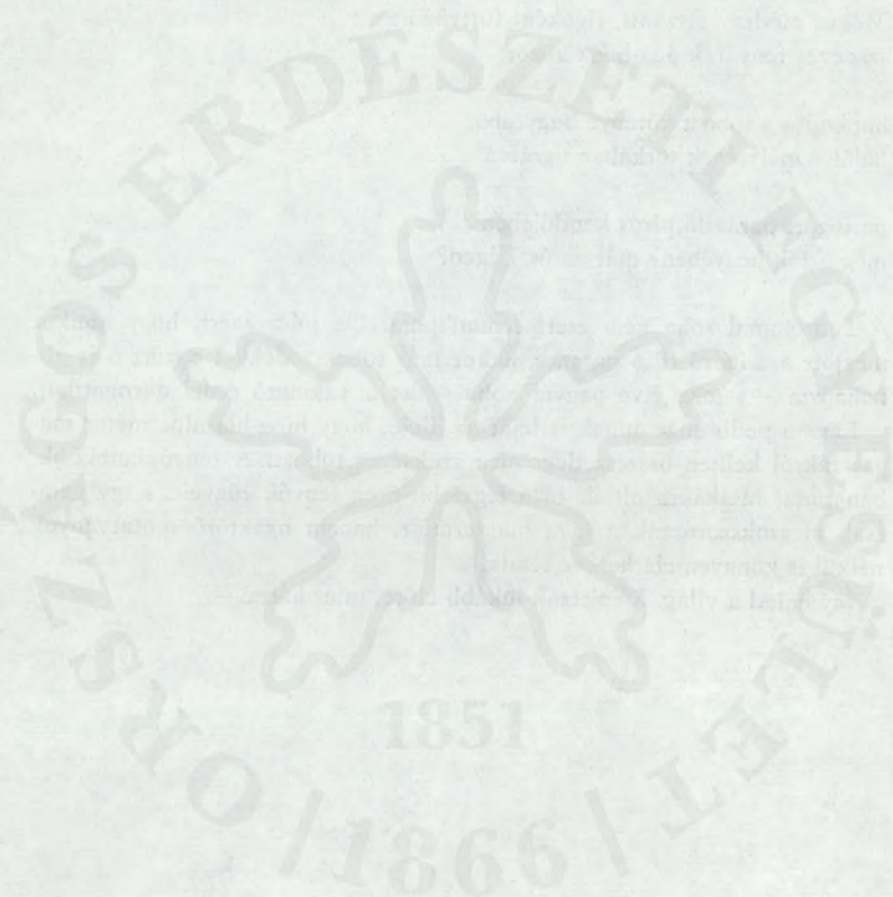
kapkodta a tobozt köténye bugyrába,
halálos mélységek torkában ugrálva

pattogott parázsló piros kendőjében . . .
még a fák hegyében? már az őszi égen?

Tudtommal soha nem esett semmi baja. De jobb azért, hogy amikor megjött a szigorú tiltó parancs, akkor más tobozszedőkkel együtt ő is abbahagyta – s még élve hagyta abba – ezt a vakmerő erdei akrobatikát.

Lassan pedig már annak is lejár az ideje, hogy húsz-harminc méter magas fákról kelljen összeszedgetni a szükséges tobozt. A fenyőplantázsokban fiatal fácskákra oltják rá a legszebb öreg fenyők rügyeit, s így nemcsak megsokszorozzák a java magtermést, hanem nyaktörő mutatóványok nélkül is könnyen elérhetővé teszik.

Így halad a világ. Mégiscsak inkább előre, mint hátra.





A vérbeli vadászok nem ismernek vadakat. Csak vadat. Apróvadat és nagyvadat. Nagyvad a gímszarvas, a dámszarvas, az őz, a muflon, a vad-disznó, a túzok. A többi hazai vad: apróvad.

Nagyvad a medve is, de az már csak a Kárpátokban él. A bölény is, de az már a Kárpátokban sem.

Vadak e szóhasználat szerint csak emberek lehetnek. Még ma is a vad-ság állapotában élő bennszülött népek. A vadon élő állatok csak egyes számban, vadként említhetők, akár egy vadról beszélünk, akár százezer-ről. Az utóbbi értelemben persze gyűjtőfogalmat jelöl a szó: állatok kisebb-nagyobb csoportját vagy egy bizonyos terület vadállományát.

A vérbeli vadászok sziszegve olvassák hát e fejezetnek már a címét is. Vadak és vadászok. Hogyhogy vadak? Hozzáértő ember ilyen nem ír le. Aki ezt sem tudja, az ne ártsa magát a vadászat dolgába. Hallgasson inkább.

Hallgatnék én, ha nem csengene a fülembé az a réges-régi népdal:

Aj, sirass édesanyám, míg előtted járok,
Mer' aztán sirathatsz, ha töled elválok.
Aj, a jó Isten tudja, hol lészen halálom,
A jó Isten tudja, hol lészen halálom.

Aj, ha erdön halok meg, ki temet el engem,
Ha mezőn halok meg, ki sirat el engem?
Aj, az erdei vadak s az égi madarak,
Az erdei vadak s az égi madarak.

Vannak e dalnak más változatai is, de azok is erdei *vadak*ról szólnak. Félreértés ne essék: az is jól teszi, aki vadról beszél, gyűjtőfogalomként. A vad így, a vad úgy. A vad éhezik, fázik, nyugalomra vágyik, táplálkozik, szaporodik... Ez mind helyes. Csak az helytelen, ha az erdőnek már nem lehetnek vadjai, csak vadja, mert így írja elő a vadász-körökben kötelezőnek vélt nyelvi babona.

Károli Gáspárra is hivatkozhatnánk egyébként, aki a Bibliának a teremtésről szóló első fejezetében így fordította le a 24. és 25. verset:

„Azután monda az Isten: Hozzon a föld az ő nemek szerint való élő állatokat, barmokat, csúszó-mászó állatokat, és földi vadakat az ő nemek szerint: és úgy lőn.”

„Teremté azért az Isten az ő nemek szerint való földi vadakat, és barmokat az ő nemek szerint, és az földön csúszó-mászó minden állatokat az ő nemek szerint: és látá Isten, hogy az jó volna.”

Hottentották és pápuák lettek volna ezek a *földi vadak*? Aligha. Az ember teremtése még csak ezután következett.

A civilizáció alacsony fokán álló népeket az őket leigázó fehér emberek sokaig valóban vadakként emlegették, sőt olykor vadakként vadászták. De ezek az idők elmúlván, a mi vadászainknak sem kell félniük többé furcsa félreértésektől. Az őzek és szarvasok, rókák és nyulak nyugodtan lehetnek: vadak. A foglyok, fácánok, vadlibák és társaik: szárnyasvadak.

MIRŐL VALL A MAGYAR VADÁSZNYELV?

Ha már itt tartunk, faggassuk meg egy kicsit a magyar vadásznyelvet, milyen társadalmi vonatkozásokról vall.

Ami a legszembeesőbb: sok régi szép magyar szó, kifejezés keveredik benne németből átvett kölcsönszavakkal, németes fordulatokkal, illetve nyakatekert nyelvújítási csinálmányokkal.

Kezdjük a németességekkel.

A szarvascsapat például vadásznyelven: *rudli*. Az elejtett szarvas vadásztrófeaként őrzött két szemfoga: *grandli*. A fiatal hím szarvas, még fejletlen, nyársszerű aganccsal: *spíszér*. A selejtes őzbak: *snejder*. Az üreginyúl: *kinigli*. A szalonka: *sneff*, a szalonkázás: *sneffelés*. A tőkésréce: *stokker*. A nagyvadászatra összesereglett vadászok pásztája: *stráf*. Hajtóvadászatban az egyes vadászok álláshelye: *stand*. A vad váll-lapját érő találat: *blattlövés*. A vadorzó – ahogy már említettem is: *rapsic*. A vizsla és más vadászkutyák betanítása az elejtett apróvad megkeresésére és elhozására: *apportírozás*. A hagyományos vadászköszöntés, gratuláció: *Waidmannsheil*. És így tovább.

E szavak jó része már kiveszőben van. Írásban alig használják őket, élőbeszédben is mind ritkábban. De még fel-felidézük azért a hajdani Habsburg-időket, amikor Ausztriából, Bajorországból, Csehországból hozatott jágerek egész serege szolgálta illő hűséggel a vadászni szerető honi

arisztokratákat. A főúri vadászatok nyelve sokáig német volt (Erdélyt kivéve), s egy-egy szakkifejezés – sokszor torzult formában – a közvadászok körében is elterjedt.

A jágerek és uraik régi német vadászszokásokat is meghonosítottak. Ezek egy része is él még, így például az első zsákmányát ejtett fiatal vadász felavatása – többnyire ivászat közben, ülepére mért derék ütlegekkel. Vagy az elejtett vad vérébe mártott gallyacska – a töret – átnyújtása a sikeres vadásznak, hogy győzelmi jelként a kalapja mellé tűzze. Az avatás egyébként a vadászczimborák dolga, a töret átnyújtása viszont rendszerint a vadőré, aki elkíséri és jó lövéshez segíti a nagyvadra áhító vadászt.

A *töret* is *Bruch* volt persze eredetileg, később változtatott csak nevet. Szabadabb magyarításban *örömszöld*, sőt *sikerág* lett belőle, de a vadászok száján *töret*ként él máig.

Ilyen tükörszavak, illetve más csinált szavak szép számmal akadnak vadásznyelvünkben, mint például: *pecsenyevadász*, *golyóérett*, *homorlövés*, *keszeglövés*, *lővilág*, *mellékbika*, *utánkeresés*, *ellenhajítás*, *csalszemezés*, *csalfalat*, *méregfalat*, *rémzsinég*, *fővad*, *rőt vad*, *gázlat*, *vadváltó*, *véd-agár*...

Mindezek egy tudatos nyelvfejllesztő mozgalom – nem mindig szerencsés – szülöttei voltak. Sok ma is él közülük, emlékeként főleg a múlt századbeli lelkes magyarító időknek, amikor a nemzeti eszme még frissen dobogtatta középosztályunk szívét, vadászokét és nem vadászokét.

Végül a harmadik – és egyben leggazdagabb – rétege a magyar vadásznyelvnek a múlt századok igazi kincseit őrizte meg s mentette át a mába, gyakran épp a vadászatból hivatalosan kirekesztett paraszti nép közvetítésével. Egész kis szótárt lehetne összeállítani belőlük, de legalább mutatná hadd jegyezzek ide néhányat, magyarázatostul:

Barcázás. Szarvasbögés.

Barcogás. 1. A dambikának a szarvasbika bögésénél gyengébb, gurgulázó, horkoló hangja. 2. A fogolykakas cserregő hangja.

Barkácsolás. Erdőjárás csendesén haladó, alacsony szánon vagy lovas kocsin, a vad megfigyelésére és selejtezésére.

Berzenkedés. Amikor a párzani vágyó hím madár leeresztett szárnyakkal, felborzolt tollakkal a nőstények megtámadására készül.

Bog. A szarvas vagy az őz épp fejlődni kezdő, bolyhos és ágatlan tavaszi agancsa. Ha elágazik, *villásbog*, *keresztesbog* válik belőle.

Böffenés (*bufogás*). A megriadt őz vagy szarvas ugatásszerű – rövid és mély – figyelmeztető hangja.

Bugyogás. A dürgő nyírfajdkakas bugyborékoló hangja, miközben ide-oda futkos, ugrándozik. *Csubokolás:* a dürgés (dürrögés) közben nagyokat fújó nyírfajdkakas hangja.

Csapa. Vadnyom.

Csapázás. Nyomkövetés.

Csapos. Egyéves szarvasbika, nyársszerű agancssal.

Csenderes (csepőte, csepőce, cseprente, cseplesz, csalit, csalitas, ciher, ciheres). Vadbúvó helynek alkalmas sűrű, bozótos fiatal erdő.

Cserkelés (cserkészés). A nagyvad gyalogszerrel való felderítése, óvatossággal megközelítése, a széliránnyal szemben lopakodva.

Csirregés. A fogoly hangja (a seregélyé is).

Csög-bög. Fejletlen, csenevész vad.

Csörtölés. Az egymással vetélkedő szarvasbikák agancscsattogtatása.

Csuba. A szarvasfélék lefejtett bőre.

Dagonya (dágvány, fertő, fetrengő). Sárral-vízzel telt erdei mélyedés, amelyben a vaddisznók, szarvasok, dämvadak szívesen hűtöznek, illetve kenekednek be sárral, a rovarok csípése elleni védekezésül.

Döbér szarvas. Kihízott, kövér nyári szarvasbika.

Fickó (futó, posta, szatyma). A söretnél jóval nagyobb, de hasonló rendeltetésű ólomlövedék.

Gerezna. Szőrmés vad kikészítetlen, nyers bőre.

Göbecs. Kisebb-nagyobb sörétgolyók együttese.

Görgés. A vaddisznó párzása.

Görbe. Lesoványodott, csenevész vad.

Hámzás. Az őz- és szarvasfélék kifejlődött, de még bőrcafatos agancsának fiatal fákhoz való dörzsölése, tisztogatása.

Job. A nagyvadak emberi fogyasztásra alkalmas nemes belső részei (szív, tüdő, máj, vese stb.).

Kahogás (kaholás, csaholás). A róka jellegzetes ugató hangja.

Kaptány. Csapóvas.

Kotyogás. A siketfajdkakas dürgéskor először *kotyog*, aztán *kappog*, majd a felgyorsított strófát *csattanással* zárja, végül következik a *köszörülés* vagy *sziszegés*, amikor a kakas se lát, se hall, innen kapta a nevét: *siketfajd*.

Lesutolás. A szarvasfélék csuhájának lefejtése.

Mákogás. A nyúl síró hangja.

Mál. 1. A szárnyasvadak hasi tollazata. 2. Négylábúak szőrméjének kevésbé értékes, hasi része.

Működés. A sárszalonka ide-oda lépegetése, csellengése.

Nyalató. Az a hely, ahová az őzeknek, szarvasoknak sőt hintenek vagy agyaggal összegyúrt sőt tesznek ki.

Nyívás. Farkas vagy róka vékony, éles, szűkülő hangja.

Nyomászás. Nyomkövetés.

Olló. Gida.

Ollódzás. Ellés, fialás.

Pacsmag (pamacs). A szarvasbika és az őzbak csökén (csékjén) lévő, előreálló hosszú szőrcomó.

Pacsmagolás. Szörmés vadak párzása.

Petymeg. Az üreginyúl kiugratására betanított vadászmenyét. Más szóhasználat szerint: mezei görény vagy vadászgörény.

Rigyetés. A gímszarvas párzása.

Rívás. A vadmacska éles, panaszos hangja.

Suta. Az őz nőténye. Sokak szerint a szarvasé is.

Szegróka (szenes, üszkös róka). Fekete lábú róka, fekete farokvéggel, barnapiros szörmével, szürkésfehér mállal.

Ünő. A szarvasok másodfüves – egyéves – üszőborja.

Zsigerelés. Az elejtett nagyvad könnyen romló belső részeinek és nemi szerveinek kiszedése, eltávolítása.

Az efféle szavak sem mind közhasználatúak már, de legtöbbjüket illik érteni, sőt okkal-móddal használni is. Egy igazi vadász a többi között erről is megismerszik: járatos a századok alatt kialakult vadásznyelvben. Sőt járatos a vadgazdálkodás újabb keletű szakkifejezéseiben is, mint amilyen a *vérvonat*, a *vérfelfrissítés*, az *élőhely*, a *vadeltartó képesség*, az *ivararány-szabályozás*, a *szarvasegység* és számos társuk.

A vadászokat természetesen sok minden egyéb is összefűzi – a vadak élete módjának, hangjainak, nyomainak s a természet más jelenségeinek, a vadászat különféle eszközeinek (fegyverek, lőszerek, távcsövek, hívósípok stb.) ismerete, az újat ritkán mondó, de mégis elunthatatlan, ezernyi változatú vadászhistóriák, a közös vadászatok, közös vacsorák, s maga a közös szenvedély, amelyet a kívülállók közül sokan az ölés szenvedélyének tartanak, de maguk a vadászok az egyik legszebb, legnemesebb sport áldozatos szeretetének.

A közös nyelv is fontos összetartó erő azonban: segít a vadászokat társadalmunk egy igen jellegzetes csoportjává tenni.

Annak idején még inkább így volt ez, amikor a vadászat nemcsak szép és nemes, hanem úri sportnak is számított, s a vadászok kasztja főleg a

hagyományos magyar felső és középrétegekből rekrutálódott. Az időközben végbement nagy társadalmi átalakulás nemcsak a régi úrivadászok nagy részét szórta szerteszéjjel és ragadta ki kezükből a puskát, hanem a vadásznyelvet is jócskán megtépázta. Bár valójában inkább azon csodálkozhatnánk, hogy a passzionátus vadászok csaknem teljes kicserélődése mellett még ennyi megmaradt a régi szavakból, kifejezésekből, szokásokból, erkölcsökből.

A régi és az új vadásztársadalom közötti szakadékot főleg a vadőrök és más hivatásos vadászok hidalták át. A viharos idők az ő soraikat is szétzilálták, megritkították, de csak annyira, hogy a nagy őrségváltást azért végigasszisztálhassák, s beavathassák az újvadászokat (akik közül sokan még vadászpuskát sem fogtak addig a kezükbe, s vaddisznót vagy szarvast legfeljebb az állatkertben láttak) a vadászélet és vele a vadásznyelv rejtelmébe. Ez jórészt sikerült is, mert az oda nem valók hamarosan elhullottak, s a megmaradók nagyja lassan éppoly szenvedélyes és hozzáértő, virtigli vadásszá vált, mint a régiek jobbjai. Vagy ha nem is épp olyaná, de hasonlóvá.

1957-től a társadalmilag kevésbé kompromittált rétegekhez tartozó régi vadászok – erdőmérnökök és egyéb mérnökök, orvosok stb. – közül is az addiginál többen kaphatták vissza fegyverviselési engedélyüket és vadászati jogosultságukat. Ez is hozzájárult a hagyományok fokozódó tiszteletéhez, hisz e régi emberek jártasságát, szakértelmét, nyelvhasználatát, vadászszokásait az újak is többnyire megbecsülték, s követésre méltónak ítélték.

A hagyományok leghívebb őrzői azonban ma is a különféle rendű és rangú hivatásos vadászok, akik szerencsés esetben úgy ismerik a kezükre bízott vadászterületet, mint a tenyerüket, s a vadakat, mint tágabb családjuk tagjait. A vadászterületükre csak alkalmanként kijáró passzionátus vadászok nélkülük gyakran mozdulni sem tudnak – kivált éjszaka –, nem-hogy valamirevaló vadat ejteni. A minél gazdagabb zsákmányra áhítóznak ez a ráutaltsága teszi a hivatásos vadászokat – többnyire alárendelt helyzetük, alkalmazott voltuk ellenére – olyan emberekké, akiknek ajánlatos megfogadni a szavát, betartani a tanácsait. Így volt ez már régen is. Alighanem ennek is köszönhető a magyar vadásznyelv viszonylag gazdagon megőrzött népi szókincse.

Mielőtt folytatnánk, essék szó végre a honi erdők vadjairól is. Közülük is első renden vadászaink szeme fényéről: a gímszarvasokról.

Legnagyobb vadjaink. A nálunk is nagyobb bölények réges-rég kivesztek hazai tájainkról. Erdélyben ejtették el az utolsót, még az 1700-as évek közepén. Azóta csak az emléküik él (meg néhány importbölény, kerítések között).

Hanem a szarvasok máig itt élnek, vadon és szabadon, közeli erdőkben. Horvátország meg Magyarország erdei nevelik ma is Európa legszebb szarvasait. Karcsú lábúakat, kecses léptűeket, kevély nyakúakat, ágas-bogas agancsúakat.

A Duna és a Dráva menti erdőkben élők a legszemrevalóbbak. Pedig elég viszontagság érte már őket. Nagy vízjárásokkor gyakran halomra hulltak, mint legutóbb 1965-ben, amikor a borjak majd mind odavesztek, s a felnőtt szarvasok közül is sokan, akik nem mertek nekivágni a környező fátlan mezőknek. Hiába futottak hátsabb helyekre: hamarosan hullámok ölelte szűk szigeteken találták magukat, összezsúfolódva, éhesen. Azt a néhány bokrot hamar tarra rágták, gázolhattak a vízbe, birkózhattak az árral, hogy egy kis eleséghez jussanak. Aztán még magasabbra dagadt a víz, s a sziget lassacskán eltűnt a lábuk alól. Némelyikük még úszni próbált, ha tán sikerülne földet érnie, de végül ők se jártak jobban, mint akik elgyöngülten mindjárt a vízbe rogytak, és megadták magukat sorsuknak.

Hanem az efféle vészeket is mindig túléltek a magnak valók maradék csapatai. Bátor szarvasbikák, tapasztalt tehének, akik idejében kimerészkedtek a parti rengetegből. Szántókon, réteken át nyargaltak, kövesutakon, vasúti síneken, kertek kerítésén ugráltak keresztül, megáradt patakok vizét úszták meg, míg el nem értek egy-egy nyugalmasnak ígérkező erdő, hol a bácskai buckákon, hol a baranyai halmokon.

Hogy az árvíz elvonultával megint visszakíváncozzanak a folyó mellé, ahol sosincsenek híján jó ivóvíznek s annyi jó tocsogóban hempergözhetnek meg.

Mert a szarvasok vízre vágynak, akárhol élnek. Források fakadására, csörgők csobogására, árnyas patakokra, fényes folyókra. Hegyes-dombos tájainkon is többnyire élővizek közelében tanyáznak, s napszállatkor a szokott csapáson indulnak inni.

Ma is, akárcsak háromezer éve, amikor így zendült fel a zsoldár Izrael

fiainak ajkán: „Mint a szarvas kívánczik a folyóvizekre, úgy kívánczik az én lelkem hozzád, ó, Isten.”

Azóta birodalmak támadtak és buktak – de hány! –, a szarvasok egymást váltó nemzedékei is szenvedtek eleget, de ősi mivoltukat nem tagadták, nem is tagadhatták meg.

Bár ki tudja. Ahogy változott a környezet, az ő ösztöneiknek is változniuk kellett. A folyóvizekre régen is így kíváncsoztak. Az erdővel határos szántóföldekre is sűrűn kijártak, s meg-megpocsékolták a hajdan élt parasztok vetését, akárcsak a maiakét. De hogy mást ne mondjak, a zsenge kukorica csak az utóbbi századokban válhatott és vált is áhított csemegéjükké.

És hát változtak az ellenségeik is.

A medvétől kellett valamikor leginkább tartaniuk. De medve már nincs a hazai erdőkben. Sem farkas. Hiúz sem igen. Legfeljebb kóbor kutyák vehetnek úzóbe egy-egy magányos szarvast, anyjától elszakadt borjat.

Ez mégiscsak nyomot kellett hogy hagyjon rajtuk. Az ember maradt jószerivel az egyetlen megölőjük. Az egyetlen élő, akitől félnivalójuk van. (Nem számítva persze az orrukon és sebeiken át testükbe evődő férgeket.)

Jobban óvakodnak az embertől, mint valaha? Alighanem. Pedig a hatvan-nyolcvan-száz méternyire eldördülő puska személytelenné teszi az ellenséget. Mintha csak villám sújtaná őket, úgy üt rajtuk a váratlan végzet. Egy dörrenés – és holtan rognak össze. Vagy sebesülten, riadtan rohannak, lélekszakadva igyekeznek hátuk mögött hagyni a Halált, mely nemigen ölt számukra testet.

Hacsak vérebbel nyomozó vadászok nem lelnek rá egy-egy súlyosan sebesült bikára, s nem verik fel utolsó vackáról is, ahol már elgyöngülten várja a véget. De ez ritkaság. S ha megesik is, mit tudja azt a többi?

Azok inkább ismerik, ha ismerik, azt az embert, aki hosszú havas teleken rakott szánnal hajt az erdő mélyére, és édes szénával tölti meg az ott ácsolt etetőket.

Nagy tél idején a legkönnyebb szarvasokkal szembetalálkozni. A hidegtől elgyötört mintha nem is gondolnának menekülésre. Állnak és néznek, szomorú nagy barna szemmel, oly szomorúval, amely csak a korán hámba tört és vén korukig vert lovakéhoz fogható.

Nyaranta óvatosabbak. Elevenebbek is. Egykettőre eliramlanak. De aki tudja, hol szoktak inni, meglesheti őket. S jól teszi, ha meglesi. Hisz valójában csak velük együtt teljes egy-egy erdős vidékünknek a képe.

Csakhogy sok embernek élete hosszát nem adatik meg, hogy meglássa ezt a teljes képet.

Az alábbi versek mintegy arra hivatottak, hogy egy nehezen kiismerhető, rejtett világot tárjanak fel, a szavak és a képek erejével. Hogy felidézzék a szarvasok életét – s jobban megértessék a vadászokét.

(SÖTÉTBEN SÉTÁLNAK)

Estenden kezdenek
előcihelődni
bokros bozótokból,
sarjak sűrējéből.

Nappal lappanganak,
éjjel étel után,
ital után járnak,
sötétben sétálnak.

(FÉLELEM)

Ezredévek óta
ivódik vérükbe
a folyvást figyelő
szüntelen félelem.

Félték medve mancsát,
hiúz hegyes karmát,
farkasfogak élet,
nyilak zizzenését,
hurkok húzódását,
puskák puffogását.

Ezredévek óta
bujdosnak ajzottan:
elég egy pillanat,
hogy elillanjanak.

(A SZARVASBORJÚ SZÜLETÉSE)

Zöldellő május
havában
szarvastehenek
hasában

rugdosni kezd a
borjacska,
fejét is fürgén
forgatja:

szűk szállásáról
szeretne
kijutni bokros
berekbe,

levegős, tágas
ligetbe,
ahol szabadon
ügetve

fickándozhatna
tüzesen
szellőfodrozta
füveken.

Anyja se nyughat:
botorkál,
meg-megáll egy-egy
bokornál,

lesi, hol nyit a
rengeteg
biztos borjadzó
rejteket,

háborítatlan
enyhelyet,
ahol naphosszat
el lehet.

Hever, heverész
titokban,
s szíve egyszer csak
megdobban,

vére örömtől
bizserdül,
még a könnye is
kiperdül,

mert érzi: maga
ellette
borja ott szuszog
mellette.

Szuszog, szuszorog
gidája,
szemét szélesre
kitátja,

orrocskájával
szimatol:
itt kell lenniük
valahol

ama duzzadó
csecseknek,
amelyek tejtől
csepegnek.

Amíg a tejet
nyakalja,
anyja apránként
lenyalja,

minden mocskából
kimossa,
sepri nyelvével
csinosra.

bársonybundáját
simára,
magát tündöklő
tisztára.

(HIPPO-POP)

Zöld ág, zöld levél,
szaladoz a szél,
nyiladoz a nyár,
vigad, aki él.

Bendők, örvendezetek,
horpaszok, hódoljatok
eleséges erdőknek,
lakomás ligeteknek,
vendégváró réteknek,
csemegés cserjéseknek,
mézellő mezőségnek,
bozótok bőségeinek!

Itt az idő,
szarvasok,
faljatok,
faljatok!

Hipp-hopp,
ugrándozzatok,
frissen fickándozzatok,
hipp-hopp,
hancúrozzatok,
fergetegként fussatok,
hoppá-hopp,
táncoljatok,
vígán viháncoljatok!

Ki mit megevett,
váljék vérévé,
hipp-hopp,
húsává,
hoppá,
faggyává,
a téli éhkopp
szűk idejére,
mikor hoppá-hopp,
vége a táncnak,
a víg viháncnak:

lábak lankadnak,
hasak horpadnak,
szép szarvasfejek
hóba horgadnak.

(AGANCSNÖVESZTŐ)

Tél utolja óta,
tavasz jötté óta
a bikák bús fején,
agancsuk hült helyén

csak két csúnyácska csök,
szőrös-bőrös bütyök,
két csonk csúfoskodott,
két rügy restelkedett.

Tél utolja óta,
tavasz jötté óta,
nézven tó vizébe,
fürkészhven folyóba,
tükrös tocsogóba:
koronával ékes
koponyájuk helyett
láttak a bús bikák
sivár sutafejet.

Hát ahogy ott topogtak,
s fegyvertelen fejükkel
félénken biccentgettek:
a csonkok megmoccantak,
a rügyek megrezzentek,
szőröstül nőni kezdtek,
bőröstül kijebbb bújtak,
sarjadzásnak indultak.

Ágassá ágaskodtak,
bogassá bokrosodtak,
a réginél remekebb
koronává bomlottak.

Fák törzsén dörzsölődtek,
hegyesre horzsolódtak,
bőrük alól kibukkant,
szőrük alól kicsillant
a félelmes, csupasz csont:
hold fénye futkorászott,
nap fénye nyargalászott
száz újdonsült agancson.

(BÖGNEK A BIKÁK)

Hűvösödik az ősz,
megkezdődött a nász.

Bögnek a bikák!

Az évhosszat némán
kószálók torkából
harsány hang tör elő,
hívó – s fenyegető.

(Hívó)

Várlak, vakmerő,
gyilkos öklelő,
fákat foszlató,
héjuk hántoló,
törzsük tördelő,
bőgj, ha bögni mersz!
Várlak! Bújj elő!

(Fenyegető)

Fuss, nyamvadt nyársas!
Acsarkodó agg,
nyughass és váglass!
Tágulj, ténfergő,
sandán sompolygó,
ha földre törlek,
vérig gyötörlek!

(SZARVASBIKÁK VIADALA)

Jön.

Erre csörtet.

Ő az.

Hívó szavára
ő felelt vissza

vérét fagyasztó,
dühét dagasztó,
hatalmas hangon.
Ez éjjel ő lesz
tusázó társa:
őt várta.

Fejét leszegi,
úgy ugrik neki.
Fejét leszegve
száll az is szembe.

Szúrni szeretne,
hasítani húsba,
de csont ér csontot,
agancs agancsot.

Csontok csattognak,
két hevült homlok
feszül egymásnak:
csontok csatáznak.

Csontok csattognak,
bikák bőszülten
birokra kelnek,
fej feszül fejnek.

Test feszül testnek,
harag haragnak,
ín ugrat innak,
kín ugrat kinnak.

A bőszült bikák
agancs-akasztva,
mohón mérkőznek,
győzni gyürkőznek.

Összefonódott
fejfel forognak,
kerengnek körbe,
egymást gyötörve.

Szapora szusszal
dühöt lihegnek,
fájdalmat fújnak,
dúlnak és fúlnak.

Csontok csatáznak,
test feszül testnek,
alig pihegnek,
mégsem pihennek.

Ez megint támad,
az meging végre:
véknya egy vérbe',
megtört a térde.

Szökken fel újra,
hőkölve hátrál,
ugrik, de oldalt –
s már el is nyargalt.

(ÓZEK ÉS SZARVASOK)

Mikor az őszi lomb
száz színben szikrázik,
bundájuk bozontját
őzek és szarvasok
vastagabbra váltják,
szőrük szaporítják,
gyapjuk gyarapítják.

Mikor a tarlott fák
ködsubába bújnak,
őzek és szarvasok
bánatba borulnak:
csupaszon csapdosó,
csóró ágak alatt
frissen földre foszlott
levelekbe túrnak.

(CSEPEG, CSEPEREG)

Csepeg, csepereg.
Lucskos levelek,
lankadt levelek
sápadt serege
lassan lepereg.

Csepeg, csepereg.
Csapzott, csatakos
szarvascsapatot
hűs szél riogat,
faggyal fenyeget.

Csepeg, csepereg.
Hajnalra a szél
rétet, ligetet,
fonnyadt füveket
dérrel tereget.

Csepeg, csepereg.
Felleg pityereg,
ég-föld kesereg,
csepeg, csepereg,
csepeg, csepereg.

(HATÁRNYI HÓBAN)

A lombjavesztett
vadon lakói
hiába bújnak,
bárhogy lapulnak:
színük kirí a
határnyi hóból,
ruhájuk rőtje
messzire rikolt.

(HARAPÓS HIDEG)

Foga nőtt a fagynak!
A holdas éjszakák
fakó félhomályán
már az élő húsba
mar a bunda alatt.

(VACOGTATÓ VENDEGLÁTÁS)

A hómezők fehér terítőjére
a tél éhkoppot tálal az élőknek,
a hómezők fehér lepedőjére
dermedő testüket
kívánja kinyújtóztatni.

(SUHOG AZ OSTOR)

Suhog az ostor,
suhog a szél,
falkányi szarvast
terel a tél.

Suhog az ostor,
sziszeg a fagy,
reménytelenül
rohan a had,

106

hegyes hófúvás
nyilaival
versenyt vágatva
tovainál.

Tova, de hova?
Nagy a világ,
mégis megújra
elibe vág

a hajsztolt hadnak
vadul a tél:
suhog az ostor,
suhog a szél.

(MINDIG ÖSSZEBB)

Mindig összebb bújnak,
egymásra lehelnek:
a lázas lehellet
szőrűkre szóródó
dér szemcsékké dermed.

(HIDEG-MELEG)

Hideget nyelnek
eleget,
de soha semmi
meleget!

Füveket fálnak:
deresek.
Rügyeket rágnak:
jegesek.

Havas hajtásba
harapnak,
zúzos bogyókat
bekapnak,

kopogó kérget
kaparnak,
az élő faíg
bemarnak.

Orruktól-olvadt
hólevet
színak szomjukban
víz helyett.

Gyomrukba fagyot
gyűjtenek,
vérükbe lázat
küldenek:

láz fűti lankadt
testüket,
ígéri kora
vesztüket.

Falják, falják a
hideget,
s egyre forróbbak.
Betegek.

Tántorgó térdel
topognak:
mi lesz, ha egyszer
lerogynak?

(TAVASZVÁRÓ)

Egyszer a hó is
elolvad,
ködök is széjjel-
oszolnak.

A föld fagya is
felenged,
a nap is jobban
melenget,

szarvasok éjjel
se fáznak,
villámsebesen

cikáznak,
ide meg oda
szökellnek,
fakadó füvet
legelnek,

langyos levegőt
lehelnek,
borzas borjakat
nevelnek.

(HÓDOLAT ÉS BÜCSÜ)

Erdők fejedelme,
csontkoronás király!

Nélküled ridegebb
lenne a rengeteg,
árvább a vadon.

Kímélje fajtád
a pusztulás,

ha téged elér is
egyszer a golyó!

Fiaid hordozzák
tovább a koronát,
s azoknak fiai,

míg csak erdő zöldell a földön,
míg vizek villognak,
szép híves patakok,
fényestükrű folyók:
szarvasok képmását
szelíden ringatók.

DÁMOK, ÖZEK, DISZNÓK ÉS EGYÉB VADAK

A többi vadról már prózában. És prózaiabban.

A *dám* is szarvas, mint a gím, de lapátos agancsú és kisebb testű. Magyarországra alighanem még a rómaiak telepítették be, de azóta se terjedt el túlságosan. Tolnában, Gyulaj táján élnek a legszebbek, a vadászok szerint ma az ottani dámvadak az elsők a világon.

A gímszarvasnál jóval szerényebb vad a dám, erdőben és erdőn kívül kevesebb kárt is csinál. Szó is van róla, hogy jobban elterjesszék a gímszarvas rovására, kivált a szántóföldekkel jobban megszagott erdőkben. De ez csak a puska hatalmával vihető véghez, mert ha egy-egy területről nem lövik ki előbb a gímszarvast, ott a dámvadnak nincs maradása: erősebb társa kíméletlenül elűzi. Az őzet a gímszarvas eltűri, a muflont még társaságába is befogadja, a dámot azonban messzire kergeti.

A dámvadak ezért csak egy-egy elszigetelt – s a vadászok által kellően óvott – területen tenyésznek, így például Tolnán kívül még Somogy, Vas és Fejér megyében, továbbá a Duna–Tisza köze pusztavacsi erdőségeiben és Békésben, Gyulavári környékén, a román határ mentén. Számukat 1969-ben mindössze 2300-ra becsülték. Húsuk jóízű, sokak szerint jobb, mint a gímszarvasé. A bikák agancsa azonban kisebb. A legszebb dámtrófeák sem érik el az öt kilót, holott gímszarvasagancsban a tízkilós se nagy ritkaság, s elvértve még 12 kilós, sőt, annál súlyosabb is akad.

Az őz ősi vadunk, sok ezer éve tanyázik tájainkon. Jóval kisebb, mint a hazai szarvasok: a dámrika súlya az egy mázsát, a gímé a két mázsát is elérheti, egy-egy őzbaké viszont szőröstül-bőröstül se nagyon haladja meg a harminc kilót. A legtöbb őz csak annyit nyom, mint egy kis iskolás gyerek.

A gímszarvas inkább a nagy erdőségek vadja, az őz viszont a szántók, legelők közé ékelt kisebb erdőkben is jól érzi magát. Az újonnan telepített erdőkben is hamar megfészkel. Még az Alföldön is, ahol gyakran jókora távolságokat kell megtennie a régi erdőktől az újakig.

Még az 50-es évek elején jártam egyszer a Hortobágyon. Akkor mesélte egy öreg erdész, László János, a puszta akkori fásítója, milyen öröm érte. Az erdőbe, amit ő ültetett a fűtenger közepébe, oda kíváncsiak az őzek. Kibújtak a bozótból, valahol a Hortobágy szélén, körülszimatoltak, s könnyű, karcsú lábaikkal nekivágtak a messzi mezőnek. Az ég alján ott sötétlett a malomházi új erdő csábító sűreje. Oda igyekeztek. Futottak, futottak a tavaszi alkonyatban – míg el nem rejtette, magába nem fogadta őket a fiatal vadon. Többen is látták a Borzas felől vágatató, szökellő őzeket: juhászok, traktorosok voltak a hírvivők. S László János – aki már a hetven felé járt – bizony elérzékenyült. Őz a Hortobágyon! Hogy ezt is megérte.

Azóta még több az erdők, még több az őzünk. Nemcsak a Hortobágyon, egyebütt is. Talán már túl sok is. Az 1930-as években legfeljebb 60–70 ezer őz élt Magyarországon. Az 1969-es becslések szerint már 130–140 ezer. S ezen belül is jóval több suta, mint bak: emiatt még féltőbb, hogy őzeinknek ez a „demográfiai robbanása” tovább folytatódik, s vele gyorsan nőnek a mező- és erdőgazdasági özkárok is.

Pedig az őz szerényebb, ártalmatlanabb vadjaink közé tartozik. Ha csak egy kicsit is vigyáznak a vadászok, nem válhat veszélyes károsítóná.

A *muflon*ra ugyanez áll. Sőt rá még inkább, mert ez a korzikai jövevény magától nem terjeszkedik. Az első párokat – kosokat és jerekéket – alig több mint száz éve, 1868-ban telepítették meg Nyitra megyében. Később más erdős vidékeinken is meghonosodott, így a mai Magyarország területén is, főleg Buda vidékén, s a Pilisben, Mátrában, Bükkben, a Zempléni hegységben. De eleinte mindig kerítések között kellett tartani, hogy helyben maradjon: ösztönei szerint ugyanis születésének és ifjúkorának tájaira kíváncsiak vissza, kívált tavasszal, ellés idején. A Mátrában például a keleti részekben bőven van muflon. Nyugaton elvétve is alig. Oda legfeljebb télen téved át egy-egy csapat, s tavasszal az is visszatér megszokott helyére, a gyöngyös-mátraháza-gallyai úton túlra.

A muflon valójában: vadjuh. Szelíd és félénk állat. Az ember közeledtét messziről észreveszi: nehéz is puszkavégre kapni. Sokkal ügyesebb a szelíd juhnál, sziklák között, szakadékok felett is vígan ugrál, s nem vét soha lépést, akárcsak az európai magashegységek karcsú lábú vadja, a zerge.

Csapatosan járja az erdőket, kosok, jereké, növendék bárányok legelnek együtt. Mindig van egy vigyázó öreg jerke: ha veszélyt sejt, hangosat fűttyent, s első lábaival dobbant egy nagyot, jelezvén, hogy menekülni kell.

A muflon is aránylag kevés kárt tesz, a zuzmót, száraz fűvet, lombalmot sem veti meg. Ezért még szaporítani akarják, annál is inkább, mert 1969-ben mindössze 2600-ra becsülték a hazai muflonállományt.

Annál veszedelmesebb vadunk a *vaddisznó*, kivált ha mértéktelenül elszaporodik. S erre hajlamos is. Igen óvatos állat, de terjeszkedő fajta. Mezőgazdasági területekkel váltakozó erdőkbe, sőt szántók, legelők közé ékelt nagyobb erdőfoltokba is beveszi magát, s rájár a gabonára, répára, krump-lira, kukoricára. Egy-egy nagy tábla kukoricában, csalamádében, napraforgóban, kenderben olykor hónapokra megfészkel, ott éli világát, zabál kedvére, de járás-keelésével, hentergésével, turkálásával is jócskán megpo-csékolja a termést.

A vadászok is dúvadként tartják számon, bár ők kevésbé haragszanak rá, mert a disznóvadászat felséges mulatság. A disznórejtó sűrűk téli meghajtása is, de az éjszakai magányos disznóles is, akár erdőszéli bokrok aljában, akár cölöpökből, dorongokból, deszkákból összerótt magasles tetejében – és oltalmában – várva a jó szerencsét, jobban mondván a jó de-gesz disznót. Amelyről már tudva vagyunk, hogy erre szokott járni, vagy magától is, vagy mert kukoricával előre beettették, vagy mert a közeli da-gonyához éjnek évadján mindig szívesen odaóvakodik.

Felséges mulatság ez, csak kissé drága. Nem is a vadásznak, bár gyakran ő is jó néhány éjszakáját rászánja, míg végül löni tud valamit, ha mást nem, hát egy süldőt. De ez még mindig megéri. Ami nem éri meg: az a túlszaporodott vaddisznók tömeges kártétele. A háború előtti 8–9 ezres törzsállomány a hivatalos becslések szerint 1969-ig már majdnem 14 ezer-re nőtt, s még ennél is nagyobb arányban növekedett a mezőgazdasági te-rületekre rendszeresen kijáró disznók száma.

Pedig a vaddisznó, mint közismerten kártékony vad, egész éven át bár-mikor lőhető. A törvény még a hasas és malacos kocák vadászatát sem tiltja, legfeljebb a vadásztársadalom íratlan erkölcsi szabályai.

Csakhogy az éj sötétjét mindig beváró, nappal pedig biztos sűrűkbe hú-zódó disznót nem olyan könnyű ledurrantani. S ha több van belőle, mégis-csak hamarabb esik zsákmányul egy-egy jó húspan levő, kihízott emse vagy egy-egy szép, nagy agyarú kan.

Ezért ott sem igen irtották a legutóbbi időkig, ahol irtani kellett volna. Most meg már nehezebb elbánni vele, mert szapora állat: nagyvadjaink legszaporábbika. A szarvas-, a dám-, az őzsuta rendszerint egyetlen borjat, illetve gidát, a muflonjerke egyetlen bárányt hoz a világra. Még kettes i-kreket is ritkán. A vaddisznó emse viszont legalább négy malacot fiadzik,

de többnyire hatot-nyolcat, olykor még tíz-tizenkettőt is. Ha egy részük fiatalon hullik is el, mielőtt még felnőne, az utánpótlás igen bőséges. Egyelőre tehát itt is tartanunk kell a „demográfiai robbanástól”.

A *róka*, a *vadmacska* meg a *menyétfélék* családjába tartozó kisebb-nagyobb ragadozók, a vidra, a borz, a nyuszt, a nyest, a hermelin, a menyét és a görény inkább fogyóban vannak, mint terjedőben. Hasznukról, kárukról már sok vita folyt. A rókáéről különösen. Sokak szerint annyi egeret és pockot irt, hogy kegyelmesebbnek kellene lennünk iránta. Csakhogy a mi kegyelmünk nem elég: a rüh is tizedeli a rókákat, s az utóbbi években a veszettség is jobban elterjedt köztük. De a vadászoktól sem várhatnak sok kíméletet: haragszanak rájuk a nyúlfiak és egyéb vadfiókák pusztítása miatt. Társasvadászatokon is sokat lelőnek, s földbe ásott lyukaikból is gyakran kiugrasztják őket. Olykor még csapdával, méreggel is irtják, holott erre csak elvétve adódik érdemleges ok.

Valamikor sokkal több ragadozó élt erdeinkben, négylábúak is, madarak is: medvék, farkasok, hiúzok, sasok, uhuk és társaik. Ők vigyáztak – akaratlanul is – az állatvilág egyensúlyára. A szarvasok, őzek, vaddisznók, nyulak és a gyors szaporodásra hajlamos kisebb emlősök, madarak mindig csak annyira sokasodhattak meg, amennyire a ragadozók étvágya engedte, de maguk a ragadozók is csak annyian lehettek, hogy még legyen miből naponta jóllakniuk.

Ez az egyensúly már régen felborult. A nagyobb ragadozók kivésztek erdeinkből, s a kisebbek is megritkultak. Maradt az ember fő egyensúlyozónak. Ő vált a vadak jósorsává és végzetévé. Most már nagyrészt rajta áll, melyiket mennyire engedi elszaporodni, s melyiket mennyire szorítja vissza, irtja ki.

Úgy is mondhatnánk: a puskás ember lett az erdők-mezők legfőbb ragadozója. Nemcsak nálunk, úgyszólván már az egész világon.

Minden sértő szándék nélkül mondhatjuk ezt. Hisz csak a szabályozó szerepről van szó, amit az embernek a számára is veszélyes fenevadak és a kisebb hűsevők helyett mindinkább be kell töltenie. Ez a vadászat egyik legfőbb haszna és értelme.

De még egy-két szót néhány fontosabb apróvadunkról.

Régebben a *nyúl* vezette az országos listát, belőle volt a legtöbb. Aztán a *fogoly*, majd a *fácán* következett. Ma a *fácán* vezet – több mint egy-millióval –, nyomában baktat a *nyúl*, s mindkettejüknél jóval hátrább tart a félmillió létszámot nem sokkal meghaladó *fogoly*.

Ez a sorrend most már alighanem meg is marad, hacsak a *fogoly* is újra gyors szaporodásnak nem indul, meg nem előzi a *nyulat*.

Nem ártana. E két legelterjedtebb szárnyasvadunk – a fácán és a fogoly – a kártékony rovarok, hernyók, bogarak irtásával, gyommagvak csipegetésével még hasznót is hoz. A termésben viszont csak ott tesz érezhető kárt, ahol túllontúl elszaporítják.

A nyúlnak több a kára. Tavasztól őszig főleg a szántóföldi veteményekből él, vígan legeli a vetést, lakmározza a lucernát, lóherét. Ha pedig télen leesik a hó: a fiatal fák ezreinek rügyeit, hajtásait csipdesi le, kérgét rágja meg. Különösen szereti a gyümölcsfákat, de az erdők fácskái is sokat szenvednek tőle. Legtöbbet a nemrég kiültetett, alacsony fenyőcsemeték – amelyeknek épp a csúcshajtását szereti leszededetni – meg a zsenge kérgű fiatal nyárfák. Igaz, hogy haszon is van a nyúlból, nem is kevés. 1969-ben a 44 millió devizaforintot megközelítő magyar élővad- és vadhúskivitelből csaknem 18 és félmilliót a nyulak hoztak. Főleg a hálójával befogottak, s Francia- és Olaszországba elevenen szállítottak.

De azért csak jobb, ha apróvadjaink közül inkább a kevés kárú, sőt hasznót hajtó fácán és fogoly szaporodik.

Ennyiből is üdvös, hogy sok a szántók, legelők közé ékelte új erdőnk, erdősávunk, főleg az alföldi tájakon. A fácán ugyanis nem a földön alszik – ahogy a házityúk sem –, hanem minden este *felgallyaz*: felszáll egy-egy fa ágára, s ott nyugszik el. A fogoly a föld színén lapul meg, de télen ő is rászorul a fás-bokros területek oltalmára, ahol könnyebben talál élelmet is, búvóhelyet is.

A foglyot és még inkább a fácánt mesterségesen is keltetik e célra rendezett telepeken, s százával, ezrével eresztik ki egy-egy területre. A hazai fogolyállomány azonban alighanem vérfelfrissítésre is szorulna. Erre vall, hogy a hatvanas évek elején még majdnem kétszer annyi foglyunk volt, mint ma, s egyelőre a mesterséges keltetéssel sem jutottunk sokra.

VADÁSZATI STATISZTIKA

Egy ország teheneit, lovait, juhait, házidisznait meg lehet számolni. Még a tyúkjait is. Vadjainak számát csak becsülni lehet.

A vadászok mégis inkább vadszámlálásról beszélnek. Nem is egészen indokolatlanul. Téli időben, frissen hullott hóban csakugyan sokat elárulnak a vadak számáról az erdőszerte megfigyelhető vadnyomok. Egy-egy szarvas-, őz- vagy mufloncspat, egy-egy disznókonda nyomai csakugyan megszámlálhatók.

Hanem az összesítés gyakran bizonytalan. 1969 elején például új módszerekkel próbálkoztak a Pilisben. Rövidhullámú rádió adó-vevővel felszerelt „számlálóbiztosok” tartottak egymással állandó kapcsolatot, nehogy kétszeresen vegyék számba a felderített vadcsapatokat, de ki se hagyjanak egyet sem. Légi fényképek is készültek, később azokkal is egybevetették a földi tapasztalatokat. Így derült ki, hogy a pilisi vadállomány több mint a másfélszerese az addig becslteknek. Szarvasuk például nem 1000 van, hanem 1700.

Maguk a vadászok sem mindig igyekeznek számot adni egy-egy terület minden vadjáról. Szidják őket így is eleget a vadkárok miatt. Legyen az csak inkább az ő titkuk, hogy területükön a saját véleményük szerint mennyi vad él.

Egy hivatásos vadász szerint: „Ha őszinték akarunk lenni, kibújik ám a szög a zsákból, hogy nem 30 ezer szarvasunk van, hanem 40 ezer.”

Ezt a véleményt különféle számítások is támogatják. Kiszámították például, hogy ha készpénznek fogadnánk el azokat a jelentéseket, amelyeket 1963 körül az erdő- és vadgazdaságok, valamint a vadásztársaságok adtak, akkor – átlagos szaporulatot véve tekintetbe, s levonva az elejtett szarvasok számát – ma csak mintegy 8 ezer szarvasunk lehetne. Ma viszont az érdekelt felek maguk jelentenek 30 ezret.

De akárhogy áll is a dolog, mi maradjunk csak a hivatalos statisztikáknál. Íme, néhány összehasonlító adat:

Az országos törzshallomány becsült száma

	Az 1930-as évek derekán átlagban	1963-ban	1969-ben
Szarvas	18 600	17 300	29 620
Dámvad	2 500	1 600	2 900
Őz	63 000	68 000	136 060
Muflon		1 360	2 600
Vaddisznó	8 100	7 400	13 750
Túzok		4 910	2 700*
Nyúl	2 000 000	1 122 000	974 000
Fácán	800 000	588 000	1 062 000
Fogoly	1 300 000	916 000	562 000

* 1962-ben, illetve 1968-ban

Az apróvadak együttes száma – nyúlé, fácáné, fogolyé – jóval kisebb a háború előttinél. Oka ennek a kisparcellás gazdálkodás és vele a mezsgyék eltűnése is, de a mezőgazdasági munkák – főleg a betakarítás – gépesítése, a vegyszerek fokozott használata, néhány vadbetegség elterjedése is mind közrejátszik ebben. A vadászok reményei szerint célszerű szaporítással még elérhetnénk a hazai apróvadállomány régi sűrűségét.

A tűzok – egyetlen szárnyas nagyvadunk – menthetetlenül pusztulni látszik. Örülhetünk, ha néhány védettebb területen, főleg a Tiszántúl tág füves mezein még egy ideig eléledgél.

A dām és a muflon egyelőre még mindig különleges, csak itt-ott előforduló vad Magyarországon.

Az igazi gondot a szarvas, az őz és a vaddisznó egyidejű gyors szaporodása okozza.

A vadászok szarvasegységben tartják nyilván a nagyvadak együttes számát. A dām vad 0,5, a muflon 0,4, az őz 0,3, a vaddisznó 0,2 szarvasnak felel meg – nem a testsúlya, hanem az általa elfogyasztott zöldnövényzet mennyisége szerint.

E számítás nem egészen reális, mert például az egészen másként táplálkozó vaddisznót nehéz a szarvashoz mérni, s még nehezebb az erdőbeli táplálkozást az erdőn kívülitől elkülöníteni. Az összesítő adatok azonban így is jellemzőek:

	Az 1930-as években átlagosan	1962-ben	1969-ben
Szarvasegység	40 000	41 610	75 370

A háborús veszteségek lassú kiheverése után az 1960-as évek tehát a hazai nagyvadállomány tömeges szaporodását hozták meg. Nyugodtan hozzátehetjük: vele a vadkárok gyors növekedését is.

De hátha megéri? Hisz a vad maga is nagy érték.

Valóban az. A törzsállomány tenyészértékét az 1968. évi hivatalos áron – szarvasonként 5 ezer, őzenként 2 ezer, vaddisznóként 1300 forinttal – számolva, csupán e három fontosabb nagyvadunk hazai állománya az 1930-as években kereken 230, 1962-ben 237, 1969-ben pedig 438 millió forintot ért. Hozzáteve ehhez a dām vadak, muflonok, tűzokok, nyulak, fácánok, foglyok értékét, 1969-re csaknem 780 millió forintos összeg jön ki.

Ennyivel gazdálkodnak hivatalosan a magyar vadászok. Valójában pedig még ennél is többel.

„Vadászterület. Vadgazdasági egység, amelyet vadásztársaság vesz haszonbérbe v. állami szervek folytatnak rajta vadgazdálkodást. Lehet apró- v. nagyvadas jellegű. Az apróvadas területen – az őz, a tüzök, a vaddisznó kivételével – nagyvad elejtése tilos. A nagyvadas területen az apróvad vadászata megengedett. A V. kiterjedése 3000–5000 ha v. ennél több is lehet. Az apróvadas V.-et általában három részre kell osztani: 1. egyéni v. csoportos vadászat területe; 2. társasvadászat céljára szolgáló terület; 3. kíméleti terület.”

(Erdészeti-Vadászati-Faipari Lexikon)

A szabadon élő vadat a régi jog *uratlan* jószágnek tekintette Magyarországon. Nehezen is tekinthette másnak. A szarvas attól, hogy átsétált az egyik vadászterületről a másikra, nem vált másnak a tulajdonává. Se másévá, se senkiévé. Legfeljebb ha meglőtték, akkor tett szert tulajdonosra, aki az elejtett zsákmányt már a magáénak vallhatta.

A mai jog szerint akárkinek a területén él szabadon a vad: tulajdonosa a magyar állam. Ez persze amolyan eszmei tulajdon, amely önmagában véve nem sokat érne, ha nem járna vele a vadászterületekkel és a vadászati joggal való rendelkezés hatalma.

A vadászterületek egy részén közvetlen állami vadgazdálkodás folyik. A többi: vadásztársaságok kapják haszonbérbe az államtól. Az 1969-es adatok szerint:

	Államilag kezelt területek	%	Vadásztársasági területek	%
A kezelt összes terület 1000 ha-ban	1 650	18,5	7 268	81,5
A kezelt erdőterület 1000 ha-ban	545	36,8	935	63,2
A kezelt összes terület erdőszültsége		33,0		12,8
Szarvasok száma	15 310	51,7	14 310	48,3
Dámvadaké	2 020	88,2	270	11,8
Őzeké	28 100	20,6	107 960	79,4
Muflonoké	2 350	90,4	250	9,6
Vaddisznóké	6 130	44,7	7 620	55,3
Nagyvadak összesen szarvasegységben	26 916	35,7	48 457	64,3

	Államilag kezelt területek		Vadásztársasági területek	
		%		%
Nyulak száma	109 800	11,3	864 400	88,7
Fácánoké	157 100	14,8	904 600	85,2
Foglyoké	32 800	5,8	529 500	94,2
Apróvad összesen:	299 700		2 298 500	

Nagyvadban – az őzet kivéve – az államilag kezelt vadászterületek tehát a leggazdagabbak. Gyakran valóságos tenyésztelepei a szarvasnak, vaddisznónak, de helyenként a dāmvadnak és a muflonnak is.

Összefüggő, nagy erdőterületeink jó része ebbe a kategóriába tartozik. Bár azért itt is találunk szétszórtabb erdőket, s a vadásztársasági területek között is akadnak igazi vadonok.

Ahol kevesbednek már kissé az erdők, ott az erdei és a mezei életet egyaránt kedvelő őzek érzik magukat igazán otthon. Ahol pedig jócskán megfogyatkoznak – de el nem fogynak –, ott az apróvadak tanyáznak tömegesen.

Ezért van az, hogy az államilag kezelt vadászterületek csak 18,5 százalékot tesznek ki, mégis itt él – szarvasegységben számolva – nagyvadjaink 35,7 százaléka. A 81,5 százaléknyi vadásztársasági terület viszont apróvadjaink csaknem 90 százalékát tartja el.

A vadásztársasági területek egy része azonban „nagyvadas”, tehát szarvas is lőhető rajta.

1969-ben majdnem 800 vadásztársaság működött Magyarországon, több mint 20 ezer taggal. A nagyvadas társaságok tagjainak száma ritkán haladta meg a húszat, huszonötöt, de az apróvadas társaságok jó részében is legfeljebb harmincan-egyvenen tömörültek.

Ehhez képest nagy értékek felett diszponáltak. A vadásztársaságok élővad-tőrzsállományának kereken 600 millió forintos értékéből 1969-ben átlag csaknem 800 ezer forint jutott egy-egy társaságra. Mégpedig olyan „tőke” formájában, mely gyorsan fiadzik, évente legalább 30–40, de apróvadas területeken sokszor 60–80 százalékos szaporulattal fizet.

Igaz, nem ingyen. A vadat védeni kell, óvni kell, gondoskodni róla télen-nyáron, hogy legyen elég eledele, sója, ivó- és fürdőzőhelye, búvóhelye, enyhelye, melyiknek mikor mire van szüksége. Egyik-másik vad időnként vérfelfrissítésre is szorul, egyiknek-másiknak a mesterséges szaporí-

tásával, kártevőinek az irtásával is törődni kell: mindez pénzbe kerül, nem is kevésbe. Meg időbe is, gondba, törődésbe.

De azért vitatkozni lehetne olykor az anyagi előnyök és hátrányok arányain.

Ezek az arányok vadásztársaságoként igen eltérőek. Főleg a vadászterületek adottságai szerint. Ezért is állapítottak meg három kategóriát, s szabták meg e szerint a haszonbéreket.

Csakhogy a kategóriák sem mindig reálisak, s még kevésbé maguk a haszonbérekek.

1936–37-ben 6 millió 142 hektár vadászterületet adtak bérbe Magyarországon, összesen 1 820 040 pengőért. Az apróvadászterületek átlagos haszonbére 250–300 pengő volt ezer hektáronként, a nagyvadászterületeké ennek többszöröse. De tekintve, hogy a nagyvadászterületeket az uradalom többnyire házilag kezelték, s bérbe csak leghitványát adták, az összes vadászterület – kisvadász, nagyvadász – ezer hektáronkénti bére országos átlagban nem haladta meg a 300 pengőt.

Nyugat-Európában azóta az égisz szöktek a vadászterületek béréi. Ezért is éri meg az ottaniaknak, hogy annyi élő nyulat és egyéb élő vadat importáljanak – a többi között Magyarországról is – a lőtt vadnál jóval drágábban. (Egy részét szaporításra, vérfelfrissítésre viszik, de sokat csak azért, hogy kieresessék, s pénzes vadászokkal lelővessék.) Ezért is éri meg sok ottani vadásznak, hogy eljőjön Magyarországra és más „keleti” országokba, s fizesse a vendéglátás nem csekély költségeit, azon felül az eljuttatott vad árát is, a szarvasokét többnyire ezer dollárokban.

A hazai vadászterületek haszonbére jóval csekélyebb. Pedig 1967-ben, az új tízéves szerződések megkötésekor megemelték a bérösszegeket. Addig az apró- és nagyvadász társulatok összesen évi 3 millió 40 ezer forintot fizettek. Azóta kerekén évi 7 milliót, ebből 5,2 milliót az apróvadászok, 1,8-at a nagyvadászok.

Vagy ez nem is olyan kevés?

Ahogy vesszük.

Magyarországon nemigen vannak gazdag emberek. A vadászok nagy része sem mondható annak.

Nyugaton a vadászat luxussá vált. Fényűzéssé. Kell-e, hogy nálunk is azzá váljék?

Más sportágaknak is vannak szenvedélyes művelői e honban. S rajtuk sem hajtják be a sportpályák, a sportszerek árát. Sőt vannak, akiket még pénzzel is tömnek.

Miért épp a vadászoktól sajnálnánk, hogy a hazai pénztárcákhoz mért, viszonylag szerény összeg fejében hódolhassanak szenvedélyüknek?

Hisz ezzel még hasznót is hajtanak, sokkal többet, mint amennyi a bérösszeg! Őket kárhoztatják a vadkárokért? De hát mennyi volna a vadkár, ha nem állnának helyt a vadászok, s nem lőnék szorgalmasan az évről évre szaporodó vadat, erdőn-mezőn, télen-nyáron, hol a havat tiporva, hol a sarat dagasztva, hol a bozótokat bújva?

Igen, ezek mind meggondolkoztató érvek. Az sem mindegy viszont: mit hoz az országnak a vadgazdálkodás? S ezen belül: mit hoz az erdésznek, amely ma társadalmunk leggyengébben fizetett és szociális tekintetben legrosszabbul ellátott munkásrétegét foglalkoztatja?

Ezeket a kérdéseket egyébként nemcsak a társulati területekre nézve kell feltenni. A közérdek szempontjából az államilag kezelt vadászterületek hasznosítása sem mindig mondható ideálisnak.

KI MIÉRT VADÁSZIK?

Sokan őszinte szenvedélyből. Számukra ez csakugyan sport. Sőt, a sportok sportja.

Vannak, akik vállukra veszik a puskát, füttyentenek a kutyájuknak, s ha esik, ha fúj, mennek az erdőt bújni, a határt járni.

Nem is csak a zsákmányért. Ők magát a szabad kószálást élvezik. Azt, hogy kitárul előttük a természet, s ők olvasnak belőle. Meglátnak minden nyomot, meglesnek minden vadat. Minden kis neszre felfigyelnek: gallyak pattanására, bokrok zörrenésére. Ismerik a vadak vackát, tudják, hol szoktak inni, hol szoktak legelni. Felkutatják a róka- és borzlyukakat, a nyestek odúját, a ragadozó madarak fészket. Sok vadat látnak, de keveset lőnek. Jobban szeretik az élő vadat, mint a holtat. De azért ők sem érzélgősek: a természet igazi ismerői lévén, nem is lehetnek azok.

Mások még kutyát sem visznek magukkal: magányosan róják cserkésző útjaikat. De soha nem érzik egyedül magukat: az egész élővilág hozzájuk beszél.

Az ilyen csatangolásokhoz azonban idő kell, sok ráérő idő. Ez pedig nem mindenkinek adatik meg. Leginkább még a hivatásos vadászoknak. De azért nemcsak nekik. Ismertem például erdős vidéken élő tanítót, aki ilyen vadász volt. Délelőtt tanított, majd megebédelt, s már indult is. Estére vetődött csak haza. Nyugdíjas erdőmérnököt is ismerek, akinek ez

tölti be az életét. Heteket tölt fent a területen. Egyedül tanyázik a vadász-házban, onnan jár ki kószálni, hol éjjel, hol nappal. Úgy kifürkészte már a környék minden zegét-zugát, hogy behunyt szemmel is bárhol eligazodik. És persze igen lesújtó véleménye van azokról a fiatalabb erdőmérnökökről, akik nem vadásznak. Szerinte erdésznek sem jó az, aki a vadak nyomában nem szagol be minden sűrűbe, nem bújik be minden bozótba. Még a megveszekedett botanikusoknak hajlandó talán megbocsátani, mert mint afféle virágvadászok, ők is végigvizslatnak minden talpalatnyi területet. A többieknek fogalmuk sincs az erdőről, milyen is igazában. Mentek volna más pályára . . .

A vadászok jó része azért nem ilyen magányos császarkáló. Még ha ismeri is, szereti is az erdőbeli egyedüllét, a természettel való társalgás varázsos hangulatát.

Hiszen ha több idejük volna! Ők is boldogan elbódorognának napok, hetek hosszát, amerre csak a vadak nyoma, illetve egy-egy szerencsés lövés reménye csalja őket. Olykor meg is teszik. De számukra ez ritka alkalom.

Sokaknak még az sem adatik meg, hogy ők nézzék ki, milyen vadat akarnak meglőni. Felvezetik őket a magaslesre, várnak egy negyedórát, félórát, s már jön is a beígért szarvasbika. Nekik csak meg kell célozniuk és leteríteniük.

De akkor miért vadásznak? Ez nekik vadászat?

Mondjuk, hogy igen. Mert először is, nem mindig megy ez ilyen egyszerűen. Vagy jó szél fúj, vagy nem. Vagy jön a bika, vagy nem. Vagy megriad idő előtt, vagy nem. Vagy úgy fordul, hogy jó célpontot mutat, vagy nem. Vagy sikerül a lövés, vagy nem. S vagy olyan lesz a trófea, amelyet remélt a vadász, vagy nem.

Ennyi bizonytalanság már elég ahhoz, hogy meghozza az igazi izgalmat. Még ha ez az izgalom a maga leglényege szerint nem különbözik is a cél-lövöldés bódé előtt tolongó gyerekek izgalmatól.

Ott is vannak, akik lőnek, s vannak, akik nézik. S a nézők olykor még jobban drukkolnak egy-egy telitalálatért.

Az efféle vadászon is gyakran így van ez. Az asszisztáló hivatásos vadászok – akár magaslesre viszik fel magukkal a tisztelt vendéget, akár óvatosan becserkelnek vele egy előre kiszemelt dām vad- vagy mufloncsapatot, akár bögöcsigával hívnak be neki egy szarvasbikát, akár csalisíppal egy őzbakot – maguk is illő izgalomban vannak. Nemcsak a várható elismerés vagy jutalom reményében, hanem a bennük buzgó vadászvér

miatt is. Csak sikerülne! Majdnem olyan érzés ez, mintha ők készülnek megnyomni a ravaszt.

Egy néhai öreg erdőmérnök barátom a két háború között Jugoszláviában szolgált, az ottani államerdészethél. Ő mesélte, hogy az egyik udvari vadászon, a Dráva mentén Sándor király egy gyönyörű szarvasbikát lőtt. Az ottani fővadász erre örömeiben átölelte a királyt, felemelte a levegőbe, s jól megrázta, megropogtatta. A mellette álló testőrök szóhoz sem tudtak jutni a meglepetéstől.

De hát ilyenkor azért egy királynak – vagy mondjuk, egy nyugatnémet üzletembernek – több is jut, mint a közös izgalom meg a közös öröm. Ő viszi haza a trófeát is.

A trófea – a szarvas agancsa, gyöngyfoga, az őz agancsa, a dámvad lapátja, a muflon csigája, a vaddisznó agyara és a többi – inkább szimbolikus, mint valóságos érték. A régi varázslók, sámánok, törzsfőnökök, fejedelmek hatalmi, illetve győzelmi jelvényeinek kései utóda.

Néha csak azt hivatott igazolni egy-egy trófeagyűjtemény: gazdája időt és fáradságot nem kímélő, kitartó, jó vadász. De többnyire azt is: telt a pénzből – vagy a hatalmából –, hogy ezeknek a ritka szép vadaknak ő legyen a meglővője.

Ha az illető netán meghal, s trófeái kótyavetyére kerülnek, nem sokat adnak értük. Piaci értékük igen csekély ahhoz képest, hogy az őket hordozó vadak elejtéséért mennyit kellett fizetnie a vadásznak (feltéve, hogy pénzért ejtődtek el).

De akkor miért fizetett annyit a vadász? Mondjuk, a már említett nyugatnémet üzletember?

Aligha csak a vadászat gyönyörűségéért, izgalmaért. Ugyanannyi gyönyörűséggel és izgalommal egy szarvastehenet is meglőhetett volna száz forintért, ahelyett hogy egy kapitális bikát lőtt százezerért.

Neki főleg a trófea kellett. S az általa megszerezhető nagyobb társadalmi presztízs.

Nem mintha minden nyugati vadászt csak ez csalogatna Magyarországra s más kíváncsú vadászterületekre. Köztük is vannak nemcsak gazdag üzlet-, hanem gazdag sportemberek is, akik őszinte szenvedélyből vadásznak, s tehetik is, mert van nekik miből. De még az ilyen szenvedélynek is megvan a maga társadalmi háttere: egy kiváltságos csoporthoz való tartozás tudata, s e csoport elfogadott életstílusa, értékrendszere.

Másoknál meg még nyilvánvalóbb, mi hajtja őket. Néhány szép trófea egy gazdag lakásban – néhány márkás festménynek felel meg nagyjából.









De még talán többet is ér a társadalmi presztízis szempontjából, mivel személyhez kötődő szimbóluma a gazdagsággal párosult vállalkozókedvnek és emberi sikernek.

Hogy olyan sokba került? Némelyek számára ez külön érték. Kedvező alkalommal ezt is bele lehet szőni a társalgásba.

Egy modern üzletembertől persze távol áll egynémely régi arisztokraták esztelen pénzpocsékolása. Ő nem pazarol akkor sem, ha ötezer dollárért tesz szert egy gyönyörű szarvasagancsra. Tudja, hogy a társadalmi presztízis is meghozhatja a maga gazdasági hasznát.

Akadnak azért állítólag rafinált fickók, akik ugyanezt a célt kisebb befektetéssel igyekeznek elérni. Elutaznak vadászni, megjárják valamelyik kelet-európai országot, de csak egy olcsó bikát lőnek. Haza azonban már egy kéz alatt vett gyönyörű tróféával érkeznek. Arra pingáltatják rá a lelövés koholt helyét és dátumát – mintha általuk lőtt, frissen szerzett zsákmányról volna szó.

Magyarországról éppen ezért csak az Országos Trófeabíráló Bizottság plombájával ellátott agancsot lehet kivinni.

A tróféák java része egyébként évről évre itthon marad. Hazai vadászok zsákmányolják őket és aggatják ki a lakásuk falára.

Ők is a presztízisért?

Ez már fogasabb kérdés.

Hisz az elérhető presztízisnövekedés nyugaton is mindig csak a társadalomnak egy bizonyos rétegére korlátozódik, s azon belül is elsősorban a rokonoknak, barátoknak, ismerősöknek, üzletfeleknek, hivatali beosztottaknak egy viszonylag szűk körére. Főleg ha tróféáról van szó. A legújabb típusú, ragyogó kocsit sokaknak meg lehet mutogatni. A tróféát csak a magánlakásban – esetleg az előkelő irodában, dolgozószobában – fogadott látogatóknak.

A mi vadászainknak sem mindegy, hogy látja-e más is legszebb tróféáikat. Maguk is szeretik nézegetni őket, de az igazi öröm mégiscsak az, ha más ejt el róluk egy-egy elismerő megjegyzést. Alkalmat adva esetleg arra is, hogy cserébe elmeséljék neki az elejtés körülményeit, rövidebb-hosszabb történetét.

Ehhez azonban megfelelő partner kell. S nem olyan fafejű fráterek, akiknek a legszebb agancsról is csak az jut az eszükbe: gyönyörű kényeleket lehetne csinálni belőle. Vagy esetleg sok jó tiroli nadrággombot.

A hecc kedvéért magam is bosszantottam már fel ilyesmivel lelkes vadászokat. Nem sok kellett, hogy nekidühödjenek.

Érthető is, hogy jobb szeretik az olyan társaságot, ahol megkapják a méltó elismerést. Vagyis elsősorban: a hasonszőrű vadászokét.

A vadászbarátságok sokszor igen szorosak, és egészen a síríg tartók. Állandóan erősíti, táplálja őket a kölcsönös egymásrautaltság.

Ennek az egymásrautaltságnak az egyik tényezője az, hogy ők tudják csak igazán értékelni egymás trófeáit, s mellesleg egymás vadászfegyvereit, vadászkutyaikat, de egymás kalandjait is. Sok a közös témájuk, a közös – vagy legalábbis hasonló – élményük, a közös gondjuk, a közös érdekük. Kifoghatatlan tárháza ez a baráti közölni- és megbeszélőnivalóknak, s ha mégis fogyni kezdenének az egymásnak szóló fontos mondanivalók, az újabb vadászatok újabbakat hoznak.

Mindez persze kisebb-nagyobb baráti társaságokat is segít létrehozni, amelyeknek hatóköre esetleg a társadalmi élet egyéb szféráira is kiterjed.

Mi tagadás, akadnak olyan vadászok, akiket nem utolsósorban épp a jó társaság csábít. Kétféle értelemben is. Egyrészt úgy, hogy a vadászok között viszonylag sok olyan ember akad, aki vitte valamire. Másrészt meg úgy, hogy a vadászat sok közös szórakozásra, vidám férfimulatságra ad alkalmat.

A legfőbb közös szórakozás – s vele a baráti ismerkedés legjobb alkalma – maga a társasvadászat. Például a disznóhajtás vagy a fácános, foglyos, nyulas területek meghajtása. Ezeken a vadászatokon rendszerint több tucat vadász vesz részt, köztük kebelbeliek (az illető vadásztársaság tagjai vagy a területet kezelő gazdaság puskásai), valamint meghívott vendégek. Ha jó a rendezés, gazdag a zsákmány, akkor többnyire már ez meghozza a társaság jó hangulatát. Hát még ha utána egy szerénynek mondott, de azért kiadós, sőt olykor bőséges vadászvacsora következik, derék enni- és innivalókkal, az arra érdemesek felköszöntésével, s víg társalgással, anekdotázással, tréfálkozással! A tréfák néha kissé csipősek, s esetleg épp a jelenlévők egyikén-másikán csattannak, de ez csak fokozza a nemegyszer már-már harsogó jókedvet.

Nem csoda, hogy sokan ebben is élvezetet lelnek, s ezért is járnak szívesen vadászni.

De azért a meglőhető vadért is. Amelynek nincs mindig trófeája, de húsa mindig van.

A vadászok két szépen csengő szava: a vadászrész és a kompetencia.

A vadászrészt a szaklexikon így értelmezi: „A nagyvad elejtőjét megillető belső (zsigeri) részek, úm. a nyelv, tüdő, szív, máj, vese és a kézzel kieszedhető faggyú. A vesepecsenye nem tartozik a vadászrészhez.”

A vadászok azonban nem mindig így értelmezik a maguk részét. Azok az állami vadgazdálkodók sem, akik területükre időnként vendégvadászokat hívnak, s a vadásztársaságok tagjai sem, akiknek joguk van meg egyezni egymás között, hogy miből milyen vadászrészt engedélyeznek az elejtőknek.

A szaporodó vaddisznók néhány év óta már olyan nagy károkat okoznak, hogy sok vadásztársaság az egyéni lesen elejtett disznóknak a felét az illető tagoknak adja. A mezőgazdasági területre kijáró disznó meg gyakran szőröstül-bőröstül azé lesz, aki meglövi.

Más nagyvadak húsát ritkán osztogatják ilyen bőkezűen a társaságok. De a hivatalos vadászrészt azért meg-megtoldják, például kivételes alkalmakkor (családi ünnepek stb.), amikor egy-egy társuk nagyobb vendégséget rendez. A trófeát nem ígérő vadászatra – a sutavadak selejtezésére – vállalkozókat is illőképpen jutalmazták, az elejtett vad húsának legalább 10–20 százalékaival. Olykor – nem hivatalosan – még többel is.

A kompetencia igazában szintén vadászrészt: az apróvadból való részesedés. Társaságonként igen különbözik, de azért többnyire tekintélyes húsmennyiséget hoz a konyhára. Ahogy a Magyar Vadászok Országos Szövetségének egyik hivatalos kiadványa írja: „A lőtt apróvad jelentős része hazai vadászaink kompetencia- (vadászrészt) igényét elégíti ki. A vadászrész belfogyasztásra kerül: ebből fogyaszt a vadász háztartása – s régi hagyományokon alapuló ajándékozás folytán –, ismeretségi köre, rokonsága is. Az utóbbi években már a vadászrész kisebb hányadát felvásárolta a vadkereskedelem.”

Vannak hát – hogylene volnának –, akik főleg a húsért vadásznak. Csak ezt nem nagyon emlegetik, mert nem illik. A vadászetika elméletileg szigorúan elkülöníti az *igazvadászokat* a *pecsenyevadászoktól* vagy *hús vadászoktól*. Az igazvadászt az önzetlen sportszenvedély hajtja. A hús vadászt a mohó önérték. De mivel a vadász is ember, ez a két hajtóerő nem mindig válik el benne. Pontosabban: a sportszenvedély sem mindig olyan önzetlen, de az önérték sem mindig olyan mohó. Egyik vadászban ez dominál, a másikban az. S aki nem lát bele az emberi szívekbe, az nehezen mondhatja meg, ki hát az igazvadász, ki a hús vadász.

Kívált hogyha a vadászat anyagi feltételei olyanok, hogy a legönzettelebb vadásztól sem kívánnak különösebb áldozatot.

Rengeteg erdőkön ballagtunk keresztül. Nagybátyám vitt magával lepkevadászatra. Nekem is a kezembe adott egy hálót, hátha abba is beletéved valami értékeőbb, ritkább pillangó.

Mert ő már csak ilyeneket gyűjtött. Lemosolyogta nemcsak a káposztalepkét, a citromlepkét, hanem még a fecskefarkú lepkét is. Azt a sárgástarkát, amit én e néven ismertem, és sokáig a legszebb pilleként tiszteltem. Míg ámuldozó kamasz szemmel meg nem láttam, végig nem néztem egyszer az ő gyűjteményét, s benne a hazai lepkevilág igazi gyönyörűségeit. Két szekrénye volt tele lapos fiókokkal, s bennük üveg alatt pompázó pillangókkal. Ő nem győzte mutogatni, én nem győztem bámulni. Hogy-hogy ilyen lepkéket eddig nem láttam? Hol élnek ezek? Nem is az élénk színű tarkák tetszettek legjobban, hanem a színjátékosok. Az egyik majdnem feketébe hajlóan sötétkek volt, de ha másképp esett rá a fény, szinte feltündökölt, sokkal világosabb és fényesebb, liláskék színben. Ilyen szép színt talán azóta sem láttam.

Kistisztviselő volt a nagybátyám, de a lepkészet révén nálánál előkelőbb népek közül is sok jó ismerőst szerzett. Így nem is nagyon csodálkoztam, mikor ezen az erdei kiránduláson egyszer csak előhozta: most majd egy vadásztanyára érünk, de én ott nagyon szerényen viselkedjem. Ha kérdeznek, feleljek, egyébként azonban mintha ott sem lennék. Hagyjam a felnőtteket, hadd beszélgessenek.

Sült kamasz lehettem abban az időben, úgyhogy most visszagondolva nem érzem feleslegesnek az óvatosságát. Akkor mégis bántott. Annyira, hogy amikor odaértünk, csakugyan befogtam a számat, s még ha kérdeztek is tőlem ezt-azt, csak néhány szóval válaszoltam.

De figyeltem és nézelődtem. S örültem, hogy nem sokat törődnek velem.

A vadásztanya ügyesen berendezett, csinos kis faház volt az erdő bejáratánál, nem messze egy erdészlaktól. Teljes kényelemben élhetett benne két ember, pihenhetett, alhatott, főzhetett, mosakodhatott.

Mi épp ott találtuk a két vadászt. Vidám embernek látszottak. Szemmel láthatóan jól érezték magukat ebben az idilli környezetben.

Pedig nem voltak már fiatalok. Ahogy elnéztem, ötven felé járhattak.

Szó is került róla, hogy ők már nyugdíjasok. Ezt is olyan mosolyogva emlegették. Eleinte nem értettem, miért.

Szó közben derült ki, hogy az egyiket – mint első világháborús tiszt-

tet – hetvenöt százalékos rokkantnak nyilvánították. Ezen a címen kap szép nyugdíjat.

Nem látszott rajta semmi fogyatékoság. Keze, lába, mindene megvolt. Lestem a koponyáját, hátha az sérülhetett meg. Hallottam már olyasmit, hogy a kilyukadt koponya hiányzó csontdarabját ezüstlemezzel pótolták.

De a feje is ép volt. S a kedélye is töretlen, amint elmesélte, hogy tett szert – baráti jóindulat folytán – a hetvenöt százalékos minősítésre. Mert csakugyan megsebesült egyszer, elég súlyosan, a tüdejét lőtték át az olasz fronton. Annak a nyoma most is megvan. A röntgen is kimutatja. Egyébként azonban, hál’ istennek, igazán jól bírja magát.

Másik vendéglátónk maga kérte nyugdíjazását. Idő előtt. Már várta ugyanis egy havi háromezer pengős igazgatói állás az egyik nagy tejipari vállalatnál.

Vadászatokról, elhibázott és elejtett vadakról is szó esett. Majd megint emberi dolgokról.

Könnyű volt rájönnöm: olyan emberek ezek, amilyeneket én eddig nem ismertem. Sok-sok barátjuk van, még miniszterek, államtitkárok is. S azokat is így emlegetik: a Feri, a Laci. Meg így: majd a Feri, majd a Laci.

De nekem az volt a legfurcsább, hogy nagybátyámmal mindamellett úgy beszéltek, mint közeli jó baráttal.

Mintha valami varázsos helyre tévedtünk volna, ahol nem számítanak a rangkülönbségek. Ahová ha elindulna Budapestről egy miniszter, még az is barátságos, közvetlen, vidám emberként érkezne meg.

Körül az erdő, a zúgó fák, s itt ez a kis ház, előtte az asztal, a demizson borral: éreztem, hogy megvan ennek a maga hangulata. Még a bűbája is.

De ez sem tudott elaltatni bennem egy másik érzést.

Ismertem két mankóval járó, igazi rokkantakat. Tudtam azt is, mennyit ér egy pengő egy szegény embernek. S mennyit érhet akkor három-ezer havi fix. Plusz a nyugdíj.

Nem voltam én felháborodva. Nem haragudtam ezekre az idilli környezetben tanyázó, boldog emberekre, akik engem mintegy első látásra befogadtak, maguk mellé ültettek, borral kínáltak, szóval tartottak.

Mégsem bírtam szabadulni a gondolattól: itt valami nem stimmel.

De hátha tévedtem? Hátha annak az egykori vadásztanyának nem volt semmi köze társadalmi fonákságokhoz? Jó volna most egy emberöltő távlatából megfaggatnom a nagybátyámat régi barátai felől. De őt lepkéivel együtt elsodorta a háború.

Hogy ellenőrizsem magam, elővettem egy kötetnyi régi vadászújságot. Azokból az időkből, amikor a fenti találkozás történt. Pontosan: 1938-ból.

Több vadászlap is volt akkor. Az alábbi idézetek egyetlen lapból valók. Így eleve nem lehetnek általában jellemzőek az akkori vadászokra és mentalitásukra. Ha jellemeznek valamit: elsősorban az akkori társadalmi viszonyokat. De azokat sem általánosan.

Mementóként mégsem árt végigfutni rajtuk.

Egy vadászbérlő különlegességei. „Egy nagy úr, valamikor hatalmas földbirtok ura, remek nagy vadászterületet bérel a Bükk közepén az erdő-kincstártól. Azaz hogy... inkább nemzeti ajándékuul bírja évről évre, mert hiszen nemigen lehet bérletnek nevezni egy olyan területet, amelynek bérösszegével következetesen és évről évre adós marad a bérlő. Öméltósága azonban, akinek, úgy látszik, lapos erszénye van, és életszükséglet számára a hatalmas területű vadászbérllet, gondosan ügyel nemcsak arra, hogy ezt a bérletet évről évre megkaphassa, hanem arra is, hogy a bérleti összeggel mindig adós maradjon. Öméltóságának ilyen módon sikerült majdnem harmincezer pengőnyi vadászbérleti hátralékra szert tennie, amit végül is a miskolci erdőigazgatóság, eléggé udvariatlan módon, nem átal-lott okvetetlenkedő sürgetéssel követelni rajta. Sőt annyira megszorította öméltóságát eme bagatell tartozása erejéig, hogy a bérlő úr kénytelen volt – nem törleszteni, dehogy! – hanem vadászbérhátralékának részbeni el-engedését kérelmezni... A kérelemnek a miskolci erdőigazgatóság felet-tes hatósága, a földművelésügyi minisztérium bizonyos mértékben eleget is tett, amennyiben törölt a közel tíz év óta fennálló hátralékból vagy hat-ezer pengőt. Így most öméltósága mindössze 'csak' vagy 24 000 pengővel tartozik az államnak.”

„Öméltósága természetesen továbbra is megtartja a vadászbérletet, sőt nemcsak azt tartja meg, hanem az azzal szomszédos erdőterületeket is gyakran megtiszteli magas érdeklődésével és jelenlétével. Ez kevésbé vi-lágos, egyszerű nyelvre lefordítva azt jelenti, hogy azokon az erdőterülete-ken, melyek nem tartoznak vadászbérleményéhez, többször vadászatot rendez, de nem suttyomban és lopva, hanem fényes nappal, és nagyszámú, előkelő vadászcimborák társaságában. Nyugodtan teszi ezt, mert ha a vé-letlen összehozza is őket egy vadőrrel, a boldogtalan sürgősen igyekszik láthatatlanná válni, jól tudván azt, hogy a törvény szerint ugyan neki van igaza, de viszont öméltóságának kitűnő és számos összeköttetései van-nak...”

Éltelt vadbefogó. „Kisvelence községben Kohut János gazdálkodó 14 éves Ferenc fia a tengerikapálás alkalmával két mezeinyúl-fiókát fogott, melyeket munkája végeztével hazavitt, és egy ládában helyezett el azzal a céllal, hogy azokat felneveli. A nyúlfiókák tulajdonosának testi-lelki jó pajtása, B. Imre, tudomást szerzett a kíváncsú vagyonról, s mivel Feri hosszas könyörgésre sem volt hajlandó azok egyikét díjmentesen átengedni, bosszút forralt barátja ellen, és az esetet a járási csendőrorsnek be-súgta. A csendőrors hamarosan kinyomozta a jogtalan vagyonszerzés körülményeit, és a kiskorú tettetést a hatóságnál feljelentette. A tárgyaláson Feri tudatlanságával védekezett, és bár a nyúlfiókák időközben saját külön elhatározásukból szabadságukat visszanyerték, bíróság az engedély nélküli vadbefogást űző gyereket dorgálásban részesítette.”

A húszszázalékos vadász. „Amíg csak arról volt szó, hogy a vadászattal kapcsolatban csupán kiadások és nehéz testi fáradalmak járnak, s az eredmény legfeljebb egy nehezen megszerzett trófeában összegeződött, addig a mi húszszázalékosainkat a vadászat nemigen érdekelte.

Ők a vadászatban a vadászembert eltöltő magasabb élvezetet nem értékelték, és annak eredményében a legszebb trófeát sem tekintették kellő ellenszolgáltatásnak.

Csakhamar felismerték azonban, hogy a vadászat nemcsak trófeát nyújthat, hanem egyebet is, s olyast, amelyet másként elérni bajos volna.”

„Egyszerre láttunk vonaton, kocsin és egyebütt választékosan és hivalkodó, túlzott eleganciával kiagyusztált furcsa alakokat, finom és drága vadászfelszereléssel feltűnni, és hallottunk híreket arról, hogy ez is meg az is nagyszabású vadászon látta vendégül ezt meg azt a befolyásos közéleti férfiút, vagy azt a magas körökben forgolódó, sokat tehető előkelőséget.

Az egész vadászati berendezés ezeknek a nagyságoknak megnyerése és lekötelezése érdekében történt, és ugyan ki akadhatott volna fel azon, hogyha az a nagy úr, akit az ilyen megismétlődő vadászatokon a házigazda figyelmessége és vendégszeretete annyira elbájolt, hogy barátságával is megtisztelte, ennek az újdonsült barátjának illetékes helyen megforduló gazdasági vagy egyéb hasznos ügye kedvező eldöntése érdekében egy-két jó szót ne ejthessen?

Ezért az – egy-két jó szóért – súlyos pénzeket felemésztő vadászati berendezések keletkeztek, amelyekre azonban gazdáik sohasem fizettek rá, s azok mindig igen jó befektetésnek bizonyultak.

Mint vezető állásban volt közfunkcionárius, egyszer-másszor én sem kerülhettem ki éppen az ilyen nagyfejűek végett, hogy magam is részt ne vegyek az ilyen parádés vadászatokon.

Mondhatom azonban, hogy ezek a vadászatok, ha megmaradtak is emlékezetemben, kedves emlékeim közé egyáltalán nem tartoznak, s amenynyire szerettem vadászni, ezekről örömet lemondtam volna, mert élvezetet nem nyújtottak nekem, ellenben az emberi lélek sok gyarlóságát és gyengeségét bőségesen megmutatták.”

Panaszos levél a szerkesztőhöz. „Egyik szaklapunk f. évi május 1-én megjelent számában olvastam vitéz Szalay képviselő úr cikkét, melyben a jó tanácsok közül különösen a következő rész kötötte le a figyelmemet: 'Most már térjünk át a vad fülelésére, hallására, melyet szintén nem tanácsos túlságosan igénybe venni. Ezért lehetőleg könnyű gumitalpú cipőben cserkésszünk. Legjobb magánosan, de ha vadőr is jön velünk, ugyanezt követeljük meg tőle is, ha pedig ez nem volna lehetséges, úgy húzasuk le vele a bakancsot, és járassuk mezítláb magunk mögött, hiszen a falusi ember ehhez hozzá is van szokva.' ”

„Az egész erdészeti és vadászati alisztikar nevében kijelentem, hogy nem lehúzatni kell a bakancsot, hanem ha nincs annak a szerény igényű vadőrnek annyi fizetése, hogy abból gumitalpú cipőt is vehessen, akkor hasson oda a cikkíró képviselő úr, hogy minden vadőr kapjon annyi fizetést, amiből az a bizonyos gumitalpú vadászcipő kiteljék, ne pedig ily lealacsonyító módot ajánljon, hogy ha nem tudja abból a kevés fizetésből beszerezni a gumitalpú cipőt, akkor járjon mezítláb a gumitalpas vadász úr után.”

„*A napokban zajlott le* gróf Esterházy Ferenc tatai birtokán a szokásos körvadászat, amelyen rengeteg nyúl, fácán és más apróvad került terítékre. A vadászatot a házigazda, gróf Esterházy Ferencen kívül részt vettek Buquoy gróf, Fürstenberg herceg, gróf Henckel-Donnersmarck, gróf Kálnoky, gróf Preti Albrecht, gróf Quadt Jenő, Linder Konstantin, gróf Esterházy Marcell és sokan mások.”

„*Széchenyi Móric gróf rumi vadászterületén* nagy vadászatot tartottak, amelyen terítékre került 500 nyúl, 384 fácánkakas, 19 fácántyúk, 33 fogoly, egy róka és 5 szalonka. A kitűnően sikerült vadászatot többek kö-

zött részt vett Erdődy Ferenc gróf, Batthyány Zsigmond gróf és Erdődy Pál gróf.”

A kiskazda vadász. „Miután a főurak nem vitáznak, hanem csak úri passziójuknak élnek, de meg rendszerint saját birtokukon a legnagyobb szakszerűséggel úgyis minta-vadászterületeket létesítenek, róluk 'említés se tétessék'. Az üzletből vadászokat pedig valamennyien lenézzük és megvetjük, tehát azokkal sem vitázunk. Marad tehát a középosztály és a kiskazda. Kérdés, hogy ezek közül kinek van szüksége a vadászatra? Joga ugyanis mindenkinek van. Az a kiskazda, aki egész éven át a szabadban van és testi munkát végez, vasárnap nem kívánja a turisztikát, tehát csak ösztönből vagy szenvedélyből vadászhat; elfajulás esetén természetesen üzletre is. Az irodai munkát végző középosztály idegei azonban ugyancsak megkövetelik a vasárnapi megnyugtatót, és ezt a nagyváros zajában bizony nem kaphatják meg. Nekik tehát a vadászat életszükséglet, mert általa egészségüket, kedélyüket biztosíthatják, és életüket hosszabbíthatják meg, míg viszont a kiskazdánál a legjobb esetben is csak passzió... A világért se mondom azt, hogy a kiskazda ne vadásszon – hiszen joga van hozzá –, de viszont lássa be, hogy elsősorban az vadásszon, akinek szüksége van rá! A kiskazdának az egészsége, az idegei nem követelik a vadászatot, és ennek csak örülhet – tehát nem feltétlenül szükséges neki vadászni, bármennyire is jó helyen fekszik a tanyája.”

„Ne értsenek félre! Nem akarom a kiskazdától a vadászathoz való jogukat elvitatni, csak hangsúlyozom, hogy nekik ez nem szükséglet, és nagyon szépen és nyugodtan élhetnek vadászat nélkül is.”

Levél a szerkesztőhöz. „Hát mi kiskazda vadászok ennyire kártékony emberek vagyunk, hát mindenáron arra kell törekedni, hogy a kiskazda vadászok kezéből kihulljon a vadászfegyver? ... Hát ennyire fáj a kiskazda vadászok létezése? Vajon az uradalmi területek közé ékelt községi vadászterületeken lévő gazdasági terményeket letakarítás előtt kinek a fácánja és nagyvadja teszi tönkre, és kiknek a terményeit, talán a fővárosi vadász urakét?”

„A háború alatt a lövészárkokban sohasem akarták kezünkől kivenni a puskát, de nem is adtuk volna! Hát akkor most miért vagyunk láb alatt, kedves Főszerkesztő Úr? Talán a kiskazdaosztály kevesebbet vérzett? Vagy bűn volna az, hogy mi kiskazdák vagyunk?”

„Arról sohasem olvasunk, amit nap nap után látunk, minden évben

augusztustól kezdődően, hogy az 'Úrivadász doktor úr' minden istenadott nap megy a kisemberek keskeny kukoricavetésében, s a kistábla vetés két oldalán két gyermekkel viteti a 4-5 méter magas bambusznádra erősített fekete és piros zászlót. Szegény fogoly fel se mer kelni, és 2-3 kuttyája egyesével veri fel, s ő féladagú történyeivel szépen leszedi, és este 200-250 darabbal megrakodva tér haza. Ez mindennapi látvány, szeles időben pedig ugyanez történik, papírsárkány segítségével. Minden évben 3-4000 darabot ad el, nem is beszélve a nyúlzsákmányáról. Meg is látszik az eredmény: van belőle szép úri lakás, fényes élet, szép autó, a drága fegyverek tucatja stb. Erről sohasem olvasunk, ezt sohasem helytelenítik, persze, ő nem kigazda!"

„Nekem nincs olyan fényes tollam, mint a Főszerkesztő Úrnak és én nem akarok az írások pergőtüzébe kerülni, de fáj nagyon, hogy folyton minket: kigazdákat háborgatnak, és fáj, hogy ezt magyar úrtól kapjuk. Különösen rosszul esik, hogy a paraszt kapja az úrtól.”

Vadászszerencsétlenség. „Súlyos szerencsétlenség történt Kétegyházán. Vadászat közben Dragán Péter 38 éves, kétegyházi lakos földműves-napszámosnak, aki a vadászatot mint hajtó szerepelt, a jobb szemét kilőtték. A tettes megállapítása miatt a nyomozás folyik.”

József királyi herceg vadászata Pandúrszigeten. „A pandúrszigeti erdőségeknek napokon át előkelő vendége volt: József királyi herceg, aki a kalocsai érsekség tulajdonát képező gemenci erdő vadászkastélyában szállt meg... A vadászatot a királyi herceg egy tizennégyes és egy tizenkettes szarvasbikát ejtett el. A remek vadászsákmány külön érdekessége, hogy a kir. hercegnek ez volt a százazredik lelőtt vadja.”

Szózat az erdőuradalmak tulajdonosaihoz. „A vadász urakat csak a bikalövés érdekli, de ez azután szinte túlságosan is. A legtöbben – tisztelet a ritka kivételeknek – nem a minőségre, hanem a mennyiségre fektetik a fősúlyt. A nagy agancséságban, megelégedve arról, hogy a szarvas nem nyúl, nem szégyenlik a 9 kilós férfibika után meglőni a kamasz tízes bikát, csak hogy kettő helyett nyolc-tíz agancssal dicsekedhessenek. Amikor azonban háromszor-négyszer annyi bikát fektetnek gyepre, mint amennyit a bikák számához és az ivararányhoz viszonyítva szabadna; arról bezzeg rendszerint elfeledkeznek, hogy a tehénállományból is háromszor-négyszer annyit kellene lelőni, mint ami elő van irányozva.”

„Az ilyen, minden szakszerűséget, hozzáértést nélkülöző lelövésnek az a természetes következménye, hogy a bikák száma állandóan fogy; a tehének pedig folyton szaporodik. Három bikára, a természetes ivararány szerint, nem két tehén, hanem 18–20 darab esik. Ebből a rettenetes ivararányból folynak aztán azok a káros tünetek, hogy a túlszaporodott szarvasállomány sáska módjára lerágja a vágásokat, ültetéseket, és mivel az erdőben nem tud jóllakni, éjszakánként ellepi a községi földeket, hogy a szegény kisgazdák verejtékkel termesztett veteményeit letarolja.”

Szarvaskerítés. „Kis-Magyarországon a sokévi forgókra beosztott, minden aljnövényezettől, értéktelen takarmányfáktól megfosztott, kevés vágással és legfeljebb savanyúfüvet termő nedves rétekkel rendelkező erdőkben nyolcszor, tízszer annyi szarvas él, mint amennyit az erdő természetes táplálékával el tudna tartani.”

„Ha valaki állományapasztás és vadlegelő létesítése nélkül kerített el erdejét a mezőgazdasági földektől: az nagy költséggel a saját érdekeinek ássa meg a sírját, mert vadállományát megfosztja a terített asztaltól és koplálásra kényszeríti.”

„Az elmúlt évek valamelyikén, a szarvasok rossz ivararányával és a vadkárrel foglalkozó cikkemben, megemlítettem egy kb. 3500–4000 holdas, kitűnő agancsképződéssel dicsekvő dunántúli erdőuradalmat, amelynek szarvasállománya az akkori népszámlálás szerint 37 bikából és 240 db tehénből állott. Ez az uradalom, néhány erős bikáját féltve, drága pénzen, két község határa mentén – bár a vadkárért egyik sem perelte – elkerítette erdejét a mezőgazdasági földektől, anélkül hogy vadlegelőkről gondoskodott volna. Értesülésünk szerint, a szükséges mennyiségű változatos és nedvdús tápláléktól megfosztott vadállomány az idei télen teljesen legyengült, megsoványodott, és eddig már 4 db erős bika pusztult éhen.”

A Tiszajobbparti Mezőgazdasági Kamara panasza a földművelésügyi miniszterhez. „Kamaránk területén általános a panasz amiatt, hogy a vadkárok jóvátétele az eddigi rendszer mellett sokszor teljesen elmarad, és nincs fórum, nincs paragrafus, amelynek segítségével a kárt szenvedett gazda a kár megtérítését elérhetné, úgyhogy az érdekelt vidékeken az embereket általános elégedetlenség üli meg.”

Szarvasproblémák. „Az tény, hogy a szarvaskár a legnagyobb minden közép-európai vadnem kártétele között, és az is igaz, hogy a mai törvény nem nyújt elegendő védelmet és jó kártételt az okozott kárért.”

„A szarvas kimondottan erdei vad. Nagy erdőségeket, csendet szerető, és a lármát, emberi közelséget nem szívlelő állat. Nagy oka kell legyen annak, hogy ez az ideges, folyton rettegő szarvas elhagyja otthonát: az erdő békességet, takarást nyújtó sűrűségeit, és levetve az embertől való ösztönös félelmet, kimerészkedjen az apróvadak kopasz világába, a semmi fedezéket nem adó mezőgazdasági földekre, a kutyaugatástól hangos tanyák, falvak közelébe.”

„Hát igen! – nagy, kényszerítő oka van reá: az éhség... A jóllakott szarvas nappal az erdő sűrűjében sem érzi magát teljes biztonságban. Folyton hegyezi, forgatja füleit, szimatol, hogy egyetlen ember szagának az első foszlányától is rémületbe esve talpra szökjön, és kimeneküljön a határból. Éjjel ugyanezt a szarvast, amikor éhes a gyomra, nem riasztja vissza egész falvak feléje gomolygó emberi bűze, ebek százainak csaholása. Odalopódzik a kertekbe, házak közelébe, répát, kukoricát, hajdinát, herét legelni, mert éhes; mert az erdőben nem találja meg a szükséges táplálékát.”

Nem lehet várni. „A helyzet ma olyan, a felelőtlenül és szakértelem nélkül túlszorított nagyvadállomány annyi kárt okoz a szegény kiskisgazdáknak – amikor egész évi verejtékezésük gyümölcsét tönkre teszi –, hogy nem lehet várni az új vadásztörvény elkészüléséig. A nagyvadkárok miatt az általános elkeseredés olyan hullámokat ver, hogy azt ígéretekkel már nem lehet lecsillapítani. Gyors, azonnali segítségre van szükség! A késedelem csak elmérgesíti a helyzetet, mert ha nem jön mindjárt, még ebben az évben a gyógyító orvosság: a ma még tiszta, vérző seb meg fog gyúlni, meg fog üszkösödni...”

EGY VOLT VADÓR EMLÉKEZÉSEI

Pécel határában heverésztünk a Szabó-tanya hideg vizű, kitűnő kútja mellett. Reggel óta jártuk hármásban a környéket, nézegettük sorra a fásításra szánt, lekopott domboldalakat. Két központi ember és egy helyi erdész. Meg is izzadtunk derekasan a júliusi rekkenő melegben. Meg is szomjajztunk, meg is éhezünk. Jólesett elheverednünk a lakatlan tanya udvarán, amit már rég felvert a fű, s elvadult gyümölcsfák lombja borított

árnyékba. Elővette ki-ki az útravalóját, eszegettünk. Az erdőszre – már idősebb ember lévén – rájött közben az emlékezhetnék. A régi időkre terelte a szót.

– Volt itt még akkor annyi vad!

– Most nincs annyi?

– Most? Ugyan! Tudja, mit mondok? A kormányzó úr kétszáz nyulat is meglőtt egy jó vadászaton! Kétszázat? Még háromszázat is! Csak adta át az üres puskát, vette át a töltöttet. A szárnysegédjétől, vagy hogy hívták. Meg volt egy külön fegyverhordozója. Vagy kettő is. Mert nem egy puskával vadászott ám, ne higgyék. Ő se, meg a többi urak se. Egy puska csöve nagyon át is forrósodott volna, olyan gyors egymásutánban lőttek. Csak úgy bukfenceztek a nyulak! Kivált a két sarokban, ott volt nagy irtás. Hajtott összesen vagy háromszáz ember, de a sarkokban mindig hátrébb maradtak a hajtók, s velük a kormányzó úr, meg aki még a legelőkelőbb volt az urak közül. Mert vadászott itt még a Ciano gróf is, meg még a velszi herceg is. A velszi herceg, tudják, az olyan ember volt, hogy az nagyon szerette az inkognitót. Azt is megtette, hogy otthagya az urakat, mikor ettek, s leült a tűzhöz, a hajtók közé. A tolmácsával együtt. „Mit esztek?” Mutatták a szalonnájukat, kenyerüket. Meg is kínálták vele. „Kóstolja csak meg, jó háziszalonna. Még tavalyról maradt. De nem avas ám! Kóstolja csak meg, milyen jó érett, ilyen még úgyse sokat evett!” De nem vette el, nem kellett neki. Csak nevetett, meg a kezével intett, hogy köszöni, nem kér belőle. Hát mondom, ha ilyen nagyurak voltak itt vendégségben, akkor őket állították az egyik sarokba. A másikba meg mindig a kormányzó urat, őneki az állandó helye volt, mert ott szorult össze a legtöbb nyúl. Minél inkább lemaradt a sarok hajtás közben, annál több nyúl ugrált benne. Mint ahogy a háló sarkába összeszorulnak a halak. Csak úgy nyüzsögtek. Azért mondom, hogy a kormányzó úr háromszáz nyulat is meglőtt egy jó vadászaton. Neki kellett mindig a legtöbbet lőni, arra ment minden. Volt is egyszer egy csúnya jelenet, akkor épp Albrecht főhercegnek jutott a másik sarok, és hát ő csak lőtt, csak lőtt, nem akart előrébb menni. Irtotta a nyulakat kegyetlenül, mert ahogy visszahúzta a sarkot, a sok nyúl mind odaszorult, alig győzte pufogatni őket. A Kuntzler főmérnök úr meg csak kiabált: „Sarok, előre! Sarok, előre!” De hiába, a hajtók a puskás nélkül nem tudtak előrébb menni, a főherceg meg a füle botját se mozgatta, gondolta, hadd üvöltsön az a nyavalyás erdőmérnök, neki aztán nem parancsol. Akkor már csak azért se mozdult előre. Igen, de ha ezt a sarkot így visszahúzták, akkor a másikban, a kormányzó úré-

ban maradt is nyúl, meg nem is. A Kuntzler főmérnök úr már olyan ideges volt, majd szétrobbant. „Sarok, előre! Azonnal előre!” Albrecht főherceg oda se bagózott. Egyet-kettőt ha előrelépett, és csak lötte a nyulakat rendületlenül. Rakásra. Kuntzler már vért izzadt. Üvöltött, mint a sakál. „Sarok, előre! Ha a sarok nem mozdul azonnal előre, ki kell zárnom a vadászból.” Albrecht mintha nem is hallotta volna. Nyugodtan célozgatta tovább a nyulakat.

– Mutatni akarta nyilván, hogy mit számít neki egy jöttment Horthy. Egy Habsburg főhercegnek.

– Lehet. Én nem tudom. De az biztos, hogy nagyon dühös lett, mikor a Kuntzler főmérnök úr kizárta a körből. „Sarok hátramarad, hajtók előre! Mozgás! Előre, előre, ha mondom! Egy-kettő!” A hajtóvonal előrelendült, a főherceg meg ottmaradt hoppon, a maga embereivel. Olyan méreg fogta el, azt hittük, mindjárt belelő a Kuntzlerbe. De aztán csak a puskáját vágta földhöz, úgy kiabálta: „Ilyen disznóságot, még vadászni se hagyják az embert!” Egy ideig még mondta a magáét, de aztán előresietett, és megint beállt a vonalba. Hanem akkorra már a kormányzó úrnak is jutott elég nyúl. Lőhette váltott puskákkal, amilyen gyorsan csak győzte.

– Mészárlás volt az, nem vadászat.

– Az ilyen vadászat, kérem, az mindig mészárlás. Itt csak az a kérdés, ki a nagyobb mészáros. Vagyis ki a nagyobb úr. Hisz minden erre megy. A szarvasvadászat nem erre megy? Aki nagyobb úr, annak jusson a szebb bika. A szebb agancs. A tizenhat ágú. A húszágú. A kormányzó úr egyszer még egy huszonkettes bikát is meglőtt. Úgy, ahogy mondom. Huszonkettest. Meglőtte, de a bika elment. Sebesülten. Mint később kiderült, a farát találta el. Eleinte erősen vérzett, azt hittük, hamar nyomára bukkanunk. Keressük, nincs sehol. A kormányzó úr már nagyon türelmetlen volt. Mert ő ahhoz szokott, hogy mondjuk, hat óra húsz perckor felült a magaslesre, hat óra harminc perckor már ott volt a bika, akkor meglőtte, lejött, megnezte, és már hajtott is haza. De most ez a bika úgy eltűnt, mintha a föld nyelte volna el. A kormányzó úr nem győzte már várni, hogy megtaláljuk, elment. Lassan besötétedett, mi se kereshettük tovább. Hanem másnap! Hogy itt micsoda hajsza volt! Óránként telefonáltak a kabinetirodáról. „Megvan már? Hogyhogy? Még most sincs meg? Ha előkerül, azonnal jelentsék!” Vérebbe nyomoztuk sokáig, míg rá nem akadtunk. Nem azért mondom, de végül is én lőttem meg. Nekünk csak sörétes puskánk volt, de úgy szoktuk csinálni, hogy gyűszűbe öntöttünk ólmot, s egy ilyen golyóval trafáltam nyakon, hogy tűzben maradt, ott abban a pillanatban össze-

esett. A tüdejét roncsolta össze a golyó. Vitték aztán nagy diadallal, hogy itt a bika, megvan a bika, amit a kormányzó úr lőtt. Mert úgy számított, mintha ő lőtte volna. Az agancsa még tán most is megvan valahol, Gödöllőn vagy hol.

– És maga nem is kapott érte semmit?

– De a pejslijét megkaptam. Az járt akkor a vadőrnek, még ha csak rávezetett is valakit a vadra. Bár csekély kárpótlás volt az annyi éjszakázásért, hajnali és hajnal előtti felkelésért. Hány napig, hány hétig lestünk mi egy-egy vadat, hason csúszkálva, bokrok közt bujkálva, a lélegzetünket is visszafojtva, mire, hogy úgy mondjam, tálcán kínálhattuk oda valamelyik nagyúrnak, hogy itt van, tessék, durrantson bele. Meg amit még a rapsicokkal küszködtünk! Mert ahol vad volt, ott akkoriban rapsic is volt. Még ha egyenesen a kormányzó úr őfőméltóságának a vadászterülete volt is az. Az egyik két álló esztendeig járatta velünk a bolondját. Ezt még elmondom, jó?

– Mondja csak!

– Akkoriban valahogy több ráérő idejük volt az embereknek. Egyik-másik faluból százan is kijártak az erdőre, gombázók, eprészők, málnázók, gallyszedegetők, és persze vadorzók is. Rapsicok. Sokat, igaz, a szegénység is rávihetett, mert ha kiment este, meglőtt néhány fácánt, bedugta a zsákjába, és aztán a sötétben hazalopakodott vele, egész jó kis napszámra tehetett szert. Fácánra mindig akadt vevő. De ez az illető nem afféle faluszéli szegény ember volt. Ez passzióból csinálta, amit csinált. Minket már majd a fene evett meg, hogy hol innen hallottunk egy lövést az erdőben, hol amonnan, de mire odaértünk, sehol senki. Egy lélek se. Igaz, hogy többnyire éjszaka járt, de még kutyákkal se tudtuk utolérni. Hívtuk a csendőröket, segítsenek ők is. Volt itt olyan felhajtás, minden bokorban két csendőr guggolt, de csak nem tudták ők se a körmük közé kapni. Arról persze szó se lehetett, hogy a kormányzó úr még egyszer idejöhessen vadászni, amíg el nem csípjuk a rapsicot. Az kéne csak, hogy ott ül a magaslesen, és akkor durr-durr, más lövi le az orra előtt a vadat. Így ment ez majdnem két évig. Kuntzler főmérnök úr már mindent ígért nekünk, csak jót nem. A belünket is kitapossa, ha kézre nem kerítjük. Összejátszunk vele, bizonyosan összejátszunk, de együtt is fognak fellógatni mint lázadókat és kormányzósértőket, csak azt adná meglátnia mielőbb az Úristen. Így telt el, mondom, majdnem két esztendő, de már ott tartottam, hogy elemészttem magam a Kuntzler miatt, úgy meg tudott gyötörni minden áldott nap. És akkor végre egy este rám mosolygott a szerencse. Egy mély-

út árkában bújtam meg, onnan kandikáltam kifelé. Egyszer csak látom, hogy jönnek. Ketten. Két úrféle. Az egyiknek puska a vállán, a másiknál semmi. Elibük ugrottam, betöltött puskacsővel. „Állj, vagy lövök! Fegyvert a földre! Kezeket fel!” A fiatalabbik, amelyiknél nem volt puska, tüstént eliramodott. Látta, hogy a csövet a másikra szegezem. Emez szó nélkül engedelmeskedett. Ledobta a földre a puskáját, felemelte a kezét . . . de abban a pillanatban már szökölt is oldalt, s rohant el lélekszakadva. Én utána. Egy ideig a fák közt kergettem, de aztán beugrott egy közeli bozótba, ott üldöztem tovább, tüskön-bokron keresztül, hol a földön csúszva, hol a tövises ágak közt kúszva, hogy már csuromvér volt a kezem, az arcom. Egyszer aztán kiért egy nyiladékra, ott futott egy darabig a sűrű szélében. Én utána, de az én kezemben puska volt, az övében semmi, nehezen bírtam már követni. Akkor látom, hogy megint bevág a bozótba. Mit tehettem? Felemeltem a puskát, utánalöttem. Hatos söréttel. A farába. Mindjárt összeesett. Ahogy odaértem, az első szava az volt: „Hányas söréttel lőtt, erdész úr?” Mondtam neki valamit, de azt nem, hogy hatossal. Aztán rákiáltottam, hogy álljon fel. Nehézkesen, de felállt. Pedig még a térdé hajlatába is kapott sörétet. „Indulj!” Húzta a lábát, de ment. Még csak nem is sziszegett. Komoly ember volt, komoly úriember. A sápi főjegyző sógora. Mentem mögötte, és csak néztem, hogy áztatja át a harisnyáját, a nadrágját a vér. Félttem is, hogy ebből még bajom lehet. Egy jó óra múlva értünk haza. Ott aztán szekérre pakoltam, és be a csendőrségre. Nagyon megverték. Később elkísérték az orvoshoz, de az persze csak a sörétek ütötte sebeket nézte, a verés nyomait mintha észre se vette volna. Suttogva tárgyalt a csendőrökkel, hogy a beteg ne hallja, ahogy ott feküdt hason, félig lemeztelenítve. „Nem veszélyes egyik seb se. De ha kiszedem a söréteket, akkor a sebeket is meg kell bolygatnom, s hosszabb gyógyulási határidővel kell számolni.” „Hát akkor ne szedje ki! Majd ő, ha akarja, kiszedeti magának.” Ebben maradtak. A doktor bekötötte, adott neki egy tetanuszinjekciót, kísérték vissza az órsra. Ott megint csúnyán megverték. Azt hittem, nem éli túl. De még most is él.

– Mennyire ítélték aztán?

– Hat hónapra. Le is töltötte. Mikor hazajött, félttem, hogy bosszút áll. Sokáig félttem tőle. De nem olyan ember volt. Még negyvenötben is, mikor találkoztunk Isaszegen az utcán, nagyot köszönt előre: „Jó napot, erdész úr!” Egyszer meg bemegyek Szentmártonban az egyik italboltba, hát ő az üzletvezető. Akkor jól el is beszélgettünk. Nevetett rajta, mikor megtudta, hogy őmiatta nem merték a kormányzót két álló évig arra a vadász-

területre kivinni. „Akkor én nagyobb úr voltam, mint a Horthy! Ahol én vadásztam, ott ő nem vadászhatott. Így volt?” „Így! Így volt!” Erre aztán ittunk egy jót.

VENDEGVADÁSZOK

Honi vadászaink inkább csak úgy hívják őket: „a németek.” Egyes számban: „a német.” Megjött a német. Elment a német. Mit lőtt a német?

Legtöbbjük csakugyan német. Pontosabban: nyugatnémet. De akad azért köztük holland is, dán is s egyéb nemzetbeli is.

Leginkább szarvasbikát lőni jönnek. De olykor őzbakot, vadkant, dámbikát, muflonkost is. A trófeáért. Vagy nyulat, fácánt, foglyot – a dús vadászat jó mulatságáért.

Nyugat-európai mérték szerint nálunk valóságos vadparadicsom van. Az ottani gazdag vadászok már a két háború között kezdtek idekapni. A harmincas évek derekán hozzávetőleg egymillió pengőt hagytak itt évente.

Egy jelentés 1938-ból:

„*Külföldi szarvasvadász vendégek.* A német szarvasvadászok példás hűséggel viseltetnek Magyarország iránt, amiben nem kis része van idegenforgalmi irodáinknak és az elsőrendű magyar vadállománynak. Az idén a német vadászok részére 200 000 márkának megfelelő pengő- valutát utaltak ki. Egy-egy vadász egy-egy szarvasbika lelövéséért maximálisan 1500 márkának megfelelő pengőösszeget fizet. Tehát átlagosan 1000–3000 pengőbe kerül egy-egy szarvasbika lelövése.

Nemrég érkezett meg hazánkba Franck Henrik, a híres pótkávégyáros, aki egyike Európa legszenvedélyesebb szarvasvadászainak. A világhírű pótkávégyáros Pápára utazott, ahol herceg Eszterházy uradalmában vadászott szarvasbikákra. A másik illusztris vadász Underberg, a híres likörgyáros, kit Németországban különösen a róla elnevezett gyomorkeserű révén ismernek. Underberg Lengyelben, a gróf Apponyi alapítvány-birtokon vadászik. Ugyancsak Magyarországon tartózkodik Smitz úr, a híres hamburgi Blum et Voss hajógyár igazgatója, aki Gyulavárán vadászik szarvasbikákra. Rajtuk kívül még több illusztris német vendég van Magyarországon.

A fácánvadászat is megindult. Fácánra és fogolyra főleg angolok, ame-

rikaiak és franciák jelentették be érkezésüket. Az idei fácánvadászati évad szenzációja az, hogy báró Empain, a híres belga iparmágus, a párizsi Metro főrendezője, aki a múlt esztendőben is Magyarországon vadászott fácánra, az idén 9000 fácánt kötött le vadásztársasága számára.”

A pénzes külföldiek vadásztatása tehát nem újság Magyarországon. Igaz, hogy a háború alatt csaknem abbamaradt, és csak a 60-as évek elején kezdett ismét fellendülni. Azóta megint szépen megszorodtak a vendégvadászok.

Jöhetnek, mert fizetnek. „Aki penget, az petyegtet.”

A számukra szabott taksa mindenestre jóval borsosabb, mint a hazai használatra szóló.

Hétkilós agancsú szarvasbikát még potom 24 ezer forintért lőhet egy vendégvadász. Nyolckilósát már 36 ezerért, kilenc kilósát 51 ezerért. Tíz-kilósát 84 ezerért. Tizenegy kilósát 129 ezerért. Tizenkét kilósát 186 ezerért. Tizenkét kiló felett már minden további grammért 51 forintot kell fizetnie. Többet, mint ha aranyat venne.

Igaz, hogy az ilyen agancs igen ritka. De vittek haza a vendégek már ilyet is. Kilenc-, tíz-, tizenegy kilósát meg már jó néhányat. Hisz hat-hét kilós hitvány agancsokért el sem igen érdemes jönni Magyarországra.

A legszebb dámbikák és őzbakok ára is felül van az 50 ezer forinton. A leghosszabb agyarú vadkanoké, a legnagyobb csigájú muflonkosoké a 30 ezren.

Aki rálő egy vadra, de hibázik, az is fizet. Ha őzbakot szalaszt el, 300 forintot, ha vadkant, 1200-at, ha dámbikát vagy muflonkost, 2400-at, ha szarvasbikát, akkor 3000-et.

S meg kell fizetniük a vendégeknek a vendéglátást is. A napi koszt-kvartély legolcsóbb ára 480 Ft, de a jobban berendezett fürdőszobás vadászházakban 600-ig is felmehet.

A fogathasználat napi öt órán túl 525 Ft. A gépkocsihasználat száz kilométerenként 840 Ft.

Nagy pénzek forognak itten.

S a vendégek mégis jönnek. És jönnének még többen is, ha volna mire. Volna is talán. Még gím-bika is. Más vad meg még inkább.

Csakhogy számolni kell eggyel-mással. Például azzal, hogy erdős vidékeinken nem mindenütt tudják méltóképpen fogadni és ellátni a kedves vendégeket. Olykor igen kényes és igényes urak is akadnak köztük. Még

olyan is, aki hozza a saját kutyáit, s a vidéki szállodában külön lakosztályt nyittat nekik. De hozza a saját kutyaszakácsát is, hogy az főzzön rájuk.

A legtöbb vendég persze nem szállodában lakik, hanem kint az erdőn, vadászházban. Amelyet a főhatóság minősít jó esetben osztályon felülinek, többnyire azonban I. vagy II. osztályúnak. III. osztályúnak már nem, mert ami odasorolódnék, abba már nem lehet külföldi vadászt beszállásolni.

Sok vadászterület ezért is esik ki a számításból.

De még több esik ki azért, mert a vendégek csak biztosra szeretnek jönni. Még a gyengébb lövők is. Ők nem a vadászszerencsében bizakodnak. Mit nekik szerencse! Legyenek olyan vendéglátóik, akik garantálják a megígért vadat.

Garantálni pedig nehéz. Ahhoz igen ügyes kísérő vadász, illetve társasvadászaton – például disznóhajtáson – igen jó szervezés kell. No meg vad is, olyan és annyi, amelyet és amennyit a vendégek remélnek. És ott, ahol ígérik nekik.

Lebőgni nem szabad semmilyen ígérettel, mert a csalódott vadászok viszik a rossz hírünket. Egy hiába eltöltött hét újabb és újabb sikertelen próbálkozásainak a mérgét kevesen tudják közülük lenyelni, illetve megbocsátani.

S ha teljesen bizonytalan keze van a vendégvadásznak? Vagy ha annyira izgul, hogy idegei mindig a döntő pillanatban mondják fel a szolgálatot?

Ez is előfordul, bár elég ritkán. Már igen kínos esetek adódtak belőle. De olykor komikusak is.

Az egyik vendégvadászzal például egy szép szarvasbikát akartak meglovetni. Minden úgy ment, ahogy kellett, jó volt az idő, jó felől fújt a szél, *bejött* a bika, csak le kellett volna löni. A kísérő vadász gyengéden oldalba bökte a vendéget. Hát nem látja? Lőjön már!

Dehogynem látta! Úgy nézte, hogy majd kiugrott a szeme. Mégse lőtt. Kísérőjének kezdett el mutogatni, hogy löje le helyette. Ő majd megfizeti, mintha saját maga lőné le...

Nem bízott magában. S neki különben is csak a szép trófea kellett. Amit hazavihet, mint a magáét. Mint amit ő Magyarországon zsákmányolt.

Sok egyéb furcsaságot is hallani egynémelyik nyugati vadászvendégünk-ről. Legtöbbjükön persze semmi furcsállni való sincsen. A szóbeszéd mindig a különlegességeket kapja fel. Évek múltán is elemlegetik például azt a német vadászt, aki súlyosan megrokkant – talán még a háborúban –, s nem tudott felkapaszkodni a magaslesre (oda ugyanis létrán kell felmászni). Kitalált tehát egy olyan – harmonikaszzerűen szétnyitható és összezsuk-

ható – szerkezetet, amellyel a nyitott tetejű autójából több méter magasra felemelkedhetett, és onnan vehette célba kellő pillanatban az erdő mélyéből óvatlanul előbukkanó szarvast.

Az viszont már, sajnos, nem ritka különlegesség, hogy egy-egy sikeres vadászat után a vendégek borravalót osztogatnak. S nem is mindig csak a közrendű hivatásos vadászoknak. Van, aki baráttan visszautasítja, de korántsem mindenki. Kivált akinek nem a markába, hanem – esetleg egy baráti ölelés kíséretében – a zsebébe nyomják. Miért is tiltakoznék? Miért is sértené meg az ajándékozót? Hisz nem követett el a pénz fejében semmi szabálytalanságot! Csak a kötelességét teljesítette, a lehető leghívebben.

A külföldi vadászoknak viszont nem mindegy, milyen kiszolgálásban részesülnek. Vendéglátóik segítségével időt és fáradságot takaríthatnak meg, s olyan agancshoz juthatnak, amely nemcsak hogy eléri a kívánt súlyt, de alakra is a szebbek közül való. Hisz a hivatalos árjegyzék szerint a leggyönyörűbb tízkilós agancsért sem kell többet fizetniük, mint a legcsúnyábbért. A szépséget nem lehet se grammra, se centire mérni.

Honorálják hát, amit honorálandónak vélnek.

Elvértve – igen elvértve – még suba alatti szabálytalanságokat is.

E szabálytalanságok olykor a hagyományos magyar gavallériában gyökereznek. Meglő például a vendég egy őzbakot. Nézi, nézi, a fejét csóválja: nem tetszik neki. Nem ilyet szeretett volna.

A vendéglátókkal szerencsére lehet beszélni. Jó, lőjön egy másikat. Ezt meg majd elszámolják valahogy. Ne féljen, nem az ő terhére.

Máskor meg egyenest ők kérik, hogy lőjön, mondjuk, egy másik szarvasbikát is. Egy érettebbet. A bikák ugyanis egy ideig évről évre szebb agancsot nevelnek. S ha a bíráló bizottság megállapítja, hogy valamelyik elejtett bika az elkövetkező években még jóval nagyobb agancsot is fejleszthetett volna, az agancs ára teljes egészében az *Országos Vadgazdálkodási Alap*-ba megy. Az illető vadásztársaságnak azonban kell a pénz, lövet hát az éretlen agancsú bika helyett még egyet, egy idősebbet, amely ellen se a felsőbb hatóságoknak, se a vadásznak nem lehet kifogása.

Olyasmi is megesett már, hogy a trófeabírálok gyanúsán füstösnek találtak egy állami területen zsákmányolt agancsot. Kiderült aztán: a vendég egy helyi vadász segítségével kályha felett szárogatta, hogy veszítsen a súlyából egy-két dekányit.

Az ellenkezőjére is akadt példa: titokzatos kezek ólmot öntöttek az agancsot tartó koponyarész belsejének egyik zugába, hogy a vendég anynyival is többet fizessen.

Előfordul az is, hogy némelyek a koponyarész lefűrészeléskor ügyeskednek. Ennek súlya ugyanis beleszámít az agancsába. A szarvastróféánál nemigen lehet vita, mert ahhoz – a fizetség szempontjából – az egész nagykoponya hozzátartozik, a felső fogsorral együtt. Az őztróféához azonban csak az úgynevezett kiskoponya, a homlok- és orrcsonttal. A fűrészelésnek megvannak a maga szabályai, de némi manipulációval 10–20 grammot is lehet nyerni. Esetleg még 30-at is. Őzagancsnál pedig ez sokat számít, mert súlyához képest az őztrófea sokkal értékesebb. Negyven dekán felül minden további grammért 210 forintot kell fizetnie az elejtőnek, negyvenöt dekán felül 450-et, ötven dekán felül 750-et, ötvenöt dekán felül – de az ilyen agancs már igen ritka – 1200-at grammonként. Már-már gyémántárat.

De még egyszer mondom: kivételesek az ilyen manipulációk. Jóformán szót sem érdemelnek. Hisz mindennél sokkal jellemzőbb, hogy a hivatásos vadászok legnagyobb része milyen féltékenyen vigyáz a magyar vadászat jó hírnevére.

A jó hírnév legfőbb alapja persze az évről évre nálunk zsákmányolt trófea.

E tekintetben is sokkal jobban állunk, mint a nyugati országok. Ott a vadászterületek bérleti díja a mieinknek ötvenszerese, százszorosa. Ott a területek magántulajdona és a magas bérleti díjak miatt töredék részekre szabdaldják széjjel a természetes vadgazdálkodási egységeket. Ott minden házi kezelő és minden vadászbérlő azért remeg, hogy az ő szarvasai és egyéb vadjai, az ő négy lábon járó ezer dollárjai netán átsétálnak a szomszédba, s ott más lövi meg őket. Meglövik – vagy meglövetik – inkább ők, többnyire még idő előtt. De ott legtöbb helyt a mezőgazdálkodás is fejlettebb, és emiatt a vadkár kockázata is nagyobb. A gazdag veteményeket termő szántóterületek nem lehetnek az erdőből kijáró vadak seregének terített asztalai. Vagy ha lehetnek: nem olyan olcsón, mint nálunk.

A mi vadászterületeink nagyjából optimális méretűek. Itt lehet is a vadgal gazdálkodni, a selejtjét időben kilőni, a javát továbbra megtartani, a tróféák átlagát évről évre javítani.

Ez már majdnem állattenyésztés, csak nem háziállatoké, hanem szarvasoké, őzeké és egyéb vadaké.

Mégis: olyan körülmények között, amelyek nem sértik a vadászat elfogadott nemzetközi szabályait. A zárt helyen nevelt, agancsnövelő tápsókkal etetett szarvasok ugyanis már nem számítanak a szó igazi értelmében vadnak. Hiába növelnek különleges méretű tróféát: az ilyen trófea sem

igazi. Még ha vadász lövi is le az illető vadat, pontozáskor az ilyen zsákmányt az érvényben levő szabályok szerint diszkvalifikálják.

A mi szabadon élő szarvasaink, őzeink stb. viszont igazi vadnak számítanak, még ha sokszorosan beleszól is életükbe az ember, vagyis a vadgazda.

Pedig a beleszólás – az ivararány-szabályozás, egyéb selejtezés, vérfel-frissítés, téli etetés, vadbúvók telepítése, sózók kihelyezése és egyebek útján – már-már a tenyésztés igényével történik, hosszú lejáratú tervek szerint. S kétségtelenül hozzájárul ahhoz, hogy egyre több az értékes hazai trófea.

Kivált a szép szarvasagancs.

Sokáig az úgynevezett szálkai agancs tartotta a világelsőséget. Hordozóját, a világ akkori legszebb gímszarvasát – egy vadász ejtette el Tolna megyében, a szálkai erdőben. Lelőni még le tudta, de hazavinni már nem, mert közben megzavarták. Így jutott a trófea a birtokos kezébe, majd járt meg számos országos és nemzetközi kiállítást, és szerzett számos aranyérmet. De zsákmányolójának kétes személye mindig zavarta a bírálókat, hiszen ők ahhoz szoktak, hogy a legszebb trófeák mellé egy-egy igen előkelő név kerül a katalógusban, grófoké, hercegeké, iparmágnásoké, sőt államfőké. Ebbe a társaságba keveredett most bele egy gyaníthatólag paraszti rendű, közönséges vadász. Ez bizony kellemetlen volt.

Szerencse, hogy később még szebb agancsú szarvasokat termelt az áldott magyar és a nem kevésbé áldott horvát föld. Így a szálkai vadász csak elkerült a lista első helyéről.

Az utóbbi évek hazai termésével is elégedettek lehetnek a szép trófeákért buzgó vadászszívek. Az Országos Trófeabíró Bizottság 1960 tájt még minden harmadik szarvasbikát idő előtt elejtettnek minősített, s évente csak mintegy 20 agancsot talált aranyérmesnek. 1968-ban már csak minden tizenharmadik bika bizonyult éretlennek, s 89 agancs kapta meg az arany-, 274 az ezüst-, 312 a bronzérmet.

Egyre több szarvasbikát ejtenek el tízéves vagy ennél idősebb korban. De 1968-ban már az elejtett őzbakok több mint egyharmadát is kilencévesnél idősebbnek találta a bizottság.

Van tehát mire jönniük az ezer dollárokkal dobálódzó vadászvendégeknek.

De a külföldiek vadásztatásának nagyobb azért a füstje, mint a lángja. 1968-ban így festett a nyugati vadászüzleteket lebonyolító MAVAD vállalat évi számadása:

	Devizaforint
Élő nyúl kivitele	16 450 000
Fácáné	1 186 000
Fogolyé	1 510 000
Nagyvadé	47 000
Élő vadé összesen	19 193 000
Lőtt nyúl kivitele	2 006 000
Fácáné	906 000
Nagyvadé egészben	5 979 000
Darabolt vadé	4 446 000
Lőtt vadé összesen	13 337 000
Külföldiek vadásztatása	10 543 000
Devizabevétel összesen	43 073 000

A számok beszélnek. A nyúl kivitele – élve és löve – majdnem kétszer annyi devizát hozott az országnak, mint a vendégvadászok behozatala.

Legtöbbjük különben szarvasbikát vagy őzbakot lőtt, ebből eredt a tíz és fél milliós bevétel kilencetized része.

Pedig apróvadra is többen jönnének, csak azt várják el, hogy egy-egy jól szervezett vadászaton legalább 3–4–500-as teríték legyen. Vagyis összesen legalább ennyi nyulat, fácánt, foglyot ledurrogtathasson a mondjuk, tízfőnyi vadászcsoporth. Hisz itt nincs trófea, a lelőtt vadat sem viszik haza: a jó célozgatás, pufogatás az egyetlen haszon, az egyetlen öröm. Akkor pedig legyen legalább bőséges a teríték, kiadós a kedvtelés!

VADKÁR ÉS VADHASZON

Hogy az egész vadgazdálkodás nem okoz-e több kárt, mint amennyi hasznot hoz, azon régóta, sokan és sokat vitatkoznak.

A nimródok nagy részével nehéz ugyan vitatkozni erről. A szerelem vak. Sok vadásznak pedig valóságos szerelme a vadászat. Nappal róla gondolkodnak, éjszaka róla álmodnak. Közöséges földi halandóknak nemigen beszélnek érzéseikről, de ha valakin vadászszagot éreznek, mindjárt kitárják a szívüket. Mondják, mondják, panaszkodnak, dicsekednek, rajonganak, mérgelődnek, s főleg mesélnek ilyen-olyan és amolyan eseteket. Sok vadász valóságos eseményzsák: különb-különb históriák, igaz – vagy igaz-

nak hitt – történetek tömött bugyra. Ha egyszer megnyílik, sok minden előjön belőle. Olykor még több is, amint ami valaha belement.

Pedig sok tekintetben igen reális férfiak a vadászok. Annál meglepőbb, hogy néha mennyire csak az érzéseire hallgat egyik-másik. Mintha egyszerre eltűnnék minden valóság-, illetve arányérzékük. Egy vadászati ügyekben járatos jogászember nyilván kissé túlzó véleménye szerint például: „Nem egy közülük meg tudná bocsátani, ha az apját megölnék, de ha a vadászterületéből egy sarkot elvennének, azt soha.”

Sokan elfogultnak gondolják őket. Ez az elfogultság azonban őszinte szenvedélyből fakad. A vadászok jó része valóban azt hiszi, hogy őt semmiféle anyagi vagy egyéb érdek nem vezérli, csak egy nemes sport iránti mélységes vonzalom.

Hagyjuk meg őket ebben a hitükben. De most itt egymás között mégiscsak próbáljunk hiteles számvetést tenni hazai vadjaink káráról-hasznáról.

A szarvas volt valamikor a fő kártevő. Ma már megoszlanak a vélemények, és sokak szerint a vaddisznó vezet, noha vaddisznóból nem egészen 14 ezret, szarvasból viszont csaknem 30 ezret tartott nyilván törzssálmányként az 1969-es vadstatisztika. De nem is az elsőbbség a lényeges. Annál kevésbé, mert e két nagyvadunk egymás kárát is segít szaporítani. Kölcsönösen zavarják ugyanis egymást, de főleg a disznókondák a szarvascsapatokat. Nem hagynak nyugtot egymásnak az erdőben, éjszaka különösen nem, s ezért is váltanak ki gyakran a szántóföldek széles tábláira, ahol ilyenkor jobban meglelik nyugalmukat, de élelmüket is.

A vállalkozóbb kedvű vaddisznók nem is vágynak vissza az erdőbe. Említettük már a magas szárú veteményekben hónapszámra eltanyázgatókat. Egyetlen fias koca – a vele járó növendék malacokkal, süldőkkel – hektárszám teheti tönkre a termést.

Kivált a sík vidékeken, ahol nincs túlsó hegyoldal, domboldal, amelyről be lehetné látni az 50–100 hektáros táblák belsejébe.

De ha volna is? Dorongokkal menjenek a disznóra?

Vaddisznót csak a vadásztársaság tagjai lőhetnek. Puskájuk is csak nekik van, kivéve a mezőőr sörétes fegyverét. De különben az apróvadás vadásztársaságok jó részében is alig akad más, mint sörétes puska.

Sok termelőszövetkezet szinte védtelen. Évről évre több disznó tiporja, legeli, dúrja a vetéseit. Egy-két vezetője talán tagja a helyi vadásztársaságnak. De gyakran nem is tagja. Más cég a szövetkezet, más cég a társaság. S mindegyiknek más fája.

A társaság tagjai főleg a vadjaikért remegnek. Nem bánják, ha elesik

egy-egy disznó, de nekik essék. Ők legyenek a meglövői. Nehogy másnak is joga legyen akárcsak sörétes puskával rádurrantania. Holott a vén sörétes disznókban a sörét nem sok kárt tehet. De még a sörétes puskába töltött golyó se nagyon, legfeljebb ha 30–40 méternél közelebből éri őket a lövés. S ha netán mégis kárt tesz egy-egy vén kanban, még rosszabb. Az ártatlan pufogatástól elillan a disznó (bár később esetleg visszatér, ha már nem szimatol veszélyt). A sebesült vadkan viszont veszedelmes féreg, de gyakran még a sebesült emse is. Ha pedig támad, akkor nem éppen lelkesítő érzés sörétes puskával a kézben állni elébe.

A legtöbb baleset úgylis a disznó miatt éri a vadászokat.

Jó golyós puska kell ide. Illetve kellene, ha volna.

Az utóbbi években kezd ugyan már több lenni, de azzal is inkább őz, mint disznó lövődik. Hisz egy őzet – kivált ha még fiatal és óvatlan – sokkal könnyebb helyben marasztani. Nem kell érte éjszakázni vagy hajtókat fogadni drága pénzért.

Hogy a termelőszövetkezetnek magának legyen a vaddisznók elleni védekezésre golyós puskája, amelyet a vezetőség alkalomadtán kivehet a páncélszekrényből s egy-egy megbízható tag kezébe adhat: arról a vadászok jobbára hallani sem akarnak. Védik a monopóliumukat.

Ma a legjárhatóbb útnak még az látszik, amin már sok szövetkezet elindult: néhány vezető tagja belép a vadásztársaságba. Ha beveszik. E vezető tagok aztán disznózhatnak a téesz nevében is. Ha győzik. Ha viszont nem győzik, s a disznó tovább pusztít, az már az ő bajuk. Mindenképpen az övék. Ha elnézik a kárt, s nem nyújtják be érte a számlát a vadásztársaságnak, akkor csökken a szövetkezet évi nyeresége, s vele az ő jövedelmük is. Ha viszont benyújtják a számlát, akkor a kártérítés kötelezettsége a társaság többi tagjával együtt őket is terheli.

A szövetkezetek vezetői a legutóbbi időkig mindenesetre meglepően engedékenyek voltak a vadásztársaságok iránt. Az állami erdő- és vadgazdaságokon jórészt behajtották a vadkárt, a társaságokon viszont csak elvétve, ha már nem lehetett kitérni előle. Egy hivatalos tájékoztató szavai szerint: „az állami szektorokat terhelő évi mintegy 14 millió Ft mezőgazdasági és erdei vadkárral szemben, a vadásztársaságok teherviselése 1967-ben alig érte el az évi félmillió forintot, annak ellenére, hogy a kezelésükben levő nagyvadas vadászterületek nagysága csaknem azonos az állami szektorokéval.” Egy nem hivatalos tájékoztató szerint pedig az 1967. évi 14 milliós kárból mintegy 7 millió forint sújtotta a mezőgazdaságot, míg 1968-ban csak a mezőgazdaságban 23 milliót tett ki a hivatalosan megállapított kár-

összeg. De a vadásztársaságokra ebből is csak egy töredék esett. Az erdei károkból pedig még annyi sem.

Igaz viszont, hogy az állami kezelésű területek erdeiben jóval több vad-disznó és szarvas él, mint a vadásztársaságiakban. 1969-es adatok szerint a vadásztársasági területek minden ezer hektár erdejére átlag 8 vaddisznó és 15 szarvas jutott a törzsállományból, míg az állami kezelésű területeken minden ezer hektárra 11 vaddisznó, illetve 28 szarvas. A különbség nem csekély – se vadlétszámban, se kárban.

– Miért mindig minket szidnak? – kérdezte tőlem egy Észak-Pest megyei vadásztársasági tag. – Nem tőlünk indul ki a vadinvázió. A mi területünk mellett is van egy nagy bozótos állami erdő. Évek óta én még onnan puskalövést nem hallottam, embermozgást ott nem észleltem. Egy-egy ilyen terület valóságos vaddisznókeltető telep. Felnőnek a süldők, húzódnak odébb. Ahol csak egy darabka erdőt találnak, megfészkelnek. Erről ki tehet? Mi nem!

Hogy ki miről tehet, nem e könyv szerzőjének dolga eldönteni. De hogy a károk igazi mértéke mekkora lehet, arra nézve hadd idézzem egy tiszteltreméltóan elfogulatlan idős vadászember véleményét: „... tapasztalatból tudom, hogy a szarvas – és sokban hasonlóan a vaddisznó is – a vetések tiprásával, legelésével, kalászosok dézsmálásával, kukoricahajtások lecspikedésével, a csövek lecsonkolásával, a répa felhúzkodásával lényegesen nagyobb értékű termést tesz tönkre, mint amennyi a beérett termésből létfenntartásához szükséges lenne. Nem túlozunk, ha ezt a mezőgazdasági kárt összesítve nagyvadanként évente 2000 Ft-ra tesszük. Ez pedig szorozva a... 40 000 darabos nagyvadlétszámmal – az őzeket nem sorolva ide –, bizony máris megközelíti a 100 milliós kárösszeget, akár jelentették vagy peresítették ezt, akár csendben tudomásul vették.”

Tegyük hozzá, hogy az 1969-es hivatalos becslések szerint már 48 ezren felül járt – az őzek nélkül számított – nagyvadlétszám. S tegyük hozzá azt is, hogy azért az őz sem egészen ártalmatlan jószág, kívált, ha túl sok van belőle. Legfeljebb szelídebben legeli a veteményeket, s nem dülja, pocskolja őket feleslegesen. S ha átvág a gabonátlán, vagy elfekszik benne, azzal sem okoz olyan túl nagy kárt. De azért annak a 136 ezer – illetve azóta alighanem 150 ezernél is több – őznek is ennie kell, hogy élni tudjon, s a téli nagy havakat, hidegeket is át tudja vészelni. Ennie kell azt, amit az erdők, de még inkább, amit a mezők kínálnak, hisz az őz félig-meddig mezei állat. Az erdőkbeli vadtakarmányt pedig a szarvasok hada nagyrészt úgyis fellakja.

Ha csak 136 ezres őz törzsállománnyal számolunk, az is több mint 40 ezer szarvasegységnek felel meg. Tápláléka tehát 40 ezer szarvas táplálékának. Kára persze jóval kevesebb.

Az erdőkbeli vadkárok miatt ritkábban éri rossz szó a vadászokat. Legalábbis nyilvánosan. A szakmán belül annál nagyobb a tusakodás a megveszekedett erdészek és a megveszekedett vadászok között. Az egyik tábor mindent a faállomány fejlődésének és hozamának rendel alá, a másik mindent a vadgazdálkodásnak: az erdei vadak minél bőségesebb táplálkozásának, nagyobb nyugalmanak.

A két törekvés többnyire ütközik. Ezért is alakult az elmúlt években több állami erdő- és vadgazdaság, épp a vadban leggazdagabb területeken (a Gemenci, a Gyulaji, a Mezőföldi, a Buda vidéki és a Valkói). Az erről megjelent kommentár nyíltan beszélt:

„A vadlétszám mindenütt meghaladja az erdőterület gazdasági vadeltartó képességét. Így jelentős erdei vadkárokra lehet számítani.”

„A vadgazdálkodás érdekeit a nem kellően szervezett erdőgazdálkodási munkák sértik. A rendszertelen kerítés, a vadrejtő sűrűk, bögőhelyek zavarása, az utak rossz állapota, az egész évben folyó termelések zavaró tényezőként jelentkezhetnek a vadtenyésztésben és az eredményes vadásztatásban. Így az érdekellentétek kiküszöbölése, illetve csökkentésének útja az állami erdő- és vadgazdaságok szervezése.”

„E gazdaságok költségvetési – és nem vállalati – formában működnek, állami dotációval. A tervezett kiadások és hozamok különbözete költségvetési támogatási igényt jelent.”

Ilyen sok pénzünk van? – ütheti fel fejét a gyanútlan olvasó.

Holott a baj nem itt kezdődik. Néhány jól kezelt vadrezervátumot megbír az ország, akár természetvédelmi területként is. Még jobb is, ha ott szaporodik a vad, ahol a legszebb trófeákat ígérő, válogatott törzsek tenyésznek.

Különbő takarmányok termesztésével, gyűjtésével, a vadak téli etetésével, egyes gyengébb hozamú erdőrészek elbokrosításával, illetve sarjerdőként való kezelésével a károkat, illetve a ráfizetést is csökkenteni lehet.

A lényeg inkább az: ezek a rezervátumok ne lehessenek egy állandó vadinvázió biztos bázisai. Ha itt meghaladja is a vadlétszám „az erdőterület gazdasági vadeltartó képességét” – másutt ne haladja meg.

Van egy elfogadott országos alapelv: a mező- és az erdőgazdálkodás ér-

dekei megelőzik a vadgazdálkodásait. A rezervátumokra ez nem áll. De mindenütt másutt ezt az elvet kell valóra váltani.

Erdei kárt leginkább a szarvas csinál. A vaddisznó is gyakran kitúrja az elvetett makkot, a zsenge csemeték jóízű gyökerét, ledörzsöli a fiatal fák kérgét, de nagyobb területek fás növényzetét ritkán teszi tönkre. A szarvas inkább. Lecsipkedi a fák hajtásait, rügyeit, télen megrágja, tavasszal-nyáron lehántja a kérgét, sok fát elpusztít, még többet megnyomorit.

Nagy ingyenc. Válogat a fákból, s kiszemezgeti a javát. A lombos fák közül a fenyőket, a hazai fák közül az idegenből betelepítetteket. A fenyőcsemetéknek rendszerint épp a *szívét* eszi ki, vagyis a csúcsajtását harapja le. De az alacsonyabb lombos fáknak is szereti a felfelé törekvő hajtásait lerágni, mintha csak szándékosan akarná elbokrosítani őket, hogy több búvóhelyet leljen az erdőben.

Téli kéregrágásait még csak kiheverik a fák. Tavaszi-nyári hántásait már nehezebben. A sima kérgű fákat szokta meghántani. Sokak szerint csak szórakozásból. Fogaival feltépi a kérget, aztán belekapaszkodik, és hántja alulról felfelé. Többnyire meg is eszi, amit lehasított, pedig nem szorulna rá, hisz ilyenkor már fűvel, lombbal is bőven belakhatna. Neki mégis a kéreg kell, talán a benne levő több mézszért, foszforért. De ez is csak feltéves.

Ahol megszorodik a szarvas, ott megsokasodik a kár is. Egy hansági erdősz panaszkodik például: náluk a szarvas régebben csak az egy-két éves csemeték vezérhajtásait tördelte, de a szomszédos területekről odaseregülő szarvasok ma már a tízéves nyárok kérgét is lehántják, sokszor tíz hektár számra. Amíg száz hektárra jutott átlagban egy szarvas, kerítéssel védheték a telepítéseket, még a háromszázas vashuzal sorok is védelmet adtak. Mióta kétszeresére nőtt a szarvasok száma, a tizenegy százas huzal sem elég: bebújnak a huzalok között, sőt tömegével nekirohannak a kerítésnek, és kidöntik a laza láptalajból . . .

Másutt máshogy károsítanak. De ahol sok a szarvas, ott mindenképpen drága multság az erdőültetés és az erdőnevelés.

Ennyit hát a vadkárrol. S a vadhaszon?

A szarvast és a vaddisznót „a mezőgazdaságra való hatás szerint” a vadászok is káros vadnak tartják. Az őzet és a nyulat némi megszorítással (ésszerű törzsállomány esetén, a kertészetek és gyümölcsösök kivételével) semlegesnek. A fácánt és a foglyot viszont kifejezetten hasznosnak.

A mezőgazdák máshogy számolnak. Szerintük a szarvas és a vaddisznó

nagyon káros, az őz és a nyúl kevésbé káros, a fácán és a fogoly inkább semleges.

A vadászok szerint a fácán és a fogoly haszna felér a szarvas és a vaddisznó kárával. Csak hát a haszonnal nem törődik senki, a kárért meg mindenki kiabál.

A mezőgazdák kétlik ezt. Amit elhisznek, az annyi: a fácán és a fogoly haszna a fácán és a fogoly kárát rendszerint kiegyenlíti. Jó esetben meg is haladja. Vagyis a káros rovarok, gyommagvak összecsipegetésével e két szárnyasvad több hasznot is hajthat, mint amennyit a termesztett növények megdézsmálásával okoz.

Abban elvileg megegyeznek mind a két fél szószólói, a vadászokéi is, hogy túl sok már a szarvas, a vaddisznó – a fácán és a fogoly viszont még szaporítható.

Nem értenek viszont egyet a négylábú és szárnyas „dúvadak” dolgában. A vadászok ádáz ellenségei minden olyan vadnak és vadmadárnak, amelytől féltetniük kell az őzgidákat, nyúlfiakat, fácán- és fogolycsibéket, illetve a még kiköltetlen tojásokat. A mezőgazdák viszont nem bánnák, ha több menyét, illetve a menyétfélék családjába tartozó más ragadozó, több vad- és elvadult macska, több szarka, szajkó, tarkavarjú, egerészölyv, bagoly, uhu stb., sőt esetleg több róka is pusztítaná a gyors szaporodásra hajlamos egereket, pockokat, illetve egyik-másik a hörcsögöket, ürgéket is.

Egyébként a vaddisznó is nagy eger- és pocokirtó. Az erdei talaj túrásával is inkább hasznot hoz, mint kárt csinál: segít az almot humusszá korhasztani. A lehulló makkok és egyéb famagvak is könnyebben kikelnek a meglazított földben.

Az érdekeket azonban – erdészekét, vadászokét, mezőgazdákét – többnyire nehéz egyeztetni. Hisz végül is arról van szó: más-más számlán, de legalábbis más-más rovaton tartatik nyilván minden számba vehető kár és minden számba vehető haszon.

ÖT VALLOMÁS

Eddig inkább országos vonatkozású – ha nem is mindenütt érvényes – tényekről, adatokról esett szó. Helyileg sok minden másképp fest. Akadnak például a vaddisznó-invázió ellen kitartóan küzdő, éjszakáik nyugalmát hetek és hónapok hosszát önzetlenül feláldozó vadászok. Akadnak olyan területek, ahol a vaddisznó – főleg a vízhiány miatt – meg sem te-

lepszik. Akadnak anyagilag igen gyengén eleresztett vadásztársaságok – kivált az apróvadások között –, ahol a tagok kiadásai alig fedezik az elérhető hasznot, közös fáradozásaik pedig jóformán meg sem fizetődnek. És így tovább.

De még ugyanazt a tényt is más ember más szemmel nézheti. Ezért faggtam meg öt különféle hivatású férfiút az ország öt táján. Mit vallanak a vadakról, a vadászokról, a vadászatról?

Alföldi erdős vidéken szolgáló hivatásos állami vadász:

– Disznó nálunk nincsen. Mióta megásták az árkokat, elvitték a vizet, vadkacsa is alig van. Egy vén vadkan volt ugyan, de azt meglőtték. Sajnáltam. Azt az egyet igazán meghagyhatták volna.

Őz, az van bőven. Ennyi még soha nem volt. De nem jelentékeny a kár, amit csinál. Még a kukoricát bántja leginkább. Meg ősszel a tököt. Ez a rossz szokása megvan, hogy minden kis tökbe belerág, aztán ott hagyja. Meg se eszi. Nyár elején meg a rozsba szeret belelegelni.

A téesz lázongott is az őzkár miatt. Egy kis potya pénzt szerettek volna. Kimondták az egyik kukoricatáblára, ezen hetvenszázalékos a kár. Kijött a bizottság, azt mondta: „Jó, legyen hetven százalék. De akkor kifizetjük a harminc százalékot, s mienk a termés.”

Erre a téesz-vezetőség is mindjárt másképp beszélt.

Az őzekre újabban szépen jönnek a németek. Most is járt itt három szintársulat. Meglőttek tízen negyvennégy bakot.

De ki volt adva, hogy inkább a selejtjét lövessük velük. Örültek annak is. Még tán jobban. Ők szeretik ezeket a szabálytalanul nőtt agancsokat. Az egyik tizenkét ágú volt, elburjánzott, rákos, vastag agancs, centis gyöngyökkel. Az agancsszár tövéből újabb ág eredt, az is kétágú. Ennek nagyon örült, amelyik meglőtte.

Fura fickók voltak köztük. Az egyik igen jól lőtt, tíz bakra vittem rá, mind meglőtte. Pedig fából volt a fél lába. Elmondta aztán, hogy ő egy lövészegylet edzője.

Kocsival mentünk mindig. Barkácsoltunk. Csak ha megláttuk a bakot, akkor szálltunk le.

Egy másik, az teljesen süket alak volt. Tán életében se vadászott még. Volt egy összenyomható és széthúzható bambuszrúdja, mindig azzal vacakolt, hogy beállítsa, és ráfektesse a puska csövét. Mert ő így jobban tud

célozni. Csakhogy addigra a bak mindig elugrott. Egy hétig jártunk együtt, hiába. Kérdeztem a főnököt, mit csináljak vele. Csak nevetett. „Ha más-
képp nem megy, kötélén vezesse elé a bakot!”

Volt még egy ilyen vacakolás. Ráfogta a puskát a bakra, de nem lőtt. Jobban meg akarta célozni. Az nem várta meg, elugrott. Kiáltottam egy nagyot: „Ba!” Erre megállt egy-két másodpercre. A pasas megint céloz-
gatta, erre megint megindult. Harmadszorra már rákiáltottam a németre: „Bitte, sofort schiessen!” Erre lőtt is, de fölé. Jó két arasszal. Odalett há-
romszáz forintja.

De a legjobban azt utáltam, amelyik fúrott végű tölténnyel lőtt. Dum-
dumm! Akárhol találta el a bakot, szétspriccolt az ólom, s olyan sebet
tépett rajta, még a bele is kilógott. „Das ist eine kleine Bombel!” – mond-
tam a németnek. Csak vigyorgott: „Aber sicher!”

A fene azt a dög pofádat – gondoltam –, de jó kis vadász vagy!

Ez érezhette is, hogy utálom, mert pénzt se adott. Igaz, a többi se sokat.
Három hétig jártam velük, és kaptam összesen ötszázat.

Ezek nem olyan gavallérok, mint a szarvasvadászok. Azok között még
ilyen is volt, hallottam, aki mikor meglőtt egy szép bikát, a puskáját
nyomta oda a jágernak. Egy látcsőves, prima vadászpuskát! Csak fogadja
el nyugodtan, neki még van otthon egy tucat.

Bár nem tudom, hogy csinálhatta, mert ezeknek a határon be kell írni
egy kérdőívbe, milyen fegyvert hoztak be.

Más vadászokkal is járunk, nemcsak németekkel. Igazi fejeseikkel nem,
azokat a főnökség kíséri. De a kisebbekből azért nekünk is jut. Sok azt
hiszi: mert ő már valaki, azért neki már jár. Az ingyenbak. Az ingyenbika.
Sokszor a főnökség is bajban van. Némelyiknek nehéz nemet mondani.
Nekünk azért megsúgják, melyikkel melyet lövessünk. Lehetőleg a selejt-
jét. A szépjét csak azzal, akitől a gazdaság valami igen nagy szívességet
vár. Vagy akitől félni kell, mert nagy bajt csinálhat. De ezt mi csak gon-
doljuk, az ilyesmit nekünk nem kötik az orrunkra.

Néha azt adják ki, azt az utasítást: ezzel semmit ne lövessetek! Járunk
vele egy napig, két napig, három napig, hajnalban, este mindig megyünk ki,
látunk is vadat, de löni semmit nem sikerül neki. Legjobb a fehér zseb-
kendő. Odaállni a háta mögé, s mikor célozni akar, előhúzni a fehér zseb-
kendőt. Azt a vad mindjárt észreveszi, mintha csak a szemébe villantaná-
nak, s elvágtat. Mehetünk keresni a következőt. Míg meg nem unja.

Néha elég harapós a hangulat, mert egyik-másik nagyon megszokta a

parancsolgatást. Hogy szól egyet, s erre az ember fia haptákba áll. De még a vadtól is elvárná, hogy ott álljon vigyázzban, míg meg nem lövi.

Hát csak várjad, komám! Ha én nem akarom, akkor te várhatod!

Vannak aztán másféle puszkások is. Azokat csak akkor kísérgetjük, ha sikerül elcsípni valamelyiket. Mármint a tisztelt orvvadászokat.

Az a fő baj, hogy az erdőn annyi út visz keresztül. Nem tilthatjuk meg senkinek, hogy akár szekérrel, akár gyalog, egyik faluból átmenjen a másikba.

Itt még sok a szekeres ember, ebben a nagy tanyavilágban. Ismerik a jó fácános helyeket, s a holdfényes téli éjszakákon szépen *leakasztják* a fákról a kakasokat. Az őzeket is tudják, merre járnak, belepuskáznak egybe-be, s be a szekérderékba. Meg ami jön. Mindegy nekik, csak hús legyen. Még ki is méri a faluban, persze titokban. Nagyon számon tartják, kiben bízhatnak. De isten az atyám, hogy egyszer még elkapom őket!

A régi leventepuskákból még mindig sokat dugdosnak. Az a legjobb nekik, mert alig ad hangot. Csak csetten egyet. Távolabbról azt senki meg nem hallja.

Negyvenezer hektáros területet kellene őrizni négyünknek. Ki győzi ezt?

Elkaptam azért már jó néhányat. Civilt is, katonát is. Mert a katonák közt is van, aki azt hiszi: ha neki puskája van, akkor neki már lőni is szabad.

Az egyik még meg is sértődött. Teherkocsival ment keresztül az erdőn, s a szemem láttára lőtt meg egy fácánt. Ráordítottam: „Hallja-e, ezért bunker jár!” Mire azt mondja: „Mit kell azért úgy kiabálni, erdész úr? Hisz csak egy kakas volt!”

Én is voltam katona, tudom, mi az. De így azért nehéz megőrizni a vadat.

Pedig hajnalok hajnalán kelek, s igen sokszor a késő éjszaka vet haza. Inkább napközben hunyok egyet. De még így is elég keserves.

Az az egy jó benne, hogy olyan kötetlen a munka. Nem kell senkinél lejelentkezni, se este, se reggel. Bennem van azért annyi becsület, hogy a területre mindennap kimegyek. Vadat, vadorzót csak így lehet kilesni. Menni mindig, menni, menni, és olvasni a nyomokból. Mint a nyitott könyvből. Aki ezt nem szereti, abból soha az életben nem lesz jó vadőr!



1866







Homoki termelőszövetkezet elnöke:

– Mi megvagyunk a vadásztársasággal. Hogy úgy mondjam: kézben tartjuk. Az elnöke a mi mezőgazdászunk. Van egy fiatal erdészünk, az is benne van. A tagjaink közül is jó néhányan. Inkább olyan idősebbek, akik még a herceg idejében rapsickodtak. Az erdészünk, ha nincs más dolga, járja a határt, őrzi a vadat is. A vadőr meg, ha már úgyis szerte jár, őrzi a téesz földjeit. Ennek fejében tőlünk húzza a fele fizetését.

Az iparosok jó része benn van a társaságban. Azok ezt nagyon szeretik. Még jobban, mint ezek az öreg paraszt-Józsibácsik.

Meg egy-két katonatiszt, innen a szomszédból.

Van nekik egy szép kis vadásztanyájuk, azt már a közös pénzből vették és rendezték be. Fácánt és foglyot tenyésztene, abból pénzelnek. Az is ott van, a keltető meg a csibenevelő. Külön szakembert tartanak, fix fizetésért.

Most kezdenek már egy kicsit tollasodni. Másoknak is adnak el csibéket.

Gondoltam is már rá: miért nem csinálja ezt a téesz? Ha nekik megéri, nekünk is megérné.

Csak az a nagy különbség, hogy ők a nyereséget nem oszthatják szét. Kifizethetik belőle a vadászterület bérét, vehetnek házat, telket, tehernöcsit, terepjárót, építhetnek ilyen meg olyan telepet, végül akár milliomosok is lehetnek, de osztás nincs. Csak a lelőtt vadat oszthatják szét egymás között.

Vannak ezek a nagyobb vadászatok, olyankor mindig egyformán osztznak. A MAVAD-nak még nem hallottam, hogy eladtak volna, akár fécánt, akár nyulat. Hálóval befogott élő foglyot igen, azt adtak el.

Őzet nem bánnám, ha többet lőnének. Egyik-másik tagjuk nagyvadásztársaságnak is tagja, van golyós puskája. Azok néha kölcsönadják a többinek is, ha valakinek épp engedélyeznek egy-egy őzet.

Múltkor, hallom, épp selejtezték, s lőtt valamelyik egy kapitális bakot. Elnézte. Azt hitte, selejt. Megijedtek, hogy baj lesz, mert az ilyen jobb bakokhoz felsőbb engedély kell. Mit csináljanak? Titokban már nem tudták tartani, mert híre kelt. Letörtek hát egy darabot a gyönyörű agancsból, hogy a trófeabírálok majd selejtnak minősítsék, s ne tolják le őket, amiért olyat lőttek, amelyet nem lett volna szabad.

– Van itt egy vadásztársaság, de azzal én sehogy nem egyezek. Szóba se állnak az emberrel, én se állok szóba velük. Az a régi tisztesség már megszűnt. A vadőrük mikor idejött, be se mutatkozott. Ide se méltóztott dugni az orrát. Egyszer hallottam csak, hogy erre járt: a falu végén lőtt meg egy kutyát. Nem nézi az, hogy vadászkutya vagy pulikutya, vagy milyen kutya, lövi oldalba. Minden kutyaorrt kap tizenöt forintot. Eből pénzél.

A vadgondozás viszont el van hanyagolva. Kukorica, lóhere, semmi nem ment ki télen a vadnak. Zsúpot küldtek ki, meg mit tudom én, milyen takarmányt az etetőkre, de a fuvarost, aki vitte, azóta se fizették ki.

A vadállomány azért megvolna, disznó, az van bőven, szarvas is van, őz nem nagyon sok, a muflonok meg télen húzódnak ide a környékre, eszegetik a falu szélén a szederleveleket. Nyolc-tíz-tizenöt is egy csapatban, szép csigások.

Pedig etető, szózó alig van az erdőn. Még a vadföldek sincsenek beterve. Nem is tudom, hogy él meg annyi vad. Illetve tudom, mert annyi a vadkár, hogy borzasztó.

Egy hold kukoricámat nekem is tönkrevágták. Arról a földről én egy kukoricaszárat se hoztam haza.

Nem fizettek érte eddig egy fillért se. Még tavaly amit ígértek egyes illetőknek, azt se adták meg.

De legalább ne volnának olyan nagyra! Nekem még egyik se mondta: „Gyere már ki velem disznólesre, unom magam egyedül a kazalban. Vagy a kukorica szélében.”

Valamikor én is szerettem vadászni. Értettem is hozzá. Az egyik szobám fala ma is tele van tróféákkal: agancsokkal, agyarakkal, csigákkal. A menyétet, nyestet, ölyvet, rétisast magam tömtem ki. De ezek olyan nagy szakemberek, hogy ezeknek én nem kellek.

Van néhány beszervezett rapsicuk, azokat el-elhívogatják. Azok lövik meg nekik, amit ők nem tudnak meglőni. Mert van köztük olyan, aki ha meglát egy vadat, így jár a szíve. Megcélozza a kant, s meglövi az égen a holdvilágot.

De van neki pénze, hát beáll a társaságba.

Rosszul biztos nem jár vele, különben nem lépne be.

Összesen vagy húszan lehetnek. Fizetnek fejenként havi száz forintot.

Egy ügyes vadász biztosan kilövi, amibe neki a társulat kerül, s akkor még passziózhat is.

Van itt néha olyan tűzijáték! Hajtókkal, kutyákkal terelik a disznót, s aztán lövöldöznek összevissza, mint a bolondok.

Ami így hajtásban esik, az a disznó a társulaté. Amit egyéni lesből lő le valaki, annak a fele az övé. Ahogy akarja. Akár forintban, akár húsban.

Aki ért hozzá, az nem nagy fáradsággal tíz disznót is meglőhet egy évben.

De nem hiszem, hogy volna ilyen tag ebben a társulatban, mert akkor jobban fogynának a disznók.

Az a bajuk ezeknek, hogy sok itt a vadorzó. Lövik a szarvast, az őzet. A disznót is, de azt nem annyira.

Még mindig a háborúból visszamaradt fegyverekkel, lőszerral járnak ki. Egyik a csűr tetejébe dugja, a zsúp közé, a másik a konyha mennyezetébe, a deszkaborítás és a sártapasztás közé. De a legtöbb puskát haza se hozzák, odakint dugdossák az erdőn, fák odvában, sziklák repedésében.

Hurkolók is akadnak. Tavaly tisztítottam a Cseresznyés-völgyben, hát ott lógott a hurokban egy szarvastehén. De már jóformán csak a csontváza volt meg. A Zsidóréten meg egy őzet találtam. Látszott, hogy hosszú volt a drót, sokáig vergődött, ugrált, úgy fojtotta meg magát. Azt is már jól lerágták a rókák meg a disznók.

Ez a vadőr, aki most van, ez fenét se ér. Nem is érdekli, csak a lődj. Kóbor kutyáért tizenöt forintot kap, macskáért kilencet, vadmacskáért megint tizenötöt, rókaért huszonötöt, görényért tizenkettőt és így tovább. Lövöldözi a tarkavarjút, a szajkót, a szarkát is, s minden hónap huszonötödikén meggy elszámolni. A négylábúaknak viszi az orrát, a madaraknak a lábát, s kapja érte a pénzt. Havi hatszázat, hétszázat. De ha vadorzót fog, azért mit kap? Ha csak azt nem, hogy szerez magának egy halálos ellenséget.

A rapsicok már értenek ehhez. Ha jön egy új ember, az nekik az első, hogy jól megijesszék. Így aztán előbb-utóbb kialakul a békés együttélés.

– Nekünk a hurok már a nyakunkban van. A határ egyre szűkebb, a vadak egyre beljebb jönnek. Itt dúr a vaddisznó a kertek végében. Itt a ház, itt ugatnak a kutyák, s ötven méterrel arrébb nyugodtan járkál a disznó. A kukoricán nincs cső, a lóherén nincs bimbó. Még a szőlőfürtöt is beveszi a szájába, összenyomja, a levét kiszívja, a csutkát otthagyja. Itt már azt zengedezi a nép, hogy telepítsenek ki. Ötszázhatvan hold földünk van, papíron táblásítva, valójában egy-két holdas darabokban. Egyharmada annak is ugar. Sok földet már be se vetnek. Minek? Ha nem a disznó, akkor a szarvas eszi meg. Nemrég volt itt a vadkárbecslő, kimentünk, megállapítottunk az egyik embernek ötven százalékot, a másiknak hatvanat. Jött egy, aki még addig nem is jelentette. »Az enyémet is tessék felvenni.« Annak is volt negyvenszázalékos kára. Mentünk erre, mentünk arra, a falu egyik végéről a másikra.

Tavaly harmincötezer forintot fizetett ki a vadásztársaság, de idén anynyi a kár, hogy már nem győzik. Azt mondják: térítsen az erdőgazdaság is, mivel onnan jön a sok vad, az ő területükön csak keresztülvágnak.

De nem ez a baj. Szerintem nem ez. Csak két-három tagot vennének be maguk közé innen a faluból, nem lenne itt akkor vadkár. Mert akkor biztos, hogy azok a területet megőriznék.

Csakhogy ez olyan úri társaság, olyan intelligens galéria. Ezek mivelünk nem közösködnek.

Pedig az ilyen munkás, mint mi, reggel kimegy az erdőre, este hazajön, s mindig látja a szarvasnak, az őznek, a disznónak a nyomát. Mindig tudjuk: most erre járt, most itt tartózkodhat.

Mentünk ki nekik hajtani, akkor is mondtam az egyiknek: „Ide álljon, itt fog lehúzni srégen a disznó, nem egyenesen lefelé.” Úgy is lett. De ő nem oda állt mégse, és elszúrta.

Nem értenek hozzá. Máskor is meglőttek egy disznót, még meg is rugdosták, hogy mozdul-e, aztán az egyik ottmaradt, a másik kettő meg elment lóért, hogy azzal húzassák ki a gödörből. De mire visszaértek, nem volt ott a disznó. Csak a gerincét horzsolta a lövés, s ahogy feléledt, megszökött.

Ahelyett hogy még egyet belelőttek volna.

Mi még házi disznót se tudunk tartani, mert a kukoricánkat a vadak mind kieszik.

Dunántúli erdős dombvidéken lakó igazgatótanító:

– Velünk elbántak. Volt egy jó apróvadas területünk, s elvettek belőle háromezer holdat. Azzal, hogy zavarjuk az erdőgazdaság nagyvadas területét.

Ígértek helyette másikat. Azóta se kaptuk meg. Túl messze is volna. Oda én már nem járhatnék el.

Pedig de sokat jártam én a határt, kettesben a kutyámmal. Az első feleségemtől ezért váltam el. Nem akarta megérteni, mi ez nekem. Folyton rága a fülem: „Ne menj, Józsi, ne menj!” Egyszer aztán meguntam. De annyira, hogy attól fogva köztünk mindennek vége lett.

A mostani, az tűri. Bár amióta oda a terület, nemigen van neki mit tűrnie.

Húsz évig senkit se zavartunk. Most se az a baj. Hanem hogy körül az erdőekben annyi a vad, hogy hozzánk is átjár.

A gróf idejében tizenöt-húsz ember tüzelt meg kolompolt az erdőszéleken, hogy a vad ki ne jöjjön, kárt ne csináljon, más területre át ne váltsón. Most nincs semmi. Most csak az van, hogy elvették a területünket, és hozzácsapták a nagyvadashoz. A téesz-elnöknek meg megmondták, hogy adjon hat hold földet csicsókásnak, akkor kap a vadkárért évi tizenhétezer forint átalányt.

Az a hat hold elég hitvány föld, azzal a szövetkezet nem sokat veszített. De én előre megmondom, hogy ebből még baj lesz. Ezzel behozzák a vadat a mezőre. Nemcsak a csicsókára. A vad nem tudja, hogy neki csak csicsókát szabad ennie. Nem is nagyon szereti. A kukoricát, a babot szívesebben eszi.

Melyikünk eszik krumplilevest, amikor csirkelevest is ehet?

De ha egyszer ott van a vadföld, akkor hogy kergessék el? Akkor hiába minden védekezés.

Eddig is kijárt a vad a földekre, de most már joga sincs senkinek, hogy szóljon, vagy tegyen ellene.

Sajnálom ezt a mi társaságunkat. Több faluból verődünk össze, de eddig nagyon jól megvoltunk egymással. Csupa kisember: földműves, iparos, szövetkezeti boltos, postamester. A negyven tag közül a régi világban három ha vadászhatott. Vagy öt. Mondja is a tagság: „Nekünk a fegyverviselést ez az állam adta meg, s most ez is veszi el tőlünk.”

Nem zavartunk mi senkit. Hacsak azt a néhány disznót meg őzet nem

rótták fel bűnünkül, amit meglőttünk. De őzet, azt mindig csak külön engedéllyel. Amilyen keretet adott a megyei vadászfelügyelő.

Nem velünk volt itt baj. Csak arról jobb nem beszélni!

Ez a nagyvadas terület, itt mellettünk, ez mind az erdőgazdaságé. Csupa gyönyörű erdő, sok-sok vaddal.

Aki egyszer kijött ide a megyeszékhelyről, az mindig itt szeretne vadászni. Kéri az engedélyt egyre-másra.

Én nem is csodálom őket. Az ő helyükben én is ide kíváncznék. Legfeljebb az erdőgazdaság igazgatóját csodálom, hogy azt a sok szép vadat miért nem inkább a németekkel löveti ki. Azok a tízezer és százezer forintok nem hiányoznak neki?

Még ha igazi vadász volna mind! De olyan is van, aki viszi a vadorzót, hogy az löje meg helyette, amire engedélyt szerzett.

Van itt egy idős vadőr, az sokat panaszkodik nekem. Télen is kijött az egyik, elindultak reggel, de jó ideig nem akadtak semmiféle vadra. Az illető már nagyon türelmetlen volt. Folyton az óráját nézte. Egyszer aztán kitört. Még rá is kiabált az öregre: „Engem oda vigyen, ahol löni is tudok valamit!”

Egy másik kijött szarvasra. Meg is lőtte. Az öreg mindjárt nekilátott a zsigerelésnek, s már készült átadni, ahogy illik, a vérbe mártott töretet. Mire az illető benyúlt a zsebébe: „Ne vacakoljon annyit, öreg! Még egy disznót is löni akarok!” S húzta elő a másik engedélyt, amit kapott.

De nem bánnám én. Semmit se bánnék. Csak a mi háromezer holdunkat hagyták volna meg! Én csak azt sajnálom. De azt olyan nagyon, hogy ki se mondhatom!

ELVEK ÉS TERVEK

„A vadgazdálkodás célja a sportvadászat és a kereskedelem igényeinek kielégítése. A vadgazdálkodás és a vadászat nem lehet munka nélküli jövedelemszerzés eszköze” – mondják ki a Magyar Vadászok Országos Szövetségének 1969-ben közzétett irányelvei.

Ugyanezek az irányelvek – az állami vadgazdálkodási tervekkel összehangoltan – előírják, hogy a vaddisznók számát az 1968-as állapothoz képest mintegy 60, a szarvasokét mintegy 30 százalékkal csökkenteni kell a vadásztársasági területeken. Az őzek számát nagyjából megfelelőnek íté-

lik, a muflonokét, dām vadakét, nyulakét módjával, a fácánokét és foglyokét lényegesen növelni kívánják.

Ezek a legfőbb elvek és tervek.

Jó, hogy végre ilyen világosan megfogalmazódtak. Valóra váltásuk még így sem lesz könnyű.

A vaddisznó visszaszorításának nehézségeiről már sok szó esett. Az irányelvek is megállapítják: „A vadfajokon belül a legegészségtelenebb eltolódás a vaddisznó mennyiségi és területi túlszaporodásából adódik. Az 1945 előtti élőhelyeit a vaddisznó messzi elhagyta, az ország szinte valamennyi erdőségiében már megtalálható, sőt a legújabb jelzések szerint egyre nagyobb számban tűnik fel a síkságon is. Főleg mezőgazdasági kártétele miatt rendkívül kedvezőtlen a vaddisznó nagyarányú elszaporodása.”

Kérdés azonban, sikerül-e gátat vetni ennek, ha

1. egyes állami területek továbbra is valóságos disznótenyészetek maradnak;
2. a vadásztársaságok továbbra is oly kevés vadkárt térítenek meg, hogy nem éri meg nekik drága pénzen hajtókat fogadni, s a disznós sűrűket újra meg újra megveretni;
3. az apróvadász társaságok legmegbízhatóbb tagjainak kezébe sem jut elegendő jó golyós puská;
4. maguk a termelőszövetkezetek nem kapnak puskát és jogot, hogy kilőjék-kilövessék a saját veteményeiket dúló vaddisznókat, legalább az országnak azon a területein, ahol a disznó nem kívánatos vadnak számít.

Ilyen terület elsősorban az Alföld, de a Dunántúlnak és az északi hegyvidéknek azok a tájai is, ahol az erdők aránya nem éri el legalább a 25–30 százalékot.

A szarvasokról szólván, az irányelvek dicsérik az állami vadászterületek kiváló tenyésztéseit, majd megállapítják: „A vadásztársaságok által bérlet területeken az eltartóképességnél nagyobb az állomány. Egyre több szarvas tenyészik apróvadász, illetve a mezőgazdasági termelést veszélyeztető területeken.”

Itt látszólag kisebb a gond. A szarvast – akár a bikát, akár a tehenet – sokkal könnyebb kilőni, mint a vaddisznót. Ha megvan hozzá az engedély és az elhatározás.

De nem mindig van meg.

Az apróvadász társaságok tagjai szarvast elvileg a saját területükön sem lőhetnek. A legközelebbi nagyvadász társasággal kell megegyezniük, pél-

dául úgy, hogy a megyei tanács engedélyével kilőnek ennyi és ennyi szarvastehenet, s ennek fejében kifizetik a nagyvadásokat terhelő vadkár egy részét. Vagy úgy, hogy átengedik a nagyvadásoknak egy vagy több szarvastehén vagy bika kilövésének – esetleg német vendégvadászokkal való kilövetésének – jogát, és kapnak ezért ennyi húst vagy ennyi pénzt, vagy akár a nagyvadas területen rendezendő ilyen meg ilyen vadászatra szóló meghívást.

Csakhogy a megegyezés nemegyszer igen bonyolult diplomáciai játszmák eredménye, s ezért nem is mindig jön létre.

A maga területén viszont a nagyvadas társaságok jó része nem nagyon siet selejtezni a szarvasokat. A bikákat sem, s még kevésbé a teheneket.

Ők kevésbé hisznek abban, hogy ha több a tehén, mint a bika, akkor elkorcsosul az állomány. Abban hisznek inkább, hogy ha több a tehén, akkor több a szaporulat, s több bikaborjúból jobban ki lehet válogatni a javát. De több a húshaszon is.

A selejtezés fáradságát, időtöltését sem mindenki vállalja. Aki viszont a tagok közül erre specializálja magát, annak az az érdeke, hogy a túlszaporodás még hosszú évekig tartson. Az említett irányelvek szerint ugyanis „a szakszerűen működő sportvadásznak a selejtvad húsából való részese-dése csak ott engedhető meg, ahol még nem állt helyre az ivararány, s nem fejeződött be a számszerű apasztás”.

Az erdei és mezei vadkárok szigorú számbavétele és számonkérése nyilván serkentené az ésszerű selejtezést.

Az őzek ivararánya még rosszabb: a hivatalos adatok szerint is kétszer annyi a suta, mint a bak. „A szakszerű őzselejtezést akadályozza, hogy a sík területeken nincs elegendő golyós vadászfegyver, és hiányzik egyes vadásztársaságoknál a hozzáértés is.” Pedig – ahogy már említettem – az őztenyészetben valóságos demográfiai robbanást kellene lefojtani.

Még a megyei vadászfelügyelők is mintha túl szűk marokkal mérnék az apróvadas társaságoknak adott kilövési engedélyeket. Igaz, azért is, mert félnek, hogy kellő hozzáértés híján a selejtje helyett épp a javát lövik meg.

A Magyar Vadászok Országos Szövetségének irányelvei a vadásztársasági területeken legalább 75 300 s legfeljebb 91 000 őzet látnak kívánatosnak. Az 1969-es őzbecslés eredménye azonban már 107 960 volt.

Míg a fölösleges sutákat ki nem lövik, a helyzet csak romolhat. S ha jön egy-két kemény tél, országos méretekben ismétlődhet meg, ami Dél-Somogyban 1962–63 telén történt: néhány hét alatt több száz őz hullott

el, fagyott meg a mély hóban. Szakértő vélemény szerint: „A túltartás, a helytelen ivararány, az őzek sajátos táplálékigényét ki nem elégítő természetes takarmány okozta, hogy a túlzottan népes őzállomány évekig terhelte táplálkozásával (tehát részben károsításával) az erdőt, csökkent a vadászati, esztétikai és »vadkereskedelmi« értéke, míg a tél, a »bölcs természet« el nem vitte: se pénz, se posztó. Senkinek nem telhetett benne vadászöröme, nem hozott jövedelmet, és húsát, bőrét sem használhatta fel a népgazdaság. Pedig fenntartására tekintélyes költséget fordítottak, így például a téli etetésre, több éven át.”

Itt is van hát bőven tennivaló.

Az apróvadakkal kevesebb a gond. A fácán és a fogoly keltetése, nevelése oly szépen halad, hogy ennek révén számos vadásztársaság tollasodik meg, s növi ki magát egyik-másik már-már milliomossá. Nyúl a vadászok szerint több is lehetne. A MAVAD szerint viszont addig is kevesebbet kellene lelőni, és többet befogni, mert a legjobb pénzt ez hozza. Vagy ha már lelövődözik a vadászok a sok nyulat, mert nekik is kell a jó multság, akkor legalább ne egyék meg, s ne adogassák ajándékba, hadd jusson belőle minél több exportra...

A főbb vadfajtákból ejtett évi vadászszámány statisztikája egyébként így fest:

	1936/37	1969
Szarvas	6 447	6 856
dámvad	1 167	423
muflon	55	197
őz	12 353	15 283
vaddisznó	1 168	8 246
mezeinyúl	1 117 658	268 739
fácán	332 730	228 409
fogoly	760 895	25 432

Az elejtett vadak pontos értékét nehéz volna kiszámítani, már csak azért is, mert tekintélyes részüket maguk a vadászok, illetve családtagjaik, rokonaik, barátaik ették meg, s csak a többi került a hazai, külföldi piacokra. 1936-37-ben mindenesetre mintegy 3,8 millió pengő ára hazai vadhús kelt el (jó része exportra ment), ehhez járult az élővad-kivitel 0,6 milliós és a külföldiek vadásztatásának kereken 1 milliós bruttó bevétele,

együttesen tehát 5,4 millió pengő körüli összeg. A házilag elfogyasztott vadhús értékét mintegy 1,2 millióra tehetjük, a vadgazdálkodás akkori összes hozamát tehát – leszámítva a hazai vadászok által zsákmányolt trófeák amúgy is meghatározhatatlan pengőértékét – 6,6 millióra.

Vadhúsból azóta kilóban kevesebb a hozam – a foglyok és a nyulak megfogyatkozása miatt –, de értékben legalább annyi; élővad-kivitelből és a külföldi vendégvadászok fogadásából pedig jóval több, mint régen. Az egykori 6,6 millió pengőnek ma legalább 200 millió forint felel meg. S ebben szintén nincs benne a honi vadászok trófeáinak értéke.

Bár a kiadások is elég tetemesek. 1936–37-ben csupán a vadászterületek hasznbérére, a vadőrök fizetése, a hajtópénz, a fuvardíj együttesen 4,15 millió pengőt tett ki, az egyéb kiadásokról – vadvédelmi kerítések, vadászházak építése, vadkárok megtérítése, vadak etetése, fegyverek és lőszerek ára stb. – nem is beszélve.

Állami erdő- és vadgazdaságainknak a vadgazdálkodási ágazat ma sem igen hoz több pénzt, mint amennyit elvisz tőlük, még ha az erdei növényzetben okozott károkat nem számítjuk is. A vadásztársaságokra ez már kevésbé áll, noha ők hasznbérleti díjat is fizetnek. Köztük is akadnak ugyan garasos gondokkal küszködők, de legtöbbjük túrhető, egy részük pedig egészen jó anyagi körülmények között működik.

A nagyvadások a külföldiek vadásztatásával juthatnak leginkább pénzhez (bár a hivatalosan megállapított díjak felét a MAVAD fölözi le). Az apróvadások viszont főleg a fácán- és fogolytenyésztéssel, mely szerencsés esetben a befektetett tőke sokszorosát meghozhatja.

A jól menő társaságok tagjai, ha a pénzbeli hasznot nem oszthatják is el egymás között, kedvezhetnek önmaguknak. (Vadászház építésével, gépkocsi tartásával, reprezentatív rendezvényekkel stb.) De még a szerényebben gazdálkodó vadásztársaságokról sem mindig könnyű megmondani: hol ér véget az eszményi értelemben vett sportérdek, s hol kezdődnek az egyéb érdekeltségek.

Ezek az egyéb érdekek nem is mindig egyéniek. Sok vadásztársaság – főleg a nagyvadások közül – „különleges kapcsolatban” áll egy-egy vállalattal, hivattal, tagjai jórészt az ottani gárdából kerülnek ki. Egyik-másik ilyen társaság rendszeres anyagi támogatást is kap az illető cégtől, olykor csak tagjai kedvéért, de olykor üzleti számításból is. Hiszen ahogy a nemzetközi diplomácia ügyei is gyakorta intéződnek egy-egy parádés vadászat keretében, a vállalati diplomácia sem veti meg a partnerek puhítgatásának efféle alkalmait, mondjuk, egy szép őzbak vagy szarvas-

bika baráti ajándékképpen felajánlott meglövését, vagy egy hangulatos, vidám vadászlakomára szóló meghívást. Ennyit megér, ha a szóban forgó – esetleg milliós nagyságrendű – ügyek végül is „kedvező elintézést nyernek”.

Hogy ebből némelyek egyénileg is profitálnak? Mit számít az a vállalat vitathatatlan hasznához képest? S mit számít főleg akkor, ha a vállalati és az országos érdekek történetesen egybeesnek?

Nem mindig esnek persze egészen egybe. Ahogy a vállalati, a vadászársasági és az egyéni érdekek sem. De többnyire el sem választhatók egymástól.

Így van ez egyébként az állami vadgazdálkodással is. Meglövetnek egy bögési szezonban, mondjuk, nyolcszáz szarvasbikát. Ebből négyszázat *gratis*. Egy részét feltétlenül indokoltan, állami érdekből. De hol a határ?

Az mindenesetre meggondolkoztató, hogy egy erdőgazdaság igazgatója nem ajándékozhat oda senkinek száz forint ára fát, de egy húszezer forintos szarvasbikát minden további nélkül meglövelhet bárkivel, ha úgy látja jónak.

Vegyük el tőle a meglövés jogát, és bízzuk a mezőgazdasági miniszterre? A vadászársaságokat is kössük meg jobban, szüntessük meg minden önállóságukat?

Valamennyi kötöttség valóban kell a messze tekintő, ésszerű gazdálkodáshoz: ezt szolgálják a máris készülő hosszú lejáratú vadgazdálkodási ütemtervek. De azon túl inkább az érdekeltség mai rendszerén kellene változtatni. Ne érje meg egyetlen gazdaságnak, egyetlen vadászársaságnak sem, hogy könnyű kézzel osztogassa a maga értékes vadjait. Legyen több a pénzes, sőt a valutás vadászat. Vegyük komolyan végre a legszélesebb értelemben (tehát a közvetett hasznót, a különféle előnyök elérését is beleértve): „A vadgazdálkodás és a vadászat nem lehet a munka nélküli jövedelemszerzés eszköze.” Sőt hozzátehetnénk: az ingyenes szórakozás eszköze sem, kivált az olyan ingyenes szórakozásé, amelyet mások drágán megfizetnek.

Egyébként pedig tisztelet és becsület minden vadásznak, aki igaz szenvedélyből veszi vállára a puskát, s ballag ki erdőre-mezőre, a szabad természetbe, amely heves nyárban, havas télben egyaránt oly kedves a szívének.

Mert mégiscsak ők vannak legtöbben. Egy ősi szenvedély minden rendű-rangú megszállottjai, akiknek a szemében, ha nem is egészen lényeg-

telen, de feltétlenül mellékes, másodlagos bármiféle anyagi haszon. Az első: a vadászat önzetlen öröme.

Kívánjuk, legyen még sok részük benne!

UTÓLAGOS LÁTOGATÁS A LEGILLETKESEBBNEL

(Szín: egyszerűen, de ízlésesen berendezett minisztériumi szoba. Idő: 1970 tavasza.)

– Minderről én is tudok – mondja a Legilletékeőbb. – Meg is toldhatom. Már hivatalosan is több mint 34 ezer szarvassal számolunk. De lesz az kevesebb is. Hamarosan.

– Tavaly még nem látszottál ilyen nyugodtnak.

– Most is megvan a magam baja. De látom, hogy jófelé megyünk.

– Vadlétszámban?

– Abban is. Ha kell, komiszul odacsapunk, de betartatjuk a vadgazdálkodási üzemterveket. Hogy csak egyet mondjak: soha annyi vadásztársaságot nem oszlattunk fel, mint az elmúlt évben. De a saját gazdaságainkban is szorosabbra fogtuk a gyeplőt.

– Nem lesz több dugott vad?

– A 34 ezret is ezért mertem kimondani. Ez már jórészt a szigorúbb számbavétel eredménye, s nem az újabb szaporulaté.

– De miért nem voltatok eddig is szigorúbbak?

– Ezt te kérded? Hisz láttad, mit küszködtünk! Hány értetlen embert kellett értőbbé tennünk! De különben is: csak a 60-as évek második felében kezdett a vad igazán túltengeni. Most 70-et írunk, s már vadlétszámban is, vadkárban is lefelé megyünk.

– Bizonyos vagy benne?

– Van, ami bizonyossá tegyen. A megyei vadászati felügyelők például egyszál maguk eddig nem sokat tehettek. Az új erdőfelügyelőségeknek megvan rá a módjuk, hogy ahol kell, ott az üzemtervek alapján közbeszóljanak. Aztán annak is vége, hogy az apróvadás társaságoknak egyezkedniük kelljen a nagyvadásokkal, kilőhetik-e a saját területükön élő szarvasokat. Csak vállalniuk kell a vadkár őket illető részét, s megkapják a megvétől az engedélyt. Vaddisznóból évekig 2–3000 ha esett évenként. Tavaly már 8246! Arról is gondoskodunk, hogy elég golyósfegyver legyen mindennütt. S arról is gondoskodni akarunk, hogy az erdősítésekben okozott vadkárokat ne lehessen többé elbújtatni az erdősítés normál költségeibe...

- S ha mégis lesznek vadkárok?
- Vadkárok mindig voltak és lesznek. Csak ne legyenek elviselhetetlenek. S azok viseljék őket, akié a vadászat joga.
- Ha győzik!
- Úgy kell gazdálkodniuk, hogy győzzék. Mert az sem igaz, hogy a vadászok mind jólszituált emberek. Még a nagyvadász társaságok tagjai közt is a munkások vannak többségben.
- A kétkezi munkások?
- Azok. Ha nem hiszed, itt a statisztika. Egyébként most már gyakorlatilag minden trófea befut a trófeabíráló bizottsághoz s ott kibukik, ki lőtt, mit lőtt, hányat lőtt. Nem mondom, tavaly is volt még rá eset, hogy az egyik megyében valaki egymaga hat szarvasbikát lőtt meg. Állami területen. De most ennek is vége. Számadásra köteleztük az erdő- és vadgazdaságokat, s amelyik nem érti meg az idők szavát, az lakol.
- Hogyan?
- Például nem kap külföldi vadászt. Van már elég hely, ahova küldjük őket. Aki nem érdemli, az nem kap belőlük. Oda a sok jó forint.
- Mindenben ilyen szigorúak lettetek?
- Mindenben. De kellett is. Mi nem nézhetünk egyéni érdekeket, csak a közérdeket. A vadászok közérdeke viszont, hiszem, hogy összeegyeztethető az általános közérdekkel.
- Vadlétszámban is?
- Abban is. Legyen több apróvadunk, főleg fácánunk, foglyunk, s kevesebb, de jobb nagyvadunk. Szarvas például legfeljebb 20 ezer.
- Akkor az elkövetkező években sok vadhúst ehetünk!
- Nem olyan nagy tételek ezek! Ha Magyarország minden vadját egyszerre kiirtanánk, akkor is csak negyedkiló hús jutna egy-egy lakosra. De amit meglövünk, azt is érdemesebb Nyugaton adni el. Az őzhús kilójáért például másfél dollárt kapunk . . .
- Mégiscsak jó üzlet hát a vadgazdálkodás?
- Elsősorban tán mégse üzlet, de ha okosan csináljuk, üzletnek is jó lehet. Bár még egyszer mondom: országosan szerényebb tétel az egész, mint amennyi szó esik róla.
- Már 1969 nyarán lezártam a könyvem anyagát. De ezekről az újabb fejleményekről még hírt szeretnék adni, betoldani egy rövid fejezetet.
- Gondolom, csakugyan nem ártana. Nehogy jót akarj, s végül mégis félreértsenek.

Példázat is lehetne, de nem az. Igaz történet. Epilógusként kívánczik a vadászatról írott fejezetek végére.

Egy öreg erdómérnök barátom sokat vadászott élete hosszát a Duna mentén, bújta a szarvasban, őzben, disznóban gazdag ártéri vadonokat. Apatinban élt, majd Újvidéken, míg a háborús idők fel nem sodorták Pestre. Akkor a puskát is letette.

De itt is tovább erdészkedett: a Budapest környéki új erdők telepítését tervezte néhányadmagával.

Sokat mesélt a régi időről, bár inkább emberekről és embertelenségekről, mint vadászatról és vadakról. De néhány régi szép tróféáját még őrizte, s olykor-olykor, ha kedve támadt, vadászemlékeit is felidézte.

Túl járt a hetvenen, de még mindig mosolyogva mesélte, hogy ha egy vadászútjára feleségét is magával vitte, az képes volt a háta mögé állva kalimpálni a kezével, hátha a gyanútlan őz vagy szarvas észreveszi, és megriad. Nem egy biztosnak látszó zsákmányát ugratta el, épp mikor ő már meghúzni készült a ravaszt. Ha pedig mégis sikerült a lövés, odaszaladt, és könnybe lábadt szemmel simogatta az élettelenül heverő vadat.

Később abba is maradtak ezek a közös kirándulások. Az asszony nem ment már el vele, ha hívta se. Nem bírta nézni, hogy ő milyen hidegvérrel öl.

Sokat magyarázta neki: annak a vadnak legjobb így meghalnia. Váratlanul, fájdalom nélkül. Nem értette. Képtelen volt megérteni.

Egyetlen lányuk – még kisgyerek korában – egy éjszaka majdnem meghalt diftériában. Az utolsó percben sikerült szérumot szerezniük neki. Tán ezért is védett úgy minden életet az asszony, szinte már mániákusan.

Lassanként aztán megöregedtek. Pesten már kettesben éltek, nagy békeségben.

A vén vadász még túl a hetvenen is jól bírta magát. Vidékre is gyakran kijárt. De egy reggel révülten, roskadtan jött be a tervezőirodába.

Egy ideig hallgatott. Aztán elmondta, mi baja.

Egy egér került valahonnan a fürdőkádjukba. Soha nem vették észre, hogy egér volna a lakásban. Most ott pislogott ijedten a kád fenekén.

Neki-nekiszaladt a kád lejtős végének, de mindig lecsúszott. Belefáradhatott, mert abbahagyta. Csak ült ott szomorúan.

A felesége vette észre, de mindjárt ki is szaladt: félt tőle. Mióta csak ismerte, mindig nagyon félt az egértől.

Ő nem félt. Még el is nézegette, milyen helyes jószág. Alighanem egy tapasztalatlan, eltévedt fiatal egér.

Ez volt a baj, hogy megesett rajta a szíve. Hisz jól tudta, hogy neki ezt az egeret agyon kell ütnie.

Ő a férfi a házban. Neki kell végeznie vele.

Csak ne nézne úgy azzal a két kis ijedt, fekete szemével!

Végül is hozta a partvist, hogy majd azzal megcsapja. Mi kell egy egérnek?

De nem bírt odanézni. Behunyta a szemét, úgy csapdosott a partvissal.

Egy idő múltán abbahagyta, majd várt egy percig, erőt vett magán, s odalesett a kádba.

Az egér még élt. Úgy ült és figyelt, mint az előbb.

Ettől ő olyan rosszul lett, hogy émelyegni kezdett. Le kellett ülnie a vécé tetejére, hogy egy kicsit magához térjen.

Később megint fogta a partvist. De most sem bírt odanézni. Vaktában csapdosott vele, összeviessza.

Mire fel merete nyitni a szemét, az egér megint ott ült. Még ijedtebben, még szomorúbban.

Akkor már tudta, hogy ez így nem megy. Nyitott szemmel kell megütnie.

Vett egy mély lélegzetet, összeszorította a száját, és egyetlen ütéssel agyoncsapta. Gyorsan papírt dobott rá, megfogta, s be a vécébe. Már húzta is lefelé.

De akkorra ő is majdnem összeesett. Most lett csak igazán rosszul. Azt hitte, ott hal meg.

Felesége akkor szaladt ki a belső szobából. Nem értette, miért nem jön már az ura. S ott találta halálverejtékben, remegve, sápadtan.

– Mi van veled?! – Riadtan támogatta be, hogy lefektesse.

Ő csak motyogott. Nem volt képes egy értelmes mondatot kinyögni.

Hetvenéves múlt. Sejtette már, mi a halál.

Erdészek

— Még ha volna dicsőit Isten, akkor se adná az erdőnek egyet se — mondja N. György kezéltvezető erdősz.

Ő a maga hegyrőlől kitekintve látja az erdőt: immer felvidéki és alvidéki. Az alvidékieknek, úgy látja, meg meg valahogy. A felvidékieknek sehol.

— Más az alvidéki erdészeti munka — az a *szegényeskedés*, ahogy mondani szoktak —, meg más a munka. Itt igen fontosnak tartják az ember, hogy meg tudjon élni. Ott három-négy marhaja, nyolc-öt disznaja, hatvan-hetven libája, pulykaja mindnek van. Négy híztott hízócsa, tíz-híztott disznócsa is létezik: egyik-másik, minden esztendőben. Nekem egy-tizenötöt van, annak is elég tudom a takarmányt összerakni. Volt pedig négy nyolc marhájuk. Akkor annak örültek, ha mindegy volt az erdőnek, nem kellett neki lopni. Az öreg Héder idejében, amikor még ő volt itt, minden neki is volt hússzáz hold földje, nekem is volt annyi, hogy minden megtegyem, amit az embernek meg a jószágának kellett. Rét az erdőn, annyi, amennyit le tudott az ember kaszálni. Most egy hold rétem van az egy hold illeményföld mellett. Négy-öt marha széna ha felőn róla, sárjő roham. Olyanok ezek az erdőgazdák, hogy földet kell néha lekaszálni, hogy meg legyen hús mázsa széna.

Most az illeményföldöket is lent a Bálványoson adják, tizenöt-tíz-hat kilométerre innen. S ki van adva, hogy mindeki csak maga művelheti. Mikor?

Már az nem munka, erdőnek lenni. Ez csak feladás. Se hűség, se bátorság, a ha az ember nem megy ki, elcsúszkálva van. Most is töldek a cizayok a házfákhoz. Hátré az csak a virágjárócskák. De tisztára töldek azokat a fákot ezeken a fák közelében. Ezért is az erdőn felel. Mindenért. Most hogy van ez a szakosítás, a külöletünk is kétféle meg háromszor akkora. Gyökérük bejárni egyalog. Most is nem megy el, ezeken a hegy utakon. Az alvidéken ez is meg fogja az erdőt a motorral, mint egy kismadár. Nem koptatja tovább a lábát.

Az az egy, hogy nekünk már nem kell termelni. A fát a vagyonvezető erdész kollégám termeli ki, ő is hordatja ki az erdei őthoz. Bent az erdőben nem marad, csak a gally. De a felvétel az már közönsébe megy. Ilyen választék, olyan választék, annyi köbméter, annyi köbméter. Ő ennek alapján számol el a munkabérről, én meg a lával. És ez a baj. Hogy ő a fát nem feladja. Nem is törődik vele. Minek töldek? Az állományok



– Még ha volna tizenöt fiam, akkor se adnék erdésznek egyet se – mondja N. György kerületvezető erdész.

Ő a maga hegyeiből kitekintve kétféle erdészt ismer: felvidékit és alvidékit. Az alvidékieknek, úgy látja, még megy valahogy. A felvidékieknek sehogy.

– Más az alvidéki erdészek sorsa – az *ürgepásztoroké*, ahogy mondani szoktuk –, meg más a miénk. Itt igen-igen vakaródzhat az ember, hogy meg tudjon élni. Ott három-négy marhája, nyolc-tíz disznaja, hatvan-hetven libája, pulykája mindnek van. Négy hízott bikára, tíz hízott disznóra is leszerződik egyik-másik, minden esztendőben. Nekem egy tehénkém van, annak is alig tudom a takarmányt összeszedni. Volt pedig régen nyolc marhám is. Akkor annak örültek, ha mindene volt az erdésznek, nem kellett neki lopni. Az öreg Héder idejében, amikor még ő volt itt mérnök, neki is volt huszonöt hold földje, nekem is volt annyi, hogy minden megtermett, ami az embernek meg a jószágnak kellett. Rét az erdőn annyi, amennyit le tudott az ember kaszálni. Most egy hold rétem van az egy hold illetményföld mellé. Négy-öt mázsza széna ha lejön róla, sarjú sohase. Olyanok ezek az erdei tisztások, húsz holdat kell néha lekaszálni, hogy meglegyen húsz mázsza széna.

Most az illetményföldeket is lent a Bálványoson adják, tizenöt-tizenhat kilométerre innen. S ki van adva, hogy mindenki csak maga művelheti. Mikor?

Máma ez nem munka, erdésznek lenni. Ez csak kínlódás. Se hétköznapi, se vasárnap, s ha az ember nem megy ki, mindjárt zűr van. Most is tördelik a cigányok a hársfákat. Hisz ha csak a virágját szednék! De tisztára tönkreteszik a fákat ezzel a tördeléssel. Ezért is az erdész felel. Mindenért. Most, hogy van ez a szakosítás, a kerületünk is kétszer meg háromszor akkora. Győzzük bejárni gyalog. Motor itt nem megy el, ezeken a hegyi utakon. Az alvidéken ez is más: röpül az erdész a motorral, mint egy kismadár. Nem koptatja térdig a lábát.

Az az egy, hogy nekünk már nem kell termelni. A fát a vágásvezető erdész kollégám termeli ki, ő is hordatja ki az erdei úthoz. Bent az erdőben nem marad, csak a gally. De a felvétel, az már közösben megy. Ilyen választék, olyan választék, ennyi köbméter, annyi köbméter. Ő ennek alapján számol el a munkabérrel, én meg a fával. És ez a baj. Hogy ő a fáért nem felelős. Nem is törődik vele. Minek törődné? Az űrméterek

nincsenek megrakva, a szerfa nincs úgy hosszolva, ahogy kéne. Itt is göcs, ott is göcs. De én se tudok minden darab fát megnézni, hogy néz ki. Ő ott van, amikor termelik, én nem vagyok. Ő látja, én nem látom. Aztán vacoghatok, amikor a végén mégis rám húzzák a vizes lepedőt.

Nem élet ez máma, én mondom. Tíz éve még legalább ért valamit a fa. Nekünk is jobb volt, a munkásoknak is. Amit kaptunk, el tudtuk adni. Egy kis tűzifát. Egy kis karámfát. Csak úgy kapkodott utána a nép! Nem lehetett akkor pénzért fát kapni, egy oszlopot se. Gerendát, szarufát, semmit. Több volt a tolvaj is. Még volt az a sok parasztszekér, s vitték. Innen nem annyira, Regécke környékén voltak inkább azok a nagy fakupecsek. Itt inkább a cigányság ölte-vágta télen az erdőt, hogy ki ne fagyjon a kis házaiból. De mióta olcsó a gally, ők se lopkodnak úgy, mint eddig. Nyolcvan forintért kapnak kiseladásban egy köbméter gallyfát, vagyis két és fél úrmétert. Örülünk, ha összeszedik, s nem rohad ott az erdőn. Ezt viheti bárki. A javát, igaz, nem nyolcvanával, hanem százötvenével, de ami még hitványabb, vagy messziről kell hozni, azt negyvenével is. Csak vigyék, vigyék! Még így is van, ami ott rohad. Hisz egy fuvar kétszáz-kétszázötven forint.

Hol van már az, amikor hátiteherben adtuk el télen a gallyat! Hozta a sok szegény a markában a pénzt, s görnyedt a gally alatt.

Itt már mindenkinek jobban megy, csak az erdésznek megy rosszabbul. Még a cigányok is hogy felvergődtek! Mennek kőművesnek, szőlőmunkásnak. Keresnek elég szépen. Igaz, hogy ezek soha nem voltak olyan tetves cigányok. Ez mind disznót öl, a házára cseréptetőt rak. Tévé is van már ötnél-hatnál. Téli szezonban, ha itt nincs munka, mennek Pestre, Miskolcra. A szőlősök ősszel mezgerélnek, mindegyiknek van bora. A legényekből, ha bevonulnak, ügyes kis cigány katona válik. Jönnek haza, kérдем: „Mire vitted?” Hát az egyik őrmester, a másik törzsőrmester. Meg is házasodnak mindjárt, veszik fel a kölcsönt, építik a házat, csinálják a gyereket. Van már itt a faluban hat-hétszáz cigány. Többen lesznek lassan, mint a fehér vérű polgárok. Csak azt a pénzkuporgatást nem akarják megtanulni. Ez egy se öli magát idegességgel, hogy holnap mi lesz. Fizetés után való nap kell megnézni őket: esznek, isznak, vígan vannak. Csak úgy élvezik a nyomort!

Hozzám is járnak ki az erdőre, van köztük néhány állandó motorfűrészes is, azokkal a kollégám foglalkozik, a többi csak időszakos. Tisztításban és első gyérítésben kézfűrészsel dolgoznak, mint eddig. Jobb is ezekben a sűrű fiatalosokban, mert ha a motorral megbotlik, kész a baj. Vannak

itt olyan surjánok, hogy nem bír az ember elmenni benne tíz méterre. Csupa tövis, csupa szeder. De meg kell csinálni, ki kell tisztítani rendesen, a felügyelőség másképp nem veszi át. A pénz meg kevés rá, erre rosszul szabták meg a pénzt. Ilyenkor aztán törhetem a fejem, vakaródzhatok, hogy keresse meg a polgár a maga napi ötven-hatvan koronácskáját. Mert ezen alul én már cigány munkást se kapok. Ezért is csak akkor, ha nincs szőlőszeton, mert a szőlőben száz a napszám. Meg százhusz. S akkor még a gyerekek is belesegíthet a kapálásba, a kötözésbe.

A kapálással vagyok a legnagyobb bajban. Ott eszi a sok csemetét a gaz. Az idei május úgy felhúzta a gyomot, hogy ugyancsak. S kapok egy hektárra négyszázötven forintot. Ennyiből kell kitelnie az ápolásnak, a sarjleverésnek. Négyzetmétere négy egész öttized fillér. Ki kapál ki ezért egy négyzetméternyi sűrű gyomot, ami már a térdét veri? De ha emitt többet adok, amott kell adnom kevesebbet. S még csürnöm-csavargatnom, mit is írjak be, hogy az a húsz vagy harminc százalék ráadás meglegyen. Köves talaj, sok gyökérrel. Vízjárta, nedves terület. Ennyi meg ennyi százalékos lejtő. Hogy csak ki ne szúrja valahogy a revízió.

Az ürgepásztoroknak ez is könnyebb. Ők már régóta géppel ültetnek. A sorok között is géppel húztatják meg. Nem kell örökké csak a kézi erővel kínlódni nekik.

Itt se megy már soká. Erdőre fiatal egy se jön ki dolgozni. Utánpótlás nincs. Vége. Ott marad az erdész egyedül az erdőben. Mint azok a régi remeték.

Ha lesz még erdész. Mert lehet, hogy az se lesz. Az új erdésztechnikusok, akik végeznek, ki földmérőnek megy, ki katonatisztnek, ki ide, ki oda. A téeszekbe is sokan elmennek, jó fixes állásokba, az egyik havi háromezret keres, a másik háromezer-ötszázat. Itt meg kezdenek ezerötvennel, s aki egy életet itt töltött, még az se kap kétezetet.

Én mondom, hogy bolond, aki erdész lesz. Azt mondják, mi valójában művezetők vagyunk. De hol a mi fizetésünk egy művezetőéhez? S hol az ő felelőssége a mienkhez? Mi felelünk a kerületért, az élőfáért, a kitermelt fáért, a munkásokért, a munkájukért, rójuk teli a rengeteg papírt, ilyen jegyzéket, olyan elszámolást, és sehol hiba nem lehet. Minden forintnak, minden tizedköbméternek stimmelni kell. Tízfelé kellene vágni magunkat, hogy mindenütt ott lehessünk, mindenre vigyázhassunk. De a legrosszabb ez a kínlódás, hogy nincs elég pénz, nincs elég munkás.

Belefárad az ember, higgye el.

Még jó, hogy én itt lakom, bent a faluban. Azoknak a legrosszabb, akik

még kint laknak. Egy mai fiatal nem menne oda ki, ha aranybaltát adnának is neki. De a régiek is húzódnak befelé. Fekete Péter is bejött Eszkáláról, s leköltözött Kutaskára. A kislánykája már iskolás, onnan legalább naponta bejárhat Újhelyre. Eszkála meg ott maradt munkásszállásnak.

Barna Pista is elkerült Istvánkútról, pedig az szép kiránduló- meg üdülőhely. Kőkapuról lehet felmenni kocsival. De mit ér az egész, ha egyszer rosszul lesz, s ott hal meg, mert nincs orvos? Ha meg családja van, még rosszabb. Sok erdészasszony, sok erdészgyerek halt meg olyan bajban, amiből az orvos megmenthette volna.

Csak az ilyen hősi halottakat senki nem tartja számon. Nekem is hányan mondták már: „De jó lehet erdésznek lenni! Kint az erdőn lakni! Egyedül!”

Kívánnám nekik, hogy próbálják meg. Családostul. Csak egy esztendeig.

Még itt se könnyű. Van három hold saját földem, kint az erdő szélén. Tavaly bevetettem felét lóherével, termett is rajta vagy három mázsa. A másik felébe az idén árpát tettem, az is hozott vagy nyolcvan kilót. A vaddisznó, a szarvas itt mindent ledíbol.

A méhészkedés hoz még valamit. Tuskókból, odvas fákból szedegettem össze a méheimet. Azóta szépen megszaporodtak.

Így élek. Lehet, hogy más még rosszabbul él. De ha újra kezdhetném, én nem lennék erdész.

ALVIDÉK, KOLONIA

– Itt elég jó banda verődött össze. Harmincöt erdész van, a technikussokkal együtt, az erdészet állományában. Kerületvezetők, vágásvezetők, fagyártmány termelők, vadászok meg minden. Van egy kis ellentét öregek meg fiatalok között, de azt nem kell mellre szíjni. Szerintem abból van a fő differencia, hogy az öregek egy része rosszabbul van képezve, mint mi. Nem az egykori erdőgazdasági szakiskolára gondolok; akik azt kijárták, s letették az államvizsgát, azok jó szakemberek. De minket épp az olyanok piszkálnak, akik csak felöltik a nagy szakemberpofát.

Nem azt mondom, hogy köpiék minden növény meg bogár latin nevét. Azt se szeretem, ha kijön egy pasinger a technikumból, s arra vág fel, hogy ő milyen művelt. Nekem többet ér, ha szeme és füle van az erdőhöz. Ha

mindent meglát, mindent meghall. De az se mindegy, tudja-e valaki, mit kell meglátni és meghallani.

Én azt szeretem a legjobban, ha az erdőt járhatom. Engem csak az emberek idegesítenek.

De azért kinn se lagnék, mint még most is egyik-másik. Villany nélkül, hat-nyolc-tíz kilométerre a legközelebbi lakott helytől. Ezt csak az bírja, aki fiatal korától fogva megszokta. Meg akinek, mondjuk, olyan tanyasi vadóc leányzó a felesége, hogy egész nap elvan egyedül, emberi társaság nélkül.

Betöltik a gyerekek a hatodik évüket, már őket is oda kell adni. Vagy a nagyszülőkhöz, vagy Nagykovácsiba, a nevelőotthonba, hogy onnan jár-hassanak iskolába. Ott marad a ház gyerek nélkül.

A férfinak könnyebb, neki van motra, folyton cirkálhat vele. Kell is neki, másképp nem megy a munka. De az asszony oda van kötve a házhoz, a téhénhez, a disznókhoz, a libákhoz, kacsákhoz, tyúkokhoz. Soha együtt sehová el nem mehetnek.

Némelyik legalább sok jószágot tart és abból pénzel. Csakhogy a sok jószághoz sok takarmány kell, s amíg azt minden évben összekaparja, az külön kálvária.

Nincs már az, mint régen, hogy mindent megadott az erdő. Itt egy kis eldugott szántó, ott egy kis kaszáló, azon felül köztes, amennyi csak kellett. Most kimérik az illetményföldet, s azon felül fityisz az orrodra.

Már csak ezért sincs jövője a kintlakásnak. Boldog, aki behúzódhat, vagy a faluba, vagy ide, a kolóniára. Még ha nem tarthat is annyi jószágot.

Csak az erdőgazdaság nemigen siet új szolgálati lakásokat építeni. A technikusok egy része is közös szálláson lakik. Bevittek múltkor egy nőt, ebből nagy grimbusz lett. Csak úgy potyogtak a fegyelmik, „erkölcstelen életmód” miatt. „Jó, hogy a piros lámpát ki nem akasztjátok az erdészetre” – mondta a főnök. A takarítónő vett észre valamit, úgy pattant ki a dolog. Megy a pletyka itt nagyon. Pedig hát kinek mi köze hozzá?

Én szeretem azért ezt a kolóniát. Hívtak már, menjek el técszbe, kap-tam volna háromezer-ötszázat, plusz négyszáz kocsikasználat. Sajnálтам itthagyni a bandát. Pedig a fixem itt most is csak ezerötszáz, és olyan sok nem jön hozzá.

Kapjuk a ruhát, egy rend posztót, egy rend zsávolyt, de amiben az ember el is mehet valahová, anélkül hogy restellnie kellene magát, a kamgarn egyenruhát már nem adják. Azt csináltathatjuk a saját pénzünkéből.

Ez az egyenruhavarrás is olyan lepra módon megy. Kijött a szivar Pest-

ről méretet venni, s ígérte, hogy jön vissza próbálni egy hónap múlva. Egy fenét jött. Kiküldte a kész ruhákat, az egyik szűk volt, a másik bő volt, a nadrág egyik szára hosszabb, mint a másik, a kabátnak nincs belső zsebe: vihettük mindjárt alakíttatni. Így az utolsó falusi szabó is megcsinálta volna.

Ezért vártunk rá másfél évet. Már tavaly január elsején meg kellett volna kapnunk.

Itt minden olyan nyögve megy. Kaptam régebben havi száz forint motorhasználatot. Jön egyszer egy rendelkezés: ezután nem jár. Kérdem az egyik fejestől: „Hogyhogy nem jár? Tudja, mekkora az én kerületem?” Azt mondja: „Tudom. De a motor hangját a tolvajok és a vadorzók is meghallják. Járja az elvtárs az erdőt gyalog.”

Hiába járom az egyik végét, ha a másik végén azalatt vígan vágják a fát, vagy flóbertpuskával lövöldözik a fácánokat.

Egyik barátom el is kapott egyszer egy társaságot. Tizenhét szálát vágta ki, s vitték szekérrel. Hogy itt micsoda szaladgálás volt, hogy kihúzzák őket a csávából, s ne menjen az ügy a rendőrségre, a bíróság elé!

Agyonölnek minket az adminisztrációval, a rengeteg papírral, mégis van kibúvó. Nem mondom, hogy nálunk, de tudok ilyen esetekről. Mondjuk, kivált valaki az irodán ennyi meg ennyi köbméter fára szóló bárcát. Megy a fáért, de az illető, aki kiadja neki, elfelejti ráírni a bárcára, hogy kiadva ekkor meg ekkor. Vár a pasas egy hónapot, a bárca közben lejár, akkor visszamegy az irodára azzal, hogy újítsák meg, mert így meg úgy, haza akarta vinni, de nem volt érkezése rá. Megújítják, erre másodszor is elviszi a fát.

Van itt nem messze néhány fátlan falu, ott még most is könnyű túladni a fán.

Csak hát már nincs olyan ára. Annak már vége, hogy az erdész az eladott illetményfájából rendesen pénzelhetne. A failletményt is megrövidítették. A két hold illetményföldből is csak egy maradt. Aki nem lakik szolgálati lakásban, annak évi kilencszáz forint kártérítés járna, de erről is mélyen hallgatnak.

A téeszben alighanem jobb volna.

Akad itt ugyan olyan erdész is, akinek autója van. De miből? Leginkább még méhészkedésből, állattartásból, kertészkedésből. Primőrből meg gyümölcsből, aki ért hozzá. Meg akinek olyan felesége van, hogy nem sajnálja egész álló nap hajlogatni a derekát.

De maga az erdészkedés igen sovány kenyér. Ezért is olyan nehéz a fia-

taloknak. Ahhoz idő kell, hogy berendezzen valaki egy kis gazdaságot. Meg pénz meg tapasztalat. Meg az is, hogy az illető az erdészet dolgával ne törődjön sokat, s mégis megjátssza az elvakult szakembert.

Itt egyik-másik olyan nagy erdész, hogy csoda!

Azt mondja múltkor az egyik technikus: „Vasárnap délután kihozok egy palettát, egy ecsetet, és majd festegetek.”

Mondtam neki: „Ne tedd! Elválnád magad rögtön! Ha meglátják, le nem szállnak rólad.”

Az ő szemükben az majdnem olyan, mint ha egy katona a kaszárnya udvarán szabad idejében festegetni akarna. Erdész! És fest! Ki hallott ilyet?

Egy kicsit mi is olyan katonafélék vagyunk. Egyenruha! Jelvény! Puska! Egy-egy nagyfőnök előtt még vigyázzba is vágjuk magunkat.

De vannak azért itt jó tagok. Néha olyan mókák mennek, majd megszakad az ember a röhögéstől.

Az a legkevesebb, hogy egymásnak a táskájába fadarabokat, vagy fél téglát csempésznek. Indul a szivar, fogja a táskáját, de ahogy lép ki az ajtón, a többi már röhög. Néznek utána az ablakon keresztül, hogy viszi gyanútlanul.

Az már erősebb tréfa, ha valakinek a kabátja ujjába szorítják bele a fél téglát. Olyasféle az, mint az ördöglakat. Beszorítani könnyű, kiszedni nehéz. Leteszik a kabátot az asztalra, szépen behajtva, úgyhogy a gombok, gomblyukak fölfelé álljanak. Akkor megfogják a két ujját, s az egyiket tövig behúzzák a másikba. Amelyiket behúzták, abba nyomják bele belülről, a bélés felől a fél téglát. Aztán megint széthúzzák a két kabátujjat, amennyire csak a téglá engedi. Az ujjak vége persze mindig szűkül, ez benne a csel. Végül úgy összeszorul a két kabátujj, s bennük a téglá, hogy senki szét nem szedi. Hacsak a varrást jó darabon fel nem fejtí.

Vannak ilyen viccmejszterek. Dolgozik a kolónián egy szíjjártó, az nyúzza meg a lelőtt vadakat is. Őzet, rókát, dámszarvast. Nagy ínyenc az öreg, szeret főzőcskézni. A nyúzásért jár is neki egy-két jobb falat. Csakhogy a kocsisok meg a fogatgazda rákaptak, s mikor nem vette észre, belebelefaltak a pörköltjébe. Sokszor nem is hagytak neki semmit. Gondolt erre egyet, s mikor legközelebb rókát nyúzott, lekanyarította a hátsó combját, abból főzött pörköltet. Kirakta családoknak. Meg is ették az utolsó falatig. Úgy csinált, mintha meglepődött volna. „Ejnye, ejnye, hát megint megettétek a pörköltömet?” Velük nevetett, mint aki érti a tréfát. Még borral is megkínálta őket. Iddogálás közben megkérdezte: „Aztán jó volt-e?”

„Jó bizony!” – bólogattak. „Csak azért kérdem, mert én nem kóstitam. Ezt csak külön tinétek főztem. Rókából. Ott a bőre, ni, ma reggel nyúztam meg.”

Az egyik olyan rosszul lett, hogy összevissza hányt mindent, az istállót, a kocsispihenőt, ami csak volt a gyomrában, orrán-száján mind kiokádta.

Ez meg is akarta bosszulni aztán, hogy így kibánt vele. Olyan novemberes, karcos idő volt. Egyik nap épp fürdött a szíjjártó. Ő a nyúzások miatt napközben is mindig fürödhetett. Ez az illető megtöltött hideg vízzel egy tűzoltóvödröt, s azzal leöntötte. De már futott is kifelé. A szíjjártó utána, azon mezítenül. Ott kergetőztek az erdészet udvarán. A műhelyekből, irodákból mind kicsődült a társaság, férfiak, nők vegyesen, s jókat nevettek, hogy kerülgetik az ágyásokat. Míg csak a szíjjártó el nem kapta a pasast, le nem nyomta a földre, s rá nem ült. Épp a fejére. Aztán szaladt is vissza a fürdőbe, nagy derűtség közepette.

Hatalmas, testes, bikaerős ember ez a szíjjártó. Van egy másik hozzá hasonló erdész is a kolónián, csak az puhányabb. Cserkeszölön nyaralt egyszer, s hazajövet igen dicsekedett, hogy őt ott hogy körülrajongták a nők. Az egyik fiatal technikus gondolt egyet: kitol vele. Volt egy aktfotója: egy nő hevert valami pokrócon, anyaszült mezítenül. Megbeszélte a szíjjártóval: az is engedi magát mezítenül lefotózni, kinyújtott karral, mint ha épp nyúlna a nő után. Összekopírozta a két képet, pontosabban a hármát, mert a szíjjártó fejét kicserélte a kövér erdészével. Ráírta a hátuljára: „Emlékl Evtől, a Cserkeszölön töltött szép napok emlékére.” Betette borítékba, feladta postán az erdész címére.

Úgy lett, ahogy eltervezte. Az asszony vette át a postát, s mindjárt felbontotta a gyanús levelet. Majd elájult, mikor meglátta az urát egy idegen nővel, ádámkosztumben. Sikoltozni kezdett, aztán átkozódni. Az ura épp otthon volt, de nem sokáig, mert hamar belátta, hogy itt hiába minden magyarázkodás. Inkább elmenekült, és egy hétig nem is aludt otthon. Időközben az asszony az erdészetet is felverte, alig győzték csitítani. Végül is megmutatták neki, milyen részekből kopírozták össze a képet. Erre aztán kissé megbékélt, bár eleinte még mindig gyanakodott, hogy ez nemcsak valamiféle mentőakció-e. De végül csak hazafogadta az urát.

Ezek olyan vaskos tréfák, de mégiscsak más így erdészkedni, ilyen társaságban, mint kint savanyodni egyedül az erdőn.

A szíjjártót azért is sokan körülsongták, hátha lepottyan nekik egy-egy darab hús vagy belsőség, a megnyúzott vadakból. Az egyik ilyennek egy fiatal munkással küldött egy csomagot. Meg is súgta, hogy dámhús van

benne. Örömmel fogadták a csomagvivőt, még egy deci pálinkával is megkínálták. Mikor elment, bontották ki, milyen is az a hús. Hát a dámbikának a csöke meg a töke volt benne szépen bepakolva.

Velem is kitolt egyszer a társaság, de az szelídebb tréfa volt. Megyek be tavaly az erdészethez, azt mondja a fagyártmánytelep vezetője: „Te, nekem el kell mennem. Itt a felvételi lap, tedd már meg, hogy felveszed a farakás végében azt a kisebb rakást, már csak az hiányzik. Mindjárt jönnek érte, viszik a géphez.”

Jó, fogom a lapot, kezdem méregetni a fákat, de egyszer csak érzem, hogy mozog valami a lábamon, meg már viszket is nagyon. Felrántom a nadrágom szárát: teli vagyok bolhával. Aprók, mint a mákszem, de kegyetlenül csípnek. Szaladok a munkásszállás mögé, gyorsan le a nadrágot, kifordítottam, befordítottam, s jól odacsapdostam egy fához. De még akkor is alig mertem felhúzni. Megyek vissza az udvarra, már ott röhögnek kórusban. Én voltam az ötödik, akit aznap beugrattak. Kiderült aztán, hogy az éjjeliőr kutyája odaellett a farakás végébe, úgy támadt ott a fűrészporban az a bolhatelep. Mert a bolha a fűrészport nagyon szereti, az a legjobb táptalaja, csak egy kis trágyalé, miegymás keveredjen hozzá. A műhelyből kijáró munkások oda peselgettek a farakás tövébe, nem csoda, hogy attól is annyi bolha termett, mihelyt egy kutya odavackolt.

Mit mondjak még? Az erdészfurulyának tán hallotta hírét. Nem? Éppolyan, mint egy igazi furulya. Jön egy új tag, meglátja. „De szép kis furulya!” „Szép a hangja is, kipróbálhatod!” Belefúj – de hang nem jön ki belőle, csak finomra tört faszénpor. Úgy van megcsinálva, hogy a fújástól hátracsapódik, és széles fekete bajuszt fest neki kétoldalt az arcára.

Azon is jót nevettünk, hogy volt egy házi lövészverseny, a hat első helyezett díjat kapott, de kihívták a placra az utolsó helyezettet is, hogy majd ő is kap valamit. Vigaszdíjul. Nagyon szép dobzott nyújtottak át neki, fehér papírban, fenyőgallyal. Bontotta ki mindenki szeme láttára, hát tele volt parkettával.

Az ilyesmivel aztán hónapokig húzzák az illetőt.

Szóban is sok tréfa megy. Jön be múltkor egy fiatalasszony az erdészetre, az egyik erdész felesége. Mondja, hogy ő még egy gyereket szeretne, az egy szem fia mellé. Meg is szülné, ha biztosan tudná, hogy lány lenne. „Az a legegyszerűbb” – mondják neki. „Hogyhogy?” – kérdezi. „Hát úgy, hogy ezzel meg ezzel a vadással kell megcsináltatni!” Annak a vadásznak ugyanis csupa lánya van. Ezen is volt aztán olyan röhögés!

Ez a jó, hogy mindig akad valami röhögnivaló. Én nem bírom azokat a savanyújankókat! De itt olyan nem sok van.

Ha nem volna ez a kolónia, meg ez a vidám banda, én is rég megszöktem volna.

A legtöbb technikus, ahogy látom, már nem nagyon törekszik az erdőgazdasághoz. Elmennek mindennek, csak ide ne kelljen jönniük. Vagy ahol még kolónia sincs, jó tőkös társaság, csak az alacsony fizetés meg az örökös macerálás.

Elmehetnék még én is valahová. De valahogy én még reménykedem. Hátha egyszer itt is jobb lesz.

DUNÁNTÜLI DOMBOSVIDÉK

– Jött egy barátom. Építkezik. Fenyőfa kéne neki.

Mondom: „Kérj kiutalást!”

Kért ő már. Talán jövőre, azt mondják. A falak meg már fel vannak húzva. Lehetne csinálni a tetőt is, a fa jó része megvan, csak a négy szelemen hiányzik.

Alig akarta megérteni, hogy én nem tudok szelemennek való fenyőfát adni neki.

„Az én kerületemben nincs is fenyőfa. Csak nemrég telepített fiatalosok! De ha volna, se adhatnék. Fenyőt csak a gazdaság adhat. Ha telik a keretből.”

„És a szomszédos kerületben?”

„Ott van. De engedély nélkül onnan se kaphatsz.”

Megkérdezte azért: „Ki ott az erdész?”

Megmondtam neki.

Később hallottam, hogy beszélt vele. Az is elküldte.

Csak nem akart belenyugodni. Nekem is célozgatott: ezért a házért ő mindenre képes.

Mondtam: „Vigyázz! Meg ne bánd!”

Ne féljek. Tudja ő, mit csinál.

Jóban volt a járási rendőrkapitánnyal. Úgy látszik, azt gondolta, ennyit megkockáztathat. Néhány szál fenyő! Mi az?

Egy közös barátunktól tudtam meg, hogy csakugyan ki akar menni az erdőre fáért. Azzal a felkiáltással, hogy ő már mindent megpróbált, ő rendszeren megfizette volna, nem tehet róla, hogy ilyesmire kényszerítik.

Tudtam, hogy nagy vagány, képes rá. De azt is, hogy ebből komoly baj lehet.

Siettem hozzájuk, hogy még idejében lebeszéljem.

Azt mondta az anyja: „Elmentek. Egy ismerőseivel.” „Hová?” „Azt maga jobb, ha nem tudja.”

Jobb is lett volna. Állati nagy marha voltam! Tudtam én, hová mentek, hol van olyan fenyő. De még mindig az volt bennem, hogy utánuk rohano és lebeszélem őket.

Motorral mentem, de már csak az erdőben találtam rájuk. Ott álltak megpakolva, indulásra készen, egy nyújtott szekérrel. A szekeret fenyőgallyal tetézték meg, de nem kellett hozzá sok fantázia, hogy rájöjjen, mi van alatta.

„Örültek vagytok! Azonnal rakjátok le!”

„Ne hülyéskedj, Pista!”

„Hogyhogy ne hülyéskedjek? Ez nem vicc! Ezért becsuknak!”

„Csak ha valaki beköp, aki tud róla!”

„Hát én tudok!”

„Akkor köpj bel!”

Jó barátom volt évek óta. Tudta, hogy ezt az egyet nem tehetem meg.

Otthagytam őket. Fel a motorra, köd előttem, köd utánam. Csináljátok! A ti bajotok!

Hisz ha csak az övék lett volna! De hogy nekem ebből milyen bajom lett!

Máig se tudom, hogy pattant ki az eset. Én hallgattam. Valaki mégis beköpte.

Egy másik barátomtól kaptam a drótot: feljelentették az illetőt falopásért.

Azonnal rohantam hozzá. Ez és ez a helyzet, mossza ki magát, ahogy tudja. De engem aztán ne keverjen bele, mert én semmiről nem tehetek.

„Jó – mondta. – Csak nyugi-nyugi!”

Mégis berántott. Azt hitte a hülye, segít magán vele. Ott volt az erdész, annak a tudtával hozta el.

Ha nincsenek jó embereim a gazdaságnál, oda a becsületem. De az ál-lásom is. Tisztára úgy nézett ki, hogy én segítettem lopni neki.

Még jó, hogy ezek ismertek, ki vagyok, mi vagyok, hogy az én kezemhez még egy fillér nem tapadt. Elmentem hozzájuk, elmondtam nekik mindent. Megígérték: nem engedik kitörni a nyakam.

Úgy is történt. A gazdaság olyan szakvéleményt adott, hogy a fa értéke

nem haladta meg az ötszáz forintot. Holott a kivágott előfát ilyenkor többnyire a forgalmi ár háromszorosával számolják. Így csak szabálysértés lett az ügyből, a pasas is csak pénzbüntetést kapott, s egy kis huzavona után én is megúsztam a dolgot.

Aljas volt azért. Utolsó, aljas, pizsok fráter.

Azóta én is jobban megválogatom, kivel barátkozom.

Egy erdésznek ez nagyon fontos. Egy erdészt úgy el lehet vágni, ha nem vigyáz, hogy soha többet nem szedi össze magát.

A gazdaságnál is két tábor áll egymással szemben. Egyik se bír a másikkal. De aki egyikhez se tartozik, azt könnyű eltiporni.

Nekem jó emberem a szakszervezeti titkár meg a személyzeti előadó, akik az igazgatóval is igen értik egymást. Velük hoztunk össze múltkor a kerületemben egy jó kis kirándulást. Van egy szép öreg bükkösöm, annak az aljában egy forrás. Hát az olyan gyönyörű, annak a forrásnak a környéke, hogy attól még mindenkinek leesett az álla! A titkárék hozták a vendégeket, mindenféle járási fejeseket, a helyettes tanácselnöktől lefelé, meg a bort, én hoztam a Rábáról a halat. Egész nap halásztam egy ismerős halással, fogtunk annyit, hogy nekem is jutott, amennyi kellett. Egy erdei munkásom segített pucolni, vagdalni, én főztem a halászelevet, szabad tűzön, bográcsban. Volt itt aztán olyan hangulat! Még hazafelé is dalolva ment a társaság. A legjobb az volt, hogy a járási kapitányságról is jöttek ketten, az egyik a bűnügyi nyomozóosztály vezetője. Az nagyon nézett engem. Végül is megkérdezte: „Hogy is hívják önt? Mintha már találkoztunk volna!” Elmeséltem aztán neki, mikor találkoztunk, s miből kifolyólag. De mondtam, nyugodt lehet, hogy én ilyen marhaságba még egyszer nem mászkok bele. Bólogatott. „Ne is, elvtárs, nem érdemes.” Mert egy-két pohár bor után azért már én is elvtárs voltam neki.

De ne higgye, hogy az nekem imponál, ha ilyen fejesekhez dörgölődhetnek. Egy erdésznek ez is kell, hiába, hogy baj ne érje. Különben pedig eszem ágában sincs a nagyot játszani. Én a munkásaimmal is pertuban vagyok. Pista vagyok nekik, és nem erdész úr. No, nem mindegyiknek, de a törzsgárdának igen.

Van néhány olyan munkásom, hogy le a kalappal előttük. Azoknak még a vérében van, mi az igazi erdei munka. Kimennek tisztítani egy fiatalosba, előtte megadom, mit szedjenek ki és hány százalékban, a többi már az ő dolguk. Hajnalban öt és hat óra között kiérnek az erdőbe, este hétre érnek haza. Legyalogolnak oda-vissza legalább tíz kilométert, viszik, hozzák a szerszámaikat, a tarisznyájukat, közben pedig megcsinálnak két-há-

rom napi normát. Ha elszámolnák nekik, százhetven forint is kijönne egy napra teljesítménybérben. Holott a többi munkás mind azért sír, hogy a tisztításnak rossz a normája, nem lehet keresni vele. Dolgoztam én olyanokkal is, hát az kész gyötrellem volt.

Ezek akkor a szomszéd állami gazdaság gyümölcsösébe jártak, onnan kellett őket visszacsábítani. Ismertem már őket, elhatároztam: lesz, ami lesz, ezt a társaságot visszaszerzem az erdészetnek. Tudtam én, hogy ezt jobb szeretik, hisz ebben nőttek, de csak akkor állnak kötélnek, ha megéri nekik. Ha azt, amit ott megkeresnek, itt is megkeresik.

Leültünk számolni. Ennyi meg ennyi az évi jövedelmük. Hogy tudnánk ezt az erdei munkából összehozni?

Azóta becsülettel tartjuk az egyezséget. Ők is, én is.

A becsület persze úgy értendő, hogy első a munka, aztán jön a százféle szabály.

Van itt annyi szabály, hogy amelyik erdész mind betartja, az mehet a víz alá. De ilyen erdész nincs. Ha mégis volna, múzeumban kéne mutogatni.

Én is hogy számolok el a magam állandó munkásaival? Úgy, hogy télenyáron minden napra kijöjjön nekik papíron olyan hatvan-hetven forint körüli kereset. Ennyi a maximum, amit az erdészeti órabérekéből nem szakmunkásoknak ki lehet hozni.

Ők nem számítanak szakmunkásnak. Ahhoz vizsga kell, tanfolyam meg minden. Akinek az nincs meg, az nem számít szakmunkásnak, akármilyen nagy mester mindenféle erdei munkában.

Napi hatvan-hetven forint nekik viszont nem pénz. Az ő munkájuk nem ennyit ér. Egyet tehetek, azt meg is teszem. Az igazságnak megfelelően számolom el a teljesítményüket, de több napra elosztva. Ha fél hónap alatt ledolgozzák, amit más egy hónap alatt, akkor a másik fél hónap az övék.

Mindegyiknek van egy kis gazdasága, földje, kertje, jószága. Oda is kell a dolgos két kezük. Feleségük eljár a téeszbe vagy az állami gazdaságba, felvállal ennyi meg ennyi kapálnivalót: neki is belesegítenek. De az ő nevékre csak az erdészeti számol el munkát, olyan nincs, hogy itt is meg ott is szerepeljenek a bérjegyzéken. S próbálja aztán valaki utólag megállapítani, hogy mondjuk, szeptember tizenkilencedikén melyik volt csakugyan kint az erdön, s melyik törte a Jézus Szíve téeszben feleségével, fiával együtt a kukoricát.

Most az egyik épp házat épít: a régit elbontotta, rakja az újat. A múlt hónapban nem volt egy nap se kint. Pedig olyan nincs, hogy egy állandó

szerződéses munkás egy hónapig hiányozzon a munkából. Jobban mondván mégis van: mert amit neki kellett volna elvégeznie, azt a többi tisztességgel elvégezte. A bérjegyzékbe az ő neve is be van írva, a pénzt is megkapja, de át is adja annak, akit illet.

Máskor is így van: jegyzik a napokat, tudják, melyik mennyit volt kint. A végén összedobják a pénzt, s kalapból megosztóznak a napok száma szerint.

A szabályok szerint ez csalás, mert mindenki csak a maga nevére dolgozhat. Pedig ez így igazságos. Ezt merem állítani.

Ha egy revizor rájönne, nagy zúr lenne belőle. De ezek nem olyan tagok, mint az az igen tisztelt fatolvaj barátom. Ha jó hozzájuk az erdész, rá nem vallanak a világ minden kincseért se. Ha valamit mégis vállalni kell, inkább ők maguk vállalják, de az erdészre vigyáznak.

Pedig én nem tűnök semmi lazaságot. Nem számolok el egyetlen fillért se, ami mögött nincs teljesítmény.

Nem is tehetem. Nekem azért a szűken mért pénzért, ami be van tervezve, minden munkát úgy kell elvégeztetnem, hogy abban hiba ne legyen.

Jönnek minden ősszel az erdőfelügyelőségtől, hogy ellenőrizzenek minden erdőrészletet, ahol csak munka folyt.

Állok elébe. Arra vigyázok csak: a terület akkor legyen a legnagyobb rendben.

Nyáron van munkásom bőven, javarészt diákok. Sokra nem megyek velük, de annyi hasznuk megvan: a legrosszabbul fizető munkákba állíthatom be őket, ahol nem lehet keresni. Ahol lehet, az marad az állandóknak. A napi kosztjukat így is megkeresik, s tetejébe ki két-három, ki tíz-húsz forintot.

Én csak az állandókra alapozhatok. Nélkülük becsukhatnám a boltot.

Ahol a hozzáértő, régi munkások mind otthagyják az erdőt, ott meghal az erdész. Meg is érdemli. Miért nem tudta őket megtartani?

A fa már nem számít annyit, mint régen, nincs olyan ára, de még azzal is fogni lehet az embereket.

Itt van most ez az olcsó gallyfa. Aki maga összeszedi és elszállítja, egy köbmétert kap nyolcvan forintért.

A javát persze annak adom, aki ott dolgozott a tisztításban, a tüskében, surjánban. Néha vastagabb anyag is kijön a fiatalosokból, ki kéne hívni az erdészettől a fahasználati műszaki vezetőt, hogy nézze meg, és emelje fel az árát. Meg is ölnének a munkások! Ők erre a fára már számítanak.









A legtöbb gally úgyis olyan, hazavinni alig érdemes. Azt a kevés jobbat is sajnálom tőlük?

A fene se sajnálja! Vigyék csak nyolcvanával, még ha egyik-másik méterért megkapják is a harmadik faluban az ötszázat-hatszázat, olyan szép egyenes rudak vannak benne.

Ilyen úgyszincs sok. S ennek fejében ők a többit is összehúzgálják. Csak úgy pusztá kézzel, a négy-hat méter hosszú, ágas-bogas fiatal tölgyeket, bükköket, fenyőket, hogy ha nekem kéne csinálni naphosszat, megszakadnék bele. Hogy ezeket kiszedik és összetermelik, azt nem lehet másképp megfizetni.

Úgyis sok már a szű, néhol csak úgy rajzanak! Megy az ember alkonyatkor, kinyitja a markát a levegőben, becsukja, hát három-négy szű biztos benne van. Ott tenyésznek az erdőben maradt gallyfa kérge alatt. De ha elszaporodnak, rámennek az élő fákra is.

Hát akkor vigyék inkább a javát is nyolcvanért a munkásaim! A hitványát meg akár ingyen, azt se bánom, csak ne a raktári készlet terhére. Még mindig jobb, mintha ott rohad, vagy – főleg a fenyőt – a szúk is meglepik.

Az én lelkiismeretem nyugodt. Én semmit a magam érdekében nem csinálok. Az erdőt nézem, semmi mást, hogy az szépen újuljon, fejlődjön.

Mi is csak abból élünk, azokból az erdőkből, amiket még a régi időkben neveltek. Nem a földesurak, a kapitalisták, hanem a régi erdészek. Meg a régi munkások.

A mi utódaink is csak azzal gazdálkodhatnak, amilyen erdőket mi hagyunk rájuk. Nem számít már akkor, hogy a mi időnkben ki milyen szabályt szegett meg. Csak az erdők számítanak. És ha az erdők szépek lesznek: áldani fogják a nevünket.

MÉG EGYSZER A MÁTRA

A Mátrai Erdőgazdaság nemcsak a munkásainak: erdészeinek is küldött kérdőíveket. Az ő válaszaik is megerősítik más erdős tájakon élő kollégáik szavait. Sokat nem is érdemes ismertetni belőlük, de ennyit azért igen:

Jelenlegi beosztással, kerülettel meg vagyok elégedve, de az a legnagyobb baj, hogy nincs a lakásban villany, és a lakás a községhez 3 km-re van, rossz minőségű földúton. Villany híján 5 főre kézzel mosni, és egyéb háztartási munkákat elvégezni nagyon megerőltető. Azonkívül nagyon hiányzik a tv stb. Azt várom az Erdőgazdaságtól, hogy a közeljövőben felszerelteti a villanyt, vagy mivel a lakás egészségtelen, épített egy lakást a faluban. Úgy a villany és az útprobléma is meg lenne oldva.

Javasolom, hogy az erdészet vezetősége közeledjen a munkásokhoz, a beosztottakhoz. Továbbá vegyék tudomásul, hogy az ember ereje véges, és ne adjanak annyi munkát, amit nem jól, *hanem még rosszul sem képes elvégezni*. Ugyanis egy 1000 ha-os területet kezelni 6000 m³-es termelésnél, 15 km-es területhattárral (+ a hozzám küldött három fakitermelő brigádnak még hosszoljak is) nem épp munka nélküli feladat.

Rossz az erdőgazdaság szociálpolitikája. Kevés az erdészek fizetése.

Azt el sem tudom képzelni, hogy egy kint az erdőben lakó erdész felelősége munkába járjon. Ez annak az erdésznek a munkája rovására megy. Pedig a reálbér egy főre számítottik.

Szükséges itt megemlítenem, hogy egy besorolt erdész, alapfizetésén kívül, természetbeni juttatásokban is részesül. Ez igaz. De nem mindegy, hogy ki hol lakik. Lakott helyen (város, község), vagy kint az erdőben (ahová mindent fuvarozni kell). Még itt is nagy különbségek vannak. Nekem pl. termett 1968. évben

1,2 q árpám,

5,- burgonyám,

8-10 q szénám.

Tudok olyan erdészeket, kiknek az alacsonyabb szintkülönbség és jobb kitettség következtében megtermett

8-10 q rozs,

4- 5 q árpa,
és 25-30 q burgonya- v. tengeritemése volt.

Habár az illetményföld természetbeni juttatás, az adóját fizetni nekünk kell.

Ennek megművelése szükséges többletmunka, nekem és másoknak is – szükséges rossz – a szükségletek fedezésére.

Neveltségesen hangzik, hogy a kollektív szerződés a kerületvezető erdész a művezetővel hasonlítja össze.

Ez lehetséges a munkamegosztásnál, az irányításnál.

De forintban?

Pl. a Sasvári üveggyár művezetőinek a fizetése legalább annyi, mint a legtöbbet kereső fizikai dolgozóé. Hol állnak ehhez viszonyítva az erdészek?

Körülbelül ott, ahol a gyárban egy üvegkihordó tud keresni nyolcórai munkaidő alatt.

Mi a felelősség a két dolgozó között?

Egyszerű fakitermelőnek is többet kell keresni, mint egy erdész fizetése. Nem beszélve a motorfűrész-kezelőről vagy erőgépkészleőről, mert az ha nem kap, megy.

Az erdőgazdaságnak egy olyan beralapot kell teremteni, hogy a begyakorlott dolgozóit meg tudja tartani.

MÉRNÖKSZEMMEL

– Sorra ürülnek ki az erdészházak. A falubeliek nem. De a kintiek? Ha nyugdíjba megy vagy meghal az erdész, oda nagyon nehéz már utódot szerezni.

Az emberek még tán kimennének. Az asszonyok nem akarnak. Nekik ez nem élet.

Addig érte meg, amíg több volt a természetbeli. Azt nem lett volna szabad elvonni. Legalábbis az erdőn élőktől.

A mai jáger már kénytelen a boltból kosztolni. Még ha ő is egy disznót, mi az? Elfogy az hamar. Aztán megy a boltba, veszi a tíz deka, húsz deka felvágottat.

De amelyik az erdőn él, attól messze van a bolt. Minden messze van. A gyerekének az iskola. A feleségének a jó beszédű szomszédasszonyok. Neki a kocsmá, ahova naponta benézhet.

Mert legyünk őszinték: az is kell. Az a pohár sör vagy bor. Aki egész nap kint jár, kint gyalogol a szélben, sárban, hóban, fagyban, vagy megy hegynek fel, völgynek le, s lucskosra izzad a nyári melegben: az bizony megkívánja. Vízet igyon? Télen meg teát? Könnyű azt mondani!

Csúfolják is a szegény jágereket: a teve egy hónapot is kibír, hogy ne igyon, de az erdész egy napot se bír ki.

Azt is mondják: együtt ivott egy társaság. Elfogyott a bor. Vagyis lett volna még egy üveg lőre, de attól még a vasutas is elhúzta a száját: „Ezt már nem iszom meg.” Volt ott egy jáger: az azt is megitta.

De ezek olyan rossznyelvűsködések. Ritka az igazán részeges erdész, ezt állíthatom. Inkább az életmóddal jár, hogy nem nélkülözhetnek némi *védőtitalt*.

S jobb is, ha naponta megisszák a magukét, mint ha egy héten egyszer jutnak csak el a kocsmába, s akkor hozzák be az egész heti elmaradást.

Mindezt csak úgy mellékesen mondom, vannak ennél fontosabb dolgok.

Például az, hogy az egyik erdészünk tavaly ilyenkor megégett az erdőn. Ő is kint lakott, vagy hat kilométerre a legközelebbi falutól. Egy vasárnap kigyulladt az erdő. A kora tavaszi nagy szárazságban, amikor úgy ég a még korhadatlan száraz alom meg a múlt őszi aszúfű, mint a papír.

Otthagytta reggel a beteg feleségét, s ment ki körülnézni. Az egyik közeli dombtetőről nagy füstöt vett észre. Szaladt oda, hátha még fészkeben fojthatja el a tüzet.

De már túl nagy terület égett. Gallyakat vágott, hirtelenében seprűt drótozott, azzal próbálta elcsapkodni a terjedő lángokat. Rohangált a sűrű füstben, s egyszer csak megszédült. Lebukott a földre, elvesztette az eszméletét. Ott fulladt meg, ott égett össze: közel-távolban nem volt senki, aki segíthetett volna rajta.

Mindezt később rekonstruálták. Ő már nem mondhatta el, hogy történt, mi történt. Amikor másnap megtalálták, már húsz órája halott volt.

Feleségét a temetés után idegösszeomlással vitték kórházba. El tudom képzelni, azóta is hogy alszik éjszakánként.

Ha bent laknak a faluban, talán ez se így történik. Nem rohan neki egyedül a tűznek.

Más volna persze, ha egy kint élő erdésznek autóra is telne. De soknak még motorra se telik.

Meg vannak ők már ölve. Főleg azzal, hogy elvették tőlük a korlátlan jöszágtartást.

Lehet egy borjas tehene. De a tehén se ad mindig tejet, folyat, elapaszt, meg is betegedhet.

Lehet egy kocája, a szaporulatával. De nem jut kukoricához. Az az egy hold illetményföld itt a hegyek közt semmi. A szántók javát a téeszeknek hasították ki. Itt-ott olyan illetményföldek vannak, kár beléjük a vetőmag.

A kaszálót régen ki se mérték. Kaszálhattak az erdészek, amennyit akartak. Amennyit találtak az erdőn. A legkisebb páskomot, apró erdei tisztást is lekaszálták vagy lekaszáltatták. Igaz, hogy az inkább lónak való takarmány volt. Most ott aszik lábon. Nincs már kézikaszás se, aki vállalná. Ott pusztul.

A disznóból volt régen a legnagyobb haszon. Sok jáger azt se tudta, mennyi a disznaja. De tavasztól őszig nem is ólban tartotta, nem is vályúból lakatta őket. Sokszor még télen se. A disznó olyan: kétszer-háromszor kell csak kihajtani a kondát, meg haza, attól fogva magától megjön este mind a legelőről, s megtalálja a maga kapuját. A régi erdészeknek egész falka disznaja járta az erdőt. Kicsapták őket őrizet nélkül; ha elveszett egy-két malac, még mindig megérte. Bár néha több is vészett: az egyik erdészünknek például az anyakocáját lőtte le egy vadász néhány éve. Rábukkant az erdőben, nem messze az erdészháztól, s vaddisznónak hitte. Ilyen is volt.

Most már az az erdészház is üresen áll. Ezért a pénzért senki se vállalja az önkéntes rabságot. Hisz annyit keresnek a jágererek, nem többet, mint egy átlagos gyári munkás. Mint a gyengébben fizetett szakmunkások.

Lopjon? Vagy zsarolja ki a családját, nyomjon rájuk még több munkát? Neveljen szerződéses tinót, hizlaljon szerződéses disznót? Hordassa a gyerekkel a moslékot? Inkább nem megy ki az erdőre. Minek is menne?

Akad egy-két ügyeskedő, annak még tán megéri. Volt itt egy erdész, jó néhány évvel ezelőtt, az addig sírt az igazgatónak, míg egy másfél kilométerre levő kis forrásból oda nem vezettette neki a vizet. Azzal, hogy az ő kútja szennyezett. Meg igen mély is, nehéz a vizet felhúzni.

Később derült ki, mire kellett ez neki. Egy közeli szőlősfalu borosgazdáival társult, azok hordták neki a törkölyt meg a cukrot kocsiderékszámra. Ott főzte az istállóban a sok pálinkát. Ehhez pedig sok víz kellett, hisz még egy kuktához is kell ötven liter, aki abban főz pálinkát, ha nem hatvan. Téeszeknek adta el aztán, nagyban, főleg aratáskor. Míg csak a rendőrség rajta nem ütött.

Fával se igen érdemes már manipulálni. Kicsiben nem érdemes, nagyban meg veszélyes. Marad az átlagos munkáskereső.

Pedig egy erdész munkája és felelőssége azzal nincs megfizetve.

Az egyik erdészetnél volt egy nagy ügy néhány éve, abba jó páran belebuktak. Tízezer köbméter fából, ha akarom, elég sok apadék kitelik, száradék, szállítási veszteség, átminősítés címén. A munkásokat is be lehet fűzni: rosszul számoltunk a felvételnél, ti is nyertetek rajta, többet kerestek, most segítsetek, vágjátok ki gyorsan felibe, ami a felvételhez képest hiányzik.

Hanem ha egy dologban sokan benne vannak, akkor ott okvetlenül eljár valakinek a szája, s az viszi magával a többit.

Az egyik erdész járt legrosszabbul: megijedt, és mindent magára vállalt. Holott mi haszna volt az egészből? A pénz nagy része értelmetlenül folyt el: szeretett arrafelé vadászgatni néhány jobb ember, kapták a gazdaságtól az engedélyeket, mikor mit lehetnek, s mellesleg jókat mulattak, ettek-ittak, erdészek és nem erdészek, akik csak benne voltak a kompániában. A szegény jáger meg szépen belemászott a bajba.

Nem kellett volna neki. Világos! De néha oly nehéz nemet mondani!

Egy másik jáger még rosszabbul járt. Hozzá Pestről rándult le gyakran három ismerős vadász, eleinte csak igazgatói engedéllyel, később néha már anélkül is. Csak úgy, hogy letelefonáltak Pestről – abban az erdészházban véletlenül van telefon –, hogy: „Jancsikám, holnap este leszaladunk, várj itt meg itt.” Mert pertuban voltak az erdésszel, pedig hozzá képest nagy embernek számítottak, azért is járhattak le ide a gazdasághoz, mintha csak a saját vadászterületükre járnának.

Egy nap megint telefonált az egyik: „Jancsikám, megyünk! Disznóra! Ugye, te is kijössz?” Alkonyatkor kimentek disznólesre, hát az egyik véletlenül a jágert lőtte hasba. Vitték be mindjárt kocsival a legközelebbi faluba, hívták a mentőket, de azok még ki se értek, meghalt. Akkor a vadászok hazahajtottak Pestre, onnan telefonáltak le másnap reggel a gazdaság központjába, hogy ez és ez történt, értesítsék az erdész feleségét. Gyereke is maradt. Aki lelőtte, félévi felfüggesztett szabadságvesztést kapott.

A disznóval nagyon kell vigyázni. Minden vadászat legfőbb íratlan törvénye: míg biztosan meg nem állapítod, mire lösz, nem húzhatod meg a ravaszt. Csakhogy egy sötétben bujkáló embert nagyon nehéz megkülönböztetni egy sötétben bujkáló disznótól. Lesből, alkonyat után igazában csak két helyen szabad disznóra lőni. Vagy erdei tisztáson, vagy erdősélen, ahol fedetlen a terep. De mindenképpen csak holdvilágnál, amikor

a vadász nemcsak sejti, hanem látja is, hogy az igenis vaddisznó, és nem a vele pertuban levő erdész vagy akárki más.

A legtöbb jáger persze végigerdészkedik egy életet, s nem éri ilyen veszedelem. Nem lesz belőle hősi halott. De bírósági ügyek üldöztötte se. Húzza az igát, járja le a lábát, körmöli a munkanaplókat, felvételi lapokat, nyilvántartásokat, jelöli a vágásokat, szervezi és igazgatja a munkásokat.

Ennek az erdésznek, aki tavaly megégett, 1364 hektáros kerülete volt. De ha meg nem ég, ez se tűnik fel senkinek. 1364 hektár erdő! Egyetlen ember kezén! Egy hét kellett hozzá, hogy egyszer rendesen bejárja. S akkor még a sokféle munka! Hány ilyen van!

Holnap nem tudom, lesz-e. Lehet, hogy nemsokára megnézhetjük magunkat.

Az erdőmérnökök sincsenek túlfizetve. Ők az ország leggyengébben dotált mérnökrétege. Ezért is dolgoznak annyian a földmérésnél, a vízügynél, a vasútnál, a mélyépítőknél és egyebütt a szakmán kívül: a Sopronban végzeteknek majdnem a fele. Nincs még egy olyan univerzális mérnöki diploma Magyarországon, mint a soproni, amivel annyi helyen látnák szívesen az embert. De újabban arra is sokan rájöttek: nemcsak az erdőmérnökökkel, az erdésztechnikusokkal is jó vásárt csinálhatnak. Annyi mindenhez konyítanak a szűkebb szakmán felül: robbanómotorokhoz, villamossághoz, földméréshez, talajtanhoz, növénytermesztéshez, anyagszámadáshoz, munkaszervezéshez, hogy a java másutt is megállja a helyét.

De ha a java elmegy, kikre maradnak az erdők?

GYEREKSZEMMEL

Az alábbi részletek G. Károly egykori kiskamasz – azóta: végzett erdésztechnikus – naplójából valók. Az elsők még általános iskolás korából, a továbbiak abból az időből, amikor technikumi tanulmányainak megkezdése előtt 14–15 éves fejjel egy évig a Börzsönyi erdőkben dolgozott.

1963. I. 30.

Ma korán keltem. Úgy volt, hogy 10-kor találkozunk Budaörsön, de csak 1/2 11-re értem oda, mert filmet vásároltam.

Egy nagy vízmosáson mentünk keresztül. Le fényképeztük a vízmosástól alászakat növényeket és a vízmosást. Elmentünk a forráshoz. Még most sem fagyott be.

Úgy dél felé elértünk a barlangokhoz. Itt egymás mellett volt 5-6 kis barlang. Estefelé (kb. 4 kor naplementekor) hazafelé indultunk. Útközben egy ágreccsenéstől megijedve másfelé fordultunk. Egy fenyvessel borított hegy felé vettük az utunkat.

Hirtelen felkiáltott a barátom „Szarvas” „szarvas”. Elragattatva néztem őket.

Összehasonlítottam, hogy melyiknek van nagyobb agancsa. Hirtelen felkiáltottam. „A fényképezőgép”. Gyorsan beállítottam. Késő, talán csak a lábnyomukat fényképeztem le.

Gyorsan utánuk mentünk, de eredménytelenül. Nem találtuk meg őket.

II. 2.

Csöngettek a barátom volt. Gyorsan bepakoltam a hátizsákba. 8-ra odaértünk az állomásra. A buszon nem fázott a lábam. Nemsokára kiértünk. Mind a ketten citeráztunk (fáztunk). Nagyon hideg volt.

Elérkeztünk a három fenyőhöz. „Itt láttad a muflont ugye” mondtam. Igen itt. Hirtelen elkiáltotta „a muflon a muflon”. Egy bokor mögött eltűnt. Utána! Még sikerült levenni, a fényképezőgépen.

Az út többi része unalmas volt.

Disznófőn a bükkfa alatt ettünk. „Te nem fagyöngy az” mondta a barátom. Megnéztük fagyöngy volt. Karcsi felmászott a fára, de egyszer leszakadt alatta.

Útközben láttunk egy muflontehént, de nem tudtuk lefényképezni. Felmentünk a gerincre. „Vaddisznók” kiállt a barátom. Sikerült lefényképezni őket.

Hazafelé semmi érdekeset nem láttunk. Az úton elbeszélgettünk arról, hogy mi lenne ha a kép egybe lenne és a muflonon lovagolnának a vaddisznók.

II. 14.

Ma szünnap volt. A Karcsival mint előzőleg megbeszéltük találkoztunk a buszmegállónál (7,10 perc) Budakeszire mentünk.

Először egy nagy síkságon kellett átvergődnünk. Karcsi minduntalan belesüppedt a hóba, és mindig káromkodott én pedig nevettem rajta. Útközben átmásztunk egy két akadályt (kerítést) és még nyulat is láttunk.

Mindenfelé mátyás szajkókat láttunk.

Karcsi nagyon dühös volt és megfogatta, hogy nem jön többet erre a vidékre. Egy tölgyerdőben leszedtünk három fakín bokrot. Útközben még

össze is vesztünk, de kibékültünk. Én egy fa tetején ettem. Ahol másodszor ettünk ott derékig besüppedtünk a hóba, de mi csak kértük hogy süpedjünk be nyakig. Én mentem elől, hogy a Karcsi a nyomomba mehessen.

II. 15.

Ma otthon maradtam mert fájt a torkom és nagy köhögtem.

III. 17.

7 után tíz percre értem a buszállomásra. Mikor kiértünk a talaj fagyos volt. Mindenfelé lábnyomok voltak ami azt mutatta, hogy délre fel szokott melegedni a talaj és csupa sár, csak reggel mutat ilyen zord időt. Itt ott előbújtak a növénykék.

A hegyoldalon hóvirág vagy pedig fürtös gyöngyike levelét lehetett tömegesen látni. Gyönyörű madárfütytyök vonultak végig a tájon. Karcsi lejegyezte a hangokat, ámbár azt leírni nem lehet; mert az olyan gyönyörű.

Felértünk a Nagyszénásra. Megpillantottuk a három fenyőt amely mögött szokott lenni a muflon. Félkör alakban megkerültük de mögötte nem volt semmi.

Beértünk egy erdőbe. Karcsi gyűjtötte a makk-kupacsokat. Lett is belőle egy zsebrevaló.

Nekiültünk enni. A Karcsi kapott egy kis paradicsomlevet mivel nem volt pohara úgy csurgattam a szájába. (A fele mellément.) Tovább bandukoltunk az itt ott hóval tarkázott dimbes-dombos Disznófőn. „Fagyöngy” kiáltotta Karcsi. A harmadik, mondta. Összesen ezen a vidéken 6 fagyöngyös fát ismertünk meg. Nagy volt az örömünk. Leltárba vettük a fagyöngyállományt.

1964. aug. 19.

Kint aludtunk a szalmában. Hideg volt. Hiába éjszaka esett az eső. Pedig jó meleg volt az este.

Elmentünk úgy nyolc óra körül a forrásig. Az őzsuták síphoz hasonlóan hívták a bakot.

Reggeliztünk, majd utána felmentünk a gerincre.

Agancs!

Jaj de szép. Ez az első szarvasagancsom.

Karcsi panaszkodott: „Látod ha most én megyek elől akkor én találok meg a szarvasagancsot.”

A csapán elmentünk a nagy bozót széléhez. Itt lépet a Karcsi egy őz-agancsra. Ő ment elől, de én vettem észre, enyém lett.

Nem valami szép agancs volt. Két ága volt. Nagyon hasonlított arra az őzagancsra amit májusban találtam. Ma ez a második agancsom.

A forrásnál felszedtünk egy kis vizet. Az etetőnél jó nagy tüzet gyújtottunk. Én elmentem hátha megtalálom az agancsok párját.

Jól bejártam körülötte minden talpalatnyi helyet. Hiába nincs meg a párja.

Valószínű hogy felszedték már.

Hiába nincs. Legalább egy másikat találnék.

Ahogy megyek az etető felé, „agancs” ugrok oda. Egészen kimagaslik a fűből.

Szép 5 ös agancs.

Elvittem oda a Karcsit ahol az agancsot találtam. Leült mellé és sokáig nézte. Azt mondta rá, hogy ritka szép ez az agancs.

Nagyon szomorú volt.

A pokrócot jól beástuk a szalmába és hazamentünk.

1964. szept. 1.

Ma elkezdtem a munkát. Közelítettünk. Egy kis vasúttal mentünk ki a Kisirtásra. Onnan felmentünk a hegyekre és hoztuk a tűzifát lefelé. Úgy 4 órakor mentem haza.

Oththon megvacsoráztam és már el is telt egy nap.

szept. 2.

Ma úgy kellett kigyalogolnom mert véletlenül egy másik erdész után mentem. Még így is kellett várnom a szekerekre.

szept. 3.

Egy lódarázsfaszket találtunk egy fél méter tűzifa alatt. Nem tudtuk felszedni a fát. Végül is az egyik kocsis egy hosszú fával szétpiszkálta a faszket. Majd csak elköltöznek.

szept. 4.

De nem hurcolkoddak el. Újra megépítették a faszket. A fa újra ottmaradt.

szept. 5.

Irány a Nagyirtás. Tisztítás.

Négy srác volt itt. Laci, Endre, stb.

10 órát dolgoztunk.

szept. 6. vasárnap

Ma nem nagyon mászkáltam kifelé. Olvastam. Úgy négy óra tájban kimentem szedtem egy csomóogyorót.

szept. 7.

Nagyon esett az eső. Nem mentünk csak Kisirtásig és ott akartuk megvárni az eső végét. De csak akartuk.

szept. 8.

Ma merő víz volt a fű amelyekben tisztítottunk. Találtam egy őzláb gombát.

szept. 13.

Munka után este kimentem az erdőre.

Milyen furcsa szag van itt. Vaddisznó? Szarvas?

Nagy csörtetés, lábdobogás. Érzem, hogy remeg tőle a föld.

Öööö eööö eööö

Szarvasbögés!

Mezítláb mentem tovább. Végre megpillantottam egy 12-es bikát.

Felemelte fejét és újra rázendített. Eööö eöööööb öb eööö

Valami szomorúság zengett a hangjában. Barnás agancsai jól kirajzolódtak az erdő zöld alapszínében.

Lassú léptekkel ment el előttem. Mellette három tehén legelészet (stafétában). Hirtelen felém nézett a szarvasbika. Fejét felvetette és harsogva megtörte megint az erdő csendjét.

Aiiiii aiiiii felelt rá valahonnan egy másik.

Sietős, nesztelen léptekkel távozott el a szarvas. Csak én álltam ott tovább megdermedve, míg a félhomályba burkolódzó erdő hűvössége fel nem ébresztett.

Most aztán elkezdtek a szarvasok. Eszeveszett zenebona kezdődött. Hol innen, hol onnan hangozott fel.

Na megpróbálok egyet becserkészni. Sűrű akácerdőn mentem keresztül.

Mezítláb. Egyik tuskéből a másikba léptem. A szél állandóan forgott mint a ringlispíl.

Kinn a tölgyerdőben bőgött a bika.

Már csak húsz méterre lehetek tőle de nem látom.

Hirtelen megfordult a szél.

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 20. Csak barna felvillanásokat lehet látni. Nagy robajjal rohannak el mellettem. Kb. 20-an lehettek.

Na ezt jól elrontottam. Nem is én, a szél volt az oka.

Jó lesz most már hazamenni. Sötétedik.

Kiértem a földekre.

Ott van három szarvas. Két tehén és egy bika. Ez is tizenkettes. Szép koronája van.

Már majdnem teljesen besötétedett, de azért lehetett látni. Felemelte fejét és elbődült. Soha életemben ennél szebbet nem láttam.

Aztán elindult az erdő felé. Erre elkezdtem rohanni felé. Legalább megijed és máskor jobban kerülí az embereket.

Egészen a falu széléig lehetett hallani a szarvasbőgést.

szeptember 14.

Ma a Kis Sashegyen tisztítottunk. Régen Sasfészek volt a neve. Mikor vízárt mentem, a kanyarban feltűnt egy hegyes orr meg egy pár fül. Egyenest az erdőnek vette az útját.

Ez biz róka volt. Most láttam először rókát.

szeptember 15.

Elveszett nap. (Tisztítás Kis Sashegyen)

szeptember 23.

Ma Érsektisztáson tisztítottunk.

Találtam egy tőkegombás helyet. Négy fajta tőkegombát találtam.

Lehetett hallani a szarvasbőgést.

szeptember 26.

Ma Homlokkőn tisztítottunk a munkásokkal. Egy 10-es agancsú hatalmas szarvasbikát láttam.

Hideg volt. Hazafelé menet sokan vittek fát. Nagy néni úgy nézett ki, mint egy sündisznó, ahogy vitte a hátán az összekötött csomót és kiállt a sok ág. Görnyedve ment, miközben fekete cipője kopogott az úton.

1965. február 10. szerda

Délelőtt becsültünk. Lementem Nagybörzsönybe. A fizetést nem kaptam ki. Meg kellett várni a négy órát. Háromkor kezdődött el a termelési értekezlet. Négy órakor egy hapsi dumált. Na mondom megvárom míg leül. Néztem, egy, kettő, három ember van az utamban, míg kiérek az ajtóig. 1/2 5. Leült. Na mostmár csak megvárom az 5 órát. Az emberek: a favágók, kocsisok, erdészek ülnek, szemükben az unalom és a közöny. A mérnök beszél, beszél. Szinte minden hangsúlyozás nélkül darálja a szöveget. Egyik ember a körmét rágja, a másik papírgalacsint gurít az asztalon, egypáran a lábujjuk rángatózását figyelik. A többi meg meredt, kifordult, kocsányonlógó szemmel figyel valami láthatatlan semmit.

Végül egy ember felszólal. Mond valamit, tátog a szája. Végre eljut ide is a hang, de értelmét nem fogja fel az agy.

Egypáran elkezdenek hahotázni.

Na min nevetnek? Böki oldalba X a szomszédját. Nem tudom – hahotázza Y.

Na szünet most mindenki rohan a kocsmába, hogy a sok unalmat ami rájukragadt elűzzék. Kihaszználva ezt a pár pillanatot felvettem a fizetést és hátat fordítottam ennek a korrigálhatatlan közönynek.

február 11. csütörtök

Becslés.* Már megint. Egy átmérő megmérőt (átlatlót) és egy kacort vittünk, mellyel a fát megvakarjuk akkor csíkos lesz, és a kérge a húzástól lejön, attól hogy a görbületét rátesszük a fa kérgére megnyomjuk és lassan húzzuk lefelé. Vagyis inkább gyorsan mert az embert sürgeti az erdész, aki egy füzetet hoz a kezében és a fa vastagságát beírja a füzetbe amit természetesen mi mérünk meg.

Szóval ebből áll a becslés. Az ember mellmagasságban rárakja az átlatlót a fára, a két végét összehúzza, megnézi a számot, bemondja és húz egy vagy két csíkot a fára. Úgy szaladgál a szegény ember (mert a gazdag nem jön ide) egyik fától a másikig s onnan addig szaladgál össze-vissza míg el nem jön a dél. Akkor belapátolja magába az ennivalót, és utána folytatja tovább a szaladgálást, hegynek fel, ároknak le.

* „Vágásbecslés. A kitermelésre kijelölt faállományok föld feletti, egyes esetekben föld alatti fatömegének meghatározása. V. alkalmával az állomány minőségének megfelelően a nettó fatömeget, illetve az előállítható összes erdei választékot is becsülik.” *Erdészeti-Vadászati-Faipari Lexikon.*

Hát szóval én ilyen munkát csináltam ma, tegnap, tegnapelőtt és még az előtt való nap is. Ez még rosszabb attól az értekezlettől is, amit tegnap délután végigéltem. Ott legalább nyugodtan süppedhet az ember az emlékezés ingoványaiiba. Itt ellenben meg sem lehet állni. A fejben mindenféle kósza gondolatok keverednek a fák guruló látomásaival.

Délutánra hála befejeztük a jelölést.* Azazhogy csak ebben az erdő-részben.

február 12. péntek

Ma irtottam a bozótot. Ezt a két szót kiforgatták, kitekerték és úgy mondták hogy bozótirtást** végeztem. Ez nagyon egyszerű művelet.

Egy baltával adott ponton mindent ki kell csupálni, tépni, többől kivágni. Közben persze vízért menni, ide-oda koslatni ami nem volt valami kellemes. Nagy úr a muszáj.

A hó ma olvadt. A nap sütött.

február 13. szombat

Délelőtt megint becslés. Hallottam egy zöldharkájt amint repülve tralázott. Délután favágás.

február 19. péntek

Egész nap tisztítás. Az állomány összetétele tölgy, bükk és gyertyán. A gyertyánt és a sarjhajtásokat (amik tuskóból, gyökérből nőnek ki) ki kellett vágni. Az iszalagokat, a szedret is, meg mindenféle gatz ami gátolja növekedésében a tölgy és bükkcsemetéket. Odatolni az ollót, elvágni, ha nem megy, akkor odasózni a baltával, hogy még az éle is kicsorbuljon ha ugyan még van neki.

Az olló amivel dolgoztunk, hasonlít a körömmollóhoz, csak sokkal nagyobb.

Estére nagyon elfáradtam. Olvasni akartam, de alig olvastam néhány sort, azon kezdtem gondolkozni, milyen hallatlan nagy pimaszság az, hogy

* Fák kijelölése fakitermelésre (*vágásjelölés*), a kivágásra szánt fák megjelölése mellmagasságban.

** „Sűrűn nőtt, a termőhely adottságait maximális mértékben hasznosítani nem tudó félécserjék, cserjék, valamint egyéb fiatal, önmagukban értékes állományt alkotni nem tudó fafajok eltávolítása fejszével, irtókapával, fűrészszel.” *Erdészeti-Vadászati-Faipari Lexikon*.

az ember a tanulásra való idejét állati munkával töltse. Mert mit ér az, hogy én itt kivágok két gallyat? Előbbre jut valaki azzal?

Dél előtt meló, délután szintén, este fekvés, reggel kelés, utána meló dél előtt, meló délután, fekvés este, kelés reggel. Hát mi ez? Miíi? Élet ez? Egy darab szar.

március 2. kedd

Ma az eső esik.

március 3. szerda

tisztítás

március 4. csütörtök

tiszt

március 5. péntek

tiszt

márc. 6. szombat

Hazamentem.

márc. 8. hétő

tiszt

márc. 9. kedd

semmi

márc. 10. szerda

tisztítás

márc. 11. csütörtök

gallyfa kiadás

márc. 12. péntek

A fogatoknál voltam s azt irtam fel, hogy mit szállítanak

márc. 13. szombat

fogatások

márc. 25. csütörtök

Rönköket és bányafákat kapcsoltam*

márc. 26. péntek

Travnyiknál tisztítás

márc. 27. szombat

Tisztítás Travnyik

ápr. 21. szerda

Esős nap

ápr. 22. csütörtök

Tisztítottam a kútnál

ápr. 23. péntek

Fenyőcsemetét ültettem a villanypásztában.**

ápr. 24. szombat

Tisztítottam.

ápr. 26. hétfő

Tisztítottam a villanypásztában.

ápr. 27. kedd

A csemetekerti táblán soroltam.***

ápr. 28. szerda

Soroltam

* „S kapocs. Rönkféleségek kezdődő bütürepedéseinek továbbterjedését megakadályozó, általában 2 mm vastag, 20 cm széles laposvasból, 6–10 cm nagyságban S alakban megforgított lemezke.” „Bűtű. A hengeresfa vastagabb, fűrészelt vége.” *Edészeti-Vadászati-Faipari Lexikon.*

** *Villanypásztá.* Erdőkön áthaladó magasfeszültségű távvezetékek biztonsági sávja, ahol csak alacsony fák vagy bokrok nevelhetők, például karácsonyfának szánt fenyőfácskák vagy gyümölcstermő cserjék.

*** *Sorolás.* A vetősorok meghúzása sorvonóval – sorjelölővel – erdősítésekben és csemetekertekben.

ápr. 29. csütörtök

Soroltam

ápr. 30. péntek

Soroltam

május 23. vasárnap

Szeptember volt még, mikor ezt a naplóm írni kezdtem, ami most innen balra helyezkedik el. Nem sok betű az egész. Pár hónap, azaz 9 hónap alatt irtam ezt. Borzasztó. Már május van. Ühüm, május. Ühüm június? Ühüm július? Ühüm augusztus? Mi az én életcélom? Írni? Tudós lenni? Erdész lenni?

május 24. hétfő

Vázámban két kosbor, agárkosbor, az egyik sötétebb lila, trópusi egzotikus növényekhez hasonlítanak; négy darab karácsonyfaszerű zsurló, s két szál fehér sisakvirág.

Lenn, Nosztrán virágzik a diófa, Ipolytamásdon magaskörist láttam fehér pamacsával. A 92/d erdőrészen jelöltem.

május 25. kedd

Vízért mentem. Sietve ugortam át az utamba kerülő pocsolyás árkokat, merev gallyakat. A vödör meg-megcsörrent a kezemben.

Hokukk hokukk – mintha furulyázna a kakukk.

Egy csöpp eső az orromra esett.

Láttam magam egy filmen, ahogy szaladok lefelé a nagy fűben a kúthoz, kezemben a vödör himbálódzik, a fák egészen fölém hajolnak.

Leértem az ócska kerekeshúthoz, itt van a völgyben, s a víz egészen magasán áll benne.

Megeredt az eső.

Mire visszaértem, már el is állt, s a nap is kisütött. Mindez mintegy fél perc alatt.

A kapunál még felpillantottam az égre.

Szívárvány! De régen láttam szívárványt!

A Sashegy Érsektisztási oldalán jelöltünk.

május 26. szerda

Jelöltünk a Sashegyen.

május 27. csütörtök

Gallyfákat irtuk össze

május 28. péntek

Becsültünk a Sashegyen.

Délután esett az eső.

május 29.

Ma reggel hazamentem.

május 31. hétfő

Vissza jöttem Nagyirtásra.

ÉS BECSÜLTEM ÉS KAPÁLTAM ÉS TISZTÍTOTTAM ÉS JELÖLTEM ÉS TISZTÍTOTTAM ÉS BECSÜLTEM ÉS ESŐS NAP VOLT ÉS JELÖLTEM ÉS KAPÁLTAM ÉS ESŐS NAP VOLT ÉS TISZTÍTOTTAM ÉS KAPÁLTAM ÉS BOZÓTIRTÁST VÉGEZTEM ÉS ESŐS NAP VOLT ÉS BECSÜLTEM ÉS TISZTÍTOTTAM ÉS JELÖLTEM ÉS LEHET HOGY EGYSZER MÉGIS ERDÉSZ LESZ BELÖLEM.

IDEG-ÖSSZEROPPANÁS

Egy másik dokumentum az erdőgazdálkodás köréből.

A következő önvallomást egy önmagát ironikusan Fekete Péternek nevező erdőmérnök vetette papírra néhány éve, az ideg-összeroppanás hatásán. Az eset, amelyről vall, elég szélsőséges, lelkiállapota még szélsőségesebb, de az írás – ha kórtünetként is – figyelmet érdemel.

A történetben költött személyek szerepelnek, ha valaki mégis magára ismerne, az tévedésben van – nem Ő az.

Fekete Péternek, a Kiváló Erdőgazdaság szakirányítási csoportvezetőjének

ÖNVALLOMÁSA

Nekeresd országban, Erdős megyében élek. 43 éves vagyok, tehát öreg-

szem. Ebben a korban az ember állást már nemigen változtat, különösen ha másutt még nem dolgozott, csak az erdészetnél.

Mintegy három hete mégis felmondtam a Kiváló Erdőgazdaságnál betöltött nagyon jó állásomat, és el akarok menni. Igazgatóm megkérdezte, miért, majd mivel nem tudtam logikus és elfogadható választ adni neki, szememre vetette, hogy kihasználom a mérnökkonjunktúrát.

Ez a vád fáj nekem. Én a munkámat hivatásnak tekintetem. Ha csak kenyérkeresetnek tekintetem volna, most nem is kellene elmennem.

De így el kellennem. Más választásom nincs. Idegeim máris tönkrementek. Vagy összeroppanok, vagy elmegyek.

Képzeljék el, hogy valakinek megkötik a kezét, s úgy nógatják: „Csináld, csináld! Neked meg kell csinálnod. Te mérnök vagy!”

Így vagyok én. 50 000 kat. hold nem állami erdő szakirányítását kellene megszerveznem, 20 000 hold fásítandó terület betelepítésének kötelessége áll előttem és 100 000 hold üzemi terület és az 50 000 hold szakirányítási erdő birtokpolitikai, területrendezési feladata. Megkötözik a kezemet. Nem adnak hozzá munkatársakat. Mármint adnának, csak olyat, aki szakmailag, emberileg nem ér semmit, aki sehol nem állta meg a helyét.

Pedig úgy vagyok elkönnyelve, mint az Igazgató kedvelt, megbecsült embere.

Mégsem ad segítséget. Én világosan látom és megmondom, miért nem. Visszatartja a VÁLLALATI EREDMÉNY elérésének és az ÉLÜZEMCÍM megszerzésének szükségessége. Az én részlegem, sajnos, nincs bekapcsolva egyikbe sem. Nincs befolyása a vállalati eredményre. Nem innen jön a pénz. Nem ezen áll az élüzemfeltételek teljesítése sem.

Igazgatóm tudja, hogy az igazgatóktól csak ezt kéri számon. Hozza-e a vállalati eredményt. Ha hozza, nincs rosszallás, nincs alaposabb vizsgálat, hogy mi nem megy nála rendben. Ha pedig az élüzemcímet is megszerzi, akkor nem is illik elmenni hozzá, s bármibe beletekinteni.

Mi lesz azonban, ha egyszer előjönnek azok a hibák, amiket most eltakar az eredmény?

Kérdem például: a Kiváló Erdőgazdaságnál miért nem akarnak az erdőmérnökök erdészetvezetők lenni? Mert Igazgatóm csúfolja a mérnököket, hogy nem állják meg a helyüket. Akit pedig csúfolnak, az még jobban elveszíti a talajt a lába alól, elveszíti a fejét, ambícióját és munkakedvét. Végül összezsapnak feje felett a hullámok, mert tudja, hogy megint csúfolni fogják, mert mérnök, és ezt szégyenli.

Igen, Igazgatóm! Ön panaszkodik minden mérnökre, s gúnyolja őket. Azt mondja: „Sajnos, ilyen főmérnököm van, aki önállótlan, aki nem tud vezetni, aki helyett nekem kell dolgoznom és ebbe megyek tönkre.”

Panaszkodik minden csoportvezető mérnökére, hogy határozatlanok, nem tudnak vezetni, nem tudnak irányítani.

Közben elfelejti, hogy mindez az Ön bűne, az Ön hibája, maga nevelti így az embereket, és aki nem akar ilyen önállótlan lenni, annak régen rossz.

De Ön panaszkodik, s az Ön nem mérnök barátai mindezt el is hiszik, sőt hangoztatják, sőt hirdetik.

Itt egy cél van: bebizonyítani, hogy aki mérnök, az nem alkalmas a vezetésre.

Erre minden eszköz jó. Még az Ön félrevezetése is. Szóban és írásban. Ön ezt szinte várja. Újabb és újabb állítólagos bizonyságait annak, hogy a mérnökök vezetésre alkalmatlanok. Nem tudnak tekintélyt szerezni stb.

Fordítva ez elképzelhetetlen. Hogy mérnök szólaljon fel Önnél nem mérnök ellen.

Pár évvel ezelőtt az egyik erdészeti fiatal mérnök szakelőadója könyörgött, kérte áthelyezését bárhová, csak innen el. Nem tudta bizonyítani, de számos jelből arra következtetett: erdészeti vezetője csal, lop. Önnel erről nem szólhatott. Ön nem engedte el. Az illető nem bírta tovább idegekkel, nem akart fiatalon a falnak menni, hogy majd mindent rákenjenek. Inkább kilépett önkényesen, s vele az erdészeti másik fiatal mérnök szakelőadója is.

Szépen beírták a munkakönyvükbe: „Önkényesen kilépett.” Most is ott van, bele van írva. Viselik az ezzel járó összes hátrányos következményeket.

Pedig alig telt el fél év, kiderült, a volt erdészeti vezetőjük sikkasztott. Nem volt mentség. El kellett bocsátani, ügyét a bíróságnak átadni.

De míg idáig nem jut a dolog, Ön egy nem mérnök vezetőről nem akar elhinni semmit. Aki rosszat mond róla: az rágalmoz. A mérnökökről meg az a véleménye, hogy izágák, most konjunktúra van, most nagy fiúk, de vezetésre alkalmatlanok, tekintélyt nem tudnak szerezni, a munkásokkal nem tudnak bánni, gazdasági érzékük nincs, ok nélkül ellenkeznek, nem akarnak engedelmeskedni nem mérnök vezetőiknek, megvalósíthatatlan ötleteik vannak stb.

Önnel nincs előrelátása. Önnel csak az a fontos, hogy senki egy szót ne szóljon az úgynevezett saját fajtánk ellen.

Ez a kifejezés: a saját fajtánk ellen, bármilyen sértő vagy kihívó, kezd már unalmassá válni a Kiváló Erdőgazdaságnál, mert legalább minden héten elhangzik valamilyen formában. Különösen borközi állapotban.

Ha egy mérnök nem köszön az utcán előre egy erdésznek, mert épp elgondolkodott, akkor saját fajtánk nevében ki kell kérni tőle, miért nézi le az erdészeket. Ha egy mérnök panaszt tesz valaki ellen, azt is ki kell kérni a saját fajtánk nevében.

Én most ugyanolyan helyzetben vagyok, mint az a fiatal erdőmérnök, aki „önkéntesen kilépett”. Csak az a különbség, hogy én már nem vagyok fiatal.

El kell mennem, mert Ön két használhatatlan embert akasztott a nyakamba, „a saját fajtánkból”. El kell mennem, mert nem várhatom meg, hogy rám kenjék azt, amiről nem tehetek.

Ön megfenyegetett. Nem ereszt el, s ha fellebbezek a Területi Egyeztető Bizottsághoz, minden összeköttetést igénybe vesz, hogy elvágjon.

Önnek gyerekjáték a maximális protekciót igénybe vennie.

Ön a vadászati felügyelő. Kezében van az a bizonyos szarvasbika, az a bizonyos vadászat, amiért – sajnos – sok számottevő személy mindenre képes.

Kialakult, illetve új formában feltámadt Nekeresd országban, illetve Erdős megyében az az úri passzió, hogy szarvasbikát löni milyen előkelő! Azért a bikáért mindent el lehet érni. Azzal a bikával mindenkit kézben lehet tartani. Az a bika Önt mindenkinek a pertu barátjává teszi.

Elöttem mégiscsak egy választás van. El kell mennem. Önkéntesen is. Muszáj.

Lehet, hogy be lesz írva a munkakönyvembe: „Önkéntesen kilépett.”

Nem bánom. Ön fogja megbánni. Nem én.

Igaz, azt mondta: „Ha öt olyan erdőmérnök elmegy a gazdaságtól, mint maga, meg se érzi a gazdaság. Pótolhatatlan ember nincs.”

Ezt vallom én is. Pótolhatatlan ember nincs.

De akkor miért ragaszkodik hozzám?

Pótolhatatlan ember nincs. De pótolhatatlan igazgató sincs.

Haladunk a korral. Ezt Ön is érzi. Ilyen módon vezetni már nemigen lehet.

Ön jól tudja, hogy itt vagy ott milyen baj van. De nem akar tárgyalni erről. Ön ezt céltudatosan teszi, hogy ha majd a kis bajból nagy baj lesz, azt mondhassa: nem szólt előre senki. „Miért nem jelezte, hogy baj van?”

Maga mérnök. Ez magának lett volna kötelessége. Ezért fegyelmi vizsgálatot kell hogy elrendeljek maga ellen.”

Mindig így szokott történni. Ez az Ön ragyogó és utánozhatatlan vezetési módszere.

Egyszóval el kell mennem.

Csak azt nem értem, miért nem enged el. Vagy miért nem engedte el azt a fiatal erdőmérnököt, aki akkor el akart menni?

Illetve értem. Mert borzalmas mérnökellenesség van Önben. Azok mind izágák, azok mind a népi demokrácia ellenségei, a párt ellenségei.

Egyszóval el kell mennem és eressen el inkább békében.

Kelt Nekeresd ország

Erdős megye

A Kiváló Erdőgazdaság székhelyén

Az Úrnak 2064. évében, április hava 5-én

Fekete Péter s. k.

MINDEN LÍRA NÉLKÜL

1949-ben, az erdők államosítása után 4115 műszaki munkaerő dolgozott az akkori Magyar Állami Erdőgazdasági Üzemekben. Köztük 646 erdőmérnök és 3033 erdész. Akkoriban az volt a terv, hogy a mérnökök számát 1954-ig 912-re emelik, az erdészekét pedig 3999-re, majd pedig még tovább. „Az erdészek létszámának megtervezésénél az a célkitűzés lebegett a szemünk előtt – szölt az indokolás –, hogy minél hamarabb eljuthassunk az ideális állapothoz, amikor az erdőüzem minden 300 kat. holdjára egy-egy külső szolgálatot teljesítő erdész jut.”

300 kat. hold erdő szűk 175 hektárnak felel meg. Ez lett volna tehát az ideális állapot.

1968-ban 4479 műszaki alkalmazottja volt az állami erdőgazdaságoknak. Ezen belül az erdőmérnökök és az erdészek száma (az utóbbiakat az erdésztechnikusokkal együtt számítva) 1949-hez képest alig változott, az egyéb műszakiaké – főleg a gépesítés folytán – lényegesen nőtt.

A külső erdei szolgálatot teljesítő erdészeké viszont jócskán csökkent, mert a fakitermelés és szállítás gépesítése, az erdőgazdaságok növekvő fafeldolgozó kapacitása is számos erdészt kötött le, s még többet az egyre duzzadó irodai adminisztráció.

Az adminisztratív alkalmazottak és kisegítők száma 1949-ben 507 volt. 1968-ban 2781.

Legalább ilyen arányban nőtt maguknak az erdészeknek az adminisztrációs munkája. A sokféle nyilvántartás úgyszólván minden alapadatát ők szolgáltatják ma is.

1949-ben 1 millió 300 ezer köbméter fát termelt ki az államerdészet. 1968-ban 3 millió 300 ezret. De ez utóbbi mennyiségből több mint fél millió köbmétert fel is dolgozott a saját fagyártmánytermelő üzeimben.

A fakitermelés növekedésével egyenes arányban nőtt az évről évre készletbe vett, nyilvántartott, kiadott, szállított faanyag. S hasonló arányban nőtt az évente kivágott és újra telepítésre váró erdők területe is, nem szólva az 1949 óta egyéb területeken ültetett mintegy 300 ezer hektár új erdőről, s a háborús időkben parlagon maradt, de utólag szintén beültetett sok ezer hektár vágásterületről.

Nyugodtan állíthatjuk: a magyar erdészek terhei az elmúlt húsz-huszonöt évben nagyot nőttek. Munkájuk is, felelősségük is. Anyagi helyzetük viszont, ha abszolút értelemben talán nem is, de relatíve – társadalmunk más dolgozó rétegeiéhez képest – inkább romlott, mint javult.

Ez pedig előbb-utóbb az erdőgazdálkodásra is visszaüt. Elsősorban az e tekintetben legrosszabb helyzetben lévő államerdészetre, amely a hazai erdők több mint kétharmadát kezeli, gondolja: Magyarország egész területének kerekén az egytizede van a gondjára bízva.

A régi Magyarországon az erdészek java része az uradalmak alkalmazottja volt. Az uradalmak érdekeit kellett védenie a köznéppel szemben. A háború után kialakuló új rendben az erdők állami kézbe kerültek, s akkor ugyanazoknak az erdészeknek ugyanazokat az erdőket az állam nevében kellett védeniük, főleg az eleinte még népmozgalmi méretekben működő fatolvajoktól. Társadalmi helyzetüket ez eléggé fonákká tette, legalábbis a falusi szegénység szemében. De némileg a felsőbbség szemében is, mert bár egyéni kivételek bőven voltak, testületileg az erdészek még jó ideig nem számítottak igazán megbízható társadalmi csoportnak. Elvették tőlük a szolgálati fegyvert is, védhették az erdőt a puszták két kezükkel. Bár a puszták az ő számukra ma is inkább csak szimbóluma a hatalomnak: amikor az 1950-es évek utolján hosszú huzavona után visszaadták nekik a fegyvert, akkor is úgy megkötötték a használati jogát, hogy legfeljebb a szarkák, szajkók, tarkavarjak veszedelme nőtt meg.

Puskát persze ma is csak az az erdész kaphat, akit az illetékesek méltónak találnak a fegyverviselési engedély megadására. Akit nem találnak

méltónak, az is betölthet valamilyen más erdészeti állást, de nem lehet kerületvezető, nem láthat el védelmi szolgálatot.

Az erdómérnökök régen sem hordtak puskát, legfeljebb ha vadászni jártak. De sokuknak volt vadászfegyvere, még a rendszeresen nem vadászóknak is. Egy időre aztán ők is szinte testületileg elfegyvertelenedtek, s még maig is csak egy kisebb hányaduk jutott puskához, többnyire valamelyik vadásztársaság tagjaként. Igaz viszont, hogy az erdőgazdaságok úgynevezett kartonos puskáit alkalomadtán – egy-egy vadászaton – ők is használhatják.

A régi társadalmi rend összeomlásával az erdészek és erdómérnökök viszonya is megváltozott. Eleinte az erdészek kerültek vitathatatlan előnybe, főleg a régi időkhöz képest, amikor szinte kötelező volt a három lépés távolság betartása, s amikor egyfelől a kiadott utasítások, másfelől a szolgálati jelentések hangja gyakran emlékeztetett a közismert katonai stílusra. Az új körülmények között az alá- és fölérendelteknek ez a régifajta kapcsolata tarthatatlanná vált, de sokáig nem tisztázódott, mi alakul ki helyette. Az erdészek egy része megelégedett azzal, hogy főnökei – megértve az idők szavát – nyájasabbá, közvetlenebbé váltak, kevesebbet parancsoltak, követeltek, s többet kértek, tanácsoltak, illetve magyaráztak. De sok helyt kitört a nyílt hatalmi harc. Eleinte inkább csak a helyi gazdasági egységekben, az erdőgondnokságokban, később az erdőgazdálkodás táji és országos irányító szervezeteiben is. Eleinte inkább csak spontán törekvések érvényesítésének reményében, később már a párt központi irányításával, a proletárhatalom megszerzésének és megszilárdításának jegyében.

Ez a folyamat akkoriban minden szakmában, a termelés minden ágazatában és a társadalmi élet minden egyéb területén végbement. De a közös törekvések ellenére sem egészen egyformán.

Az erdészetet e tekintetben nagyjából a következők jellemezték, illetve jellemzik:

1. Az erdők államosítását a magyar erdómérnöki kar nagy része helyeselte. A régi rendszer idején ugyanis a kincstári erdőkben szakmai szempontból jóval haladóbb gazdálkodás folyt, mint az uradalmi erdők többségében. A múltbeli erdőtörvények tervezési, szakembertartási és egyéb előírásai is azt a nézetet erősítették meg, hogy az erdőket állami beavatkozással lehet legjobban megvédeni minden esztelen pusztítástól, rablógazdálkodástól.

2. Ez a meggyőződés és maga az államosítás az erdómérnökök több-

sége számára megkönnyítette az új rendbe való beilleszkedést, egy csoportjukat pedig – főleg a fiatalabbak közül – a változások lelkes hívévé tette. Az utóbbiakból hamarosan országos gárda alakult ki, amely – bár eleinte alig volt önálló döntési, irányítási joga – képesnek bizonyult egy nagy távlatú, koncepciózus erdészeti politika kidolgozására és annak a párttal, illetve kormányzattal való elfogadtatására.

3. Az erdészek egy része is tevékenyen bekapcsolódott az átalakulás folyamatába: vidékenként változó arányban, de a réginél mindenképpen jóval nagyobb társadalmi súllyal. Sokan közülük úgy látták: az új körülmények nemcsak egyéni felemelkedésüknek kedveznek, hanem az addigi erdőmérnöki egyeduralom megtörésére is módot adnak. Törekvéseikben egyes múltbeli sérelmek emlékei, a személyi kiszolgáltatottság nehezen felejtethető fájdalmai is fűtötték őket, bár a megtorlást kevesen tűzték ki céljukul. Inkább csak a hatalomból akartak részesedni, befolyásukat biztosítani, s ezzel maguk és erdész kollégáik egyenrangúságát érvényesíteni.

4. Munkáskáderek is szép számmal kerültek akkoriban az erdészeti szervezetébe. Erdei munkások kevesen – hisz egyes vidékektől eltekintve, nem is igen volt még az erdésznek kialakult, állandó munkásrétege –, faipariak már többen, s még többen innen-onnan, nehézipari nagyüzemek munkásaitól álmunkáskáder faügynökökig. Sokan, ahogy jöttek, el is sodródtak: ez a szakma nehezen tűrte meg azokat, akik nem tudták megkülönböztetni a tölgyfát a juhartól, a bükköt a kőristől. Némelyeknek azonban sikerült megkapaszkodniuk, s később valamiféle – alsóbb vagy felsőbb fokú – erdészeti képesítésre is szert tenniük. Ma már nem játszanak számottevő szerepet, munkáskáderként legalábbis nem: egy részük olyan erdész, mint a többi, néhányan pedig igazgatói, személyzeti előadói vagy egyéb bizalmi pozíciót töltenek be, de többnyire már szintén erdőmérnöki, illetve erdésztechnikusi diplomával a zsebükben.

5. Épp mert az erdészetbe nehéz volt kívülről becsöppenni: itt a kiemelt erdészek is munkáskáderek számba mentek. Az erdészeti helyi és országos szervezetén belül az ő közreműködésükkel alakult ki egy többé-kevésbé határozott irányzat, amely önmagát tekintette a proletárhatalom letéteményesének, s az egyetemi végzettségű szakembereket csak eszköznek a gazdasági és egyéb célok elérésére.

Ez az ellentmondás azóta jórészt feloldódott, a döntés és az irányítás joga többnyire ismét együtt jár a magasabb szakképzettséggel. De az erdőgazdaságokon belül itt-ott még érvényesül bizonyos kettősség: a spontán

nul kialakuló érdekszövetségek harcaiban gyakran még ma is kísértének bizonyos erdész-erdőmérnök ellentétek.

6. Az erdészet egyik testületében, az üzemtervek készítését és az üzemterv szerinti gazdálkodás ellenőrzését végző erdőrendezősekben a magasan kvalifikált szakemberek fölénye átmenetileg sem válhatott vitássá. Az erdőgazdasági üzemekből ezért is húzódott ide számos kiváló mérnök. Hasonló vonzóereje volt egy időben a kereteit egyre bővítő Erdészeti Tudományos Intézetnek, az Erdészeti Tervező Intézetnek, valamint a soproni Erdészeti Egyetemnek, amely később faipari tagozattal bővült. De még a soproni és szegedi Erdészeti Technikumnak is. Ezeknek az intézményeknek a munkája is segített őrizni, sőt növelni a szakmai tudás becsületét, amikor az idők ennek kevésbé kedveztek.

Eközben az erdőmérnöki mentalitás is lényegesen megváltozott. A régi osztálykötöttségek megszűntével, az új nemzedékek felnőttével erősödtek benne az erdészeti munkát társadalmi szolgálatnak tekintő értelmiségi vonások, s gyengültek az egykori magyar középosztály kasztjellegű beidegződései.

7. Az erdészmentalitás legalább ennyit változott. A régi erdészek urak is voltak, meg nem is. A népből már kinőttek, de az úri középosztály nem fogadta be őket: ebből fakadt fájdalmaik jó része. Új generációik már érettségizett technikusok, s vitathatatlanul a mai magyar értelmiséghez tartoznak. Idősebb és fiatalabb mérnökkollégáikkal gyakran tegeződnek, harmonikusan együtt dolgoznak, közösen képviselik a szakma érdekeit.

8. Az utóbbi években mégis mintha megint inkább épülnének, mint rombolódnának a falak erdőmérnökök és erdészek között. Az egyes beosztások elnyerésének szigorúbb feltételei, a diploma – a képzettséget igazoló papír – növekvő becse, az üzemi mérnökök egyre teljesebb irányító szerepe, az erdészek jövedelmének fokozatos lemaradása és más tényezők mind a hangsúlyozottabb hierarchia irányában hatnak.

Olykor azonban más színezetűek az ellentétek: nem egy helyt a gazdaságok központjában dolgozó mérnökök, technikusok, erdészek együttesét tekinti a kintiek közvéleménye kivételezett csoportnak, amely közel ülvén a tűzhöz, a legjobb falatokat halássza ki a közös bográcsból.

9. Egy bizonyos: a külső szolgálatot teljesítő erdészek helyzete ma enyhén szólva rendezetlen. E szolgálat hátrányai és nehézségei oly nyilvánvalóak, hogy ezeket éppoly nyilvánvaló előnyökkel kellene ellensúlyozni, kivált az e tekintetben leghátrább tartó államerdészetnél. Az erdészek érdekében is, akik ezt bőven megérdemlik, de az erdőgazdálkodás tovább-

fejlesztésének érdekében is, amelynek ők, mondhatni, kulcsemberei: minden ésszerű változás gyakorlati valóra váltói.

10. Azt is látni kell azonban: mai pénzügyi forrásaikból az erdőgazdaságok nem csorgathatnak sokkal többet, sem erdészeiknek, sem erdei munkásaiknak. Az erdőgazdálkodás elsősorban nyersanyagot termel és értékesít, a termelési költségekhez képest alacsony árakon. Ugyanaz az erdőgazdaság, amely a hozzá elszegődő erdésztechnikusokat 1050 forintos kezdőfizetéssel alkalmazza, egy most végzett faipari technikust 2200 havi fix-szel vesz fel a maga fagyártmánytermelő üzemébe. Mert az viszont már nem nyersanyagot produkál.

Végso soron ez éppúgy a világgazdaság nyomott nyersanyagáira vezethető vissza, akárcsak a nyersanyagtermelő volt gyarmati országok alig-alig enyhülő nyomorúsága.

Az sem mindegy azonban, hogy az adott lehetőségek között melyik erdőgazdaság mégis milyen értéket tud megtermelni erdeiben, s milyen értéket tud kihozni a vágásra érett, kitermelhető fából. Ebben igen nagyok a különbségek. Vannak tehát még tartalékok, amelyek nem utolsósorban épp a kinti munka jobb megfizetésével, fölös terheinek csökkentésével, körülményeinek javításával, színvonalának emelésével tárhatók fel. Nyilván egyebekkel is – de elég nagy részben ezzel.

ERDŐ ÉS LÉLEK

Oly sokfélék az erdészek! És sok mindenben mégis oly egyformák, akik már jó ideje járják az erdő iskoláját!

Nagy nevelő az erdő. Hogy is tudná kivonni magát a hatása alól, aki annyi időt vele tölt? Annyi nap annyi óráját, éveken át!

Akadnak ugyan nevelhetetlennek bizonyuló tanítványok is. De e kivételek csak a szabályt erősítik. A szabály pedig nagyjából így szól: „Ha kimeész az erdőre, nyisd ki a szemed, a füled, a szíved. Ne zárkózz magadba, ha egyedül vagy se. De ne is verd fel az erdőt. Érezd együtt az ott élőkkal, hallgass az ott hallgatókkal, figyelj az ott figyelőkkel. Töltekezz meg a természettel, s így légy még inkább: ember.”

Bajos lenne megmondani, hogy ezeket az imperativusokat az erdő diktálja-e vagy az emberi lélek. Hisz a kettő találkozása kell ahhoz, hogy – bármilyen halkan – hangot kapjanak. Mintha hol kívülről, hol belülről szólnának a fák birodalmában bolyongókhoz, s intenék őket az itteni törvények tiszteletére.

Vagy csak képzelődés ez?

Aligha. Őseink ősei is már e törvényeket követték, az erdőket járván, belőlük élven. Ők még jóval esendőbbek voltak nálunk, ezért a megmáradás pusztá ösztöne is arra indította őket: legyenek az erdő csöndes és figyelmes, csupa szem, csupa fül fiai, akik maguk mindent észrevesznek, de az őket fenyegető ragadozók számára minél észrevétlenebbek.

Minket erdei ragadozók már rég nem fenyegetnek (legfeljebb magunkat vagy egymást marcangoljuk), de az ősi törvényeknek többnyire még hű meghallói vagyunk. S akit sorsa vagy hajlama erdösszé tesz: az még inkább.

Rang vagy képzettség itt mit sem számít: mérnök-e valaki, technikus-e vagy egyéb erdész. Aki itt nem tud egyszerűen emberré válni, az erdő fogékony fiává, az barbár idegen ebben a birodalomban.

Ha az erdészek munkáját részeire bontjuk: e feltrancsírozott tennivalók önmagukban éppoly prózaiak, mint a kötelességszerűen végzett más emberi munkák legtöbbször. Valamivel tán változatosabbak, de kezdeti érdekességüket hamar elköptatják a múltó évek.

Közben maguk az erdészek is kopnak: kinek a sok hideg koszt készíti ki a gyomrát, kinek a nagy gyaloglások, izzadások a szívét, kinek a téli átfázások, a mély hóban való tipródások az ízületeit.

De ha lassan elkopnak is, munkájukba belefáradnak is, mint mindenki más, legtöbbszörből vén koráig sem vész ki az erdő iránt érzett szelíd szerelem, csöndes rajongás.

Életük értelmét többé vagy kevésbé ebben lelik meg: az ő gondviselésükkel újul fel és nő magasra az erdő, és tenyészik tovább majd akkor is, amikor ők már nem lesznek.

E tartósabb tenyészet mintha magába fogadná életüknek legalább azt a részét, amelyet a vele való törődéssel vesztegettek el.

Nem misztika ez. Nagyon is érthető érzése a rövid életű, mulandó embernek.

Még akik vágják, tarolják az erdőt, azok sem hiszik egy pillanatra se, hogy ezzel megszakítanak az életét.

Miért szakítanak meg? Mindig csak egy töredék terület fái jutnak erre a sorsra, s azok helyett is hamarosan újak nőnek. Az egész erdő szinte örök életű.

Másokat ez tán nem vigasztal, ez az ágas-bogas fák százezreiben, ez a minden tavasszal újra rügyező erdőrengetegekben megtestesülő örökkévalóság. Az erdészeket vigasztalja. Ők ettől boldogabbak.

Furcsa társaság. Oly sokfélék, és mégis oly egyformák!

A VÁROS ERDEI

Budapest hasonlíthatatlan szépsége ott kezdődik és ott végződik, ahol a város – bárholnan szemlélt – képébe belevillan a Duna vize, s belerajzolódik ezer apró részletével a budai hegyvidék panorámája.

Nemcsak az erdős hegyek szépek Budán. A Gellérthegy csupasz sziklái éppúgy magukhoz vonzzák a tekintetünket, mint a Várhegy ódon és kevésbé ódon épületeinek merész sziluettű, tömör együttese, vagy a Rózsadomb és egyéb halmok lejtőinek tarkabarka, laza villasereglete.

De mindennek a magasabb hegyoldalak és hegytetők erdei adnak méltó háttérrel. Sőt gyakran nemcsak háttérrel, hanem közvetlen környezetet: hisz a házak és az erdők többnyire meglepő természetességgel találkoznak össze a budai hegyvidéken, s illeszkednek bele e táj – ellentéteiben is harmonikus – képébe.

Már csak ezért is közügy a budai erdők sorsa. Nélkülük messze nem lenne ilyen szép a város.

De azért is közügy, mert ezek az erdők emberek százazreinek adnak üdülést tavasztól őszi, sőt helyel-közzel még télen is. Közel vannak a városhoz, könnyen elérhetik őket, akik bolyongani vágnak a sétatakon, vagy letelepedni a padokra, a tisztások gypére, a fák tövébe.

Mindez köztudomású. Kevésbé közismertek azonban a budai erdők sorsát illető régibb és újabb keletű gondok. Nem árt, ha ezekre is rányitjuk a szemünket.

KEVÉS A VÉN ERDŐ, SOK A PUSZTULÓ FA

Volt Budapestnek egy régi erdőmestere, az 1870-es évek végétől az első világháború idejéig. Nevét ma is őrzi a Szépvölgytől a Hármashatár-hegy lejtőjén át a Csúcs-hegyig kanyargó Guckler Károly út.

Lelkes erdész volt. Valójában jót akart: a tuskókról sarjadt tölgyesek helyébe életerős fiatal erdőket ültetni, tölgyeseket, fenyveseket. Vakbuzgalmában egész hegyoldalakat tarolt le: Buda és Óbuda egykori városi erdeinek kereken az egynegyedét vágatta ki 1885-től 1900-ig.

A századfordulón – a város „közönségének” növekvő felzúdulására – abbamaradt a nagy tarolás. Az első világháború alatti és utáni ínséges években azonban folytatódott. Később ismét abbamaradt, de a második világ-

háború alatt és után megint csak a szükség parancsolt, s parancsának újabb idős erdők estek áldozatul. Még 1950–52 körül is évi 8–10 000 köbméter fát termeltek ki Budán.

Ma csak a száraz vagy beteg fákat vágják ki, de – a túl sűrű erdők „gyérítési anyagával” együtt – ezek is kitesznek 4000–5000 köbmétert évente.

Pedig már kevés az igazán vén erdő. Tekintélyesebb méretű, százados fákat, amiknek a törzsét egy ember már nemigen éri körül, jóformán csak a Normafa környékén látni. Meg itt-ott a János-hegyi út mentén, a Hűvösvölgyben, de már nem sokat. A többit kivágták. A budai erdők átlagkora ma alig haladja meg az 50 esztendőt.

Aligha szorul pedig bővebb magyarázatra, hogy a hatalmas fákból álló idős erdők mennyivel szebbek, lenyűgözőbbek.

Főleg ha egészségesek, erőtől duzzadók.

A budai erdők közül sok, sajnos, nem ilyen.

Ne beszéljünk most a komisz, sziklás lejtőkön kinlódó, nyolc-tíz méternél magasabbra éltekhozziglan se vergődő fákról. Ezek örülnek, ha élnek, ha idő előtt ki nem vesznek. De hány olyan erdő van Budán, amelynek a helyén sokkal külön is állhatna!

Guckler Károly csak nem haragudott egészen hiába a tuskókról sarjztatott korabeli erdőkre. Az előtte való időkben ugyanis a városi építkezésekhez szükséges nagyobb méretű fát többnyire a Felvidékről hozták, a Vágon és a Dunán úsztatták le, a város környéki erdőkből pedig inkább csak tűzfát termeltek oly módon, hogy a 30–40 éves fákat kivágták, de tuskójukat benthagyták a földben. A kihajtó sarjából girbegurba, de sűrű erdő nőtt, míg egy jó emberöltő múltán arra is fejszét nem vetettek.

Az ilyen „sarjderdők” fiatal korukban gyorsan fejlődnek, később azonban visszamaradnak a magról keltekhez képest, könnyen el is betegesednek – leginkább a már többször sarjztatott tuskókról származók –, elszárad a csúcuk, ágaikat fagyöngy lepi meg, törzsükre, gyökereikre gombák telepednek.

Guckler Károlynak ez volt a fő érve annak idején. Szaporán ki kell vágodni őket, míg tömegesen pusztulni nem kezdenek.

Csakhogy ő túlságosan elsiette a dolgot. Olyan tekintetben is, hogy ami máig megmaradt az általa halálra ítélt, de az 1900-as tiltakozással megmentett erdőkből, az mégiscsak elszolgált azóta két emberöltőt. Rádásnak ez is valami. Sőt talán még ezután is elszolgál ki tíz évet, ki húzat, ki harmincat, egészségétől függően. Kár volt hát Gucklernak annyira sietnie.

De azért is kár volt sietnie, mert a sok új telepítést nem győzte erővel.









Nem tudta megakadályozni, hogy jó részük el ne sarjasodjék – főleg a tölgymakkvetésekből kikelő fécemetéket nyomták el a sarjak –, nemegyszer tehát eben gubát cserélt. Másutt meg – bécsi mintára – feketefenyveseket telepített, s azokat ma, alig 70–80 év múltán, máris a fokozatos kiszáradás veszélye fenyegeti (lásd a Hármashatár-hegy környékét, ahol mind gyakoribbak a fenyvesek sötétzöldjéből kivörösülő, pusztuló foltok).

Az tehát a helyzet, hogy bár tömegkatasztrófától, egész erdők gyors elhalásától, amitől Guckler félt, még ma sem kell tartanunk, azzal mégis komolyan számolnunk kell, hogy a budai erdők egy része – egyes fák és kisebb-nagyobb facsoportok pusztulása folytán – mind erősebb ütemben ritkul. Különösen áll ez a János-hegy környékének a Guckler működése előtti időkből származó öreg sarjtölgyeseire, de mint mondtam, az általa telepített feketefenyvesek jó részére is.

A kirándulási lehetőségeket ez a folyamat szerencsére nemigen csökkenti. A ritkás erdők, amelyekbe besüt a nap, bekéklik az ég, beszöknek a szellők – sokak számára még tán kedvesebbek a zölden borongó, csupa árnyék erdőknél.

Idejében fel kell azonban készülnünk arra is, hogy a kiritkulás egy adott fokán túl az idős sarjtölgyesek száradása láncreakciószerűen terjedhet tovább. A szabadon nőtt, egészséges tölgyfa ugyanis akár ezer évig is élélhet, a zárt erdőben nevelkedett tölgyek azonban társaik szorításától szabadulva egyre inkább csak alacsony oldalágaikat látják el vízzel és táplálékkal, felső ágaikat pedig hagyják elhalni. Feketén, üszkösen, csupaszon meresztik őket az égre – ha alul még van is bennük élet, előbb-utóbb megérnek a kivágásra.

A FAFAJOK ANTISZELEKCIÓJA

A fák társadalmában állandó küzdelem folyik nemcsak az egyes fák, hanem a fafajok között is (pontosabban azok között a növényi társulások között, amelyekben egyik vagy másik fafaj vezető szerepet játszik). Az egyik visszaszorul, a másik előretör.

Ez a küzdelem akkor is folyik, ha az ember nem szól bele. De gyakran az emberi beavatkozás egyik-másik formája is az antiszelekciónak, a kevésbé értékes fafajok hódításának kedvez.

A fafajokat persze – akár az embereket – sok szempontból lehet megítélni, s az egyiket értékesebbnek, a másikat értéktelenebbnek kikiáltani.

A mi budai üdülőerdeinkben azonban kétségtelenül azok a fák érnek legtöbbet, amelyek hosszú életűek, nagyra nőnek, dús lombúak, s amelyek a levegőt minél üdőbbé, a talajt pedig – lombjuk hullatásával, a humuszképződés elősegítésével – minél termékenyebbé teszik. Mindamellett pedig a szebbek közül valók – mert nem minden fa egyformán szép.

A legértékesebb fafélések Budán – a bükk. Egy kis túzással azt mondhatnánk, hogy itt minden egyes bükkfát törvényes védelem alá kellene helyezni. Ezüstösszürke, sima törzse, egyenes, magas növése, hosszú, vékony hajtásai, lombjának selymes tavaszi zöldje, s lobogó lángra emlékeztető őszi színeződése mind amellet szólnak, hogy pártoljuk, védjük, szaporítsuk.

Annál is inkább, mert itt, a Nagyalföld tözsomszédságában már az is természeti különlegesség, hogy a párás, üde levegőt kedvelő bükk ilyen alacsony platókon, lejtőkön, völgyekben megéljen – alig 300–400 méterrel a tenger színe felett –, sőt ne csak megéljen, hanem gyönyörűen fejlődjék is.

Bükköseink azonban már a Guckler előtti idők óta egyre fogynak. Területi részesedésük valamikor legalább 10 százalék lehetett a budai erdőkben, ma a 3 százalékot sem éri el. Helyükre főleg a tölgy nyomult.

Bár a tölgy is értékes fa, ha makkról nevelik és nem sarjrol. Nem olyan finom, már-már arisztokratikus jelenség, mint a bükk, kérge rücskösebb, lombja torzonborzabb. De egészében így is harmonikus hatást kelt, erőt és nyugalmat áraszt. A tölgyesek emellett többnyire változatosak, a fő fafaj vadcsersznyével, berkenyével, gyertyánnal, hárssal, ilyen-olyan bokrokkal keveredik bennük, a fák alatt többnyire virágok is nyílnak, közülük itt-ott füves tisztások ékelődnek... egyszóval igen alkalmasak kirándulóerdőknek.

Csak hogy a tölgyesek is fogynak, vagy legalábbis fenyegetően gyors ütemben nő a beléjük keveredő kőrisfák aránya.

A kőris a szó szoros értelmében agresszíven terjeszkedik már jó ideje a budai erdőkben. Főleg a legértékeltenebb fajtája, a virágoskőris. Mostanára eljutottunk oda, hogy a 60 évesnél fiatalabb erdőkben átlagosan több a kőris, mint e táj uralkodó tölgyfélése, a kocsánytalan tölgy.

Laikus ésszel azt mondhatnánk: oly mindegy, hogy a bükk vagy a tölgy vagy a kőris lombsátra alatt sétálunk Budán. Fa – fa. Mit számít az?

Sajnos, számít. A fafajoknak ez a fokozatos kicserélődése egy általános degradáció jele, amely nemcsak a fákra, hanem a talajra és az egész környezetre is kihat.

A folyamat okai sokrétűek. Az elmúlt idők nagy tarolásai, az idős sarjerdők kiritkulása, az erdők talajának letaposása, tömörítése a kiránduló

tömegei által – ezek mind szerepet játszanak benne. Nemkülönben a szomszédos nagyváros köténgerének páraszívó hatása is.

Ez utóbbi külön szót érdemel.

A nagyváros házai, kő- és aszfaltburkolatai napsütésben, mint tudjuk, gyorsan felmelegszenek, s felmelegítik – nyaranta sokszor már-már kibíratatlanul tikkasztóvá teszik – a környező levegőt. Annál is inkább, mert a város belsejében kevés a felmelegedést fékező párologtató felület, magyarázatra kevés a víztározásra képes, burkolatlan talaj, kevés a növényzet és kevés a szabad víztükör. Ami csapadék lehullik, az a csatornákon keresztül javarészt a Dunába jut, ahelyett hogy elpárologna, vagy növényeket táplálna, s felüdítené a várost, kivált annak zártan beépített negyedeit. A hiányzó pára egy részét a város környéki területek pótolják, a többi között a budai erdők, de emiatt természetesen ők maguk is jobban szenvednek az időszaki szárazságoktól.

A bükkösök eltölgyesedése, a tölgyesek elkörisesedése, az idős tölgyfák felső ágainak mind tömegesebb elhalása, valamint a budai erdők talajának lassú elszegényesedése vízben és felhasználható tápanyagokban – mindez egyetlen degradációs folyamatot alkot. Jelzi ezt egyébként az is, hogy az utóbbi évtizedekben Buda régi forrásainak egy része elapadt, más részének pedig lényegesen csökkent a vízhozama.

A kiritkuló tölgyesek és a helyükbe lépő kőriserdők gyér lombozata alatt a talaj mind jobban kiszárad, humusztartalma fokozatosan csökken. A degradáció folytatódik. Budapest erdeinek egy elég tekintélyes része lassanként válságos állapotba kerülhet, ha nem szánunk elég figyelmet és erőt a káros folyamatok megfékezésére, s a jelenlegi tendenciák mielőbbi megfordítására.

ÜDÉBB ERDŐKET!

A legfontosabb az, hogy az erdőterületre hulló csapadékot maximális mértékben vissza tudjuk tartani az erdei növényzet számára. Budapest csapadékának ebből a részéből jóformán semmi ne jusson a csatornába.

Ez a cél már maga is megköveteli, hogy a műszaki módszerek alkalmazása – például vízfogó, vízterelő árkok ásása, kisebb víztárolók létesítése – mellett a növényzetet is igyekezzünk lépésről lépésre átalakítani, a fajok terjedésének arányát és az erdők „szerkezetét” – vízszintes és függőleges tagoltságát – kedvezőbbé tenni.

Az államerdészet – amely a budai erdőket is kezeli – már kidolgozta ennek a nagy átalakító munkának a terveit. A tervek lényege az, hogy nagyarányú ültetésekkel, több koronaszintű erdők és helyenkénti sűrű cserjesávok létesítésével, a ritkuló erdők hézagainak betöltésével, idős fának alátelepítésével, a túlburjánzó kőrisek és egyéb értéktelen fák, cserjék kirtó irtásával és fokozatos kicserélésével lassacskán olyan előnyt adjunk az értékesebb fafajoknak, illetve növénytakasúásoknak a létükért folytatott küzdelemben, hogy azok aztán már önmaguk védelmére, életkörülményeiknek saját erejükből való megjavítására is képesek legyenek. Tehát ellene tudjanak szegülni az értéktelenebb fafajok terjeszkedési törekvéseinek, sőt az ismét javuló minőségű talajokon – a fokozódó helyi páratartalom és egyéb kedvezően alakuló mikroklimatikus tényezők hatására – esetleg maguktól is terjeszkedjenek.

E tervek reálisak, de megvalósításuk nem csekély erőfeszítést kíván. Az eddigi – lényegében mindmáig extenzív – gazdálkodást a budai erdőkben minden szükséges feladatra kiterjedő, belterjes erdészeti munkának kell felváltania, s ezt a változást szervezetileg és anyagilag is meg kell alapozni.

A nehézségek, sajnos, igen nagyok. A régifajta tarvágások és telepítések mellett a munkát néhány helyre lehetett koncentrálni. A korszerű gazdálkodás viszont megköveteli, hogy a budai erdőknek mind a 2900 hektárján jóformán állandó – gyakran már-már kertészeti jellegű – munka folyjék.

A bükköt például tarra vágott, nyílt területekre eleve lehetetlen visszatelepíteni, mert csemetéi nem bírják a napot. A ritkuló erdők fái alatt kell tehát kis foltokban megművelni a földet, és oda ültetni a felnevelendő csemetéket.

És így tovább, sorolhatnám a példákat. A lényeg azonban az: a degradálódó budai erdőket ismét üdébbé, egészségesebbé, életerősebbé kell tennünk, még ha áldozatok árán is. S ez ma már nem szűk értelemben vett erdészeti szakfeladat, hanem sürgető fontosságú közügy.

Már csak a város erősen szennyezett levegője miatt is.

A BUDAPESTI KATLAN

Hogy Budát hegyek karéja fogja körül, az köztudomású. De a pesti oldal sem igazán sima. A Dunától távolodóban lényegesen emelkedik a terep, mind magasabb teraszok, buckák, dombhátak követik egymást, és ölelik körül a várost, hatalmas félkörívben. A pesti síkság keleti határát már egy

250–300 méter magas dombvonulat alkotja. Az ehhez tartozó mogyoródi Bolnoka-hegy 328 méterrel emelkedik a tenger színe fölé, meghaladja tehát nemcsak a Gellérthegy (235 m), a Sas-hegy (259 m), hanem még a Mátyás-hegy (300 m) és az Ördögörm (317 m) magasságát is.

Az ilyenformán kialakuló katlan legaljában, a Dunához közel fekvő területeken épültek Budapest legsűrűbben lakott negyedei. Ebben a kő-sivatagban alig találunk itt-ott egy-egy zöld oázist, az utak is mind burkoltak, csatornázottak. Ilyen körülmények között:

napsütéses időben igen gyors és erős a fellemelegedés;

könnyen megreked a házsorok között a téli köd és füst, a nyári rekkenő meleg;

a csapadék túlnyomó része elfolyik a csatornákon, a levegő tehát gyakran szélsőségesen száraz.

Hasonló jelenségeket más nagyvárosokban is tapasztalhatunk, de Budapesten – a katlanszerű elhelyezkedésből fakadó szélvédettség folytán – fokozott mértékben. Annál is inkább, mert a várost környező legmagasabb hegyvonulatok (János-hegy–Hárs-hegy–Kecske-hegy–Újlaki-hegy–Hármas-határ-hegy–Csúcs-hegy, s távolabb az egész Pilis–Gerecse) épp az uralkodó és egyben legerősebb nyugat-északnyugati szeleknek állnak útjába, azokat fékezik le. Így Budapest az általában is elég szélvédett Magyarországon belül (Alpok, Kárpátok hatása!), még egy külön kis csendes zugban bújik meg.

A város tüdeje, tisztalevegő-szállítója elsősorban nem a kis Budai-hegység, hanem a Pilis és a Gerecse. Az itteni kiterjedt erdőségekből mindig jut elegendő oxigén-utánpótlás a füstben, bűzben fulladozó Budapestnek, csak fújjon a szél, és jófelől fújjon! Ha nem nyugat-északnyugatról, akkor legalább északról, a Duna-kanyar, illetve a Börzsöny felől.

Nem lehetünk elégedetlenek: az ezekből az irányokból fújó szelek évi átlagos gyakorisága 58 százalékos. Nyáron meg éppenséggel 70 százalékos. Közülük a nyugat-északnyugatiak – a környező hegyek említett fékező hatása ellenére – átlagosan még mindig jóval erősebbek a más irányú szelek-nél, így kiváltképpen alkalmasak a város levegőjének gyors kicserélésére.

Budapest levegője tehát – a város szélvédettsége ellenére – többnyire kellő mértékben felfrissül. A különösen káros kén- és klórszennyeződés inkább csak egyes körzetekben (például pályaudvarok, vegyi üzemek környékén) szokta túllépni időről időre a veszélyességi küszöböt, amelyen felül már kimutathatóan ártalmas az egészségre. Legkellemetlenebbek e tekintetben a szélcsendes, párás téli napok és hetek, amikor nemcsak a gyár-

kémények füstje húzódik le a katlan aljába (a hazai iparnak csaknem a fele még mindig Budapesten tömörül!), hanem a lakóházak kéményei is éjjel-nappal ontják a záptojásszagú, kénese füstöt, amelyet az tesz olyan büdössé, hogy a hazai barnaszemek átlag két százaléként tartalmaznak. Legutóbb 1963–64 telén volt egy hosszabb periódus, amikor a város belsejét december elejétől január második feléig – majdnem ötven napon át – egyre sűrűsödő, fullasztó füsttakaró borította, míg a környező ormokon (például a Szabadság-hegyen) teljesen tiszta volt a levegő.

Egy ekkora város levegőjének radikális megjavítása természetesen eleve nem lehet csupán erdészeti feladat. De az erdészet is megteheti érte a magáét, főleg azzal, hogy tudatosan törekszik minél üdőbb erdők nevelésére, hogy ezáltal is fokozódjék a város és környéke közötti légmozgás, a legáltalább részleges levegőicserélődés.

Az alacsony fekvésű, zártan beépített belső városrészek levegője ugyanis általában mindig szárazabb és melegebb a zöldterületekénél, főleg a környező hegyekénél. De a tenyészeti időszakban, tavasztól őszig különösen szembeszökő a különbség.

Budapest egymástól amúgy is élesen elütő két táj – a Nagy-Alföld és a Magyar Középhegység – határán fekszik. Viszonylag kis területén belül ezért is tapasztalunk olykor meglepő éghajlati eltéréseket. Pest egy részén például a csapadék sokévi átlaga 550 mm alatt marad, tehát megfelel a Közép-Tisza vidékének, a János-hegy és a Hármashatár-hegy felsőbb régióiban viszont 650–700 mm között mozog, akár a Közép-Dunántúlon. A hőmérséklet évi átlaga mintegy 2,5–3 C°-os eltéréseket mutat, a belső városrészek ennyivel melegebbek.

A helyi légmozgások természetesen a különbségek kiegyenlítésének irányában hatnak. A kőszivattyú száraz és meleg – nyaranta olykor már-már forró – levegője, mint említettem, kitartóan felfelé törekszik. Helyébe a környező magasabb területekről, főleg a budai erdős hegyekről hűvösebb, súlyosabb, párásabb légtömegek hömpölyögnek. Ha nem frissíthetik is fel az egész várost, de valamit mégis használnak neki, kivált az olyan szélcsendes időkben, amikor a távolabbi hegyvidékek lehelete nem juthat el a budapesti katlanig.

A budai erdők 1949–50-ig a főváros tulajdonában voltak. Akkor az államerdészet vette át őket, s vállalta a kezelésükkel járó gondokat és költségeket.

1955 óta az államerdészet kiemelt területként tartja nyilván Budapest erdeit, s 1958 óta növekvő nagyságú beruházási hitelt biztosít az itteni különleges feladatok finanszírozására (sétautak építése és karbantartása, enyhelyek létesítése, különleges erdőművelési munkák elvégzése stb.).

Az anyagi támogatás lehetőségeinek azonban határt szab, hogy az államerdészet az erdőgazdálkodás országos fejlesztési feladatait nem hanyagolhatja el bármilyen fontos helyi teendők kedvéért sem. Még ha azok a helyi teendők a kétmillió Budapest lakosságának az érdekeit érintik is.

Általános erdőgazdálkodási szempontból a budapesti erdők sorsa kis tétel.

Ez magyarázza például azt is, hogy a két háború közti Budapest nem egészen 3000 hektárnyi erdőterületén valamikor öt erdőmérnök irányította a gazdálkodást – az akkori fogalmak szerint igen sikeresen –, a mai 4200 hektáron pedig (beleértve a pesti oldal erdeit) mindössze két erdőmérnök működik.

Fővárosi szempontból azonban annál nagyobb tétel kellene, hogy legyen a Budapest erdeivel való okos gazdálkodás. Nem lehet mindent az erdészettől várni, amikor a legszorosabb értelemben vett kommunális problémákról van szó. Hisz Budapesten maga az erdők biológiai állapota is fontos kommunális – városszépészeti, városegészségügyi, idegenforgalmi – kérdés. S hát még az erdei utak, parkolóhelyek, erdei játszóterek, kilátótornyok, ródlipályák, sífelvonók építése, vagy a forgalmasabb kirándulóhelyek ivóvízzel, sőt – uram bocsá! – vécével való ellátása.

Minderről sok vita folyik már hosszú évek óta. A város azonban nem sokat tesz. Mintha csak örülne, hogy letette a saját erdeinek gondját. Az a néhány millió forint ráadás már nem fér bele a költségvetésébe.

De az erdészetbe sem nagyon. Az erdészet megteszi, amit megtehet, de az egyre kevesebb a kellenénél.

Mi lesz Budapest erdeivel? Meddig tart a mai felemás állapot?

Erre csak a város vezetői adhatnák meg a választ.

Sokan rátalálnak csodaváratnak ítélt az erdőben. Nagyon ritkán

Hogy a Kárpát-medence igen alkalmas találkozóhelye az egymással tusakodó égtájaknak, arra nézve a história is elegendő példával szolgál. De a meteorológia sem kevesebbel. Évről évre végigéljük az atlanti, a mediterrán és a kontinentális klíma mind újabb küzdelmeit, melyekben hol az egyik, hol a másik, hol a harmadik kerül fölénybe a másik kettővel szemben. Időjárásunk ezért oly szeszélyes.

Kicsi bár az ország, az egyes tájak éghajlata is eléggé eltérő. Nyugaton, az Alpok aljában az átlagos évi csapadék megközelíti az évi 900 mm-t (itt van is erdő bőven). Két-háromszáz kilométerrel keletebbre, a Tisza középső folyásánál már alig haladja meg az évi 500 mm-t (ezért is oly fátlan ez a vidék).

Egy azonban bizonyos: az éghajlat szélsőségei az ország egyetlen vidékén sem teszik eleve lehetetlenné az erdőtenyésztet. A talaj szélsőségei már inkább. A hegyes-dombos vidékek vízmosta lejtőin, a csaknem humusztalan, buckás homokokon, a mély fekvésű szikes talajokon nem épp könnyű erdőt telepíteni, kivált olyan esztendőkből, amikor a kontinentális klíma dominál, s a gyenge facseteteket halomra sorvasztja-szárítja a tavasz végi, nyár eleji aszály.

De nemcsak klímaövezetek találkoznak a Kárpát-medencében, hanem különféle égtájak növényei is. Így a párásabb atlanti tájak örökzöld borostyánja a kelet-délkelet-európai szárazföldi éghajlatot kedvelő tatárjuharral, sajmeeggel, törpemandulával. A Földközi-tenger környékének szelídgesztenyéje, csertölgye, molyhostölgye, virágoskörise az Európa szívéből Skandináviáig és a szibériai tajgákig mindenütt otthonos erdei fenyővel, nyírral, rezgőnyárral. A Balkánról szétszármazott ezüsthárs, dió és orgona az Alpok vörös- és az Alpok alja feketefenyőjével. Az Észak-Amerikából betelepített akác a Kínából behozott eperfával (dunántúliasan: szederfával) és bálványfával (népiesen: ecetfával) ...

Ezért is olyan változatosak hazai erdeink. Ezen a változatosságon belül azonban a lombos fák uralkodnak a fenyők felett. Épp ellenkezőleg, mint mondjuk, Ausztriában vagy Csehországban, ahol a fenyőké a főhatalom.

A Kárpátok, Alpok öreg fenyvesei bizonyára fenségesebbek a mi lombos erdeinknél. Szédülő szemmel nézünk fel szálegyenes törzseik harminc-negyven méteres magasságaiba. Illatuk is feledhetetlenül az orrunkban ragad. De a fenyvesek régiója mégis halott világ az alacsonyabb vidékek lombos erdeihez képest.

A fenyők lehullott, vörösbarnára fonnyadt tűje nehezen korhad. Ujjnyi-arasznyi-könyöknyi vastagon lepi be a fák alját: nemigen bír áttörni rajta se fű, se virág.

Ernyősen szétterülő ágaik alatt bokrokat is ritkán tűnnek a fenyők. Tömtött koronájuk hűsében-árnyékában kevés a madár is, kevés a vad.

A lombos erdők viszont – kivált a nálunk oly elterjedt tölgyesek – élettel telvék. Fűvel, virággal, cserjével, bokorral, lepkével, bogárral, méhvel, hangyával, pocokkal, cickánnyal, négylábú vaddal és szárnyaló madárral. És különb-különb fák ága-bogával, sokféle levelével, gyümölcsével, tokjával, makkjával, kérgével.

Itt mintha kinyílnék a szemünk, a fülünk. Apró-cseprő szépségekre csudálkozunk rá, finom neszekre figyelünk fel: érzékeink, amelyek bent a városokban, az embernyüvő civilizációs környezetben folytonos védekezésbe szorultak – itt szabadon és vidáman működnek. Körülfog a tenyésző-enyésző élet, eláraszt és magába fogad.

Kire ez hat jobban, kire az. Kire a fények, az árnyékok játéka. Kire az erdő szüntelen mozgása, soha el nem ülő csendes mocorgása. Kire meg a halkan szállongó illatok, az ibolyáé, gyöngyvirágé, akácé, bodzáé, fagyalé, hársé, a korhadó avaré, a gyorsan érő és romló gombáké, a vörösen villogó szamócaszemeké, a horhosok oldalán előbújó bojtos gyökereké, a kivágott fák tuskójáé, kérgéé, a száradó füveké . . .

Megint mások a lombok zúgását szeretik leginkább hallgatni, főleg szeles, sőt viharos időben. S a megeredő eső muzsikáját, ahogy csapdosni kezdi a leveleket, előbb csak ritkásan, pötyögősen, majd egyre sűrűbben, egyre szaporábban, míg a sok-sok apró csepp verése végül egyetlen hatalmas fortissimóba nem csap. Ilyenkor legjobb azért behúzódni valamely enyhelyre – ha van hova. Ha meg nincsen (és hideg sincsen), akkor lehányini magunkról a felső ruhát, és gyorsan összegöngyölgetve menekíteni száraz helyre, lehetőleg egy öreg fa odvába vagy legalább egy vén törzs tövébe. Úgy várni, hogy csendesedjék a zivatar, elálljon az eső.

Sokan sétálni, csavarogni szeretnek inkább az erdőben. Megint mások

kényelmesen kinyújtózkodni, lehetőleg hangyátlan helyen, hogy ha egyszer hanyatt vágták magukat, ne legyen már gondjuk másra, mint a fák koronájára meg az égnek az ágak között átkukucskáló kékjére. A lengedező levelekre, a rá-rázendítő, fel-felrebbenő madarakra. S itt-ott talán egy-egy pelére, mókusra.

Míg meg nem lepi őket az álom, mely édesebb e helyt, mint bárhol másutt. Ha a szokatlan fekvéstől megsajdul is kissé a derekuk, mire felserkennek.

Nyáron persze jó nyújtózás esik akár a pusztá földön is. De tavasszal? Ősszel? Télen?

Akkor inkább csak a fák nyújtóznak az erdőn az elérhetetlen égi magasságok felé.

A fakadó tavaszi erdő aligha szorul dicséretre. Az alig bomló rügyek rengetege, ahogy halványzöld fátyolt borít az erdőre. A zsenge levelek ezerárnyalatú zöldje, a juharok sáarany, a kőrisek viaszfehér, a madárce-resznyék, vadmeggyek hófehér virágözöne. Az őszi erdő színváltó pompája is magáért beszél. De a téli erdő már kevésbé, kivált ha még csak nem is zúzmarás, nem is havas, hanem a szó szoros értelmében tar: csupasz fákkal, csóró ágakkal.

Pedig akinek van szeme hozzá, ilyenkor ámulhat igazán a lombját lehányt erdő rejtelméin: ahogy feltárul az ágak kusza rajzolata, egészen a legvékonyabb gallyacskáig. Eddig mintha zöld egyenruhában álltak volna a fák, egy hosszú-hosszú haptákba merevedett hadsereg hű katonáiként. Most kiütközik külön egyéniségük. Milyen durvák, torzonborzak a tölgyek! Nincs bennük semmi hajlékonyság, semmi finomság. A kőrisek már karcsúbbak, nyúlánkabb törzsűek, de bütykös hajtásaik primitív erőszakossággal ívelnek felfelé. Annál előkelőbbek a bükkök: ezüstösszürke, sima ágaik hosszú és vékony, egyenes gallyakkal nyúlnak a semmibe. A szilek koronájának könnyed kuszasága is megkapó: remekbe készült rézkarcok hangulatát idézi. Az akácágak viszont hirtelen vékonyodásukkal lepnek meg: a gyors fogyatkozás egyetlen lendületével vesznek bele a téli égbolt szürkeségébe...

S még hányféle fa tárja fel ilyenkor legigazibb valóját! S hányféle bokr! A kökénygallyak tövises szövedékéből dércsípte bogyók kéklenek ki hamvasan, bár kissé fanyarul. A galagonyabokrok göcsörtös ágai apróbb gyümölcsöket kínálnak: lisztes ízű, piros gyöngyöcskéket. Pirosak a szúrós bélű csipkebogyók is, élénk, tiszta színük még a hó alól is kisüt. De

a leveleik javát még mindig őrző, még mindig zöldellő fagyalbokrok fekete fürtjei is ott kelletik magukat a havas tájon éhesen kóválygó, borzas tollú madaraknak.

Tél, tavasz, nyár, ősz ... Mikor nem szépek a lombos erdők?

TÁJAK ÉS ERDŐK

Mit nekem te zordon Kárpátoknak

Fenyvesekkel vadregényes tája! –

kívánczozott ki Petőfiből a költői kiáltás, hogy utána kedve szerint eldicséresse az Alföldet, a maga királydinnyés homokban sárguló törpe nyárfardeivel.

Minden tájnak megvannak a maga jellemző erdei. A magashegységekben főleg fenyők díszlenek, s azok is megszabott rendben: a cirbolyafenyő, a tűt télire lehullató vörösfenyő fent a havasok közelében érzi igazán jól magát, a lucfenyő (a közismert karácsonyfa) már kissé lejjebb, s még lejjebb a sima kérgű, fésűs tűjű jegenyefenyő, amely gyakran sötétlik ki az alacsonyabb, de még üde hegyoldalak bükköseiből is.

Nekünk nincsenek magashegységeink. Fenyveseink itt-ott mégis vannak, főleg nyugaton, az Alpok alatt, ahová – Sopron, Kőszeg és Körmend táján – a felsőbb régiók lucosai, sőt itt-ott jegenye- és vörösfenyvesei is lehúzódtak. Nagyobb területet azonban csak a náluknál jóval hosszabb tűjű erdeifenyő foglal el, főleg Vasban és Zalában, de helyenként Somogyban is, egészen a Zselicségig.

Aki ebben a kevés fenyőjű országban fenyőillattal akar megtöltekezni, annak legjobb e tájak felé vennie útját. Veheti ámbár esetleg másfelé is. A Bakony tövében is megmaradt a múlt századokból egy kis erdeifenyves folt a Komárom megyei Fenyőfő falu környékén, mely erről is kapta a nevét. Újabban telepített fenyvesek pedig sokfelé díszlenek országszerte: lucosok az üdebb, párásabb tájakon, így a Hegyközben vagy a Bükk és a Mátra némely részein, erdei- és feketefenyvesek pedig inkább a kevés esőjű, szárazabb hegyoldalakon, dombháton, de még a Duna-Tisza köze sovány homokjain is.

A luc a hazai éghajlat alatt gyorsan növvő fának számít: egy lucfenyvesben hektáronként 800–1000 köbméter fa is megeremhet ötven-hatvan éves

korig. Ennek egy része már előbb kivágható, s ami másra még nem jó, mert túl vékony, abból is jó papír lesz.

Ezért is telepítenek egyre több lucost alkalmas hazai tájainkon. Sokszor sajnos épp a legszebb bükkösök helyén, mert bár a bükk a legértékesebb lombos fáink egyike, a luc nála is többet hoz és hamarabb fizet.

De vannak hívei az észak-amerikai eredetű duglászfenyőnek is, az ugyanis még gyorsabban nő és még több fát terem: ahol együtt ültetik az európai fenyőkkel, hamar kimagaslik közülük. Csakhogy termékeny, mély talajt követel, ilyen területeknek pedig a hazai erdészlet soha nem lesz bővében.

Az erdei- és feketefenyő viszont a mostoha körülményeket is tűri: a mészkő- és dolomithegyek vízmosta, sziklás lejtőin, a terméketlen alsó talajrétegig lekopott löszös domboldalakon és a jóformán minden humusznak híján levő fakó homokokon is megél. Kettejük közül is a sötétebb kergű, sötétebb tűjű feketefenyő az igénytelenebb, de mivel lassabban nő, s a fája is kevesebbet ér, az erdészek inkább kedvelik az erdeifenyőt. A mezőgazdasági termelésből kieső sovány földeken – a szikeseket kivéve – ma főleg ez a fa hódít tért, de ez vált fel sok lombos erdőt is, kivált gyengén növő akácokat, csereseket.

Könnyű megismerni különben, nem is annyira hosszú tűjéről (hisz a feketefenyőé még hosszabb), inkább a kergéről, mely a töve táján durván cserepes, felül viszont egyre simább, s a koronája táján már élénk narancs-színbe vált át.

Ennyit röviden a fenyőkről. Az bizonyos, hogy az idő nekik dolgozik (ha féltünk is őket az itt-ott elszaporodó szúféléktől és egyéb veszedelmektől). De dolgozik azért jó néhány lombos fának is.

Valaminek mindig dolgozik az idő. Az egyik fajta fának kedvez, a másinak bajt hoz.

A leglassúbb változásokat az éghajlatnak inkább csak évezredes távlatokban érzékelhető fokozatos átalakulása hozza. Gyorsabban hat a talajok természetes átalakulása, amelyet jórészt épp a rajtuk tenyésző növények okoznak. De még ehhez képest is szinte szédítő ütemű az erdőknek az a metamorfózisa, amelyet az ember egyre mértéktelenebb beavatkozása vált ki.

A régi erdők maguktól sűrűsödtek-ritkultak, nőttek és pusztultak. Voltak nagyjából egykorú fák-ból álló erdők is – amelyek egy-egy villámcsapás okozta nagy tűzvész után verődtek fel az elhamvadt erdőségek helyén –, de legtöbbször különféle korú fák keveredtek, egy-két éves csemetéktől több száz esztendősi óriásokig. Ha kidőlt egy-egy vén fa, korhadó törzse,

ágai alól hamarosan már tört is felfelé az új nemzedék, hogy egymással gyűrűközve osztozkodják az éltető napvilágon, mely most egyszerre oly bőven áradt a megnyílt magasságból.

Mai erdeink fái közt is akadnak alacsonyabbak-magasabbak, vékonyabbak-vastagabbak, nagy korkülönbségek azonban ritkán vannak köztük. Legfeljebb ha maguk az erdészek gyérítenek meg egy-egy kivágásra érett idős erdőt, hogy a földre hulló és ott kicsírázó magokból sűrű *újulat* támadjon. De mire felnő, az az újulat is nagyjából egykorú erdővé serdül.

Igazi vén fák sem igen vannak a mai erdőkben: már a száz évet is egyre kevesebb éri meg. Azért is kell mesterséges fészekodúkat kirakni a cinkének, harkályoknak, csúszkáknak, légykapóknak, szalakótáknak, mert odvas fát már alig találunk.

A mai erdőgazdálkodás főleg azt nézi: melyik erdő hány köbméter évi fatermést hoz. Mivel pedig a fák nem nőnek az évig: ha a hektáronkénti átlagnövedék már csökkenőben van, akkor arra az erdőre rendszerint kimondatik az ítélet.

Mondatnak ki azonban más ítéletek is. Ez a fafaj értékesebb, az értéktelenebb. Ennek több teret kell adni, annak kevesebbet. Ilyen és ilyen talajra csak ezek a fák valók. Itt ez jól bevált, ott az nem vált be... Mindéből végül is egy országos fafajpolitikai koncepció alakul ki, amely az évek teltevel maga is változik ugyan, de közben megtermi a maga gyümölcsseit.

Száz éve például a nyárfát még nem sokra tartották, hacsak a teknővájó cigányok nem. A folyók szabályozása nyomán az egykori árterületek mintegy kétszázezer hektárra terjedő régi nagy nyárasai jórészt eltűntek. A hegy- és dombvidéki tölgyesekből is kegyetlenül kivágatták az erdész-elődök a gyomfának tekintett rezgőnyárákat, akárcsak a hozzájuk hasonlóan megvetett nyíreket.

A hazai nyárfajtáknak ma is kevés a becslése, de az európai és amerikai nyárfajták kereszteződéséből keletkezett úgynevezett hibrid nyáráknak – amelyeket sokan kanadai vagy nemes nyárként ismernek – annál több. Ezek sem fogják ellepni soha az országot, már csak azért sem, mert elég kényesek arra, hogy se túl száraz ne legyen a talaj, se túl nedves, a talajvíz ne törjön a felszínre, de ne is süllyedjen két-három méternél lejjebb. Erdeink egytizedénél többet aligha foglalnak el valaha is, de mivel igen gyorsan nőnek, a hazai fatermelésnek idővel akár egynegyedét, egyharmadát is a jövőendő nyárültetvények adhatják.

Különös átrendeződés megy ma végbe honi tájainkon és erdeinkben. Az

erdők területe úgyszólván mindenütt növekedőben van, sík földeken, domb- és hegyvidékeken egyaránt. De a faanyagtermelés súlypontja lassan áttólik azokra a sík vagy enyhén lejtős területekre, amelyeken géppel forgatott talajba, géppel ültethetők a facsemeték, majd géppel ápolhatók, permetezhetők, gyéríthetők, nyeshetők, s végül géppel „arathatók”, beleértve a tuskók kiszedését is.

Ilyesféle gépesített gazdálkodásra nálunk elsősorban a hibrid nyárok alkalmasak, de alkalmasnak látszik az akác is – főleg a szálegyenes növéssű árbocakác – meg néhány hazai és külföldi fenyőfélése. Egy-két generáció múlva alighanem ezek adják a hazai fatermés nagy részét, mégpedig úgyszólván teljesen gépesített ültetvényekben, amelyek már alig nevezhetők majd a régi értelemben vett erdőknek. Már csak azért sem, mert gyakran kombinálódik bennük a fatermelés a mezőgazdasági termeléssel, térben és időben egyaránt.

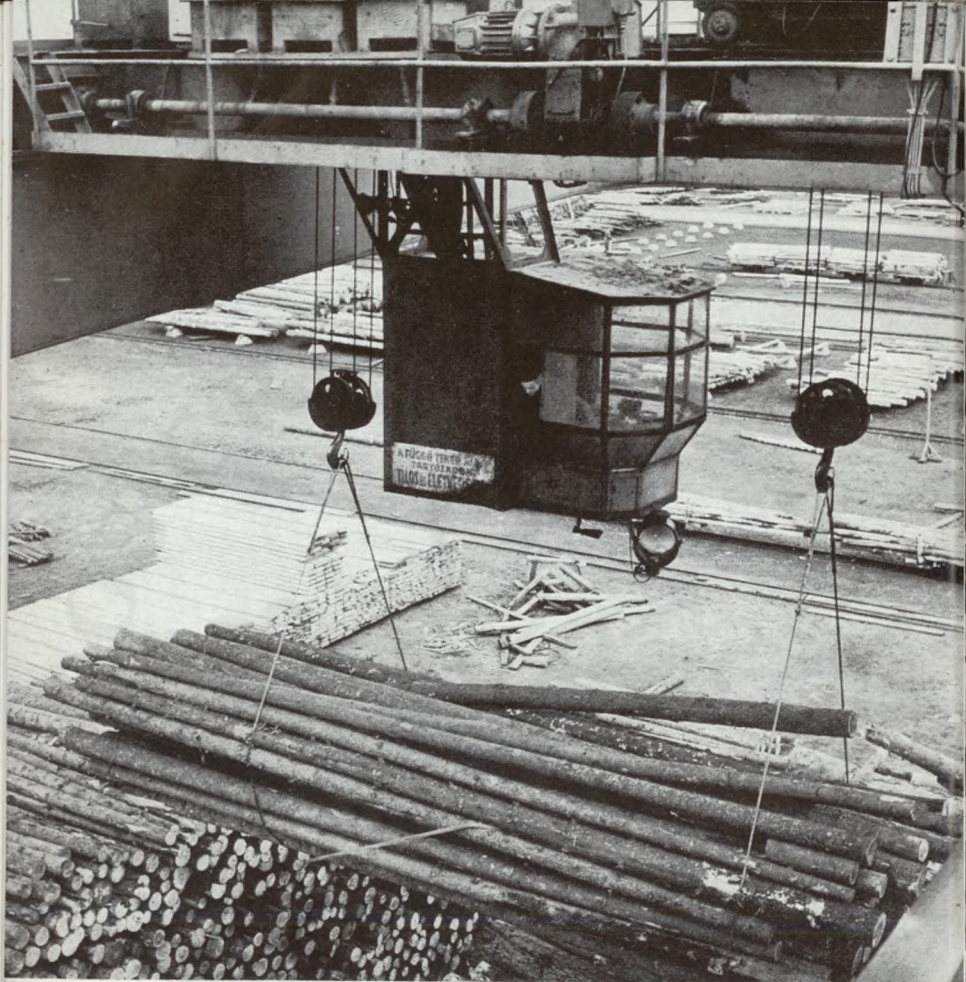
S a többi erdő? Az igazi erdők?

Egy részükben még érdemes lesz korszerű fagazdálkodásra berendezkedni. Először is azokban a kedvező fekvésű és talajú lombos erdőkben, amelyek bár nem teremnek annyi fát évi átlagban, mint az említett ültetvények, különlegesen értékes faanyagot adnak, a bennük folyó munkák pedig – az átlagosnál jobb terepviszonyok folytán – nagyobbbrészt gépesíthetők. Másodszor azokban a kevésbé értékes lombos erdőkben, amelyeknek a területén legalább a fakombájnok akadálytalanul mozogni tudnak, s így még kifizetődik bennük – bár ki tudja, meddig – az aránylag kis hozamú, külterjes faanyagtermelés is.

De már ma is jó szokunk a gondolathoz, hogy hegyvidéki erdeink elég tekintélyes része – s a meredekebb lejtőkkel megszaggatott dombvidéki erdők nagy része is –, a faanyagtermelés helyett vagy mellett, főleg a talaj védelmét, a vízgazdálkodás természetes szabályozását s nem utolsósorban: az emberek üdülését szolgálja majd. Ismét több lesz az idős erdőnk, még az odvas fánk is, amelyben a cinkék, harkályok, csúszkák, fakúszok, légykapók, szalakóták megfészkelhetnek és fiókákat nevelhetnek.

Ezeknek a tájaknak a két uralkodó fafaja, a tölgy és a bükk mellett sok fa- és cserjeféleség tenyészik majd e fokról fokra visszatermesztessedő erdőkben. Jóval több, mint manapság. Ellentétben a gépesített erdőültetvényekkel, a jövődő fagyárakkal, amelyekben viszont általában egy-két fajfaj kap csak teret – és minden egyebet, ami megkívántatik a gyors növekedéshez, a maximális fatömeg-produkcióhoz.









Amióta a világ világ, az emberi civilizáció mindig, mindenütt pusztította az erdőket. Pusztították a pásztornépek, hogy több legelőhöz jussanak. A földművelő népek, hogy gyarapítsák szántóikat. A szőlőművelő népek, hogy gyarapítsák szőlőiket, s a kivágott fákból elegendő boroshordót készíthessenek. A hajós népek, hogy bárkáikon, gályáikon tengerre szállhasanak. A várakat és városokat rakó népek, hogy ellássák magukat építő- és fűtőanyaggal. Az iparosodni kezdő népek, hogy bányákkal, kohókkal, majd kazánokkal falassák fel a rengeteg fát. A modern civilizáció korszakába lépő népek, hogy utat törjenek autósztádáiknak, villamos távvezetékeiknek, olaj- és földgázvezetékeiknek, hogy helyet teremtsenek új városaiknak, üdülőtelepeiknek, gyáraiknak, nyíltszíni bányafejtéseiknek, gondosan rejtegetett kaszárnyáiknak, rakétakilövő bázisaiknak meg ezerféle egyéb építkezésüknek...

Amióta a világ világ, mindig csak fogytak az erdők. Európában azonban egy-két évtizede már nem fogynak. Magyarországon sem. Sőt terjeszkednek: hódítják vissza, legalább részben, amit elvesztettek.

Hódítják vissza – nem a városoktól, nem az ipartól, nem a modern közlekedési, szállítási hálózattól, csak a mezőgazdaságtól. Attól azonban oly sokat, hogy az nem csupán az újabb veszteségek pótlására elegendő, hanem az erdőterületek növelésére is.

Az ok világos: a korszerű mezőgazdaságnak nincs többé szüksége gyenge termőerejű területekre. Annyi módon tudja növelni a jó talajok terméshozamát – gépekkel, műtrágyával, gyomirtó vegyszerekkel, nemesített vetőmaggal stb. –, hogy rossz földeken dolgoznia kész ráfizetés. Ahogy sokkal érdekesebb egy tehéntől tízezer liter tejet fejni évente, mint négytől átlag kétezer-ötszázat, épp így sokkal érdekesebb ugyanazt a búza-, kukorica- vagy répatermést negyedannyi területről takarítani be. Érdekesebb, mert olcsóbb, mert kevesebb a rezszi. S ma már nem is lehetetlen. Egyre több olyan jó termőterületünk van, amely még ma is művelt gyenge talajaink átlagtermésének a négyszeresét is meghozza.

Ugyanez a folyamat megy ma végbe mindenütt a világ többé-kevésbé fejlett országaiban. Korunk tudományos-technikai vívmányai nemcsak az ipar új forradalmát hozták meg, hanem annak révén a mezőgazdaságét is.

Ez az oka annak, hogy az évezredek nagy pusztítások után ma Európaszerte gyarapodik az erdők területe. Hisz mennél jobban virágzik például

a Pó-síkság, annál reménytelenebb vállalkozás az Abruzzók köves hegyoldalait szántani-vetni. Az erdőt viszont elég száz évben egyszer elültetni (bár van vele dolog a száz év alatt is).

Igaz, hogy ez az egyszeri elültetés, felnevelés sem olcsó multság. Új erdők telepítésére, fásításokra csupán 1954 és 1965 között hatmilliárd forintot költött az ország. S nem is haszontalanul, hiszen lényegesen nőtt nemcsak az erdőterület, hanem a kitermelhető fatömeg is.

A telepítések üteme azóta csökkent, s feltehetőleg tovább csökken: anyagi erőinket ugyanis egyelőre inkább a fafeldolgozó ipar fejlesztésére kell koncentrálnunk. De a jövőendő egy-két évtizedben annyi mezőgazdasági területünk marad majd paragon – főleg az eróziós hegy- és dombvidékeken és a gyenge homokokon –, hogy nem lesz mit tennünk: ültetnünk kell az erdőket rendületlenül, kivált ahol gépekkel is mozogni tudunk.

Kérdés persze, egyre égetőbb kérdés: hová érdemes erdőt ültetni, s hová nem érdemes még erdőt sem. Ez sem csak a mi hazai gondunk. A Földközi-tenger környékének országaiban például, ahol az évezredek át egymást váltó civilizációk szomorú emlékeképpen óriási területek fátlanodtak, kopárosodtak el, ahol rengeteg a csupasz hegyorom, a napégette, forró köves hegyoldal és az értéktelen tüskés bozóttal – a macchiával – benőtt lejtő: ott is mind többen vitatják, szabad-e a sziklás hegyvidékek fásításába ölni a pénzt, nem kell-e inkább lent a folyóvölgyekben létesíteni intenzív nyár- és eukaliptuszkulturákat, a krónikus fahiány enyhítésére.

Ennyire kopár területünk nekünk kevés van (a legsivárabbak: a Bakony alján – főleg Veszprém környékén –, a Pilis hegység déli részén és a Mátrától északra, a hevesi dombvidéken), de nekünk is folyvást számolnunk kell: hol milyen költsék árán milyen haszonra számíthatunk.

Valójában azt mondhatnánk: ami érvényes a mezőgazdaságra, az érvényes – némi fáziskülönbséggel – az erdőgazdaságra is. A termelési módszerek forradalmi átalakulása az utóbbit is a jó termőtalajok intenzív kihasználására, s a félig-meddig terméketlen területek paragon hagyására ösztönzi.

Ez mégis csak félig igaz. Az erdő nem csupán fát ad, hasznát így nem lehet a fahozamra redukálni. Megvan a maga reális – bár forintban nehezen kifejezhető – értéke az erdő jó levegőjének, hűsének, csendjének, nyugalmanak, szépségének is. Megvan az értéke a meredek hegyoldalak, domboldalak maradék termőtalajának is, melyet az erdő egyrészt megóv a további lemosódástól, másrészt szerves anyagaival gazdagít. S megvan az értéke annak a hónap, hólének, esővíznek is, amelyet az erdő – az erdei

avar, az erdei talaj – csapadékos időben visszatart, s ezzel nemcsak a száraz hónapokra szükséges nedvességet tartalékolja (üdébbé, párásabbá téve egész környezetét), hanem a hirtelen lerohanó vizek pusztításainak is elejét veszi.

De számolnunk kell azzal is: az erdő- és a mezőgazdasági termelés nemcsak az intenzív ültetvényes gazdálkodásban kombinálódhat. A mi erdészeink ma még erősen tartják magukat ahhoz az elvhez, hogy az erdő- és a legelőgazdálkodás összeférhetetlen. Az erdőterületek jó részére nézve nyilván igazuk is van: a legelő jószág több kárt okoz a talajban és a növényzetben, mint amennyi hasznot hoz. De mindenütt így van-e? Alkalmas helyeken nincs-e létjogosultságuk korszerűen kialakított legelőerdőknek, amelyekben a ritkásan álló fák alatt akkor is elevenen zöldell még a fű, amikor a fátlan területek gyepe már rég kiégett? A mai csupasz – és még egyre csupaszodó, erodálódó – hegy- és dombvidéki birkalegelők helyett is nem kellene-e minél több úgynevezett algériai típusú bokros legelőt létesíteni? Vagyis gépi erővel teraszozni a lejtőket, és a teraszokat jól sarjadzó cserjefélékkel ültetni be, amelyeknek a lombja a teraszok közötti gyeppel együtt bőséges zöldtakarmányt adhat. Annál is bőségesebbet, mert a teraszok sok vizet visszatartanak a növényzet számára, és meggátolják a talaj további lemosódását is.

Tisztásokkal tarkított ligetes erdőkben a sátoros vándor baromfitenyésztés nagyarányú elterjesztéséről is alighanem szó lehetne. Másutt meg olyan jól bekerített vadaskertek létesítéséről, amelyekben exportra szánt szarvasok, dámok, őzek nevelhetők félvadon, naponkénti állandó etetéssel és szigorú állatorvosi felügyelettel.

Beszélhetnénk egyebekről is, így a fatuskókon folytatható oltásos gombatermelésről, erdei gyümölcsök mesterséges termesztéséről, a már ma is sokfelé látható és igen kifizetődő karácsonyfatelepekről stb. De nem folytatom. Csak utalni akartam arra, hogy a különféle haszonvételek kombinációja ott is kifizetődővé teheti a gazdálkodást, ahol a fatermelés egymagában már keveset ígér.

Az elkövetkező évek, évtizedek aztán majd megmutatják, hogy hol mi válik be és mi nem. De az vitathatatlan, hogy erdeink sokoldalúbb hasznosítása felé tartunk. S ezen nemcsak gazdasági hasznosítás értendő. Jóval több erdőnk lesz, s ezen belül jóval több olyan erdőnk, mely elsősorban a gyarapodó szabad idejű emberiség szívét, lelkét, agyát, tüdejét lesz hivatva megtisztítani a nagyvárosi élet, a zaklatott mindennapok sokféle szennytől. S hovatovább a vidéki élet sokféle szennytől is, hisz csak el-

jutunk lassan oda, hogy minden kisváros, nagyközség, de még akármilyen apró falu lakóinak is meglesz a maguk közeli erdeje, erdőcskéje, ligete, ahová bármikor kiballaghatnak, kifurikázhatnak. Nem úgy, mint ma, amikor sok helyt – kivált az Alföldön – még csak a város- vagy faluszéli temető kínál némi árnyékot és üdülést nyaranta a sűrű porfellegektől fulladozóknak.

AZ ORSZÁG FÁJA

MENNYI FÁNK VAN?

A „fában szegény ország” titulusra még Trianon után tettünk szert. Azóta volt időnk megszokni. A legutóbbi évekig nem is gondolta senki, hogy e cím egyhamar lekophatna rólunk. De ennek a fában szegény országnak újabban furcsa panaszai kezdenek támadni. Nem tud mit kezdeni a fölös fájával.

Csakhogy ugyanez az ország közben kénytelen annyi fát és faterméket behozni külföldről, amennyit soha ezelőtt. Fa- és fatermékimportunk értéke az 1951. évi 490 millió devizaforintról 1967-ig 1350 millióra nőtt, s egyelőre örülnénk, ha nem nőne tovább. Teljes állatitermék-exportunk hoz körülbelül annyit az országnak, amennyit a faimport elvisz. A fenyőfűrészárú egymagában is olyan előkelő helyén áll az importlistának, hogy értékben csak a nyersgyapot és a nyersolaj előzi meg. S mégis tény és való: nem tudunk mit kezdeni a fölös fákkal. Hiányunk ugyanis főleg fenyőfában és abból előállítható termékekben van. Fölöslegünk viszont különféle lombos fákban.

Az ellentmondás ebben gyökerezik. Az eltérő tulajdonságú fák csak kis részben helyettesíthetők egymással. A fenyők fája, bár könnyű és puha, meglehetősen szívós és szilárd. A puha, lombos fák törékenyebbek nála, a kemények meg súlyosabbak, s megmunkálni is nehezebb őket. S a fenyők – hosszú rostúak lévén – a hagyományos eljárásokkal gyártott cellulóz és papír előállítására is sokkal alkalmasabbak a rövid rostú lombos fáknál.

Nekünk viszont kevés a fenyőnk. Erdeinknek mindössze 8 százaléka. A mai Magyarország mindenestül a mérsékelt övi lombos erdők zónájába

tartozik. Még a nyugati határvidék fenyvesei is lombos erdőkkel váltakoznak, keverednek.

Igaz, hogy eddig azt hittük: lombos fánk sincs elég. Azzal is takarékoskodnunk kell. Korlátoznunk tűzifaként való felfűtését és egyéb felhasználását, az építkezésektől a szőlők kikarózásaig. S még külföldről is hoznunk be tűzifát, ne kelljen túl sokat kivágnunk a honi erdőkből.

Vagy mindez csak szándékosan terjesztett tévhit volt, erdeink védelmére? Tévhitnek tévhit volt, ez ma már tagadhatatlan. Kétségtelennek látszik azonban, hogy maguk az erdészek is megcsalódtak. A csalódás gyökerei a Trianon utáni gyászpszichózisig, a „fában szegény ország” közheylének kialakulásáig nyúlnak vissza. Az akkor készült statisztikák valóban tragikus helyzetet tártak fel – de nem egészen megbízható adatok alapján. Azt, hogy mennyi erdők van, nagyjából mindig tudtuk. Akkor is, azóta is. De hogy ezekben az erdőkben országosan mekkora „élőfa-tőke” halmozódott fel s e tőke évenként mennyivel gyarapszik, mekkora „kamatot” hoz, arról a legutóbbi időkig nem voltak elég pontos adataink, világos fogalmaink.

Részadataink voltak. Sok erdőről készült üzemterv, mely területről területre haladva rögzítette, hol milyen fák tenyésznek s azok milyen állományt alkotnak. A helyszínen felvett adatokból (a fák átlagos kora, mellmagassági átmérője, magassága, sűrűsége, elegyaránya, a fával borított terület nagysága stb.) az üzemtervek készítői az egyes erdők fatömegét is kiszámították – igaz, hogy sokáig csak a vágásra előírtakét –, s a különféle fatermési táblázatok alapján az évi növedéküket is megadták. Mindez azonban nem volt elég az országos helyzet hiteles áttekintéséhez.

Az erdők üzemtervezése ugyanis szaporátlan, nehéz munka. Európában mi hosszú ideje az elsők között vagyunk e munka elvégzésében, mégis csak mostanában jutunk el odáig, hogy minden erdőnknek legyen valamiféle – esetleg már lejárt, de az alapadatokat mégiscsak rögzítő – üzemterve. Amellett a meglévő, de különböző időben készült üzemtervek alapján sem könnyű egy időpontra vonatkoztatott áttekintő képet adni, s még kevésbé könnyű ennek az áttekintő képnek a változásait – az országos élőfa-tömeg és növedék alakulását – folyamatosan figyelemmel kísérni.

A fő probléma mindig az évi növedékekkel volt. Milyen kamatot hoz erdeink élőfa-tőkéje? Egyes fákat ki lehetett dönteni, darabokra vágni, évgyűrűiket több helyütt megmérni, s az adatok alapján növekedésük ütemére és annak koronkénti változásaira, gyorsulására vagy lassulására visszakovetkeztetni. De a fák még egy-egy fafajon belül is sokfélék, az er-

dők pedig még többfélék, így a kapott eredmények mindig csak egy jókora adag bizonytalanság árán voltak általánosíthatók. Elvileg nem volt tehát indokolatlan óvatosnak lenni a számításokban.

Üzemtervezőink emellett többnyire elavult fatermési táblázatokkal dolgoztak. (A fafajok jó részére csak nemrégiben készültek megbízható, modern hazai táblázatok.) Ez tovább növelte a hibalehetőségeket. S még tovább növelte az, hogy sokáig az országos számvetések alapelvei, módszerei sem voltak teljesen tisztázottak.

Elég az hozzá: magunk sem tudtuk, mink van. Az 1946-ban készült Országos Erdőleltár például, mely az államerdészet akkori érdeinek – a hazai erdők 75%-ának – adataival számolt, 62 millió köbméteres élőfa-készletet mutatott ki, s nem egészen 1,5 millió köbméteres évi növedéket vagy „fatermést”. (Igaz, hogy csak a 7 centiméternél vastagabb faanyagot vette tekintetbe.)

Gyakorlatilag ez azt jelentette: ha országosan évi $1,5 + 0,5 = 2$ millió köbméternél több „vastagfát” – 7 centiméternél vastagabb faanyagot – termelünk ki, akkor a kamatok helyett már a tőkét fogyasztjuk, s ezzel a növedéket is tovább csökkentjük. Holott a magyar élőfa-tőkét a háborús és a háború utáni idők kiterjedt tarolásai miatt már amúgy is súlyos veszteségek érték.

Vágták azért a fát az erdészek – ha sziszegve is. Az 1950 és 1959 közötti évtizedben egyetlen évben vágtak kevesebbet 3 millió köbméter-nél; az átlag 3,35 millió volt. 1960-ban megközelítették, 1961-ben túl is haladták a 4 milliót.

Ebbe a mennyiségbe a fák vékonyabb ágai is beleszámítottak, a túl sűrű erdők gyérítéséből származó fa is, s azoknak az erdőknek a kitermelt faanyaga is, amelyek 1946-ban nem voltak államerdészeti kezelésben. Sokan mégis úgy vélték: lassan, de következetesen csökkentjük az ország élőfa-tőkéjét.

Időközben azonban 1950-től fogva folyamatosan készültek – egységes elvek szerint – az állami erdők új üzemtervei. Ezek adatainak összesítése mind nyilvánvalóbbá tette, hogy több fánk van, mint hittük. Ezért a kitermelési előírásokat központilag tovább növelték, 1964-től már a 4,5 millió köbméter fölé.

Ekkor történt a váratlan fordulat. Kezdett telítődni a hazai fapiac. Persze csak lombos fákkal, sőt csak azok egy részével (bükkfával például nem). De ez is elég volt ahhoz, hogy megingassa a csaknem fél évszázados közhelyek érvényét.

Új országos számbavétel kezdődött. Mennyi is hát valójában az országos élőfa-készlet, s mennyi ennek az évi növedéke? Az 1950 óta gyűjtött adatok tömegére támaszkodó, modern matematikai módszerekkel végzett számítások meglepő eredményeket hoztak. Kiderült, hogy a magyar erdők élőfa-készlete az elmúlt években nemcsak hogy nem csökkent, hanem meglehetősen gyorsan nőtt. De nőtt ezzel együtt az évi növedék is, annyira, hogy 1966-ban már túlhaladta a 7 millió köbmétert.

Legalább ennyi fát kellene kivágnunk évente, hogy erdeink élőfa-tőkéje ne nőjön tovább. Mivel pedig az évi növedéknél eddig is jóval kevesebbet vágunk, a magyar élőfa-tőke az 1950. évi (minden erdő minden fáját magában foglaló) kereken 132 millió köbméterről 1966-ig 171 millió köbméterre nőtt, s évente egyelőre mintegy 2,5 millió köbméterrel nő tovább.

Az 1950-re visszakövetkeztetett 132 milliós élőfatőke adat nincs lényeges ellentmondásban az 1946. évi – részterületre és részfatömegre vonatkozó – 62 milliós eredménnyel. Annál nagyobb ellentmondás van az évi növedékre vonatkozó adatokban. Az országos fatermésnek dr. Sali Emil számításai szerint már 1950-ben el kellett érnie az 5,3 millió köbmétert, vagyis több mint a kétszeresét annak, amely az 1946-os összesített adatokból a teljes magyar erdőterületre kikövetkeztethető volt. Azóta pedig egyre emelkedik, évente mintegy 100 ezer köbméterrel, s már közeledik a 8 millió köbméter felé.

FAFELESLEG ÉS FAHIÁNY

Van tehát fánk, nem is kevés. Csak az a kérdés, mit csináljunk vele. Az import fenyőfát, mint láttuk, igen korlátolt mértékben tudjuk közvetlenül helyettesíteni hazai lombos fával.

Amit mégis megtehettünk, illetve megtehetünk:

1. Teljesen megszüntettük a tűzifaimportot.
2. Megszüntettük a feleslegben lévő hazai faanyagok felhasználásának eddigi korlátozásait (a fatüzéléstől a víkendházépítésig), sőt megfelelő árpolitikával ösztönözzük a fafelhasználás minden célszerű és gazdaságos módját.
3. Magunk is exportálunk már fát olyan országokba, ahol hiány van a lombos fában (Olaszország, NSZK, Ausztria, Svájc, Svédország stb.).
4. Növelni igyekszünk az exportot olyan ipari termékekből – például:

parkettlécből, egyes bútorféleségekből –, amelyek egészen vagy nagy részben hazai lombos fából készülnek.

Mindez azonban csak részmegoldást hozhat. Annak még sincs értelme, hogy szándékos fapazarlással, dömpingáron vállalt exportszállításokkal kótyavetyéljük el egyik nagy tömegű, értékes nyersanyagunkat. Mert ez a nyersanyag, a magyar fa, mégiscsak érték. S még inkább azzá válik a jövőben, ha kellő irányban és ütemben fejlesztjük fafeldolgozó iparunkat.

A fafeldolgozás klasszikus módja a mechanikai feldolgozás volt. A fák ágait és törzsének görbe, göcsös, odvas vagy ipari célokra bármiféle okból fel nem használható részeit egy méter hosszú darabokra fűrészelték, a vastagját hosszában szét is hasogatták, úgynevezett hasábfává. Tehát tűzifává. A java törzseket meg többnyire keretfűrészeken – gattereken – eresztették keresztül, le-fel mozgó függőleges pengék sorozatával vágták szét gerendává, pallóvá, hogy aztán körfűrészekkel, ingafűrészekkel, szalagfűrészekkel szabdalják tovább deszkává, léccé, miegyébbé. Illetve később arra is rájöttek, hogy a szép egyenes, egészséges, göcsstelen törzsek még célszerűbben feldolgozhatók: borotvaéles, hosszú, éles késekkel lehet egy-két milliméter vastag furnérlapokat szeletelni vagy – körbeforgatva a rönköt – hámozni belőlük. Az így kapott furnér pedig egyaránt alkalmas kevésbé értékes más faanyagok borítására – például a bútorigarban – s rétegelt lemezek gyártására. Ez utóbbiakban a furnérlapokat rostjukkal keresztben ragasztják egymásra, így vastagságukhoz – illetve súlyukhoz – képest igen erősek, ellenállóak. Nemhiába kaptak olyan nagy szerepet a modernebb, könnyebb bútorok, de még a repülőgépek gyártásában is.

Manapság azonban a fa mechanikai feldolgozása veszít jelentőségéből. A tűzifatermelés és -fogyasztás az iparosodott országokban gyorsan csökken (Európa szükséglete például 1950-ben – a Szovjetunió nélkül – még 118 millió köbméter volt, 1975-ben előreláthatólag már csak 74 millió lesz, tekintve az olaj-, földgáz-, koks- és szénfűtés állandó terjedését). A fűrésztelepeken feldolgozott fa – a fűrészáru – mennyisége is inkább lefelé, mint felfelé tendál. A furnértermelés egyelőre még mintha nőne valamelyest, de ez a növekedés nem is hasonlítható a forgácslap-, a farostlemez-, a cellulóz- és a papírgyártás kapacitásának rohamos bővüléséhez.

Az utóbbiak már nem sorolhatók egyértelműen a mechanikai feldolgozás körébe. Az erdők fájából – mechanikai, vegyi és hőhatások együttes eredményeképpen – itt már más anyagok válnak, amelyek egyre fontosabbak a modern ipari társadalmak életében.

Cellulózt és papírt már régóta gyárt ugyan az emberiség, de napjaink-

ban ezek termelése is soha nem látott lendületet kapott (mivel korunk információ- és áruzuhataga egyre több papírt, kartont, hullámlemez és más rokon terméket követel). A forgácslap- és farostlemezgyártás viszont csak a második világháború után kezdte meg diadalútját, de máris a legdinamikusabb iparágak közé tartozik (főleg a könnyű és szilárd anyagok iránti fokozódó kereslet folytán, de a növekvő fenyőfahiány, sőt a fenyegető általános fahiány miatt is).

A hagyományos fűrészárú, furnér és enyvezett lemez együttes fogyasztása az 1960. évihez képest 1975-ig előreláthatólag 87 százalékra csökken Európában. A bányafác és egyéb alsóbbrendű ipari faanyagoké 42 százalékra. A cellulózé, papíré, forgácslapé és farostlemezé viszont együttesen 162 százalékra nő.

A farost- és forgácslemezgyártás lényege különben: a rostjaira bontott, illetve apróra forgácsolt fának bizonyos kötőanyagokkal való keverése és összepréselése megfelelő hőfokon és atmoszféra nyomáson. Eredménye pedig olyan szilárd és rugalmas – s amellett viszonylag könnyű – anyag, amely kedvező tulajdonságainál fogva nemcsak pótolhatja, hanem részben ki is szoríthatja az „igazi” fát, főleg a fenyődeszkát, a rétegelt lemezt és a furnért (bútor- és járműgyártás, építőipar stb.).

Számunkra mindebben az a legfontosabb, hogy a farost- és a forgácslemez a hazai lombos fákból is kellő minőségben gyártható. Mégpedig nem a legjava rönkökből, mint a furnér, a rétegelt lemez, hanem olyan fából, amely egyébként csak a tűzre volna jó. Vagy még arra sem nagyon, mert túl vékony, vagy nincs jó parazsa. Ily módon tehát az import fenyőfát nagy mennyiségben helyettesítő faanyaghoz juthatunk.

De annak sincs ma már semmi akadály, hogy cellulóz- és papírgyártásunkat a hazai lombos fák feldolgozására alapozzuk. Az utóbbi egy-két évtized technológiai forradalma e tekintetben is kedvező változásokat hozott. A rövid rostú lombos fák anyagát hasznosító új eljárások a fejlett nyugati országokban már általánossá váltak.

Mi viszont alaposan elmaradtunk. Egyetlen nagy farostlemezgyárunk működik Mohácson, s néhány kis vagy közepes kapacitású forgácslemezgyárunk az ország más részein. S nincs egyetlen olyan cellulóz- és papírgyárunk sem, amely nyersanyagként elsősorban hazai lombos erdők fáit hasznosítaná. (Egyelőre csak bizonyos arányban való keverésről lehet szó.)

Behoztunk viszont 1967-ben 452 millió devizaforint értékű papírt és cellulózt és 898 millió értékű fát, illetve faterméket. Ebből 1004 millió

értékű áru a szocialista országokból – főleg a Szovjetunióból – származott, de fizetési mérlegünket még így is 346 millió devizaforint értékű nyugati – illetve kis részben afrikai – fa- és fatermékimport terhelte (ennek több mint háromnegyed részét a tőkés országokból behozott papír és cellulóz tette ki).

A behozatal egy része okvetlenül indokolt volt – és az is marad. Egyes trópusi fák például bútorgyártásunk fontos nyersanyagai, nélkülük nem tudnánk tartani a nemzetközi színvonalat és bővíteni bútorexportunkat, főleg Nyugat felé. A fenyő fűrészárut sem nélkülözhetjük teljesen, a jövőben sem. De egy részét máris pótolhatnánk hazai farost- és forgácslemez-zel, s lényegesen csökkenthetnénk cellulóz- és papírimportunk súlyos terheit is. Ha volna hol feldolgoznunk hazai fafeleslegünket.

VÁLASZÚTON

Nem valami elavult, autarkista szemlélet mondatja ezt. Hisz végeredményben az a kérdés, hogy érdemes-e, kifizetődő-e a magyar lombos fa feldolgozására a nemzetközi munkamegosztás keretében új, modern nagyipari üzemeket létesíteni.

Határozott választ erre csak olyan részletes gazdaságossági számítások birtokában lehet adni, amelyek korlátozott beruházási lehetőségeink egyéb variánsait is mérlegre teszik. De számos tény szól amellett, hogy a ffeldolgozó ipar fejlesztése legsürgősebb feladataink közé tartozik.

Növekvő fa- és fatermékimportunkon belül egyre nő az értékesebb áruk aránya. A papír és a cellulóz például 1950-ben még csak 12,9 százalékát tette ki a teljes magyar fa- és fatermékimportnak. 1955-ben már 17,8, 1960-ban 25,7, 1967-ben pedig 33,5 százalékát. Hasonló tendencia érvényesül egyéb fatermékeknél is. Vagyis nyersanyagban való szegénységünk (pontosabban: meglévő faanyagforrásaink feltáratlansága) miatt egyre nagyobb mértékben vagyunk kénytelenek nemcsak nyersanyagot, hanem félkész és késztermékben tárgyasult emberi munkát is behozni.

Közrejátszik ebben a növekvő európai fahiány és ezzel kapcsolatban a közép-európai államok egymás közti faforgalmának csökkenése is. 1950-ben például még 361,3 millió devizaforint értékű fát hoztunk be a szomszédos népi demokráciákból, ez tette ki akkori teljes faimportunk 71,3 százalékát. 1965-ig ez a mennyiség 140,3 millióra, a teljes magyar fabe-hozatal 11,7 százalékára csökkent. Az importfa zömét tehát jóval mesz-

szebbről, nem száz, hanem ezer kilométerekkel mérhető távolságokból kell immár behoznunk. A feldolgozatlan fa szállítása viszont ilyen messzeségekből igen drága, értékének és tömegének kedvezőtlen aránya miatt. Érthető tehát, hogy az import súlypontja a feldolgozatlan fától mindinkább eltolódik a fatermékek felé. Ez viszont tovább növeli az ország terheit.

Ma legfőbb faellátónk – feldolgozatlan és feldolgozott fából egyaránt – a Szovjetunió. 1955-ben még csak 13,9, 1960-ban 47,6, 1965-ben pedig már 66 százalékban részesedett a magyar fa- és fatermékimportból, s szállításainak értéke a hatvanas évek végén meghaladta az évi 900 millió devizaforintot. Feldolgozatlan fenyőfából és fenyő fűrészáruból egyaránt mintegy 1 millió köbmétert vásároltunk tőle, egyéb tételekről nem is beszélve.

A jelenlegi árak mellett ez az import a mi számunkra feltétlenül gazdaságos. A szállítási költségek a határállomásig nem minket terhelnek. A Szabolcs-Szatmár megyében létesített hatalmas fatelepeken az érkező fát osztályozzák, méretre szabják, részben már fel is dolgozzák, úgy küldik tovább. Az értékében megnőtt faanyag tehát már jobban bírja a hazai szállítás amúgy sem túl tetemes költségeit.

A probléma nem itt van. Hanem megint csak ott, hogy ezek a szállítások hogyan illeszkednek bele a nemzetközi munkamegosztás rendszerébe, vagyis hosszabb távon mik a perspektíváik.

Ezt a fát mi nem a Kárpátokból kapjuk, hanem főleg a Szovjetunió európai részének északi területeiről, mégpedig vasúton. A szovjet fél tehát nagy távolságú szállítások terheit viseli. S ráadásul még azt is vállalja, hogy e szállítások miatt nagyobb arányban lássa el mind távolabbi tajgákról hozott szibériai fával a maga Urálon inneni, sűrűn lakott területeit.

Igaz, hogy az erősen gépesített s főleg az északi tajgavidék természetes erdeinek faanyagát hasznosító szovjet fakitermelés – ha a szállítási költségeket nem számítjuk – a mienknél jóval olcsóbb fát produkál. Az is igaz, hogy a teljes szovjet faanyag-gazdálkodásban nem túl nagy tétel ez a Magyarországra irányuló export. Mégis kérdéses, hogy a távolabbi jövőben is éppúgy mellette szólnak-e majd a két fél gazdasági és egyéb szempontjai, mint jelenleg.

A gazdaságosság szemlélete manapság az eddiginél gyorsabban hódít tért a szovjet népgazdaságban is. Az a vita is kapcsolatos ezzel, amely

meg-megújuló erővel folyik a szovjet közgazdászok körében a baráti népi demokráciák nyers- és fűtőanyag-ellátásáról.

A vita egyik dokumentumát, I. Dugyinszkijnak, a szocialista világszervezet gazdasági kérdéseivel foglalkozó szovjet tudományos intézet igazgatóhelyettesének a *Voproszi ekonomiki*ban megjelent cikkét annak idején a magyar sajtó is ismertette. Mondanivalójának lényege az, hogy „ha a Szovjetunió európai kitermelési helyeiből kielégíti az európai szocialista országok nyersanyagigényeit (a hat európai KGST-ország ipari termelése a szovjet ipari termelésnek majdnem a felével egyenlő!), akkor saját iparának nyersanyagellátása a több ezer kilométeres szállítási költségek miatt nagyon megdrágul”. Hiszen „az export szállítási költségeit a Szovjetunió saját határáig maga fedezi, az exportált nyersanyag rentabilitását ez is terheli”.

Nemcsak a fáról van tehát szó, hanem sok minden egyébről is (vasércről, gyapotról, kőolajról stb.). Mindezekről globálisan állapítja meg a szerző, hogy exportjuk a jelenlegi külkereskedelmi feltételek mellett a Szovjetunió népgazdasága számára nem előnyös feldolgozott termékek ellenében. Már csak azért sem, mert kitermelésük igen sok tőkét igényel. A feldolgozó ipar fajlagos tőkeigénye például 0,47 rubel, az erdőkitermelése viszont – hogy a mi témánkba vágó adatot idézzem – 1,65 rubel.

A szovjet közgazdász mindezzel kapcsolatban több javaslatot tesz, nem utolsósorban annak elérésére, hogy „az összes országok érdekelve legyenek nyersanyagkincseik feltárásában”. Jelentős változtatásokat sürget többek között a nyersanyagok – szerinte aránytalanul alacsony – külkereskedelmi áraiban, s ajánlja, hogy a vásárlók nyújtsanak célhitelt a szállító félnek új termelőkapacitások létesítésére.

Nem oktan kérdés tehát, hogy mi a Magyarországra irányuló szovjet faanyagszállítások perspektívája, s nem oktan kérdés az sem, hogy a várható változások mikor és mennyiben tesznek érdekeltté minket a hazai lombos erdők faanyagának korszerű feldolgozásában.

A válasszal annál kevésbé sem késhetünk sokáig, mert Európa faanyagmérlege mind deficitesebbé válik. Világosan mutatják ezt az alábbi számok, amelyek a kontinens 1975-re várható iparifa-termelésének és -fogyasztásának mennyiségét közlik (millió köbméterben, a Szovjetunió nélkül):

	1910	1950	1960	1975
Iparifa-termelés		173	212	273
ebből lombos fa			20 ⁰ / ₀	34 ⁰ / ₀
Iparifa-fogyasztás	140	169	233	340
Fölösleg, illetve hiány		+4	-21	-67

Korunk tudományos-technikai forradalma tehát – a műanyagipar rohamos fejlődése ellenére – nemcsak hogy nem csökkentette Európa iparifa-fogyasztását, hanem új lendületet adott neki. 1975-re csupán a Közös Piac országai 78 millió köbméteres deficittel számolnak, a KGST-országok pedig – a Szovjetuniót nem számítva – 14 millióssal. De már a Szovjetunió európai részét is nyugodtan a deficitest területek közé sorolhatjuk. A skandináv országok enyhítik csak némileg a kontinens gondjait; ott még 1975-ben is 71 milliós iparifa-fölösleg ígérkezik. A szükséglet további növekedése azonban alighanem ezt is elnyeli, az előrejelzések szerint ugyanis a század végéig 600 millió köbméterre nő a kontinens faszüksége, ezen belül viszont a tűzifafogyasztás minimálisra csökken.

A deficitest európai országok előtt három lehetőség áll:

1. Gyorsan növvő fák telepítésével igyekeznek növelni fatartalékaikat.
2. Az eddiginél jobban kihasználják ipari célokra minden faanyagukat (az eddig „füstbe ment” tűzifát és a sokféle fahulladékot is beleértve).
3. Más kontinensekről hozzák be a hiányzó ipari fát, egyre nehezebben megközelíthető szibériai, kanadai és trópusi termőterületekről, egyre növekvő árakon.

A hiányzó ipari fát? Sokkal inkább a félkész és kész fatermékeket, amelyek jobban bírják a szállítás kiadós költségeit.

Ebben a perspektívában mi sem tehetünk okosabbat, mint hogy a magunk jövőbeli ellátását minél inkább az itthon termő, kevés szállítást igénylő fára alapozzuk. Még ha ez a fa nagyrészt lombos fa is.

TOVÁBBI TEENDŐK

Időben fel kell persze készülnünk a továbbiakra.

Részben már fel is készültünk. Az utóbbi két évtized erdőtelepítései-vel és a magyar élőfa-tőke gyors növelésével.

Ez a két folyamat az elmúlt években szorosan összekapcsolódott. Nemcsak azért nőtt olyan rohamosan a hazai élőfa-készlet, mert kevesebb fát

vágtunk ki, mint amennyit vághattunk volna. Hanem azért is, mert erdőterületünk jelentékenyen megnövekedett.

Bármily fiatalok még az új erdők – átlagkoruk nem több tíz-tizenöt évnél –, fatömegük máris jócskán növeli az országos élőfa-készletet. Kivált a gyorsan fejlődő nyárasoké, akácoké.

A jövőben még inkább így lesz. A fiatal erdők növekedtével egy ideig most már akkor is tovább nőne erdeink országos évi fatermése, ha egyetlen hektár új erdőt nem telepítenénk. A felújításokkal együtt ugyanis erdeinknek mintegy 40 százaléka húsz éven aluli, s ezek jó része csak egy-két évtized múlva éri el maximális termőképességét.

Telepítenünk azonban továbbra is kell. Hiszen szó sincs arról, hogy ne tudnánk majd mit kezdeni a sok fával. A mai felesleg is csak látszólagos. Mihelyt elegendő fafeldolgozó üzemet sikerül építenünk, a főlösleg azonnal eltűnik. Ha a jelenlegi mintegy 7,5 millió köbméter évi fatermést mind kivágnánk és feldolgoznánk, még mindig kellene fát, illetve faterméseket importálnunk. Bár terheink alaposan megkönnyebbednének.

A lényeg most az, hogy minél rugalmasabban igazodjunk az új helyzethez. Előbb gondolkodásban, aztán tettekben is.

Mi különös módon könnyebben szokunk hozzá gondolatban, hogy valamink nincs, mint hogy valamink van. Ezerszer elemlegettük azt is, milyen szegények vagyunk energiahordozókban, de amikor kezdett váratlanul sok földgázunk lenni, bizony elég tétovázva láttunk hozzá a hasznosításához. Még az alföldi olajjal is akadtak ilyen gondjaink. Termálvizeink ésszerű felhasználásának régóta vajúdo problémáiról nem is beszélve.

Tehát még egyszer: van fánk. Jóval több, mint hittük. S ebből – túl azon az első és legfőbb tényen, hogy feldolgozásához új ipari kapacitásokat kell teremtenünk – még néhány fontos tennivaló következik.

Újra kell például értékelnünk az erdőgazdálkodás helyzetét a népgazdaság egészén belül, az általa létrehozott – az eddig véltnél lényegesen nagyobb – termelési érték számbavételével. Készen kell állnunk – gépekkel és emberekkel – a minden eddiginél nagyobb tömegű fakitermelésekre. Készen kell állnunk arra is, hogy az eddiginél lényegesen nagyobb területen újítsuk fel évről évre a kivágott erdőket.

A telepítendő fafajok megválasztásában is le kell vonnunk – a természeti viszonyok adta józan lehetőségeken belül – a kellő konzekvenciákat, s több teret adnunk az ültetvénytípusok természetközeli, nagy hozamú fának. Másrészt viszont ki kell tárgítanunk a vízgazdálkodási, talajvédelmi,

turisztikai és egyéb szempontból védett erdők körét, s megőriznünk ezek természetes jellegét, hangulatát.

És így tovább, de ezek már részletproblémák. Inkább csak azért érdemes elemlegetnünk őket, mert java részük immár nem a „fában szegény ország” problémája. Hanem azé az országé, amely épp feloldani készül krónikus fahiányának és növekvő fafeleslegének váratlanul felbukkant, sajátos paradoxonját.



Tartalom



Bevezető

Vadonok századok

- 11 ERDŐ - EREDŐ
- 13 ERDŐÉLES
- 16 VADKERTI KITERŐ
- 17 ERDŐIRTÁS
- 20 KIÉ AZ ERDŐ?
- 25 ELKÜLÖNÍTÉS ÉS KIÜZETÉS
- 30 AZ ERDŐK PARTJÁN
- 33 EGYHATODNYI MAGYARORSZÁG

Az erdők munkásai

- 39 SZELLŐS MŰHELY
- 46 TEGNAPBÓL A MÁBA
- 52 MIELŐTT TOVÁBBMENNENK
- 55 MI JÁR, MENNYI JÁR?
- 61 ŐSI SZERELEM
- 64 VEZETETTEK ÉS VEZETŐK
- 72 AMI MÁR VÉRRE MEGY
- 81 A FAKOMBÁJN FELE

Vadak és vadászok

- 93 EGYES SZÁM - TÖBBES SZÁM
- 94 MIRŐL VALL A MAGYAR VADÁSZNYELV?
- 99 SZARVASOK
- 108 DÁMOK, ŐZEK, DISZNÓK ÉS EGYÉB VADAK
- 112 VADÁSZATI STATISZTIKA
- 115 VADÁSZTERÜLETEK
- 118 KI MIÉRT VADÁSZIK?
- 124 MÜLTIDÉZŐ
- 132 EGY VOLT VADÓR EMLÉKEZÉSEI
- 137 VENDEGVADÁSZOK
- 143 VADKÁR ÉS VADHASZON

149 ÖT VALLOMÁS

158 ELVEK ÉS TERVEK

164 UTÓLAGOS LÁTOGATÁS A LEGILLETEKESEBBNÉL

166 A VÉN VADÁSZ ÉS A KISEGÉR

Erdészek

171 FELVIDÉK

174 ALVIDÉK, KOLÓNIA

180 DUNÁNTÜLI DOMBOS VIDÉK

185 MEG EGYSZER A MATRA

187 MÉRNÖKSZEMMEL

191 GYEREKSZEMMEL

202 IDEG-ÖSSZEROPPANÁS

206 MINDEN LÍRA NÉLKÜL

211 ERDŐ ÉS LÉLEK

Számadás, számvetés

215 A VÁROS ERDEI

215 KEVÉS A VÉN ERDŐ, SOK A PUSZTULÓ FA

217 A FAFAJOK ANTISZELEKCIÓJA

219 ÜDÉBB ERDŐKET!

220 A BUDAPESTI KATLAN

223 A GONDOK MEGOSZTÁSA

224 AZ ORSZÁG ERDEI

224 ÉGTÁJAK TALÁLKOZÓJA

225 LOMBOS ERDŐK DICSÉRETE

227 TÁJAK ÉS ERDŐK

231 ERDŐK, JÖVENDŐK

234 AZ ORSZÁG FÁJA

234 MENNYI FÁNK VAN?

237 FAFELESLEG ÉS FAHIÁNY

240 VÁLASZÚTON

243 TOVÁBBI TEENDŐK

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója – Felelős szerkesztő
Görög Livia – Műszaki vezető Jánosa István – Műszaki szerkesztő Tóth
Éva – Képszerkesztő Zsoldos Vera – Megjelent 9700 példányban,
18,9 A/5 ív terjedelemben + 2,25 ív műmelléklettel – SZ 1392 – I – 7072
70.5428.66-19-1 Alföldi Nyomda, Debrecen

E KÖNYV FÉNYKÉPMELLÉKLETEIT A KÖVETKEZŐ FOTOMŰVESZEEK FELVÉTELEIBOL
ÁLLÍTOTTUK ÖSSZE: BIRGÉS ÁRPÁD, HADAS JÁNOS, HALMAGYI LEVENTE, JEROME
RENÉ, MICHALOVSKY ISTVÁN, NAGYGYÖRGY SÁNDOR, STUDINKA LÁSZLÓ – A KÖNYV
BORÍTÓJÁN KÖZÖLT FÉNYKÉP JEROME RENÉ MŰVE. HADAS JÁNOS FELVÉTELET AZ
MTI FOTO, JEROME RENÉ ÉS MICHALOVSKY ISTVÁN FELVÉTELEIT AZ ERDÉSZETI
TUDOMÁNYOS INTÉZET BOCSÁTOTTA RENDELKEZÉSÜNKRE.

1851

1866







27,-Fe

